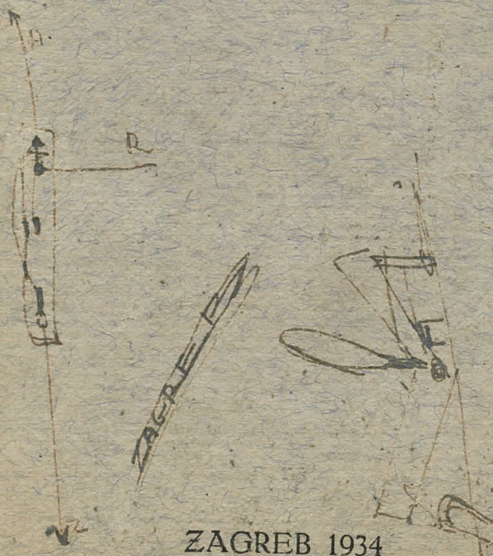
KATOLIČKA MORALKA

ZA SREDNJE ŠKOLE

NAPISAO:

DR. MIJO SELEC

PROFESOR ŽEN. REAL. GIM. SS. MILOSRDNICA U ZAGREBU

ZAGREB 1934

TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

KATOLIČKA MORALKA

ZA SREDNJE ŠKOLE

NAPISAO:

DR. MIJO SELEC

PROFESOR ŽEN. REAL. GIM. SS. MILOSRDNICA U ZAGREBU

ZAGREB 1934
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

Pretsjedništvo biskupskih konferencija

Br. 107/Pr.

Dr. Mijo Selec: Katolička moralka za srednje škole

NIHIL OBSTAT

Dr. Andrija Živković, Dr. Janko Kalaj, Dr. Janko Oberški
censores, m. pr.

IMPRIMATUR

Datum Zagrebiae, die 3 iulii 1934

Antonius, m. pr.
archiepiscopus

PREDGOVOR

Ovu sam knjigu sastavio na poziv Pretsjednika konferencije episkopata kraljevine Jugoslavije preuzvišenog g. dra Antuna Bauera, nadbiskupa zagrebačkoga. Sastavio sam je točno prema »Nastavnom programu« što ga je propisalo Ministarstvo prosvjete.

Savremene potrebe diktirale su mi da uvrstim mnoge stvari kojih nije bilo u knjizi »Katolička moralka« dra Suka. Time je knjiga postala nešto opsežnijom. Da se učenicima olakša svladavanje građe, označene su u knjizi sve važnije stvari masnim i razmaknutim slovima, a građa koja je potrebna i korisna da je učenici upoznaju, ali se ne mora od njih točno zahtijevati, štampana je sitnijim slovima.

Kod sastavljanja knjige služio sam se literaturom uvaženih teoloških i filozofskih pisaca (Noldin, Tanquerey, Vermeersch, Merkelbach, Prümmer, Mausbach, Savizky, Ušeničnik, Wittman, Toth, Willems, Kathrein i dr.), a u metodičkom pogledu slijedećim srednjoškolskim udžbenicima: Pfliegler: Der Weg, katolische Sittenlehre, Wien-Innsbruck-München 1930; Dr. Bedřich Augustin: Mravouka, Praha 1927; Bonatto: La religione, Vo. II. La morale, Torino-Roma 1933; Boulenger: La Doctrine Catholique, Lyon-Paris 1930.

Konačno dužnost mi je, da ovdje istaknem požrtvovnu suradnju profesora dra Nikole Kolareka, koji je rukopis pregledao i mnogo mi pomogao svojim savjetom. Srdačna mu i topla hvala.

U Zagrebu, na blagdan Pohoda bl. Dj. Marije 2 jula 1934

Pisac.

PRVI DIO

OPĆA NAČELA MORALKE

1 POGLAVLJE

§ 1 Pojam morala

Najodličnije mjesto među živim bićima na zemlji zauzima čovjek. Već samim svojim tjelesnim ustrojstvom visoko se diže nad sva zemaljska bića, a razumom svojim i slobodnom voljom uzdignut je na dostojanstvo osobe. Dok je životinja vođena slijepim nagonom, čovjek se slobodnom voljom odlučuje na djelovanje koje razumom usmjeruje prema cilju koji je odabrao. Sloboda volje i razum bitne su oznake kojima čovjek nedostiživo nadvisuje čitavo životinjsko carstvo.

U djelovanju rukovodi čovjeka razum koji mu pokazuje cilj i prikladna sredstva za postignuće cilja. Nakon djela prosuđuje razum djelovanje te nalazi da je radio razborito ili nerazborito, prema tome da li je cilj postigao ili nije. Ali ima i takovih čina za koje čovjeku govori svijest da ih mora učiniti ili propustiti, bez obzira na ličnu korist ili štetu. To moranje ili obavezu nameće mu razum jače nego ono što je razborito i korisno, premda se čovjek tome može oduprijeti svojom slobodnom voljom. **Ako pristankom slobodne volje učini ono što mora, svijestan je da je dobro uradio, ako ne učini ono što mora, ili učini što mora propustiti, svijestan je da je zlo radio.** Djela koja čovjek mora učiniti ili propustiti, svoja ili tuđa, ocjenjuje kao dobra ili zla, ćudoredna ili nećudoredna, moralna ili nemoralna. Takova djela pristankom slobodne volje učinjena daju njegovoj osobi biljeg dobrote ili zloće.

Razumom uviđa čovjek da postoje neka pravila koja nije on stvorio, a prema kojima mora udesiti svoje razumno i slobodno djelovanje. Ta pravila, po kojima se slobodno ljudsko djelovanje razlikuje u dobro i zlo, zovemo **ćudoređe, moral** ili **etika.** Dokle god siže naš pogled u historiju, štoviše, i u prehistoriju, nalazimo da su ljudi dijelili svoja djela u dobra i zla. Etnologija nam opet svjedoči da nema ni

jednog, ni najprimitivnijeg plemena, koje ne bi imalo ćudorednih pojmova i ćudorednih propisa.

Iz drevnoga diluvijalnog doba imamo dokaza da je čovjek tada, kao i danas, poznavao ćudoređe. Znamo naime da je svoje pokojnike s poštovanjem pokapao, u grob im stavljao različite stvari kojima je zasvjedočavao svoju vjeru u prekogrobni život. Znamo da je diluvijalni čovjek živio u zajednici koja je okupljala više porodica. A posve je jasno da takav život nužno pretpostavlja društvene ćudoredne osnovice, kao poštovanje roditelja i autoriteta i obzir prema pravima bližnjega. Bez ovih pretpostavaka društveni je život nemoguć.

Moral, etika ili ćudoređe, u objektivnom smislu, označuje pravila ili propise koji određuju kako čovjek mora raditi da njegovo slobodno djelovanje bude dobro. U subjektivnom smislu moral ili etika znači takovo slobodno ljudsko djelovanje koje je u skladu s ćudorednim propisima. Nauka koja sustavno izlaže ćudoredne propise, zove se moralka. Katolička moralka crpe svoja načela i propise iz naravne spoznaje, objave Božje i nauka Crkve. Prema tome katolička moralka je nauka o ćudorednim propisima osnovana na naravnoj spoznaji, objavi Božjoj i nauku Crkve.

Riječ moral dolazi od latinske riječi »mos«, a znači: običaj, navika, način života, i to osobito takav koji dolikuje čovjeku, razumnom i slobodnom biću, a to je ćudoredan način života, tj. takav u kom je čud čovjekova uređena po nekom redu. Prema tome riječ moral odgovara našoj riječi ćudoređe. Riječ etika dolazi od grčke riječi »ethos«, a ima isto značenje kao i moral.

Premda riječi moral i etika etimologijski znače isto, valja ipak dobro razlikovati pojmove. Kršćanski pisci redovno upotrebljavaju riječ etika za prirodni moral, tj. za skup ćudorednih propisa koje čovjek upoznaje samim svojim razumom, a riječ moral za objavljeno kršćansko ćudoređe.

§ 2 Osnova morala

Svi filozofi, bez razlike, priznaju činjenicu da postoji obaveza da čovjek mora neka djela učiniti, a neka propustiti da njegovo djelovanje bude ćudoredno dobro, a on sam da bude ćudoredno dobar. S tim u vezi nastaje pitanje, prvo i najvažnije u moralci: U čemu je **razlog** moranja ili ćudoredne obaveze? Na čemu se osniva razlikovanje slobodnoga ljudskog djelovanja u dobro i zlo? **Što je osnova morala ili etike?**

Na to pitanje odgovaraju jednodušno svi filozofi etičari da je osnova morala ili etike u najvišem dobru (summum bonum). **Najviše dobro je posljednji i vrhovni razlog, vrhovno mjerilo dobrote i zloće ljudskih čina. Po odnosu** prema najvišem dobru djela su ljudska **i sami ljudi dobri** ili **zli, moralni** ili **nemoralni.** Djelo koje je u skladu s najvišim dobrom, jest ćudoredno dobro ili moralno. Djelo koje se kosi sa najvišim dobrom, jest ćudoredno zlo ili nemoralno. Pravila pak koja određuju vezu pojedinih različitih djela ljudskih prema najvišem dobru, sačinjavaju **ćudoredni ili moralni red.**

Najviše dobro, kao zadnji razlog svakog dobra, **mora biti apsolutno dobro,** tj. dobro koje samo po sebi ima svoju vrijednost. Da to može biti samo nestvoreno i nepromjenljivo dobro, sam Bog, to je čovjeku, koji priznaje egzistenciju Božju, posve jasno.

Egzistencija Božja nije samo puka pretpostavka nego je istina neoborivo dokazana zdravim i čvrstim razlozima kako su izloženi u dogmatici. Tamo smo učili da čovjek zdravim razumom (ako ga ne sputavaju strasti, oholost, nećudoredni život, neznanje ili predrasude stečene neispravnom obrazovanošću i krivim odgojem), nužno mora doći do spoznaje da postoji jedno neizmjerno biće koje je posljednji uzrok svega što postoji. To biće, posve različito od svijeta, osobni Bog, stvoritelj je čitava svemira i čovjeka. Iz te istine, neoborivo osnovane na činjenici svršnosti koja vlada u cijelom svemiru, a s pomoću načela uzročnosti, slijedi neumoljivom logikom da čovječanstvo sa svojim najboljim umovima mora ispovijediti: **Bog je jedini vrhovni cilj čovjeka, vrhovno mjerilo morala i izvor morala.**

1. BOG JE VRHOVNI CILJ ČOVJEKA

Bog je cilj čovjeka u objektivnom i subjektivnom smislu. U objektivnom smislu Bog je cilj čovjeka, tako da je cilj života čovječjeg da proslavi Boga. U subjektivnom smislu Bog je cilj čovjeka, jer je čovjek određen da u Bogu postigne svoje vječno blaženstvo. Objektivni je prvi i glavni, a subjektivni je drugotan i uvjetovan objektivnim ciljem.

a) Bog je vrhovni objektivni cilj čovjeka

Svako razumno biće nužno mora, zbog svoje razumne naravi, djelovati zbog nekoga razloga. Razlog, poradi kojega razumno biće nešto radi, zove se svrha ili cilj. Bog kao neizmjerna mudrost morao je imati pred očima jedan određeni cilj kad je stvarao svijet i čovjeka. Kako je Bog zbog svoje nezimjerno savršene naravi sam sebi potpuno dovoljan, nije trebao stvorova za svoje blaženstvo, nije ih dakle morao ni stvoriti, nego ih je posve slobodno stvorio. No premda Bog nije trebao stvorova, te ih nije morao ni stvoriti, ipak je stvarajući svijet morao odrediti mu svrhu koja je dostojna neizmjerne Božje savršenosti. Boga dostojna svrha može biti samo **On sam,** jer od **Njega** se ne može ni zamisliti ništa savršenije, a prema tome ni Boga dostojnije. Takav cilj, bez

ikake natruhe pomanjkanja ili nesavršenosti, može biti jedino očitovanje savršenosti Božjih i saopćenje dobrote Božje stvorovima. To je slava Božja. Dakle, cilj koji je Boga potakao da odvijeka odluči u vremenu stvoriti ovaj svijet koji je premudrost Božja izabrala između neograničenog broja mogućnosti, bio je jedino **slava Božja,** tj. očitovanje savršenosti Božjih i saopćenje dobrote.

Stvorivši Bog svijet usadio je u nj svoje zakone po kojima se zbiva sve nastajanje, bivstvovanje i usavršivanje svih živih i neživih, razumnih i nerazumnih bića. Sva bića čitavog svemira po prirodnim, od Boga usađenim zakonima, koji u njima podržavaju divan red i savršenu svršnost, glasno nam govore da je: njihovo nastajanje i bivstvovanje dar Svemogućnosti; red djelo Premudrosti; svršnost djelo Providnosti, a sve zajedno saopćenje dobrote Božje. Čitav svemir svojim bitkom i savršenim održanjem prirodnih zakona manifestuje veličanstvo neizmjerno savršene naravi Božje, slavi Boga i stvoritelja svoga. »Nebesa kazuju slavu Božju i djela ruku Njegovih naviješta svog nebeski«, kaže Psalmista (Ps. 18, 1).

Dok nerazumna priroda veličanstvenim načinom slavi veličinu Božju, savršeno točnim ispunjavanjem prirodnih zakona, bez stanke i odmora, bez bune i protuslovlja, ne može razuman stvor Božji, čovjek, ostati kraj toga nepokretan. Već po svojem bivstvovanju nesvijesnim načinom slavi čovjek Boga zajedno sa cijelim svemirom. No budući da je Bog stvorio čovjeka kao biće nadareno **razumom i slobodnom voljom,** to je čovjek **dužan** slaviti Boga **razumom i voljom svijesno i hotimice.** Razumom svojim upoznaje čovjek Boga i Njegove savršenosti kao i dužnost očitovanja sklada između svoga djelovanja i savršenstava Božjih. Ova je spoznaja diktat volji, da teži za tim kako će čovjek biti što jasniji i savršeniji odraz i reprezentacija savršenstava Božjih. Za čovjeka kao razumno i slobodno biće ne može biti ništa veće, uzvišenije ni vrednije nego služiti Bogu, neizmjerno savršenom biću i Njega proslaviti. Slava Božja je, dakle, objektivni vrhovni cilj čovjeka. Tome cilju imaju biti podređeni i s njime usklađeni svi ostali ciljevi.

b) Bog je vrhovni subjektivni cilj čovjeka

U čovječjoj je naravi duboko usađena neugasiva težnja za srećom. Ta se težnja ne može ničim iskorijeniti jer je srasla s ljudskom naravi. Ne može je utažiti nikakvi vremeniti užitak, jer je prolazan i ništetan, pa i za onoga koji ga može srkati i u najobilnijoj mjeri. Ne može je nadomjestiti ni svijest najsavršenijeg ispunjavanja dužnosti ili suradnje na socijalnom i kulturnom napretku. Svaki vremeniti cilj i najboljim uspjehom okrunjen ostavlja konačno dušu praznom.

Lijepo to ističe naš pjesnik Preradović:

»Ljudskom srcu uvijek nešto treba,
Zadovoljno nikad posve nije,
Čim željena cilja se dovreba,
Što mu želja opet iz njeg klije!«

Težnja naša za srećom takova je, da za ovoga zemskog života ne može doći do punog zadovoljenja i smirenja, jer je neograničena. Nikakvi je uspjesi ne mogu smiriti ni zadovoljiti, ona teži za vječnošću, za neprolaznim posjedovanjem i uživanjem blaženstva. Čitava priroda, neživa i živa, puna je težnja koje se sve mogu potpuno smiriti i utažiti. Samo čovjek, razumno biće, da bude jadniji od čitave prirode? To se ne može dopustiti. Nemoguće i protuslovno bi bilo da najjača težnja, na kojoj počiva sav naš duševni život i sve naše nastojanje, ne dođe do potpuna zadovoljenja. Kad se težnja za potpunom srećom ne bi mogla ostvariti, narav bi ljudska težila za utopijom, bila bi posve lažna i varava, štoviše, bila bi jadnija od životinjske naravi koja nalazi zadovoljenje svim svojim prirodnim težnjama.

Premudri, nadasve dobri, Bog usadio je u čovječju narav tu neugasivu težnju za neprolaznom srećom, te bi se nemogućnost postignuća potpune sreće protivila neizmjernoj mudrosti, dobroti, istinitosti i vjernosti, dakle Njegovoj neizmjerno savršenoj naravi. Posve je isključeno da bi premudri i neizmjerno dobrostivi Bog mogao usaditi u dušu težnju koja se ne bi mogla ispuniti. Istinitosti se Božjoj i vjernosti protivi da Bog svome obećanju sadržanom u usađenoj težnji uskrati zadovoljenje. Stvoritelj koji nam je usadio u dušu tu težnju, svojom je vječnom odlukom odredio da se ona ima ispuniti u blaženom sjedinjenju s Bogom koji, kao jedino apsolutno i beskrajno dobro, može potpuno usrećiti srce ljudsko oživotvorenjem onoga za što sv. Pavao sa prorokom Izaijom kaže: »Što oko ne vidje, i uho ne ču i u srce čovječje ne uđe, ono pripravi Bog onima koji ga ljube.« (I Kor. 2, 9.)

Tu istinu, da je sam Bog naš cilj, lijepo ističe i Psalmista riječima: »Kao što čezne jelen za izvor-vodom, tako čezne duša moja za Tobom, Bože. Žeđa duša moja Boga jakoga, živoga. Kad ću doći i pokazati se pred licem Božjim«. (Ps. 41, 2 i 14.) Dragocjeno je i priznanje sv. Augustina koji, nakon lutanja u tami manikeizma i pošto je napustio prijašnji grešni život, kliče: Stvorio si nas, Gospode, za sebe, i zato je nemirno srce naše dok se ne smiri u Tebi.« (Ispovijesti sv. Augustina I. 1)

2. BOG JE VRHOVNO MJERILO MORALA

Vrhovni objektivni i subjektivni cilj postići ćemo, ako svoj život udesimo tako da bude u skladu s najvišim dobrom — Bogom, da bude odraz savršenstava Božjih. Bog je apsolutno dobro po svojoj biti, te se više dobro od Njega ne može ni zamisliti. Svako je stvoreno biće samo utoliko dobro ukoliko je **odraz dobrote Božje,** ukoliko je **u skladu s dobrotom Božjom. Po tom je neizmjerno savršena, apsolutno dobra narav i bit Božja vrhovno mjerilo ćudorednosti.** Stoga nas i pozivlje Gospod već u Starom zavjetu: »Budite sveti, jer sam Ja svet, Gospod Bog vaš« (III Mojs. 19, 2). To u Novom zavjetu Isus ponavlja kad kaže: »Budite savršeni kao što je Otac vaš na nebesima savršen« (Mat. 5, 48).

3. BOG JE IZVOR MORALA

Vrhovni cilj postiže čovjek usklađivanjem svega slobodnog djelovanja s najvišim dobrom-Bogom, tj. održavanjem moralnog ili ćudorednog reda. Kao što je Bog vječna, nepromjenljiva i apsolutna dobrota, tako se u umu Božjem nalazi odvijeka sadržana odredba kako će razumna bića morati uređivati svoje veze prema Bogu, prema sebi i ostalim bićima da budu u skladu s Bogom. Ta se odredba zove **vječni zakon** (lex aeterna). Kako je Bog stvorio razumna bića da održavanjem moralnog reda postignu vrhovni cilj, to je Bog vječni zakon, koji sačinjava moralni red, očitovao čovjeku usadivši ga u njegovu dušu kao **naravni moralni zakon** koji se pojedincu javlja po glasu savjesti kao **sveta volja Božja.** No Gospodin se nije time zadovoljio, nego je svoju svetu volju očitovao i **pozitivnim objavljenim zakonom** da je čovjek može jasnije upoznati i to bolje u životu provoditi. Pozitivni zakon dao je Gospodin u Starom zavjetu po Mojsiju, a u Novom zavjetu usavršio ga je i upotpunio po Sinu svojem Isusu Kristu. Isus Krist je pak Crkvi svojoj povjerio da taj zakon čuva, propovijeda i autoritativno i nezabludivo tumači. **Tako je Bog izvor morala,** tj. **zakonodavac moralnog zakona,** čija se načela nalaze u izvorima objave Božje: Sv. pismu i crkvenoj predaji.

2 POGLAVLJE

§ 3 Najpoznatiji moderni sustavi etike u vezi s religijskim moralom kršćanstva u katoličkoj Crkvi

Kršćanski moral Katoličke crkve je religiozan moral, jer se temelji na Bogu kojega na osnovi razumne spoznaje ispovijeda: najvišim dobrom, vrhovnim ciljem, vrhovnim mjerilom i izvorom morala; i jer mu je sadržaj prirodni i objavljeni zakon Božji kako ga naučava i tumači nezabludivo učiteljstvo Crkve katoličke te jer je sastavni dio katoličke religije.

Katolički je moral nepromjenljiv (u objektivnom smislu), jer se osniva na nepromjenljivim osnovama. On je u pravom smislu jedino ispravan moral, jer vodi k najvišem dobru — Bogu, jer svoja načela crpe iz nepomućena i bistra izvora, iz Boga. Katolički je moral jedini uspješan, jer ima nadasve jaku sankciju — volju Božju.

Novovijeka filozofija nastoji etiku ili moral **odijeliti od Boga i religije** i postaviti joj kao jedini temelj ljudsko umovanje. Radi neovisnosti o Bogu i religiji zove se taj moral **neovisni moral** (ili neovisna etika), a jer su glavni pokretači njezini lajici koji naučavaju ćudoredne propise nezavisno o nauci Crkve, zove se taj moral i **lajički moral.**

Sve sustave neovisne etike možemo svrstati u dvije grupe, prema tome u čem traže mjerilo, normu moralnosti, razlog ćudoredne dobrote ili zloće ljudskih čina. Jedni uče da je mjerilo za ćudorednu dobrotu ili zloću ljudskih djela nešto objektivno, u samim predmetima izvan nas. Drugi mjerilo za ćudorednost ljudskih čina nalaze u nama samima, u našem subjektu. Prema tome dijelimo ih u:
a) etičke sustave objektivno poimanog mjerila ćudorednosti, i
b) etičke sustave subjektivnog mjerila ćudorednosti.

A) SUSTAVI OBJEKTIVNOG MJERILA ĆUDOREDNOSTI:

I **Eudajmonizam** (eudaimonija — blaženstvo, sreća) postavlja vrhovno mjerilo ćudorednosti u vremenito blaženstvo ili sreću. Moralno dobro je ono što čovjeka čini sretnim, blaženim na zemlji. Moralno zlo je ono što čovjeka smeta u sreći. Kako se eudajmonisti razilaze u odgovoru na pitanje u čem je sreća, to ima više eudajmonističkih etičkih sustava. Istaknutiji su ovi:

1. **Individualni eudajmonizam** koji zemaljsku sreću pojedinca smatra mjerilom ćudorednosti. Stari grčki sofisti:

Kalikles i Aristip, a od modernih materijalisti Helvecije (Helvetius), Holbach i Lametri (La Mettrie) uče da je sjetilni užitak jedini cilj ljudskoga života i, prema tome, vrhovno mjerilo ćudorednosti. Taj moral, koji danas ima više praktičnih sljedbenika nego teoretskih pristaša, zove se **hedonizam.**

Blaži oblik hedonizma naučavali su Demokrit i Epikur postavljajući za cilj etike skladno zadovoljenje i sjetilnim težnjama i duševnim potrebama.

Naslada ili užitak, po osvjedočenju svakoga čovjeka, podređena je moralnim propisima. To nam svjedoči savjest. Što je samo ćudoređu podvrgnuto, to ne može biti vrhovno mjerilo ćudorednosti. Užitak je sam po sebi indiferentan u moralnom pogledu, tj. užitak nije ni moralno dobro ni moralno zlo, ali to postaje upravo u vezi s moralom. To znači da sam užitak ne može biti mjerilo moralnosti. Štoviše, hedonizam, koji negacijom duše i afirmacijom sjetilnosti izjednačuje čovjeka s nerazumnom životinjom, ne zaslužuje imena moral ili etika. Čovjek se sastoji od duše i tijela. Duša je daleko vrednija od tijela, stoga su i duševne potrebe i težnje mnogo pretežnije od tjelesnih. Ne može, dakle, tjelesni užitak biti čovjeka dostojna svrha već može biti samo sredstvo za uzvišenije ciljeve.

2. **Individualni utilitarizam.** Djelomično novi oblik eudajmonizmu daje individualni utilitarizam. U starini su ga naučavali Leukip (Leucippus), Demokrit, Epikur i Lukrecije. Njegovim uskrisiteljem smatra se Toma Hob (Hobbes), a jedan istaknutijih sljedbenika mu je Spinoza. Individualni utilitarizam uči da je korist (tjelesna i duševna) pojedinca najviši cilj i vrhovno mjerilo moralnosti. Krepost se samo toliko cijeni koliko čovjeku koristi u održanju i produljenju života. Samo je ono moralno dobro što čovjeku koristi, a moralno zlo što mu škodi ili ga smeta u postizavanju vremenitog dobra. Lična korist pojedinca je vrhovno mjerilo moralnosti. Utilitarizam je dakle posve egoistički moral.

Utilitarizam ili egoistički moral osuđuje moralna svijest čovječanstva, jer on dopušta sve što koristi pojedincu, dakle: ubistvo, krađu, preljub, klevetu itd. Prema tome, na osnovi isključivog egoizma nemoguć je društveni život na koji je čovjek vezan po svojoj prirodi. Istina, čovjeku je sveta dužnost brinuti se za samoodržanje, i tko je zanemari teško griješi. Ali ta dužnost daleko je od toga da bude vrhovno mjerilo moralnosti. Ćudoredna svijest nam kaže da ima i viših ciljeva od održanja života, pa tim ciljevima valja žrtvovati i isti život. Ljudi su odvajkada smatrali uzvišenom svojom dužnošću žrtvovati i život, ako ustreba, za vjeru, domovinu i bližnjega, a to su i te kako uzvišeniji ciljevi od održanja vlastitog života.

3. **Socijalni eudajmonizam ili socijalni utilitarizam** kao opozicija individualnom eudajmonizmu ili utilitarizmu postavlja za vrhovno mjerilo moralnosti blagostanje cijele ljudske zajednice. Namjesto egoizma kao mjerilo moralnosti dolazi altruizam.

Domovina je socijalnog eudajmonizma Engleska. Začetnik je ovog pokreta osnivač engleske filozofije Bekn (Bakon). No ovaj je sistem potpuno razvio Kemberlend (Cumberland), i to kao oštru opoziciju Hobesovu utilitarizmu. Od zastupnika socijalnog eudajmonizma valja spomenuti Komta (Comte), Stuarta, Milla i Fr. Paulsena. Komt, osnivač moderne sociologije, postavlja kao vrhovno mjerilo ćudorednosti: živjeti za drugoga (Vivre pour autrui).

Na socijalni eudajmonizam oslanja se i g. 1876 u Sjevernoj Americi osnovano »Društvo za etičku kulturu« koje je sebi postavilo za zadaću da u širokim slojevima propagira laički moral. Znameniti širitelj tih ideja bio je F. Jodl profesor u Beču. Kod nas je slični pokret pokrenuo M. Vidović i nazvao ga »Kulturno-etički pokret«.

Nema sumnje da je socijalni eudajmonizam ili utilitarizam bolji od privatnoga ili individualnog eudajmonizma, jer na mjesto egoizma postavlja načelo altruizma. Čovjek je socijalno biće, te se mora obazirati na drugoga i na čitavu zajednicu, mora raditi u korist blagostanja zajednice. Ali blagostanje zajednice ne može biti vrhovno mjerilo ćudorednosti koje ne bi bilo podređeno drugome višem mjerilu. Kao što pojedini čovjek nije najviše dobro, tako ni skup pojedinaca ili čitavo čovječanstvo ne može biti najveće ni apsolutno dobro. Prema tome, ne može ni opće blagostanje biti vrhovno mjerilo ćudorednosti.

Socijalni eudajmonizam ne određuje i ne može odrediti u čem je opće blagostanje. Budući da socijalni eudajmonizam postavlja čovječanstvo na mjesto apsolutnog dobra, pretpostavlja da je i samo čovječanstvo sudija o tome što je konkretno blagostanje zajednice. Historijsko i svakidanje iskustvo uči nas da jači i istaknutiji pojedinac može narinuti svoje mišljenje o općem blagostanju koje može tome blagostanju biti i te kako oprečno. Mnoštvo opet može nadjačati ispravno mišljenje pojedinaca ili manjine i zahtijevati kao opće blagostanje ono što je tome protivno. Povijest i sadašnjica ruskog boljševizma dovoljno to potvrđuju.

U duši je čovječjoj duboko usađena svijest da ima načela koja ne smije pogaziti ni za čiju volju, pa ni za volju čitave zajednice. Opće dobro čovječanstva ne može nikako opravdati: krivu zakletvu, ubistvo nevinih ljudi, pa makar oni bili čovječanstvu na teret kao na pr. neizlječivi bolesnici i umobolnici.

Osim obaveza prema zajednici, ima čovjek i opravdanih osobnih zahtjeva kojih socijalni eudajmonizam ne priznaje, premda su sa čovječjom naravi najuže povezani, na pr. težnja za srećom.

Kako je prirođeni egoizam u ispravnim granicama opravdan, a opravdana je i obaveza obazirati se na opće dobro,

bezuvjetno je potrebno jedno mjerilo koje će održavati ravnotežu između osobnih težnja i prava i prava zajednice. To mjerilo mora biti nadređeno i egoizmu i altruizmu, mora biti apsolutno, a takovo je mjerilo jedino Bog i njegov zakon.

II. **Progresizam** vidi u napretku ili progresu najviše dobro i vrhovno mjerilo ćudorednosti. Prema tome, za kakvim napretkom teži, kulturnim ili osobnim, dijeli se progresistička etika u dva smjera: moral kulturnog napretka i moral ličnog napretka.

1. **Moral kulturnog napretka** drži dobrim djelom ono što promiče kulturu i civilizaciju: znanost, umjetnost, industriju. Pretstavnici su tog sustava njemački filozofi: Hegel, Šlajermajer (Schleiermeier, Hartman, Vundt (Wundt) i Vindelband (Windelband).

Crkva katolička uvijek je cijenila kulturu, i najistaknutiji kulturni radenici bili su njezini ponajbolji članovi. Svaki razuman i plemenit čovjek cijeni kulturno nastojanje, ali napredak kulture ne može biti mjerilo moralnosti. Kulturu stvara čovjek radi sebe, ona ima služiti čovjeku kao sredstvo za više ciljeve. Uostalom, kultura sama po sebi, u onom smislu kako je shvataju progresiste (napredak nauke, umjetnosti i industrije), ako nije podvrgnuta višem mjerilu (istini, dobroti i ljepoti) često vodi u nećudoređe.

2. **Moral ličnog napretka** smatra svojim najvišim ciljem i mjerilom moralnosti usavršavanje ličnosti (personalizam). Prema različnom shvatanju bîti lične savršenosti dijeli se u dvije posve oprečne struje: biologijski (materijalističko-naturalističko-monistički) i etički personalizam.

a) **Biologijski usmjerena etika** je moral materijalističkog monizma. Poričući sve svrhunaravno postavlja ta etika ciljem ljudskog života razvoj i usavršenje fizičkog života, te su joj ideali: snaga, zdravlje, tjelesna ljepota i neomeđena sloboda. Vrhunac je dosegla ta etika u Ničeovoj (Nietzsche) nauci o nadčovjeku. Nadčovjek (Übermensch) je ideal budućnosti. Kao što je po materijalističkom naziranju čovjek najviši sadanji stepen razvoja, tako Niče zamišlja da bi se čovjek imao razviti u nešto više u »nadčovjeka«. Budući da Niče poriče svrhunaravni red, to mu je smisao i cilj ljudskog života jedino ostvarivanje puta do nadčovjeka. Put kojim se dolazi do nadčovjeka, jest razvijanje fizičke snage kojom se dolazi do veličine. Veličina je čovjeka u jakoj i ponosnoj volji, koja teži za vlašću. Prema tome, volja za vlašću kojom se unapređuje vlastiti život, jest mjerilo moralnosti, tj. moralno je dobro ono što jača snažni život ili volju za vlašću. Kako je Ničeu izražaj volje u nagonima, to on zahtijeva da ih se ne smije zauzdavati, nego se mora pustiti mah razvijanju nagonskog života. Prirodni čovjek sa neobuzdanim strastima u tom je pogledu Ničeu ideal. Da

se nagonima i strastima može dati maha, treba ukloniti sve ograde koje sputavaju njihovu prirodnu snagu. Treba dakle odbaciti moral, koji Niče zove »ropski moral«, i ravnati se po novom moralu kojemu je ideal i cilj nadčovjek. To je moral koji se ne obazire na dobro i zlo »s onu stranu dobra i zla« (jenseits von Gut und Böse).

Niče tvrdi da samo jaki i veliki ljudi imadu pravo na razvoj. Niski i maleni imaju pravo samo služiti većima da se preko njih penju do vlasti. Svoj moral zove Niče samosvijesno gospodski moral »Herrenmoral«, a moral koji važi za slabe i malene te sastoji iz ljubavi, žrtve, odricanja i strpljivosti zove podrugljivo ropski moral »Sklavenmoral«.

Biologijski usmjerena etika, osnovana na neispravnoj nauci materijalističkog monizma, došla je do apsurdnosti u Ničeovoj etici, koja i nije moral radi svoga bezobzirnog egoizma nego »negacija morala koji stvarno postoji, i nemoral« kako to priznaje i sam Niče.

b) **Etički** je **personalizam** dijametralno oprečan biologijskom progresizmu, jer mu je smisao i cilj ljudskog života razvoj moralne osobnosti. Kao najviša dužnost ističe se: usavršavaj sam sebe. Usavršavati sebe znači harmonijski razvijati sve sposobnosti pod vodstvom razuma. Razum mora vladati, a sve ostale ljudske moći imaju se pokoravati razumu. Sve što podupire taj harmonijski razvoj, moralno je dobro, a što ga priječi, moralno je zlo. Pristaše su ove etike: Volf (Wolf), Natorp, Venčer (Wentscher), Miler (Müller), Šeler (Scheler) i drugi.

Etički personalizam približuje se kršćanskoj etici utoliko, što mu je cilj etičko usavršavanje ličnosti, ali na najvažnije pitanje: u čem je mjerilo ćudorednosti, daje nejasan i neodređen odgovor.

Razum ljudski sam za se ne može biti vrhovno mjerilo ćudorednosti, jer je ograničen. Nadalje, ako je skladni razvoj sposobnosti vrhovno mjerilo moralnosti, onda je sprečavanje toga razvoja nemoralno. No to ne može biti, jer je većinom uvjetovano uzrocima za koje nitko ne snosi odgovornosti, na pr. bolesti i životne prilike u kojima se pojedinac nalazi. Konačno, ima mnogo ljudi vanrednih duševnih sposobnosti koji su i te kako nemoralni, dok, naprotiv, ima ljudi skromnih duševnih sposobnosti s veoma visokim stepenom ćudoredna i kreposna života.

III. Pesimizam

Negativna vrsta eudajmonizma je pesimizam. Domovina mu je budistička Indija. U modernu filozofiju presadili su ga **Šopenhauer** (Schopenhauer) i **Hartman.** Budistički pesimizam uči da je život samo bol i da je najviši cilj života mrtvenje kojim se ulazi u mir nirvane.

Osnovica pesimističkog svjetovnog nazora Šopenhauerova je njegov panteizam. Dok optimistički panteiste tvrde da jedno apsolutno biće napreduje u savršenosti postupnim razvojem, dotle Šopenhauer tvrdi da se tim razvojem povećava zlo. Tu tvrdnju osniva na drugoj tvrdnji: da je bit apsolutnog bića volja bez razuma. Volja bez razuma nema nikakvog cilja za kojim bi težila i koji bi je mogao zadovoljiti. Tako je apsolutno biće po bîti svojoj nesretno. Na osnovi toga tvrdi Šopenhauer da je kršćanski i židovski teizam najgora religija od sviju. Najbolja je religija indijska, poradi svog nauka o nirvani. Kršćanska religija mu je samo utoliko dobra što uči potrebu otkupljenja i ovaj svijet smatra dolinom suza.

Na pesimističkom svjetovnom nazoru osniva Šopenhauer svoju pesimističku etiku kojoj je cilj ljudskog života oslobođenje od nevolja i boli, **što se postizava** jedino negacijom volje, jer je volja za životom najdublji izvor sve bijede i boli. Pesimistička etika naučava tri stepena po kojima se dolazi do oslobođenja od zla i nevolje. Prvi je stepen estetski užitak kod kojega nemirna volja miruje te čovjek zrije lijepo bez ikake težnje. Drugi je stepen sućustvovanje sa bijedom bližnjega, na što nas potiče uvjerenje da nijesmo različiti od bližnjega nego da bližnji s nama sačinjava istu bit.

Najviši je stepen negacija (uništenje) volje, do čega se dolazi askezom, mrtvenjem života (mortifikacijom) i odvratnošću od egzistencije kao takove. Šopenhaueru su u tom uzor i kršćanski sveci (jer ih shvata u budističkom smislu), ali se daleko više oduševljava za budističke pokornike i askete.

Hartman uči da treba postići opće oslobođenje od bijede, a do toga se dolazi tako da svi ljudi zajednički negiraju ili unište volju za život. Do te zajedničke negacije volje za život doći će čovječanstvo kad stekne uvjerenje da za tim treba ići. A do tog će uvjerenja doći kulturnim napretkom.

Pesimizam je posve neispravan i neosnovan svjetovni nazor, jer se temelji na zabludi panteizma. Stoga je i primjena pesimizma u ètici posve neispravna. Osim toga, osnovna misao pesimizma, da je ovaj svijet samo zlo, protivna je iskustvu koje nas uči da u životu ima, i pokraj posljedica istočnog grijeha, daleko više vedrine, radosti i sreće od pukoga privremenog prestanka boli. Samo bolesna fantazija i melankolička narav može u ovom životu gledati samo zlo i bol.

Šopenhauerova etika negacije volje za život, kako nas iskustvo uči, svršava samoubistvom. Koliko je mladih ljudi »ofurenih mrazom pesimizma«, što su ga crpli iz pesimistički nastrojene literature, svršilo nadobudan život kukavičkim samoubistvom. Negacija volje za sjetilni život moguća je i provediva jedino u kršćanskoj askezi koja čovjeku obećaje, ne praznu nirvanu, nego viši duševni stepen, puninu svrhunaravnog života. Premda kršćanska askeza naglašuje mrtvenje, nije to ni pesimističko ni budističko mrtvenje, nego dijametralno oprečna stega sjetilnog života koja priznaje i dopušta sjetilno teženje, ali ga upućuje da bude podređeno duhu i zakonu Božjemu. Ne može se, dakle, kršćanska askeza nikako ispoređivati s pesimizmom.

Hartmanovo sredstvo za postignuće negacije volje za život, koje on uvjetuje suradnjom oko kulturnog napretka, samo je, kako nas iskustvo uči, sredstvo za dijametralno oprečni cilj, naime afirmaciju života.

Pesimizam svojim kobnim posljedicama u društvu zaslužuje najoštriju osudu, a svojim neodrživim panteističkim i fantastičkim budističkim osnovama nema mjesta u ozbiljnoj nauci.

II SUSTAVI SUBJEKTIVNOG MJERILA ĆUDOREDNOSTI

1. Intuitivni moral ili moral osjećaja

Kao reakcija proti eudajmonizmu, i to posebice proti utilitarizmu, javlja se u Engleskoj jedna nova struja, **intuintivni moral,** koju pokreće Š a f z b e r e (Schaftesbury) i H e č s n (Hutcheson). Činjenica da čovjek veoma lako razlikuje dobro od zla dala je povoda teoriji da u čovjeku postoji p o s e b n a d u š e v n a m o ć, neke vrste nagon po kojoj čovjek razlikuje dobro od zla. **Moralni osjećaj,** koji je po toj teoriji čovjeku p r i r o đ e n, jest intuicija ili zrenje moralnosti koja je u djelovanju sadržana. Dobro je ono što čovjeku moralni osjećaj prikazuje kao dobro, a zlo je ono što takovim prikazuje moralni osjećaj. Moralni je osjećaj vrhovno mjerilo i izvor ćudorednosti.

Pristaše teorije moralnog osjećaja tvrde da je savjest, koju zovu moralnim osjećajem, posebna duševna moć, posve različna od razuma i volje. No to se protivi našemu unutrašnjem iskustvu koje nam ništa ne govori o takovoj posebnoj moći. Naprotiv, iskustvo nas uči da je savjest, koja svakom čovjeku govori što je u konkretnom slučaju dobro, a što je zlo, ne posebna duševna moć, nego primjena moralnog načela na to konkretno djelo. S a v j e s t dakle, j e r p r e t p o s t a v l j a m o r a l n o n a č e l o, n e m o ž e b i t i v r h o v n o o b j e k t i v n o m j e r i l o ć u d o r e d n o s t i.

Iz iskustva znamo da savjest prate različiti osjećaji, ali mi dobro razlikujemo te osjećaje od samog prosuđivanja ćudoredne dobrote. Ti se osjećaji ne javljaju uvijek u jednakoj mjeri, jer nijesu ovisni samo o glasu savjesti niti o samoj dobroti djela nego i o različitim fiziologijskim promjenama i dispozicijama kao i o vanjskim okolnostima. Osjećaji, dakle, kao nešto promjenljivo, ne mogu biti mjerilo moralnosti, jer bi po tom i sam moral morao biti promjenljiv.

2. Kantova autonomistička etika

Imanuel K a n t (1724—1804), njemački filozof, osnivač je autonomističke (neovisne) etike koja se tako zove po svojoj osnovnoj zasadi **autonomiji praktičnog razuma** ili ljudske volje. Polazeći Kant sa stanovišta da postoji općeniti i obavezni moralni zakon razvija Kant osnovne misli svoje etike ovako:

a) Kategorički imperativ

Ništa nema na svijetu ni izvan njega što bi se bez ograničenja moglo smatrati dobrim, osim, jedino, d o b r a v o l j a. Volju čini dobrom jedino ispunjavanje onog zakona koji ima

općenitu vrijednost, tj. koji vrijedi za sva razumna bića. Volja nije dobra po predmetu za kojim teži, nego po motivu (razlogu) koji je pokreće na djelovanje. Taj motiv ili razlog ima biti dužnost, tj. ispunjavanje zakona.

Zakon zove Kant imperativom koji nalaže ili zahtijeva neko djelovanje. Dvije su mu vrste imperativa: hipotetski i kategorički. Hipotetski zahtijeva nešto uz određeni uvjet. Na pr.: moram štedjeti, ako neću da u starosti prosjačim. Ovdje je štednja izražena kao općenita dužnost, ali je vezana na uvjet. Tko ne priznaje toga uvjeta, za njega je i dužnost štednje bez značenja. Stoga imperativ mora biti bezuvjetan da bude općenit zakon. Takav bezuvjetni imperativ jest: ne ubij, ne ukradi, ne laži! Bezuvjetni imperativ zove Kant kategorički imperativ. Samo je kategorički imperativ ćudoredni zakon, tj. takav zakon koji volju čini dobrom.

Kant formulira kategorički imperativ ovako: **Radi samo po takovoj maksimi (pravilu) za koju možeš ujedno htjeti da postane općim zakonom.** (Handle nur nach derjenigen Maxime, durch die du zugleich wollen kannst, dass sie ein allgemeines Gesetz werde). Ako čovjek u pojedinom slučaju radi tako, da bi pravilo kojega se drži, moglo vrijediti za sva razumna bića, tada, i jedino tada čini ćudoredno djelo, jer radi onako kako bi morao raditi svaki čovjek. Jedino po načelima koja imadu općú obavezu, može se doći do ravnovjesja među ljudima.

b) Motiv i mjerilo ćudorednosti

Po Kantovoj etici, jedini motiv ćudorednosti, i njezino mjerilo, jest poštovanje zakona ili dužnost. Samo je ono ćudoredno dobro što se čini iz hladnog poštovanja zakona ili dužnosti, bez obzira na ikoji drugi motiv i cilj. Da volja bude ćudoredno dobra, mora vršiti ono što zapovijeda zakon, i to samo za to, jer to zapovijeda zakon. Tko radi u skladu sa zakonom, ali poradi sklonosti, koristi, ugodnosti ili zbog nekog cilja, on radi zakonito, ali ne radi ćudoredno.

c) Autonomija volje

Kao što Kant u svojoj teoriji o spoznaji (Kritika čistog razuma — Kritik der reinen Vernunft 1781) polazi sa stanovišta da je razum vezan na urođene oblike mišljenja, tako i u etici stoji na stanovištu da je općeniti zakon, kategorički imperativ, usađen u našoj naravi prije svakoga iskustva, tj. da je kategorički imperativ aprioran. Iz apriornosti kategoričkog imperativa i dostojanstva razumne naravi čovječje, koja je sama sebi svrha, a ne može se uzimati kao sredstvo za drugu koju svrhu, izvodi Kant najznačajnije načelo svoje etike, autonomiju volje. Jer se kategorički imperativ nalazi u naravi ljudskoj, koja je sama sebi svrha, prije svakog iskustva, to je volja autonomna, ona sama sebi daje zakone. Određivanje volje izvanjim zakonima i ciljevima jest heteronomija, tuđe zakonodavstvo. Heteronomija oduzima čovjeku odgovornost koju razumno biće mora snositi za svoje djelovanje. Ovu osnovnu misao Kantove etike iznio je Fihte (Fichte) riječima: »Tko se u djelovanju obazire na autoritet, nužno radi besavjesno.«

Kant zabacuje svaki autoritet izvan čovječje autonomije, pa i autoritet Božji. O tom izričito kaže: »Dokle god ima praktički razum pravo da nas vodi, mi ćemo smatrati djelovanje obaveznim, ne zato, jer je to zakon Božji, nego ćemo ga zakonom Božjim smatrati, jer smo na to unutrašnjim načinom obavezani.« (Sämtliche Werke, 1887, III. s. 540).

d) Postulati praktičnog razuma

Praktični razum zahtijeva ćudoredni život koji se temelji na autonomiij volje koja zbog toga mora biti slobodna. Sloboda volje je, dakle, prvi postulat (zahtjev) praktičnog razuma. Osim toga, volja teži za savršenošću koja je u skladu života s moralnim zakonom. Potpunu savršenost ne može čovjek postići u ovom životu. Zato mora postojati prekogrobni život; duša je besmrtna. Nadalje, čovjek teži za blaženstvom. Između težnje za blaženstvom i potpune svetosti mora postojati sklad. Taj sklad može ostvariti samo svemoguće i nadasve dobro biće, Bog. Tko hoće ćudoredno živjeti, mora priznati ove tri istine ili postulata. No tim nije dan objektivni dokaz njihove istinitosti, nego samo subjektivni.

Premda Kant priznaje egzistenciju Božju, ali samo kao postulat ćudorednog života, i to sa subjektivnom vrijednošću, on zabacuje Božje zakonodavstvo. Osim toga, svaki kult Boga, izuzevši čestitost života, za Kanta je bezrazložan, pa ga valja zabaciti.

OSVRT NA KANTOVU ETIKU

1. Utjecaj Kantove etike

Danas malo tko prihvaća Kantovu etiku u cjelini, ali je njegova osnovna misao, autonomija volje, postala osnovnom zasadom u svim sustavima lajičkog morala koji ju je proveo do skrajnih konsekvencija. Izraziti utjecaj izvršila je Kantova

autonomija u doba prosvijećenosti na stvaranje individualizma, borbu protiv autoriteta, isticanje neograničene slobode misli i na oduševljavanje za ideale humaniteta, slobode i jednakosti kao apsolutne vrednote.

2. Vrijednost Kantove etike

Kantova etika ima, bez sumnje, lijepih odlika, kao naglašivanje općenitosti i bezuvjetnosti ćudorednog zakona i visoko poimanje dužnosti. Tim odlikama izdiže se Kantova etika visoko iznad svih dosad spomenutih etičkih sustava i približuje se kršćanskom moralu. Ali uza sve to njegova se etika osniva na neodrživim temeljima, te ne može ispravno riješiti osnovna pitanja ćudorednosti.

a) Neosnovana je Kantova tvrdnja da je volja sama po sebi dobra, jer zdrav razum nam govori da dobrota volje ovisi o predmetu za kojim teži. Ako je predmet dobar, to je i volja koja za njim teži, dobra. Ako je predmet težnje loš, to je i volja zla.

b) Kao što nije urođen moralni osjećaj, tako ni kategorički imperativ kao s l o ž e n i sud nije urođen, nego, kako nas iskustvo uči, do njega pojedinac dolazi razumnim zaključivanjem.

c) Kantova tvrdnja da je dužnost jedini motiv i najviše mjerilo ćudorednosti, isključuje s jedne strane velik i važan dio sadržaja moralnog zakona, djela herojske ljubavi prema bližnjemu i evanđeoske savjete, jer nijesu obavezani za sve ljude, a s druge strane upada u pretjerani rigorizam kad zabacuje sve motive ćudorednog djelovanja osim poštovanja zakona ili dužnosti. Iskustvo nas naime uči, da je narav ljudska takova te je čovjeku s jedne strane potrebito da na njega djeluje poticaj herojičkih primjera, a s druge strane ima veoma malo ljudi koji bi činili dobro bez ikakog obzira na korist ili ugodu i odvraćali se od zla bez obzira na kazan. Prema tome Kantovo mjerilo ćudorednosti nije prilagođeno ljudskoj naravi. Kršćanska moralka, naprotiv, posve opravdano priznaje ćudorednu vrijednost i onim činima koji su učinjeni iz težnje za srećom, vlastitom ugodom, korišću ili bilo kojim dopuštenim ciljem, samo ako su u skladu s moralnim zakonom, jer to psihološki najbolje odgovara ljudskoj naravi.

Osim toga Kant pada u protuslovlje kad s jedne strane tvrdi da djelo učinjeno poradi blaženstva nije moralno dobro, a s druge strane uči da je najviše dobro u skladu između moralne savršenosti (svetosti) i blaženstva te na tom skladu osniva egzistenciju Božju kao postulat praktičkog razuma. Ako između moralnog savršenstva i blaženstva mora postojati sklad onda blaženstvo kao motiv ne može oduzimati moralnost ljudskim činima.

d) N a j d u b l j a je zabluda Kantove etike a u t o n o m i j a v o l j e i zabacivanje svake heteronomije ili zakonodavstva izvan čovjeka. Kako je egzistencija Boga kao razumnog bića osnovana na razumnim razlozima, iz toga nužno slijedi da je Bog uzročnik i moralnog reda ili vrhovni zakonodavac. Čovjek dakle nije sam sebi svrha te, dosljedno, nije ni svoj zakonodavac, nego mu je svrha Bog koji mu je po tome i zakonodavac moralnog zakona.

Osim toga protuslovna je tvrdnja da je moralni zakon općenit, tj. obavezan za sve ljude i da je volja ljudska autonomna, tj. da ona stvara taj zakon. Pojedinac je naime o g r a n i č e n, koji, doduše, može upoznati općeniti zakon, ali ga stvoriti radi ograničenosti svog razuma ne može, niti mu može dati bezuvjetnu obavezu, to više, što se čovjek ne može oteti prirođenoj težnji za srećom i vlastitom koršću, a ta će i te kako poradi ograničenosti ljudskog razuma narušavati općenitost moralnog zakona, ako mu bude sankciju davala autonomna volja.

C) ZAKLJUČAK

Izloženi etički sustavi, izuzevši hedonizam, imaju svaki po nešto dobra, ali nijedan nije u cijelosti svojoj ispravan, jer im je svima osnova neispravna. Svi kidaju vezu sa zakonodavstvom Božjim i religijom, te se tom svojom glavnom zabludom bitno razlikuju od kršćanske etike. I Kant, premda priznaje egzistenciju Božju, zapada u stvarnu negaciju Boga, jer s jedne strane poriče objektivnost spoznaje egzistencije Božje, a s druge strane posvemašnjom autonomijom ljudske volje stvarno negira egzistenciju Božju.

Kad bi neovisna etika sakupila iz svih etičkih sustava ono što je u pojedinom sustavu ispravno i najbolje, ne bi mogla provoditi ta načela u praktičnom životu, jer joj nedostaje potrebita sankcija i dovoljan motiv ćudorednosit. Doduše, ćudorednost ima i motiva neovisnih o religiji koji su duboko usađeni u ljudskoj prirodi, na pr. dobar glas i obzir na javno mišljenje, te i bezvjerac u normalnim prilikama može izvršivati naravni moralni zakon. Ali teških kušnja života i nasrtaja strasti veoma će rijetko čovjek izdržati bez vjere u Boga. Pristaše neovisnog morala ne mogu pokazati neokaljan primjer ćudoredna čovjeka bez vjere koji će uvijek muževno svladavati sve zapreke ćudorednosti, koji će ostati hladan na sve sirenske glasove strasti. To od njih tražiti značilo bi previše očekivati, značilo bi tražiti učinak bez dovoljna uzroka. Ćudoredni se velikani, kako nas uči povijest i svakidanje iskustvo, nalaze samo među ljudima kojima je Bog vrhovni cilj života, izvor i sankcija morala.

3 POGLAVLJE

Moralni zakon

Odredivši Bog odvijeka svim stvorovima cilj za kojim imaju težiti, ustanovio je, također odvijeka, red kojim će ti stvorovi ići za svojim ciljem. Taj red je ustanovljen vječnim zakonom, koji se od vijeka nalazi u umu Božjem. Vječnim zakonom određeno je kako imadu sva stvorena bića, razumna i nerazumna, slaviti Boga.

Vječni se zakon dijeli u dva dijela: prirodni zakon i moralni zakon. Prirodnim zakonom ustanovljen je odvijeka prirodni red, koji određuje kako imadu sva nerazumna bića kao i čovjek u fizičkom pogledu nesvijesno postizavati svoj cilj, slavu Božju. Ali razumom i slobodnom voljom obdareni čovjek, mora i svijesno i slobodno slijediti svoj od Boga postavljeni cilj. Vječni zakon ustanovio je i taj red, koji određuje kako čovjek mora svijesno i slobodno slijediti svoj cilj, a zove se taj red moralni red. Zakon pak kojim je moralni red ustanovljen zovemo moralni zakon. Moralni je zakon dakle vječna odredba uma i volje Božje, koja nalaže razumnim bićima da održavaju red kojim se postizava vrhovni cilj.

Moralni zakon kao najvažniji dio vječnog zakona, koji ima uređivati svijesno djelovanje prema vrhovnom cilju, nije Stvoritelj zadržao u umu svojem, nego ga je proglasio ljudima. Kao što je Bog prirodni zakon usadio u čitav svemir, tako je i moralni zakon objavio i proglasio ljudima: a) u prirodnom moralnom zakonu, što ga Bog po glasu naše savjesti objavljuje i proglašuje, b) u pozitivnom moralnom zakonu, koji se dijeli u objavljeni zakon Božji i ljudski zakon koji stvaraju Bogom ustanovljeni autoriteti crkveni i građanski.

§ 4 Prirodni moralni zakon

1. Što je prirodni moralni zakon

Svakom čovjeku njegova svijest svjedoči da dobro mora činiti, a zlo izbjegavati. To čovjek upoznaje čim dođe do razuma. Razum naime ima prirođenu sposobnost da lako, bez poteškoća i jasno upoznaje neka osnovna načela koja mu kazuju što je dobro, a što zlo, što mora činiti, a što ne smije. Ta načela koja čovjek samim svojim razumom upoznaje, jer izlaze neposredno iz njegove razumne prirode, zovemo prirodni moralni zakon.

Čovjeku govori svijest da postoji zakon kojemu se bezuvjetno mora pokoravati, koji može kršiti, ali ga ne može iskorijeniti niti promijeniti, jer ga nije sam stvorio. Čovjek osjeća da taj prirodni zakon ima ugled kakav može imati samo zakon Božji. Stoga opravdano kaže sv. Toma Akvinski: »Prirodni zakon nije drugo nego saopćenje vječnog zakona razumnu stvoru«. (Lex naturalis nihil aliud est quam participatio legis aeternae in creatura rationali).

2. Sadržaj prirodnog moralnog zakona

Sadržaj prirodnog moralnog zakona jesu sva ona osnovna načela koja čovjek može jasno upoznati te ih doista i upoznaje (principia primaria). Ta su pravila ili načela:

a) Dobro valja činiti, a zlo izbjegavati,

b) Božanstvu se moramo klanjati,

c) Što nećeš da tebi drugi učini, ne čini ni ti njemu,

d) Sjetilne nagone treba obuzdavati, jer duša je vrednija od tijela,

e) Djeca su dužna ljubiti, štovati i slušati roditelje i starije.

Iz ovih osnovnih načela slijede druga izvedena načela (principia secundaria), koja se izvode iz prvih neposredno te se njihovo neznanje ne može lako ispričati. Ta se izvedena načela svojim sadržajem gotovo podudaraju s Dekalogom (10 zapovijedi Božjih). Izuzima se III zapovijed Božja koja je, ukoliko određuje stalni dan Gospodnji, pozitivni zakon Božji. Da su VI i IX zapovijed Dekaloga barem većim dijelom svojim prirodni moralni zakon, svjedoči etnologija koja nam pokazuje da mnoga primitivna plemena imaju veoma uzvišeno i čisto poimanje o braku.

3. Egzistencija prirodnog moralnog zakona

Egzistenciju prirodnog moralnog zakona, koji nam Bog proglašuje preko naše savjesti, potvrđuje:

a) **Svjedočanstvo svih ljudi.** Svaki čovjek, čim dođe do razuma, upoznaje osnovna načela ćudoredna života. Iz povijesnih spomenika svih naroda i vremena razabiremo da su ljudi uvijek razlikovali svoja djela u dobra i zla. Da su to razlikovanje osnivali na zakonu Božjem, razabiramo iz njihovih žrtava, koje su prinosili Božanstvu da ublaže njegovu srdžbu. Kao što nam povijest pokazuje da je prirodni moralni zakon bio u prošlosti upoznavan i priznavan od ljudi, tako nas etnologija uvjerava da ni danas nema ni jednog, pa ni najprimitivnijeg, plemena bez ćudoređa. Štoviše, najprimitivniji narodi, kao što su Australci i Pigmejci, imaju veoma visoko moralno naziranje koje se osniva na posve altruističkoj

osnovici i posve se podudara sa naprijed navedenim sadržajem prirodnog moralnog zakona.

»Etička svijest Pigmejaca, a takoder i Australaca, i to upravo starijih, naročito jugoistočnih Australaca očituje se u njihovim socijalnim uredbama i u religiji. U socijalnom pogledu: prvo: svuda nalazimo induvidualnu, i to većinom monogamijsku i veoma čvrstu porodicu koja se osniva na slobodnom izboru bračnoga druga, na ljubavi i ravnopravnosti muža i žene u braku, na velikoj ljubavi i nježnosti roditelja prema djeci. Drugo kao dijelove plemena nalazimo grupe porodica, koje se drže na okupu, a u njima vlada velika miroljubivost i medusobna snošljivost, tako da se krade, otimačine, svade, ubistva i ratovi rijetko dogadaju i brzo izglade; štoviše, vlada altruizam i naročiti obzir, na pr. kod diobe lovine, prema bolesnima, slabima i starima, nesposobnima za rad i članovima brojne porodice. Treće većinom i naročito kod jugoistočnih Australaca nalazimo tako zvane inicijacione svečanosti. U njima se dorasli mladići i djevojke, ili samo mladići, poučavaju u dužnostima članova zajednice i porodičnih glavara, u socijalnim propisima i plemenskim predajama, osobito o religiji; nadalje vježbaju se u naporima i u odricanju, te se proglašuju pravim članovima zajednice i sposobnima da osnuju vlastitu porodicu.« (Dr. Gahs, Krapinski čovjek i njegovi suvremenici, Zagreb 1928, str. 6.)

Osim toga i prehistorija nas uči da je diluvijalni čovjek bio ne samo razumno nego i ćudoredno biće, kako je to spomenuto u § 1.

Iz svega toga slijedi posve opravdani zaključak, koji je već Cicero istaknuo: »Est non scripta sed nata lex, ad quam non docti sed facti non instituti sed imbuti sumus. — P o s t o j i z a k o n n e n a p i s a n n e g o u r o đ e n u koji nijesmo bili upućeni, nego smo s njim stvoreni, u kojem nijesmo bili poučeni, nego smo njime prožeti«. (Cicero: Pro Milone 4, 10).

b) **Objava Božja.**

Neprevarljiva potvrda egzistencije prirodnog moralnog zakona nalazi se u Sv. pismu koje na usta sv. Pavla govori: »Jer koji bez zakona sagriješiše, bez zakona će i propasti, a koji sagriješiše u zakonu, biće suđeni po zakonu. Jer pred Bogom nisu pravedni oni, koji slušaju zakon, nego će se opravdati oni, koji vrše zakon. J e r k a d p o g a n i k o j i n e m a j u z a k o n a, po naravi čine ono što je po zakonu, oni nemajući zakona sami su sebi zakon. O n i d o k a z u j u d a j e d j e l o z a k o n a p i s a n o u s r c i m a n j i h o v i m, budući da im zajedno njihova savjest svjedoči, i misli se međusobno tuže ili brane« (Rim. 2, 12—15).

c) **Nauk crkve katoličke.**

Sv. Oci crkveni govore o zakonu, koji nam je usađen, ucijepljen, urođen, utisnut u dušu i upisan u srce.

Sv. Augustin: »Kradu sigurno kazni zakon tvoj, Gospodine, zakon pisan u srca ljudska koji ne može izbrisati ni sama pakost«. Sv. Ivan Zlatousti: »Bog je metnuo naravni zakon u našu narav koji prosvjetljuje naše misli, a to je savjest po kojoj čovjek ima naravno znanje o dobru i zlu«.

Leon XIII u Enciklici »Praestantissimum« od 20 juna 1888 piše da je prirodni moralni zakon: »Osnovni zakon koji je upisan i urezan u srca pojedinih ljudi«.

Premda Sv. pismo i sv. Oci govore o prirodnom moralnom zakonu kao o zakonu koji je urezan i upisan u srcu našem i u duši našoj ipak to ne smijemo shvatiti u smislu Kantovu: da je zakon aprioran ili uroden u razumu prije svakog iskustva. Iskustvo nas naime uči, da čovjek počinje razlikovati dobro od zla tek kad dođe do razuma. Prema tome prirodni je moralni zakon tako upisan u dušu ili prirođen, da je razumu prirođena sposobnost da lako, brzo i jasno upoznaje osnovna načela moralnog zakona.

4. Svojstva prirodnog moralnog zakona

Prirodni moralni zakon, kao odraz nepromljenljivog vječnog zakona i kao izražaj nepromljenljive volje Božje, **jest općenit i nepromjenljiv.**

a) Prirodni moralni zakon je o p ć e n i t, tj. tako povezan s razumnom naravi čovjeka, da vrijedi za sve ljude svih vremena, svake narodnosti, kulture, religije, staleža i svake dobi. I, doista nalazimo svuda isti prirodni moralni zakon kod najprimitivnijih naroda kao i kod najkulturnijih.

b) Prirodni moralni zakon je n e p r o m j e n l j i v. Ne može ga nijedna vlast mijenjati, niti dati oprost od njegove obaveze. Nepromjenljiv je stoga, što je bitno vezan sa razumnom prirodom čovjeka i njoj je posve prilagođen, a to je nesumnjivi dokaz, da je prirodni moralni zakon izražaj vječne i nepromjenljive volje Božje. Činjenica da se prirodni moralni zakon nalazi kod svih ljudi svih vremena samo je potvrda za njegovu nepromjenljivost.

Općenitost i nepromjenljivost prirodnoga moralnog zakona **poriče moralni pozitivizam** (zovu ga i moralni skepticizam ili relativizam), koji, oslanjajući se na teoriju evolucije, tumači postanak morala postupnim razvojem. O postanku morala umuju moralni pozitivisti ovako:

Čovjek se razvio od nižih životinjskih vrsta. Kad je u razvoju dosegao porabu razuma, poradi sukoba njegovih egoističkih težnja s interesima njegove okoline, počeo se u njemu buditi osjećaj moralnosti. On je počeo dijeliti svoje čine u dobre i zle. Ovaj moralni osjećaj prelazio je baštinjenjem i odgojem na njegove potomke kojima se sve dublje usjecao u dušu dok nije postao općom i prirođenom svojinom čovjeka. Kako su kod razvoja čovjekova na njega djelovali različiti vanjski utjecaji: različite geografske, klimatske, kulturne i socijalne prilike, tako se pod utjecajem tih istih prilika razvio u ljudima i različit rasni moral. Te različite životne prilike u kojima se kretao i danas se čovjek kreće, veoma su promjenljive, te je i zbog njih moral promjenljiv. Nema zajedničkog morala za sve ljude svih vremena i svih naroda. Drugi je moral Homerova doba, a drugi današnjega modernog doba. Drugi je moral Engleza, a drugi Francuza ili Nijemaca itd. Prema tome, po učenju moralnih pozitivista, ne može biti ni govora o vrhovnoj normi moralnosti. Njihova nauka ide u susret svim mogućim i različitim etičkim sistemima.

Moralni pozitivizam nije nova teorija. Već stari grčki filozofi sofisti i skeptici bili su njegovi pristaše. U novije doba pristaše su mu, nakon Hobesa i Komta, Bebel, Kautski, Paulsen, Spencer i drugi.

Nazori moralnih pozivitista posve su neosnovani jer:

1. **Temelje se na apriornom i nedokazanom stanovištu apsolutne evolucije** da je čovjek i u duševnom pogledu samo puki produkt razvoja iz nižih životinjskih vrsta. Kao što teorija evolucije s obzirom na tijelo ima mnogo poteškoća kojih moderna nauka uza sve napore ne može ukloniti, tako je upravo na duševnom području nepremostiv jaz između čovjeka i životinje.

2. Kad bi pračovjek, recimo, i bio doista pravi divljak voden samo svojim egoističkim nagonom, to bi današnji najprimitivniji ljudi, kaki su Australci i Pigmeji, morali biti na najnižem stepenu moralnoga razvoja. Međutim etnologija nas uči o protivnome. Ona nam pokazuje da upravo ta plemena imaju visoko moralno naziranje koje se osniva na posve altruističkim osnovicama.

3. Prema nauci evolucionista, glavni faktor razvoja čovjeka iz životinje imao bi biti nagon za samoodržanjem (borba za opstanak) i nagon za održanjem vrste (spolni nagon), a to nije ništa drugo nego čisti egoizam. U neobuzdanoj težnji da izdovolji oba nagona primitivni bi čovjek morao često doći u sukob sa svojim bližnjim i s njime voditi očajnu borbu za svoj vlastiti interes. U toj bi borbi jači nadvladao slabijega i tako bi jači održao sebe i svoje potomstvo. A to bi značilo jačanje egoizma, nipošto stvaranje moralnog osjećanja.

4. Tvrdnja moralnih pozitivista: da je moral promjenljiv i stoga da nema općenite vrijednosti, protivi se utvrđenim činjenicama. Kako su god veoma različite prilike života različitih naroda, kako god se ljudi međusobno razlikuju temperamentom, običajima, religioznim, kulturnim i političkim naziranjem, ipak je jezgra morala zajednička svim narodima i plemenima, ne samo sadašnjosti nego i prošlosti. Svagdje se priznaje vrijednost temeljnoga moralnog načela: dobro treba činiti a zlo izbjegavati. Nema naroda koji nebi hvalio ljubav prema roditeljima, vjernost, istinitost i iskrenost, blagost, zahvalnost i mnoge druge vrline. U svakog se naroda i plemena kori i žigoše: ubistvo, krađa, nevjera, laž itd. Kad bi moralni zakon bio promjenljiv, i prema tome i u jezgri svojoj podvrgnut razvoju, on bi morao bitno biti različan barem kod kulturnih i primitivnih naroda. Međutim, upravo je protivna istina, jer po učenju etnologa (Šmita, Kopersa i Gasa) najprimitivniji narodi imaju visoki altruistički moral. Nikakve životne prilike, niti vanjski utjecaji nijesu ni u čemu promijenili osnovnih načela morala, premda su dopuštamo, izvodi iz općih osnovnih načela kašto pretrpjeli koju nebitnu promjenu, i to poradi neispravne primjene ispravnoga moralnoga načela na pojedinosti. Na pr. ima primitivnih plemena gdje ljudi ubijaju svoje roditelje, ali to čine, jer misle da čovjek na drugom svijetu ima izdržati veliki fizički napor dok dođe do konačnoga cilja. Da njihovi roditelji uzmognu taj napor izdržati, zato ih ubiju dok su još u snazi. Isto tako ima plemena kod kojih još danas postoji ljudožderstvo. No ta se pojava javlja kao degeneracija, jer se javlja kod plemena s mlađom kulturom, dok je kod plemena starije kulture, koja je bliže prakulturi, nema. Osim toga valja imati na umu da plemena kod kojih vlada ljudožderstvo, jedu meso ljudi druge rase, koju (zabludom) ne smatraju ljudima.

Naziranima moralnih pozitivista je oprečno i mišljenje staroga klasičnog filozofa Cicerona: »A zaista je pravi zakon mišljenje koje je usklađeno s prirodom, koje je na sve prošireno, stalno, vječno, koje ima da zapovješću nagovara na dužnost, da zabranom odvraća od zla djela, kojem nije dopušteno išta djelomično ukinuti niti ga u čem umanjiti, niti se može potpuno dokinuti. Niti se smije tražiti kakav drugi tumač tog zakona; niti će biti drukčiji u Rimu, a drukčiji u Ateni, drukčiji sada, a drukčiji poslije; nego će obuhvatiti i sve narode i u svako vrijeme jedan vječiti i nepromjenljiv zakon; i jedan će biti zajednički vrhovni vladar svijiu — Bog, taj pronalazač, sudac i zakonodavac tog zakona. A ko se ne bude pokoravao tome zakonu, sam će sa sobom biti u protuslovlju, i prezrevši ljudsku narav tim samim će pretrpjeti najveću kaznu, iako bude izbjegao ostalim kaznama koje su predviđene«. (Cicero »De republica« III, 22).

5. Značenje prirodnog moralnog zakona

Općeniti i nepromjenljivi prirodni moralni zakon, kao vječna sveta i nepromjenljiva volja Božja, osnovni je zakon ćudoređa. S njime je posve u skladu objavljeni zakon Božji, jer je sagrađen na njem kao na svom temelju. S njime mora biti u skladu i svaki ljudski zakon, jer inače ne obavezuje, štoviše, ako nije s njime u skladu, on je i nemoralan.

§ 5 Pozitivni zakon Božji

Zakon koji je Gospodin pozitivnim načinom objavio u Starom zavjetu preko Mojsija, a u Novom zavjetu ga usavršio po Sinu svojem Isusu Kristu, zove se pozitivni zakon Božji. Sadržan je u Sv. pismu, te nam za njegovo božansko podrijetlo jamči ugled Sv. pisma. Pozitivni Božji zakon dijelimo u starozavjetni i novozavjetni.

I. STAROZAVJETNI ZAKON BOŽJI

Čitavo Sv. pismo St. zavjeta puno je ćudorednih propisa i pouka kako treba provoditi bogumili život. Ipak kao zbornik zakona Božjega vrijedi napose Mojsijevo petoknjižje. Starozavjetni zakon Božji dijeli se na tri dijela: a) moralni zakon — deset zapovjedi Božjih ili Dekalog, b) bogoštovni zakon i c) građanski zakon.

1. **Moralni zakon ili Dekalog** je osnova cijeloga pozitivnoga zakona Božjega Staroga i Novoga zavjeta, jer Dekalog je zapravo svečano proglašenje i potvrda naravnoga moralnog zakona.

Tekst Dekaloga nalazi se dva puta zabilježen u Sv. pismu Staroga zavjeta i to u drugoj knjizi Mojsijevoj (20. 3—17) i u petoj knjizi (65. 21), a od riječi do riječi glasi:

1. Ja sam gospodin Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz doma ropskoga. Ne imaj drugih bogova uz mene. Ne gradi sebi lika rezanoga ni kakve slike od onoga što je gore na nebu, ni od onoga što je u vodi ispod zemlje! Nemoj im se klanjati niti im služiti, ja sam Gospodin Bog tvoj jaki, revnitelj koji kaznim opačinu otačku na sinovima do trećega i do četvrtoga koljena onih koji me ljube i čuvaju zapovijesti moje.

2. Ne uzimaj imena Gospoda Boga svojega uzalud, jer ne će pred Gospodom biti pravedan onaj koji uzme ime Gospoda Boga uzalud.

3. Spomeni se da svetkuješ dan subotnji! Šest dana radi i izvršuj sve poslove svoje! a sedmi je dan subota Gospoda Boga tvojega; u taj dan ne radi nijednoga posla ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj,

ni sluškinja tvoja, ni živinče tvoje, ni stranac, koji je unutar vrata tvojih jer je za šest dana stvorio Gospod nebo i zemlju i mora i sve što je u njima, a u sedmi je dan počinuo, zato je Gospod blagoslovio dan Subotnji i posvetio ga.

4. Poštuj oca svojega i mater svoju da budeš dugovječan na zemlji koju će ti dati Gospod Bog tvoj.

5. Ne ubij!

6. Ne čini preljube!

7. Ne kradi!

8. Ne reci lažnoga svjedočanstva na bližnjega svojega!

9. i 10. Ne poželi kuće bližnjega svojega, niti poželi žene njegove, ni sluge, ni sluškinje, ni vola, ni magarca ni išta što je njegovo.

Od sv. Augustina običavaju bogoslovi navoditi dekalog ukratko ovako:

1. Ja sam Gospodin Bog tvoj nemaj drugih bogova uz mene.
2. Ne uzmi ime Gospodina Boga tvoga isprazno.
3. Spomeni se da svetkuješ dan Gospodnji.
4. Poštuj oca i mater da dugo živiš i da ti dobro bude na zemlji.
5. Ne ubij.
6. Ne sagriješi bludno.
7. Ne ukradi.
8. Ne reci lažna svjedočanstva na bližnjega svoga.
9. Ne poželi žene bližnjega svoga.
10. Ne poželi nikakve stvari bližnjega svoga.

Starozavjetni moralni zakon kao svečano proglašenje i potvrda naravnoga moralnog zakona **vrijedi zauvijek,** te se ne može ni ukinuti ni promjeniti. Za njegov nepromjenljivi karakter i božansko podrijetlo jamči nam ne samo nezabludivi ugled Sv. pisma i crkvenoga učiteljstva nego i sama usklađenost Dekaloga s razumnom naravi čovječjom.

Dovoljno ga je isporediti s potrebama ljudskog života da se vidi kako potpuno i svestrano daje direktive za sve okolnosti toga života.

Prve tri zapovjedi ustanovljuju dužnosti prema Bogu. Ostalih sedam uređuju odnošaj čovjeka prema stvorovima. Četvrta zapovijed sadržava dužnosti prema onima koji su nam najbliži, te zaštićuje kolijevku ljudskoga društva obitelj i samo društvo, crkvu i državu. Peta zapovijed štiti život pojedinca, šesta izvor čovječanstva — ženidbu, a time i život čitavoga čovječanstva. Sedma zapovijed zaštičuje vlasništvo kao tvarnu podlogu socijalnoga života, a osma štiti duhovne temelje ljudske zajednice: istinu, vjernost i čast. Deveta i deseta naglašuje još posebice šestu i sedmu zapovijed da se istakne kako je sama neuredna težnja za onim što zabranjuje VI i VII zapovijed, pogibeljna i vodi do prestupka tih zapovijedi.

2. **Starozavjetni bogoštovni zakon** sadrži uredbe i propise o bogoštovlju u Starom zavjetu. Taj je zakon u Novom zavjetu ukinut, jer je imao privremeni karakter. Na mjesto starozavjetnog bogoslužja, koje je imalo tipski karakter i nije proizvodilo milosti Božje, stupa novozavjetno bogoslužje, koje nekrvnom žrtvom Novoga zavjeta i svetim sakramentima duše stvarno posvećuje i direktno vodi k Bogu.

3. **Starozavjetni građanski zakon** sadrži građanske ili državne zakone i propise koje je Gospodin preko Mojsija propisao. U Starom zavjetu je kod Izrailjaca vladala teokracija tj. sam Bog bio je neposredni zakonodavac i građanskih zakona. Starozavjetni građanski zakon prestaje važiti propašću židovske države.

Neki pogrešno dovode **Mojsijev** zakon sa **Hamurabijevim** zakonom u takovu vezu kao da je Mojsijev zakon prosta kopija Hamurabijeva zakona. — Babilonski kralj Hamurabi da je oko 2000 g. pr. Kr. u kamenu urezati građanski zakonik, koji sadrži 282 odredbe (Codex Hammurapi). — No oštre razlike i opreke između obaju zakona kazuju da nema sumnje o neovisnosti Mojsijeva zakona o Hamurabijevu zakonu. Evo važnih razlika:

1. Hamurabijev zakon je samo državni zakon, dok je Mojsijev zakon vjerski zakon koji pod grijeh, tj. u savjesti, obavezuje.

2. Hamurabijev zakon se obazire na žalosne zablude politeizma koji kod bogosluž̌ja dopušta nećudoređe, dok Mojsijev zakon ne samo da zabranjuje nećudorednost nego, štoviše, i zle želje i misli.

3. Hamurabijev zakon pozna samo strogo pravo prema bližnjemu, a Mojsijev zakon zapovijeda ljubiti bližnjega, te na toj zapovijedi i osniva građanske zakone.

4. Mojsijev je građanski zakon u određivanju kazni za različite prekršaje neisporedivo blaži od Hamurabijeva zakona.

Iako je starozavjetni građanski zakon podrijetla božanskog, ne smijemo zaboraviti da je to građanski zakon koji prema tome mora sadržavati kaznene ustanove. Prema modernom pravnom shvatanju kazan ima više karakter i cilj medicinalni (da popravlja) nego penalni (kazneni). Ako u građanskom zakoniku starozavjetnom opažamo da prevladava kazneni karakter kazni, to ipak nikako ne smijemo osuditi Mojsijev zakon s prevelike strogosti. Treba dobro imati na pameti da je građanski zakon onoga doba, pa makar i od samoga Gospodina izdan, imao privremeni karakter. Zato je morao računati s prilikama kulturnim, socijalnim i međunarodnim onoga doba. Ako se Mojsijev građanski zakon isporedi s tadanjim državnim zakonima drugih naroda, moramo priznati da ih blagošću i humanošću sve daleko nadvisuje.

II. NOVOZAVJETNI ZAKON BOŽJI

Novozavjetnom objavom dovršio je Isus Krist objavu Božju otkrivši nam mnoge istine i ispunivši starozavjetni moralni zakon. Starozavjetni moralni zakon posve je u skladu s razumnom naravi ljudskom, jer odgovara svim potrebama i odnošajima čovječjeg života. Stoga Isus kaže: »Nemojte misliti da sam došao ukinuti zakon ili pro-

roke, nijesam ih došao ukinuti nego ispuniti«. (Mat. 5, 17)

Starozavjetni zakon bio je posve savršen za palo čovječanstvo od kojega Gospodin traži strogu pravednost na koju potiče ljude strogim prijetnjama i obećavanjem vremenitih dobara. Od palog čovječanstva traži Gospodin manje radi ljudske slaboće, te je preko Mojsija dopustio olakšicu u nerazrešivosti braka. Osim toga, židovski su zakonoznanci i učitelji iskvarili čistoću Mojsijeva zakona, osobito time, što su s jedne strane nametnuli ljudima jaram koji sami nijesu mogli nositi, a s druge su strane zakon ljubavi protezali samo na prijatelje, a za neprijatelje su poznavali samo mržnju.

Isus Krist ispunio je moralni zakon, tako da mu je povratio prvotnu čistoću, usavršio ga i upotpunio.

1. **Isus Krist je starozavjetnom zakonu povratio prvotnu čistoću:**

a) Pročistivši moralni zakon od natruha koje su mu dali zakonoznanci i farizeji tvrdnjom da je Židov dužan mrziti neprijatelje.

b) Uspostavivši nerazrešivost ženidbe.

2. **Isus je pročišćeni moralni zakon usavršio:**

a) Što je zakonu namjesto duha strogosti ulio duh ljubavi koja se proteže i na neprijatelje.

U gorskoj besjedi govori Isus: »Čuli ste da je kazano: Ljubi bližnjega svoga, a mrzi neprijatelja svoga. A ja vam kažem: Ljubite neprijatelje svoje.« (Mat. 5, 43 i 44) A u svom oprosnom govoru kaže Isus: »Novu vam zapovijed dajem: da ljubite jedan drugoga, kao što sam ja vas ljubio da se i vi ljubite među sobom, po tom će svi poznati da ste moji učenici, ako budete imali ljubav među sobom.« (Iv. 13, 34 i 35)

b) Mjesto obećanja vremenitih dobara i prijetnje zemaljskim kaznama Isus daje čišće i plemenitije motive: obećanjem plaće »kod Oca svojega koji je na nebesima« i »da budete sinovi Oca svoga nebeskoga«.

3. **Usavršeni zakon upotpunio je Isus:**

a) Novim zapovijedima: da vjerujemo u Njega, da slušamo Crkvu, da primamo sv. sakramente itd.

b) Dodavši novozavjetnom zakonu krunu savršenstva u svojim evanđeoskim savjetima: dragovoljnog siromaštva, savršene čistoće i potpune poslušnosti.

Ovako usavršeni zakon Kristov potpuno zaslužuje priznanje Kantovo: »Ni danas ne bi razum upoznao općih ćudorednih zakona, da ih nije kršćanstvo već prije u potpunoj čistoći učilo.« (Jakobi: Werke III, 332.) Slično kaže Gete (Goethe): »Ma kako duševna kultura napredovala i duh se ljudski usavršavao, iznad visine i ćudoredne kulture kršćanstva, kako nam svijetli u Evanđelju, neće se nikad dići.« (Eckermann: Gespräche mit Goethe.)

§ 6 Ljudski zakon

1. POTREBA LJUDSKOG ZAKONA

Moralnim je zakonom, prirodnim i pozitivnim Božjim, ustanovljen nepromjenljiv moralni red kojim čovjek kao razumno biće mora ići za svojim svrhunaravnim ciljem: slavom Božjom i vječnom srećom i naravnim ciljevima: vremenitom srećom i blagostanjem. Moralni je zakon nepromjenljiv, a prilike u kojima se čovjek kreće, često se mijenjaju. Potreban je dakle autoritet koji će nepromjenljiva moralna načela ispravno primjenjivati na pojedinačne prilike. Taj autoritet je poglavarstvo ljudske zajednice.

Čovjek je po prirodi svojoj društveno biće. Iz društva je potekao (obitelji) i na društvo je vezan životnim potrebama. Stoga su se ljudi već u kolijevci roda ljudskoga počeli organizirati u šire zajednice. Kako je miran i sređen život u zajednici nemoguć bez poglavarstva, to po volji Božjoj, koji je čovjeka stvorio kao društveno biće, mora postojati u društvu ljudskom poglavarstvo koje će održavati red i poredak. Da to poglavarstvo uzmogne održavati red i poredak, mora primjenjivati moralni zakon na prilike u kojima se čovječanstvo kreće, a za to mu je potrebna zakonodavna vlast. Zakonodavnu vlast poglavarstva ljudske zajednice priznaje i ističe i objava Božja. Sv. Pavao kaže: »Svaka duša neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlasti da nije od Boga. A što su, od Boga su postavljene. Dakle, tko se protivi vlasti, protivi se naredbi Božjoj« (Rim. 13, 1 i 2).

2. VRSTE LJUDSKOG ZAKONA

Po volji Božjoj postoje dva savršena društva: Crkva i država. Svako ima svoje poglavarstvo sa zakonodavnom vlašću za svoje ciljeve i svoj djelokrug. Prema tome ljudski zakon je crkveni i državni.

A) Crkveni zakon

Isus Krist ustanovio je Crkvu u koju je pozvao sve ljude da ih ona vodi k svrhunaravnom cilju, Bogu, dijeleći im plodove otkupljenja trostrukom službom: učiteljskom, svećeničkom i pastirskom. Po tome svom uzvišenom određenju Crkva je najodličnije djelo Božje na zemlji koje svojim dostojanstvom nadvisuje svaku organizaciju. Da Crkva uzmogne vršiti svoju uzvišenu zadaću, potrebna joj je zakonodavna vlast, koju joj je Isus Krist i podijelio.

Zakonodavnu vlast ima u Crkvi katoličkoj:

1. Sveti Otac Papa za cijelu Crkvu.

Sveti Otac Papa ima zakonodavnu vlast nad cijelom Crkvom, jer je zakoniti nasljednik sv. Petra kojemu je Isus rekao: »Ti si Petar, i na toj ću stijeni sagraditi Crkvu svoju, i vrata je paklena neće nadvladati. I tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga, pa što god svežeš na zemlji, biće svezano i na nebesima; i što god razriješiš na zemlji, biće razriješeno i na nebesima« (Mat. 16, 18 i 19).

2. Zbor biskupa sakupljen na općem ili ekumenskom saboru. Opći sabor saziva, pretsjeda mu i njegove zaključke potvrđuje Sv. Otac Papa. Bez odobrenja Sv. Oca Pape nema općenitog sabora, niti njegovi zaključci imaju obaveze za cijelu Crkvu.

Kao što je zbor apostola imao zakonodavnu vlast, dakako u ovisnosti o sv. Petru, tako i zbor biskupa ima zakonodavnu vlast u ovisnosti o Sv. Ocu Papi. Apostolski zbor dobio je zakonodavnu vlast od Isusa kad im je Isus rekao: »Što god svežete na zemlji, biće svezano i na nebesima, i što god razriješite na zemlji, biće razriješeno i na nebesima« (Mat. 18, 18).

3. Biskup za svoju biskupiju.

4. Plenarni sabor za svoje područje. Plenarni sabor sačinjavaju biskupi više crkvenih pokrajina.

5. Pokrajinski sabor za svoje područje. Pokrajinski sabor sačinjavaju biskupi jedne crkvene pokrajine.

Crkveni zakon može nastati i običajem, bez pozitivnog propisa zakonodavčeva. Da običaj dobije zakonsku moć, treba da se ispune sljedeći uvjeti:

a) da običaj uvodi zajednica kojoj se može postaviti zakon;

b) da predmet običaja bude razborit, tj. da se ne kosi s moralnim zakonom Božjim (prirodnim i objavljenim) te da ga crkveni zakon izričito ne zabranjuje;

c) da zakonodovac zna za taj običaj i da ga izričito ili šutke odobri;

d) da zajednica koja stvara običaj, ima nakanu time sebi nametnuti obavezu;

e) da običaj traje neprekidno 40 godina, osim ako crkveni zakon za izvjesni predmet zahtijeva dulje vrijeme.

Crkveni zakoni koji važe za cijelu Crkvu zapadnog obreda (a djelomično i za Crkvu istočnog obreda), sadržani su u crkvenom zakoniku, »Codex iuris canonici« koji je kao zakonik stupio na snagu godine 1918.

B) Državni zakon

I državna vlast može donositi zakone koji obavezuju u savjesti, jer je i državna vlast od Boga. No dok je sam Bog direktno odredio božanski ustav Crkve i dao mu konkretni oblik, za državu nije direktno i konkretno odredio ni poglavarstva ni oblika vladavine. Direktno i konkretno to je bio odredio Gospodin samo za narod izrailjski u Starom zavjetu (teokracija). Državna vlast je od Boga utoliko, što je volja Božja da čovjek kao društveno biće živi u zajednici u kojoj je nemoguć red i poredak bez poglavarstva sa zakonodavnom vlašću.

Zadaća je državne vlasti da se brine za vremenito dobro države i državljana. Prema tome u djelokrug državne vlasti ide sve što unapređuje i štiti vremenito dobro države i državljana.

Kao što je poslušnost državnoj vlasti ograničena riječima Sv. pisma: »Više se treba pokoravati Bogu nego ljudima« (Dj. ap. 5, 29), tako je i državna zakonodavna vlast omeđena moralnim zakonom Božjim i prirodnim i pozitivnim.

Zakonodavna vlast u pojedinoj državi ustanovljena je ustavom dotične države.

3. OBAVEZA LJUDSKOG ZAKONA

Ljudski zakon, crkveni i državni, jest naredba nadležnog poglavarstva koje ljudske zajednice (Crkve ili države) postavljena i proglašena za opće dobro. Prema tome da zakon ljudski obavezuje podložnike, potrebno je:

a) da zakon donese zakonodavna vlast koja ima pravo stvarati zakone te da doneseći zakon ne prekorači granice svoje vlasti, inače zakon ne obavezuje;

Za Crkvu donosi zakone samo crkveno zakonodavstvo, a za državu samo državni zakonodavac. O predmetima mješovite prirode, koji spadaju djelomično u crkveno zakonodavstvo, a djelomično u državno područje, donose se zakoni sporazumom crkvene i državne vlasti. Takav sporazum zove se konkordat između Crkve i države.

b) da predmet zakona bude pravedan i moralno dopušten, a to će biti, ako bude u skladu s naravnim i objavljenim zakonom Božjim. Zakon ljudski koji se kosi sa zakonom Božjim, nema obavezne moći, nije valjan zakon, štoviše, ne smije se čovjek takovom zakonu pokoravati. Sveto pismo naime kaže: »Većma se treba pokoravati Bogu nego ljudima« (Dj. ap. 5, 29);

c) da se ono što zakon propisuje može izvršiti. Ono što je fizički nemoguće, tj. za što čovjeku nedostaje sila, ne može zakon propisivati. Zakon ne može propisivati ni ono što je moralno nemoguće, tj. što se ne može izvršiti bez velike

štete. No zakon može propisivati ono što je skopčano s velikim žrtvama, ako je to neophodno potrebito za opće dobro. Tako zakon državni nalaže u vrijeme rata obranu domovine i uz pogibelj života;

d) da zakon bude propisno proglašen. Dok zakon nije propisno proglašen, ne mogu podložnici za nj znati, te ga ne mogu ni vršiti.

Svaka zakonodavna vlast ima svoj propisani način proglašivanja. Sv. stolica (Sv. Otac Papa) redovno objavljuje crkvene zakone uvrštenjem u glasilo Acta Apostolicae Sedis. Ako nije označen dan kad počinje obvezivati, onda taj zakon stupa na snagu tri mjeseca nakon uvrštenja u A. A. S. Biskup proglašuje svoj zakon uvrštenjem u službeno glasilo svoje biskupije ili drugim podesnim načinom, na pr, okružnicom. Državni zakoni naše države stupaju na snagu s danom uvrštenja u »Službene novine«.

4. KOGA OBAVEZUJE LJUDSKI ZAKON

Čovjek je obavezan ljudskim zakonom:

a) ako je odrastao, tj. došao do pameti i ako je pri svijesti. Crkveni zakon obavezuje kršćanina iza navršene sedme godine. Ako do sedme godine ne dođe do razuma, ne obavezuje ga zakon. Isto ga tako ne obavezuje crkveni zakon prije sedme godine, iako je prije došao do razuma, a zakon Božji obavezuje svakoga čovjeka čim dođe do razuma, makar još nema sedam godina;

b) ako je podložan onoj oblasti koja je stvorila zakon. Opći crkveni zakoni obavezuju sve kršćane cijeloga svijeta. Partikularni zakoni, tj. zakoni za jedan dio teritorija vežu podanike toga teritorija, ako se na tom teritoriju nalaze trajno ili barem veći dio godine.

Partikularnim zakonom svoga teritorija nije vezan podanik kad je otsutan iz svoga teritorija, osim ako bi neodržavanje bilo nekome štetno u njegovu teritoriju ili ako je zakon osobni.

Na pr. Partikularni zakon Zagrebačke nadbiskupije propisuje 7 decembra post. Kad se pripadnik Zagr. nadbiskupije 7 decembra nalazi izvan područja nadbiskupije nije dužan toga dana postiti.

Osobni zakon, koji se tiče na pr. svećenika ili redovnika, obavezuje ih svagdje.

Isto tako nije čovjek vezan partikularnim zakonom onog teritorija gdje se privremeno nalazi, osim ako se taj zakon tiče javnog poretka ili formalnosti pravnih čina.

Na izvjesnom teritoriju slavi se partikularni zapovjeđeni blagdan. Putnik koji se privremeno nalazi na tom teritoriju, nije dužan pribivati sv. misi, ali ga veže zabrana težačkog posla. — Formalnosti pravnih čina jesu na pr. propisi o valjanosti oporuke, o napovijedima kod vjenčanja itd.

Putnik je vezan općim zakonom, iako taj zakon ne važi za njegov teritorij.

Po općem crkv. zakoniku blagdan sv. Josipa 19 ožujka zapovjeđen je blagdan, ali po partikularnom zakonu taj dan nije zapovjeđen blagdan u Zagrebačkoj nadbiskupiji. Ako se vjernik Zagr. nadbiskupije privremeno nalazi 19 ožujka tamo gdje se slavi praznik sv. Josipa kao zapovjeđeni blagdan, dužan je pribivati sv. misi i čuvati se težačkog posla.

Beskućnici (vagi), koji nemaju nigdje stalnog boravišta obavezani su svim zakonima koji važe na teritoriju gdje se nalaze.

5. PRESTANAK OBAVEZE

Božji zakon kao izražaj vječne i nepromjenljive volje Božje je nepromjenljiv. No pozitivna odredba zakona Božjega (zapovijed) može prestati obvezivati pojedinca (ili bolje rečeno odgoditi obavezu izvršenja dužnosti) iz velikog i opravdanog razloga za pojedini slučaj i to privremeno, dok naime traje razmjerno dovoljan razlog.

Na pr. zakon Božji zapovijeda primitak sv. krsta i time skopčano javno ispovijedanje katoličke vjere. No može pojedinac, kojemu prijeti veliko zlo ako se pokrsti, odgoditi primitak svetog krsta na povoljnije doba, ili primiti sveti krst potajno i biti neko vrijeme oprošten od javnog ispovijedanja vjere, dakako uz uvjet da se kloni svega što bi značilo zatajivanje vjere.

Negativna odredba zakona Božjega (zabrana), jer zabranjuje nešto što je u sebi zlo, ne može nikada prestati obavezivati, ni u slučaju najveće pogibelji života ili gubitka bilo kojeg vremenitog dobra.

Ni u kojem, dakle, slučaju ne smije se psovati, vjeru zatajiti, otpasti od vjere, direktno ubiti nevina čovjeka itd.

Zakon ljudski koji regulira promjenljive prilike ljudskog života, podvrgnut je promjenama te može prestati obavezivati.

Zakon ljudski može prestati važiti za sve ljude jedne veće zajednice: za cijelu Crkvu ili za jednu crkvenu provinciju, ili za cijelu državu ili za pojedine osobe i pojedina udruženja.

A) **Za sve ljude jedne veće zajednice prestaje zakon važiti:**

a) ako zakonodavna vlast izričito ukine zakon (abrogatio legis);

b) novim zakonom koji se protivi prijašnjem zakonu (derogatio). Ukoliko se novi zakon protivi prijašnjem, utoliko je prijašnji zakon ukinut;

c) ako nastane zakoniti običaj protivan zakonu, a zakonodavac je na to pristao ili izričito ili šutke.

B) **Za pojedine osobe ili udruženja prestaje zakon važiti:** oprostom, povlasticom, epikejom i nemogućnošću.

a) Oprost (dispenzacija) je oslobođenje od zakona za pojedini slučaj. Oprost može podijeliti zakonodavac ili poglavar, pa i onaj kojemu zakonodavac ili poglavar podijeli vlast

opraštanja. Oprost se podjeljuje ako podložnik ima razboriti razlog da bude oprošten od zakona. Samo od ljudskog zakona može se podijeliti oprost. Najčešći slučajevi oprosta jesu u stvari posta i nemrsa te ženidbenih zabrana i zapreka.

b) P o v l a s t i c a (privilegij) je zakon koji stanovite osobe oslobađa od neke opće dužnosti ili im daje neko pravo koje drugi nemaju.

Na pr. privilegij kućne kapelice, oprost od poreza u našoj državi za onoga koji ima 9 djece.

c) E p i k e j a je takovo tumačenje zakona, da podložnik drži da zakon u nekome slučaju poradi posebnih prilika ne obavezuje premda je u zakonu taj slučaj sadržan jasnim riječima. Kad dakle podložnik opravdano drži da ga zakonodavac ne bi za konkretni slučaj obvezao na vršenje zakona, smije se poslužiti epikejom.

d) N e m o g u ć n o s t vršenja oslobađa od obdržavanja zakona. Fizička nemogućnost uvijek oslobađa od zakona. Nemogućnost moralna ili poteškoća oslobađa samo od pozitivnih odredaba Božjih (tj. onih koje nešto zapovijedaju) i od zakona ljudskoga. Od negativnih odredaba Božjih (zabrana) ne može osloboditi nikoja nemogućnost ni poteškoća. Što je zakon važniji, mora biti i veća poteškoća koja će od zakona osloboditi.

Da čovjek ne prestupi zakona izgovarajući se da je zakon pretežak, treba paziti na sljedeća pravila:

1. Nijedna teškoća nije tolika, da bismo poradi nje smjeli učiniti ono što prirodni moralni zakon zabranjuje.

2. Ono što zakon zapovijeda, ne smije se nikad prestupiti, ako bi prestupkom nanijeli veliku štetu općem dobru ili ako bismo doveli bližnjega u pogibelj vječne propasti duše ili ako bismo prouzročili mržnju na Boga ili vjeru.

3. U svim slučajevima treba teškoću isporediti s ciljem zakona. Što je viši cilj zakona, to je potrebna veća poteškoća da prestane obaveza ispunjavanja zakona.

§ 7 O dužnostima

1. Pojam dužnosti

Svaki valjani zakon tvori obavezu izvršiti što zakon zapovijeda i propustiti što zakon zabranjuje. Kad čovjek upozna moralni zakon, rađa se u njemu svijest obaveze ili dužnost. U s u b j e k t i v n o m smislu dužnost je s v i j e s t o b a v e z e, a u o b j e k t i v n o m smislu dužnost je samo zakonom n a r e đ e n o d j e l o.

2. Izvor dužnosti

Iza zakona stoji v o l j a z a k o n o d a v č e v a koja je izvor obaveze. Izvor čitavoga moralnog zakona je v o l j a B o ž j a. I to prirodnom i objavljenom zakonu volja je Božja izravni i neposredni izvor, a ljudskom zakonu je posredni izvor, jer ljudski zakon obavezuje samo, ako je u skladu s voljom Božjom.

3. Vrste dužnosti

Dužnosti dijelimo:

a) prema zakonu koji ih nalaže u dužnosti naravnoga, pozitivnog Božjeg i ljudskog, crkvenog ili državnog zakona;

b) prema snazi obaveze u dužnosti ljubavi i dužnosti pravde. Dužnosti pravde snažnije nalaže zakon od dužnosti ljubavi, kako nam to i naša svijest svjedoči;

c) prema sadržaju u dužnosti prema Bogu, bližnjemu (kao pojedincu i kao društvu) i samome sebi;

d) prema vrijednosti sadržaja u dužnosti više i dužnosti manje. Viša je dužnost koja se odnosi na vrednije djelo te nas obvezuje pod teški grijeh, a manja dužnost koja nas veže pod laki grijeh.

4. Sukob dužnosti

Kako je moralu jedno nepromjenljivo vrhovno mjerilo jedna i nepromjenljiva neizmjerno savršena narav Božja, a izvor nepromjenljiva volja Božja, to u granicama moralnog zakona ne može biti protuslovlja ni sukoba dužnosti. Sukob dužnosti nastaje tek izvana, kad treba istovremeno zadovoljiti dvije ili tri različite dužnosti, i to tako da se samo jedna može izvršiti, a druga se nužno mora propustiti upravo radi toga da se može prva izvršiti.

U slučajevima sukoba dužnosti treba odabrati jednu dužnost, ali ne po miloj volji, nego prema općem načelu: v i š i z a k o n j e p r e č i o d n i ž e g, v e ć e d o b r o t r e b a p r e t p o s t a v i t i m a n j e m u. Dakle:

a) naravni moralni zakon ima prednost pred pozitivnim Božjim zakonom.

Ako se u nedjelju pojavi požar, moram, unatoč pozitivnom zakonu o počinku u dan Gospodnji, po naravnom zakonu, pomoći bližnjemu utrnuti vatru.

b) pozitivni zakon Božji je preči od ljudskoga prema onoj: »Treba se više pokoravati Bogu nego ljudima.« (Dj. ap. 4, 19).

Preča je dužnost pobrinuti se za zdravlje nego postiti ili držati nemrs;

c) zabrana koja bezuvjetno obavezuje, preča je od uvjetne zapovijedi;

d) dužnost koja izvire iz zabrane, preča je od dužnosti koja izvire iz zapovijedi.

Zabrana: Ne ukradi; zapovijed: Udijeli milostinju. Ne smijem ukrasti da dadem milostinju;

e) dužnost pravednosti je pretežnija od dužnosti ljubavi.

Ako imam novaca te sam u dilemi: platiti dug ili dati milostinju, to sam dužan prije platiti dug, osim ako je bližnji koji traži pomoć, u skrajnoj nuždi;

f) zakon koji zaštićuje veće dobro, pretežniji je od zakona koji zaštićuje manje dobro. Stoga zakoni koji se odnose na dobra duhovna, unutrašnja ili zajednička, pretežniji su od zakona koji se tiču tjelesnih, spoljašnjih i privatnih dobara.

Svećenik i liječnik dužni su pružiti pomoć bolesniku, premda im prijeti pogibelj da izgube zdravlje. Ne smijemo se odmetnuti od vjere niti je zanijekati, makar glavu izgubili. Službenik kojemu je službovanje takova grešna prigoda, da je ne može nikakim sredstvima ukloniti, dužan je napustiti službu, makar radi toga morao podnijeti najteže vremenito zlo. — Ne smijemo radi neznatnog dobra izvrći život pogibelji.

4 POGLAVLJE

§ 8 Savjest

1. Pojam i egzistencija savjesti

U nutrinji svakog čovjeka javlja se tajanstveni glas koji upravlja našim djelovanjem da bude u skladu s moralnim zakonom. Prije djela zapovijeda nam, zabranjuje ili dopušta djelo. Nakon djela javlja se taj glas kao sudac koji nas za dobro djelo hvali, a za opako kori. Taj glas zovemo savjest.

Savjest je praktična primjena moralnog zakona na pojedinačno konkretno djelo. To primjenjivanje vrši razum kojemu je prirođena sposobnost da prosuđuje i određuje volji što ima činiti: odlučiti se za djelo ili ga zabaciti.

Vlastito nam je iskustvo dovoljno jamstvo za postojanje savjesti. Da nas to naše iskustvo ne vara, svjedoči nam nauka (psihologija, historija i etnologija) koja nam govori da je savjest općenita svojina svih ljudi bez razlike dobi, spola, narodnosti, kulture i civilizacije. Nema dakle čovjeka bez savjesti.

Premda je savjest općenita svojina svih ljudi, ipak nije savjest u svima ljudima jednako razvijena. Ima ljudi veoma nježne i osjetljive savjesti, a ima ih koji su je svojim nemoralnim i razuzdanim životom ušutkali i uspavali. Iskorijeniti je niko ne može. I u najokorjelijeg se zločinca javlja savjest, barem u času smrti, te ga ili potiče da se skrušeno kaje ili ga tjera u očaj ili u apatiju.

2. Podrijetlo savjesti

Savjest je čovječjoj naravi prirođena, jer razum od naravi ima sposobnost da s lakoćom primjenjuje moralni zakon na čovječje djelovanje. To uči i Kant: »Savjest nije nešto što bi se moglo steći, te nijesmo dužni pribaviti je, nego je svaki čovjek kao ćudoredno biće po prirodi ima u sebi« (Tugendlehre XII, 6).

Materijaliste i moralni pozitiviste poriču to te tvrde da je savjest samo produkt odgoje i običaja koji vladaju u našoj okolini. To je mišljenje neodrživo, jer:

a) prije svega to mišljenje pretpostavlja sposobnost ćudorednog prosuđivanja, dakle samu savjest na koju djeluju odgoja i običaji. Odgoja naime može samo buditi i razvijati ono što je kao klica u duši ljudskoj usađeno. Kad razum ne bi imao sposobnosti moralnog prosuđivanja, ne bi je ni odgoja ni običaji mogli stvoriti;

b) to mišljenje ne može nikako protumačiti činjenicu da je u svako doba bilo ljudi koji su se istakli kao protest proti ćudorednog naziranja svoga vremena, i premda su bili gotovo osamljeni, proizveli su utjecaj na svoju okolinu, a ne ona na njih. Često se pak događa da dijete, unatoč odgoji, bude drugačije od svojih odgojitelja.

c) Kad bi savjest bila produkt samo odgoje i običaja, ne bi ona bila duboko u duši usađena, te bi ljudi već davno zabacili toga crva koji ruje po duši, davno bi se riješili toga krotitelja svojih omiljelih želja i strasti.

3. Značenje savjesti

Savjest je od najveće važnosti i značenja za čovjeka, jer:

a) ona je glas Božji koji nam otkriva svetu volju Božju koja je sadržana u moralnom zakonu. Za to kaže sv. Bonaventura za savjest: »Što govori, ne govori od sebe, nego u ime Božje, kao poslanik koji oglašuje kraljevski ukaz.« Savjest je stanica gdje se sastaju Stvoritelj i stvor« (R. Linhardt). Savjest je, dakle, prva i posljednja subjektivna norma moralnosti naših čina. Dužni smo je uvijek i bezuvjetno slušati, jer slušajući nju slušamo samog Boga koji nam preko nje govori. Nikada ne smijemo raditi proti svojoj savjesti, jer bismo time radili proti zakonu Božjem. »A sve što se ne čini po uvjerenju, grijeh je« kako kaže sv. Pavao. (Rim. 14, 23).

b) na savjesti se osniva sav ćudoredni život. Savjest nam svjedoči da ima moralni red i zakon. Ona nas potiče na vršenje dužnosti, a odvraća od moralnih prestupaka. Savjest potiče čovjeka na krepostan život.

c) na savjesti se temelji i društveni život. Bez savjesnog ispunjavanja dužnosti nema reda ni poretka u društvu. Stoga se na savjest pozivlju i oni ljudi koji ne priznaju nikakvog autoriteta.

4. Vrste savjesti

A) Savjest se javlja prije i poslije djela.

a) Savjest prije djela upozoruje nas na moralnost djela, t. j. kazuje nam da li je djelo zapovjeđeno, zabranjeno ili dopušteno, drugim riječima da li je djelo moralno dobro, moralno zlo ili indiferentno. Ujedno nas potiče da ga učinimo ili nas od njega odvraća.

b) Savjest poslije djela hvali naše dobro djelo, a kudi nas i kori, ako smo zlo učinili.

B) Budući da je savjest sposobnost čovječjeg razuma, a razum ljudski može pogriješiti, to i savjest može biti: istinita ili pogrešna.

a) **Istinita** (ispravna) je savjest, ako se njezina presuda podudara s moralnim zakonom.

b) **Pogrešna** je savjest, ako se ne podudara s moralnim zakonom.

C) Čovjek može biti tvrdo osvjedočen o ispravnosti svoje savjesti, a može o tome i sumnjati.

a) **Izvjesna savjest.** Kad je čovjek tvrdo osvjedočen o ispravnosti presude savjesti te nimalo ne sumnja o tome, tada je savjest izvjesna. Izvjesna savjest može biti ispravna i pogrešna.

b) **Neizvjesna savjest.** Ako čovjek sumnja u ispravnost svoje savjesti, tj. ako je savjest neodlučna u pogledu moralne dobrote ili zloće konkretnog djela, onda kažemo da je savjest neizvjesna. Savjest može biti neizvjesna ili stoga što smo nesigurni u spoznaji moralnog zakona ili što ne znamo primijeniti poznati zakon na konkretno djelo.

5. Pravila savjesti

Savjest je vrhovno subjektivno pravilo našeg moralnog života. Moralnost (dobrota ili zloća) naših čina prosuđuje se po glasu naše savjesti.

a) **Moralna ubrojivost naših djela prosuđuje se samo po savjesti prije djela.** To znači da smo za svoja djela samo toliko odgovorni ukoliko smo ih prethodno upoznali i svojevoljno učinili. Naknadno prosuđivanje (iza djela), i time skopčani nemir savjesti, ne mijenja ništa na odgovornosti. Tko je, dakle, prije djela bio uvjeren da je djelo koje kani učiniti, moralno dobro ili dopušteno, taj je doista učinio moralno dobro ili dopušteno djelo, iako kasnije uvidi da se učinjeno djelo protivi moralnom zakonu.

b) **Čovjek mora slijediti glas svoje izvjesne savjesti, iako je pogrešna.** Tko radi po svojoj izvjesnoj savjesti, ne griješi, iako stvarno prestupa zakon Božji. Tko radi proti svojoj savjesti, griješi, iako ne prestupa zakona Božjega. Izvjesna savjest ili uvjerenje jest bezuvjetno pravilo moralnog života, jer je to glas Božji. Ne smijemo dakle nikada raditi proti izvjesnoj presudi naše savjesti, jer bismo time svijesno radili ono što je zlo.

Tko slijedi glas svoje savjesti koja se ne slaže s moralnim zakonom, čini subjetkivno dobro, a objektivno zlo. Taj prestupak zove se »materijalni grijeh« za razliku od grijeha koji je svijesno sa znanjem i pristankom volje učinjen te se zove »formalni grijeh«. Kako bit grijeha ili moralnog zla sastoji, ne u vanjskom djelu, nego u svijesnom protuslovlju sa zakonom Božjim, to čovjek nije odgovoran za materijalni grijeh, jer se nije svojom voljom protivio volji Božjoj, nego je, naprotiv, želio raditi po volji Božjoj.

Isto tako griješi tko radi protiv svoje izvjesne, ali pogrešne savjesti, jer hoće raditi protiv volje Božje (zakona moralnoga).

Na pr. Netko misli da mu je dužnost lagati da bližnjega spasi. To je pogrešna savjest, jer po zakonu moralnom ne smije se ni u kom slučaju lagati. No to dotičnik u konkretnom slučaju drži baš moralno dobrim, zapovjeđenim djelom. Ako laže, čini materijalno zlo, a formalno dobro. Ne laže li, čini materijalno dobro, a formalno zlo. Formalni grijeh je onoliki kolikim ga čovjek smatra.

Ne samo da smo dužni slijediti glas svoje savjesti nego smo dužni poštovati tuđe uvjerenje i tuđu savjest. Nikoga ne smijemo navoditi da radi protiv svoga uvjerenja i protiv svoje savjesti. Ako je naš bližnji u zabludi smijemo se protiviti zabludi, u potrebi to i moramo, ali bližnjega moramo cijeniti, dokle god radi iz iskrenog osvjedočenja, prema svojoj savjesti.

c) **Prema neizvjesnoj savjesti ne smijemo nikada raditi,** jer se time izlažemo pogibli da ćemo prestupiti moralni zakon. Tko u neizvjesnosti da li je neko djelo dobro ili zlo, ipak to djelo učini, prestupio je moralni zakon i sagriješio je, jer je izabrao djelo koje je možda zlo, te je time pristao i na zloću djela. Veličina grijeha počinjena na temelju neizvjesne savjesti stoji do toga kakovim ga čovjek smatra. Tko je u sumnji da li je neko djelo teški ili laki grijeh, a ipak to djelo učini, sagriješio je teško, jer čineći to djelo izložio se pogibli da će teško sagriješiti.

Budući da samo izvjesna savjest može biti pravilo našega moralnog djelovanja, to moramo prije djela neizvjesnu savjest učiniti izvjesnom, a djelo moramo odgoditi dok ne steknemo izvjesnost o moralnosti djela. Do izvjesnosti o moralnosti djela možemo doći, ako pitamo za savjet razborita čovjeka, na pr. ispovjednika, ili potražimo dobru knjigu koja bi nam to mogla riješiti. Ako za to nemamo vremena ili prilike, tad možemo razmišljanjem nastojati ukloniti neizvjesnost.

Kod promišljanja možemo se poslužiti ovim pravilima (principia reflexa):

1. **Neizvjestan zakon ne veže** (lex dubia non obligat). Ako nije stalno da postoji zakon koji nešto zapovijeda ili zabranjuje, nijesmo dužni to učiniti, odnosno propustiti.

2. **U sumnji posjednik ima pravo na stvar koju posjeduje**, on je u pravu dok se protivno ne dokaže.

3. **Čin se ne pretpostavlja, već ga treba dokazati** (factum non praesumitur nisi probetur). Čestitu čovjeku padne na um, nije li učinio bližnjemu stanovitu nepravdu; ako ne može utvrditi da je doista učinio bližnjemu stanovitu nepravdu, može računati da je dobro uradio.

4. **Kad savjestan čovjek sumnja da li je valjano izvršio neki čin, uzima se da ga je valjano izvršio.**

Ako na pr. savjestan čovjek koji se revno pripravlja na sv. ispovijed, sumnja da li je pobudio pokajanje, tj. da li mu je valjana sv. ispovijed, može mirne duše smatrati svoju ispovijed valjanom.

Ako djelo ne možemo odgoditi, nego se moramo smjesta odlučiti te i ne dospijemo prema navedenim načelima stvar zrelo promisliti, tada, da se izbjegne grijeh, valja tako raditi, da se odabere ono što je sigurnije. U sumnji da li je djelo dobro ili zlo, sigurnije je da se djelo ne učini.

Na pr. liječnik ne smije propisati sredstvo za koje sumnja da će bolesniku naškoditi.

Ako je djelo dobro, a sumnja se samo o tome, da li je zapovjeđeno ili nije, tada je sigurnije da se djelo učini.

Netko sumnja da li je stanovitog dana zapovjeđeni blagdan. Ako ne može pravovremeno sumnju ukloniti, dužan je pribivati sv. misi.

Pamti: »Ako li komu od vas nedostaje mudrosti, neka ište u Boga.« (Jakob 1, 5.)

6. **Posebne vrste pogrešne savjesti jesu:** p o p u s t l j i v a (conscientia laxa) i s i t n i č a v a savjest (conscientia scrupulosa).

a) **Popustljiva** savjest je ona koja čovjeka na laku ruku, bez dovoljna razloga ili bez ikaka razloga, oslobađa dužnosti. Popustljiva savjest je početak uspavanoj savjesti i besavjesnosti.

Uzroci popustljivosti savjesti su slaba odgoja, podavanje sjetilnim užicima, zao primjer, zlo i indiferentno društvo i štivo, a podloga je slabost volje.

Ako želimo da nam savjest bude ispravan vodič do karakternosti i ćudoredne vrline, moramo se uklanjati uzrocima popustljivosti savjesti, a volju treba vježbati u pregaranju i samozataji. Tko zna da ima popustljivu savjest, strogo je obavezan da ispravi svoju savjest radi koje se nalazi u pogibelji da teško griješi.

b) **Sitničava** ili **skrupulozna** savjest je ona koja čovjeka bez dovoljna razloga, često i bez ikakova razloga, uznemiruje da je povrijedio moralni zakon. Skrupulozan čovjek vidi grijeh gdje ga nema, laki grijeh smatra teškim, posve nehotične pogreške drži grijehom, vidi obavezu gdje je nema.

Skrupulozan čovjek je na teret sebi i bližnjemu. Ne može napredovati u savršenosti, jer se zapliće u formalnosti i trice. Nerijetko, prema poslovici »extrema tanguntur — skrajnosti se dodiru«, pada u protivnu skrajnost, u popustljivost i besavjesnost. Razlog je jasan: pretovario je savjest, pa mjesto da razborito skine samo nepotrebni teret, on skida sa sebe i nuždan teret istinske dužnosti.

Skrupuloznost je bolest koju valja sa svom strpljivošću liječiti. Skrupulant se može izliječiti, ako bezuvjetno sluša ispovjednika te ako se drži ovog načela: Što učeni, razboriti i savjesni ljudi ne drže grijehom, ne drži ni ti. Osim toga treba skrupulant da ima često pred očima riječi ljubimca Spasiteljeva Sv. Ivana: »Bog je ljubav, i koji ostaje u ljubavi u Bogu ostaje, i Bog ostaje u njemu. U tom je ljubav naša savršena da imamo pouzdanje na dan sudnji; jer kao što je on, i mi smo na ovom svijetu. U ljubavi nema straha, nego savršena ljubav izgoni strah na polje, jer strah ima muku, a tko se boji, nije savršen u ljubavi.« (Iv. 4, 16-18).

§ 9 Moralna ubrojivost ljudskih čina

I. POJAM MORALNE UBROJIVOSTI

Svaki čovjek koji ima porabu razuma, odgovoran je za svoje čine koji se odnose na moralni zakon: Bogu, svojoj savjesti i ljudskomu društvu. Svaki čovjek ima svijest odgovornosti. Tko vjeruje u Boga, uvjeren je o odgovornosti Bogu, svojoj savjesti i ljudskomu društvu. Ateista je uvjeren o svojoj odgovornosti prema svojoj savjesti i ljudskomu društvu.

Moralna odgovornost sastoji se u tome: a) da Bog, vlastita savjest i ljudsko društvo čovjeku ubrajaju u moralno dobro ona djela koja su u skladu s moralnim zakonom, a djela koja se kose s moralnim zakonom, u moralno zlo; b) da čovjek snosi posljedice svojih čina, te mu se moralno dobri čini ubrajaju u zaslugu, a moralno zli čini u krivnju.

II. TEMELJI MORALNE UBROJIVOSTI

Čovjek je odgovoran samo za one čine kojima je bio gospodar, jer ih je učinio svijesno, tj. z n a j u ć i š t o č i n i i po odluci s v o j e s l o b o d n e v o l j e, a ne po neodoljivoj nuždi ili potrebi. Prema tome temelj i bitni uvjet moralne odgovornosti i ubrojivosti jest s l o b o d n a v o l j a i s p o z n a j a m o r a l n o s t i d j e l a.

A) SLOBODNA VOLJA

1. Što je slobodna volja

Duševna moć kojom čovjek nešto hoće ili kojom se odlučuje na djelovanje, zove se volja. Volja je pokretač svega ljudskog svijesnog djelovanja. Razumom čovjek upoznaje djelo, a voljom ga prihvaća ili zabacuje.

L j u d s k a j e v o l j a s l o b o d n a, a to znači: čovjek može n e o v i s n o o i z v a n j s k o j s i l i i u n u t r a š n j o j

potrebi izabirati i sam se odlučivati na djelo. Svaki čovjek koji ima porabu razuma, sposoban je sam svojom voljom:

a) izabrati neko djelo ili ga zabaciti, tj. učiniti ili propustiti djelo (libertas exercitii);

b) izabrati jedno između različnih djela, na pr. šetati, čitati ili što drugo učiniti (libertas specificationis);

c) izabrati izvjesno djelo ili njegovu protivnost, dobro ili zlo, na pr. ljubav ili mržnju (libertas contrarietatis).

Kad kažemo da je ljudska volja slobodna, tj. neovisna o izvanjskoj sili i unutrašnjoj potrebi, ne znači to apsolutnu neovisnost koja isključuje svaki utjecaj. Na volju naime djeluju različne izvanjske sile i okolnosti kao i različiti unutrašnji utjecaji.

a) Izvanjske sile i okolnosti utječu na volju, ali je ne sile neodoljivo na odluku. Volja se može njima oduprijeti. Vanjske sile i okolnosti sprečavaju ljudsko djelovanje ili čovjeka nagone na neko djelo, ali ne mogu prisiliti volju da bi nešto htjela što ona neće. Kad čovjek na nešto pristane djelovanjem vanjske sile, on je ipak svijestan da je mogao i drugačije uraditi, iako s velikim poteškoćama.

b) Na volju utječu i unutrašnje težnje i nagoni, ali dokle god je čovjek kod svijesti, može se njegova volja oduprijeti i najjačim težnjama i nagonima i stvoriti odluku protivnu tim težnjama i nagonima. Najjača težnja koja djeluje na volju, jest težnja za srećom. Volja razumnoga bića nužno teži za njegovim dobrom, tj. za njegovom srećom. Čovjeku kao razumnom biću prirođena je u njegovoj razumnoj naravi težnja za srećom. Te se težnje ne može čovječja volja odreći. No premda volja teži za dobrim ili za srećom uopće, ona je ipak slobodna u izboru pojedinačne i konkretne sreće. Volja se odlučuje samo na ono što je po sudu razuma čovjeku dobro ili kao cilj ili kao sredstvo tj. volja može težiti za objektivnim zlom samo pod vidom dobra. Razum može upoznati da je pravo dobro samo ono što se ne protivi vrhunaravnom dobru i što je u skladu s moralnim zakonom. Kako razum ne spoznaje svrhunaravnog dobra i moralnog dobra neposredno, kako to upoznavaju anđeli i sveci, to ni najveće dobro ni moralni zakon ne djeluju na volju neodoljivo, tj. tako da volja ne bi mogla htjeti moralno zlo unatoč spoznaji razuma da je moralno zlo zapreka postignuća najvećeg dobra.

Na bit slobodne volje ne spada mogućnost izbora između dobra i zla. Ta mogućnost pruža se ljudskoj volji samo poradi ograničenosti razuma koji za vrijeme zemaljskog života ljudskog ne može neposredno spoznati najveće dobro, i poradi slabosti volje koja je sklona na puštanje sjetilnim težnjama i nagonima. Prava sloboda je moralna sloboda koja sastoji u slobodi od grijeha. Tko griješi, robuje grijehu i sjetilnosti. Spasitelj s pravom kaže: »Zaista, zaista vam kažem da je svaki koji čini grijeh, rob grijehu.« (Iv. 8, 34).

Završetak moralne slobode jest sloboda slave nebeske. Tu slobodu imaju i uživaju blaženi na nebu, jer ne mogu više griješiti niti se odmetnuti od Boga. Zato i piše sv. Augustin: »Prva sloboda koju primi volja čovječja od Boga, bijaše ta što je čovjek mogao i ne griješiti; posljednja koju će primiti, biće mnogo veća, što čovjek ne će moći sagriješiti.«

2. Egzistencija slobodne volje

Slobodu volje poriču danas deterministi. Determinizam zastupaju materijalisti i panteisti koji uče da je volja ljudska na djelovanje nužno određena kauzalnošću ili zakonitošću, a ne svojom slobodnom odlukom. Kao što u fizičkom svijetu nema zbivanja bez dovoljna razloga, tako, kažu deterministi, ni u psihičkom svijetu, bez dovoljna uzroka, nema psihičkih pojava. Budući da ne priznavaju dušu kao subjekt psihičkih pojava, traže dovoljan razlog odluci volje ili htijenju u: težnjama i nagonima, naslijeđenim svojstvima i sklonostima, iskustvu, okolini i odgoji. Svi ti faktori neodoljivo određuju ili determiniraju volju i stvaraju ono što mi zovemo odluka volje.

1. Determinizam je posve neispravan, jer nam slobodu čovječje volje nepobitno dokazuje:

a) **Samosvijest.** Svaki čovjek zna i osjeća da može neko djelo ili učiniti ili propustiti, da ga može na ovaj ili onaj način učiniti. Prije djela promišlja, važe motive, stvara i mijenja odluke. Poslije djela zna, da je mogao i drugačije raditi, da je mogao i propustiti djelo. Samosvijest nam, dakle, jamči za slobodnu volju.

b) **Svijest o vlastitoj i tuđoj odgovornosti.** Čovjek je duboko osvjedočen da je za svoja djela odgovoran. Može čovjek raditi proti svome osvjedočenju, može ušutkati presudu savjesti o odgovornosti, ali svijest odgovornosti ne može netragom nestati iz ljudske duše. Isto tako smatra čovjek i drugoga odgovornim za njegova djela. Štoviše, i isti deterministi, premda u teoriji poriču slobodu volje, u praksi je priznavaju, jer onoga koji im učini kako zlo, drže za to odgovornim i zahtijevaju reparaciju, pače i kazan za krivca. Ako zabacimo slobodu volje, svijest vlastite i tuđe odgovornosti, ostaje nam psihološki posve neshvatljiva i suvišna.

c) **Kajanje i osuđivanje.** Čovjek se za svoje učinjeno zlo djelo kaje, a drugoga zbog njegova zla djela osuđuje. Jedino slobodna volja može nam pokajanje obrazložiti kao i osudu tuđeg grijeha opravdati.

d) **Objava Božja.** Da nas ovo naše iskustvo ne vara, jamči nam neprevarljivi ugled riječi Božje koja je sadržana u Sv. pismu, i nezabludivi autoritet Crkve.

Sv. pismo Starog i Novog zavjeta ne samo da pretpostavlja nego i izrijekom ističe slobodu ljudske volje.

Mojsije kaže Izrailjcima: »Svjedočim vam danas nebom i zemljom da sam stavio pred vas život i smrt, blagoslov i prokletstvo; zato **izberi** život da budeš živ.... ljubeći Gospodina Boga svojega, slušajući glas njegov i držeći se njega.« (V Mojs. 30, 19). U Crkvenici stoji: »Blago čovjeku koji je **mogao sagriješiti,** a nije sagriješio, **mogao zlo učiniti,** ali nije učinio.« (Crkv. 31, 10).

Isus Krist reče bogatom mladiću: »Ako **želiš** ući u život, drži zapovijedi,... ako **hoćeš** savršen da budeš, idi, prodaj što imaš i podaj siromasima... i hajde idi za mnom.« (Mat. 19, 20).

Crkva je na Tridentinskom saboru svečano proglasila egzistenciju slobodne volje protiv Luterova kriva naučanja da je čovjek istočnim grijehom izgubio slobodu svoje volje i da sve što čini, i dobro i zlo, čini od unutrašnje nužde i neodoljive potrebe.

2. D e t e r m i n i z a m je ne samo neispravna nauka nego j e i p o g u b a n, jer poricanjem slobodne volje ruši moralni red i društveni poredak.

a) **Determinizam ruši moralni red.** Ako je čovjek determiniran na djelovanje izvanjskim silama i unutrašnjim nagonima, a ne odlukom svoje volje, onda nema odgovornosti ni dužnosti, nema zasluge ni krivnje, onda pada sve ćudoređe. Uvjerenje o pomanjkanju slobodne volje utrnjuje svijest odgovornosti i time uklanja poticaj moralnom nastojanju i naprezanju te čovjeka vodi ili u grubi egoizam i razvratni i nemoralni život ili u slijepi fatalizam, tj. u prepuštanje sudbini.

b) **Determinizam ruši društveni poredak** koji se temelji na moralu. Ako nema slobodne volje, nema ni moralnog zakona ni dužnosti, a po tom ni uvjeta za red i poredak u društvu. Ako volja čovječja nije slobodna, nema smisla ni opravdanja sudstvo, policija ni uprava društvenih zajednica.

Konačno determinizam čini nemogućim i suvišnim svaku odgoju. Ako je čovjek neodoljivom nuždom određen na djelovanje, tada odgoja nema što da mijenja na čovjeku, te je posve suvišna i nepotrebna.

B) SPOZNAJA MORALNOSTI DJELA

Da čovjek bude odgovoran za one čine na koje se odlučio svojom slobodnom voljom, mora imati spoznaju moralnosti djela, tj. mora znati da li je djelo moralno dobro ili moralno zlo. Za spoznaju moralnosti, i dosljedno za ubrojivost ili odgovornost, potrebno je da čovjek ima:

a) **porabu razuma.** Dok čovjek nema porabe razuma, ne može upoznati moralni zakon ni odnošaj djela prema moralnom zakonu, tj. ne može razlikovati dobro od zla. Stoga nerazumna djeca i odrasli ljudi koji nemaju porabe razuma, nijesu odgovorni za svoja djela. Odrasli čovjek može biti lišen porabe razuma vlastitom krivnjom (ako se na pr. opije), te je odgovoran za sva ona djela koja počini u tom stanju, ako ih je

prije predvidio, osobito ako je sebi namjerno oduzeo porabu razuma da to lakše može griješiti;

b) **znanje moralnog zakona i odnošaja djela prema moralnom zakonu.** Tko ne pozna moralnog zakona ni odnošaja djela prema moralnom zakonu, ne pozna ni moralnosti djela. N e z n a n j e ili nepoznavanje moralnosti djela može biti s a v l a d i v o i n e s a v l a d i v o. S a v l a d i v o je ono neznanje koje čovjek može ukloniti s obzirom na nadarenost i prilike u kojima se nalazi, te upoznati moralni zakon i odnošaj djela prema moralnom zakonu. Tko se nalazi u savladivom neznanju, tj. ako nema onog znanja koje je morao i mogao steći, odgovoran je za sva ona djela što ih počini iz takova neznanja, osobito ako je namjerno zanemario pribaviti znanje samo da može mimoići moralni zakon.

N e s a v l a d i v o je ono neznanje koje čovjek ne može ukloniti, jer mu nedostaje sposobnosti ili se nalazi u takim prilikama, da ne može upoznati moralni zakon i odnošaj djela prema moralnom zakonu. Što god čovjek čini iz nesavladivog neznanja, nije za to odgovoran, te mu se to ne ubraja ni u zaslugu ni u krivnju;

c) **pažnju,** tj. da misli na djelo i zna što radi. Nepažnja koju čovjek nije skrivio, ispričava ga odgovornosti za djelo.

III. PRAVILA MORALNE UBROJIVOSTI

1) Samo se ono čovjeku ubraja u dobro ili zlo što je znajući i odlukom svoje volje učinio.

2) Čovjeku se ne ubraja ono što je učinio nehotice i što se u njemu zbiva bez njegove volje.

Čovjek nije odgovoran za one čine koje je učinio u snu, polusnu, besvijesnom i hipnotičkom stanju ili u ludilu. Isto tako nije čovjek odgovoran za čine počinjene prvim pokretima požude i strasti koji su uslijedili prije promišljanja i odluke volje. Ako čovjek takove pokretaje sam prouzroči ili na njih pristane, onda je i odgovoran za njih.

3) Čovjeku se ubraja i ono dobro ili zlo djelo što ga je znajući i htijući svojim djelom prouzrokovao. Dobra posljedica dobra ili indiferentna djela ubraja se u dobro, ako ju je čovjek predvidio i htio. Zla posljedica zla ili indiferentna djela ubraja se u zlo, ako je čovjek ma i nejasno tu zlu posljedicu predvidio.

4. Ako dobro ili indiferentno djelo ima uz dobru i zlu posljedicu, ta se zla posljedica ne ubraja u krivnju:

a) ako dobra posljedica slijedi neposredno iz djela;

b) ako imamo pred očima pošten cilj, a zlu posljedicu želimo izbjeći te ako upotrebimo sve što je moguće da se zla posljedica isključi;

c) ako imamo dovoljan razlog, a taj će biti, ako imamo pravo ili dužnost to djelo učiniti.

Ima li zlo djelo dobru posljedicu, ta se čovjeku ne ubraja u dobro, jer se ne smije činiti zlo da se postigne dobro.

5. Čovjeku se to više ubraja u dobro ili zlo, što je djelo bilo teže i napornije.

6. Čovjeku se ubraja u dobro ili zlo i ono čim je drugoga svojevoljno podupirao bilo kojim načinom, na pr. zapoviješću, savjetom, nagovorom, primjerom, pristankom, pohvalom, šutnjom i t. d.

§ 10 Različiti utjecaji na moralnu ubrojivost

Na moralnu ubrojivost utječu svi oni faktori koji utječu na razum i slobodnu volju. Svi oni utjecaji koji otešćavaju spoznaju moralnosti čina, slabe pažnju, umanjuju ili uklanjaju i odgovornost i ubrojivost.

Na razum i volju, a po tom i na moralnu odgovornost i ubrojivost, utječu: požuda, strah, nasilje, navika, baštinjene sklonosti, temperamenat, odgoja, patološko stanje, hipnoza i sugestija.

1. **Požuda** (concupiscentia) je sjetilna težnja za onim što je čovjeku dobro i ugodno. Izvor požudi je u čovječjoj sjetilnoj naravi, a cilj joj je postignuće ugode i izbjegavanje neugode. Prema predmetima koji su čovjeku ugodni javljaju se u njemu: ljubav, želja, nada i veselje, a prema neugodnima: mržnja, odvratnost i bojazan.

Požuda utječe na razum i volju, jer ih privlači k predmetu svoga teženja. Zbog toga utjecaja postaje razumu teža spoznaja moralnosti, a volja postaje ovisna o predmetu teženja požude. Što je jača požuda, to je i spoznaja moralnosti teža i manja neovisnost volje. Požuda može tako ojačati, da posve spriječi i razlikovanje dobra od zla i svojevoljnost ili neovisni pristanak volje. Kad požuda ojača i čestim udovoljavanjem postane kao neko trajno stanje, zovemo je strast. Strast jače djeluje i na razum i na volju nego sama požuda.

Prvi pokreti požude i strasti koji prethode spoznaji i pristanku volje, nijesu ubrojivi. Ubrojivima postaju tek po svijesnom pristanku volje.

Djela počinjena poticajem požude i strasti:

a) ubrajaju se u dobro ili zlo, ako je razum, unatoč njihovu djelovanju, mogao jasno upoznati moralnost djela, a volja se sama na djelo odlučila;

b) ubrajaju se to manje što je njihovim utjecajem teža spoznaja moralnosti i što im se volja teže može oduprijeti;

c) ne ubrajaju se, ako njihovim utjecajem razum ne može upoznati moralnost djela, a volja se ne može oduprieti njihovu utjecaju;

d) ubrajaju se i ona djela koja su počinjena utjecajem takove požude i strasti koja je spriječila spoznaju moralnosti i slobodnu odluku volje, ako je volja svijesno i slobodno uzbudila požudu ili strast koja je nakon toga zarobila razum i volju.

Ako požuda ili strast nadođe k slobodno izabranom djelu i prati ga, to ona pojačava svojevoljnost, a time i odgovornost i ubrojivost.

2. **Strah** je nemir duše pred nekim zlom koje čovjeku prijeti. Što je čovjek učinio pod utjecajem straha, ubraja mu se, jer je to učinio promišljeno i svojom voljom. No manje se ubraja u dobro ili u zlo ono djelo koje je učinjeno pod utjecajem straha negoli ono na koje nije strah utjecao.

Strah može biti i tako velik, da čovjek utjecajem njegovim izgubi prisutnost duha, te djelo učini nepromišljeno i pod pritiskom straha, a ne slobodnom odlukom svoje volje. Takovo se djelo ne ubraja ni u dobro ni u zlo.

3. **Nasilje** je izvanjski utjecaj na čovjeka koji se protivi njegovoj volji. Nasilje može čovjeka nagnati da učini ili propusti neko djelo protiv svoje volje. Izvanja sila ne može utjecati na htijenje, ona može samo prouzročiti djelo, ali ne unutrašnji pristanak volje.

Ako čovjek učini neko djelo pod pritiskom sile kojoj se opirao, ali joj se nije mogao oprijeti, nije za djelo odgovoran te mu se ne ubraja ni u dobro ni u zlo. Tko učini djelo pod pritiskom sile kojoj se ne samo nije opirao nego je i pristao na djelo, to mu se djelo ubraja u dobro ili u zlo.

4. **Navika** ili običaj je trajna sklonost prema nekim činima stečena višekratnim ponavljanjem. Što se češće neki čin ponavlja, to se čovjek brže i lakše odlučuje na takovo djelo, te ga često i bez promišljanja čini. Dokle god čovjek ne opozove pristanak volje na naviku, dotle mu se ubrajaju svi čini počinjeni utjecajem navike, jer ih je učinio hotimice, iako neizravno hotimice. Dokle god se naime čovjek ne usprotivi stečenoj navici, pristaje time neizravno na svaki čin počinjen iz navike. Usprotivi li se čovjek navici i odluči ozbiljno naviku iskorijeniti, te iza toga počini djelo utjecajem navike bez promišljanja, to mu se djelo ne ubraja, jer mu nedostaje pažnja i pristanak volje.

5. **Baštinjene sklonosti.** Utvrđena je činjenica da se fizičke osobine roditelja prenose na njihovo potomstvo. Na pr. otpornost ili sklonost bolestima, sličnosti lica, kose itd. Fizičke osobine i svojstva prenose neposredno. Kako je duša čovječja tako tijesno povezana s tijelom, da su tjelesni organi, osobito mozak i živci, sredstvo preko kojega je duša u vezi sa vanjskim svijetom, to se sa fizičkim osobinama često prenose posredno i duševne osobine i sklonosti. Tako djeca duševno nadarenih roditelja veoma često imaju

iste nadarenosti kao i njihovi roditelji, na pr. dar za glazbu, jezike, matematiku itd. Svojstva volje također se nasljeđuju. Tako roditelji jake i odlučne ili slabe i neodlučne volje imaju često djecu koja su im po svojstvima volje slična. No dok ima manje izuzetaka od baštinjenja fizičkih osobina, dotle ima veoma mnogo izuzetaka od baštinjenja duševnih osobina i sklonosti razuma i volje, a to je očiti dokaz da se svojstva prenose samo posredno.

Baštinjene sklonosti utječu na razum i slobodnu volju i čine čovjeka sklonijim nekim činima, te u toliko umanjuju ubrojivost. Ali dokle god čovjek opeterećen ili nadaren baštinjenim sklonostima ima porabu razuma, ostaje gospodar svojih čina te je za njih odgovoran.

Deterministi pretjeruju kad tvrde da se baštinjenjem ukida slobodna volja te da čovjek nije odgovoran za svoje čine, budući da se sklonosti prenose na potomstvo bez pristanka njihove volje, a te sklonosti da opredjeljuju čovjeka na djelovanje. No to se protivi iskustvu koje nas uči: a) da ima veoma mnogo izuzetaka od baštinjenja sklonosti: mnogi naime roditelji s dobrim sklonostima imaju djecu sa zlim sklonostima i obratno; b) prirođene dobre sklonosti mogu se odgojom usavršiti kao i zlom odgojom uništiti, a prirođene zle sklonosti mogu se odgojom posve iskorijeniti; c) da se i baštinom opterećeni čovjek može jednako oduprijeti tim sklonostima kao što može uz njih pristati dokle god ima porabu razuma.

6. **Temperament** je ustaljeno specijalno svojstvo čovječje djelatnosti koje izvire iz baštinjenih sklonosti, vlastitosti organizma i odgoje.

Po temperamentu dijele se ljudi uglavnom u: sangvinike, kolerike, melankolike i flegmatike.

a) **Sangvinik** je čovjek u kojega se b r z o, ali p o v r š n o, javljaju pokreti čuvstva i volje. Posljedica toga je da sangvinik brzo mijenja čuvstva i odluke volje, brzo se podaje utiscima, fantazija brzo radi, mnogo poduzima, ali bez ustrajnosti. Sangvinik se poznaje po izrazitim manama: površnosti, taštini, lakoumnosti, rastresenosti i težnji za užicima, ali i po dobrim stranama: društvenosti, veselosti i blagosti.

b) **Kolerik** je čovjek b r z a, ali d u b o k a pokretaja čuvstva i volje. Glavna značajka kolerika je e n e r g i č n o s t i u s t r a j n o s t. Kolerik oštroumno i odrešito nastupa i ima pred očima cilj. Kolerik je naravi koja hoće zapovijedati i voditi. Ne straši se zapreka, protiv kojih odvažno nastupa. Dobre su mu strane: otvorenost, velikodušnost, hrabrost i neustrašivost; a slabe: samovolja, neumoljivost, težnja za vlašću, nestrpljivost, bezobzirnost i sklonost srdžbi.

c) **Melankolički** se temperamenat p o l a g a n o i d u b o k o u z b u đ u j e na čuvstvovanje. Zatvoren je za vanjski svijet, voli samoću, neodlučan je, plašljiv, često veoma nepraktičan u životu, mrzovoljast i nepovjerljiv. Dugo na njega djeluju neugodni dojmovi. Jedanput stvorene odluke drži nepopustljivo.

Dobre su strane melankolika: duboko osjećanje, vjernost, ustrpljivost, privrženost; a slabe: sklonost samoći i zatvorenosti, nezadovoljstvo, zamišljenost i potištenost.

d) **Flegmatički temperament** ističe se p o l a g a n i m i p o v r š n i m p o k r e t i m a čuvstva i volje. Osjećanje i zamjećivanje je kod njega sporo i nije duboko. Za sućut, prijateljstvo i strasti vrlo je ravnodušan. Ali zato je promišljen, oprezan, miran i prema svakome dobar.

Teško je naći čovjeka koji bi imao posve čisti temperament, nego su temperamenti većinom izmiješani, ali tako da se ipak ističe koja karakteristična crta.

Temperament ima utjecaja na volju, ali volja ostaje slobodna unatoč utjecajima temperamenta, a to se vidi osobito u tom, što čovjek često radi protivno sklonostima temperamenta, štoviše, temperament se može odgojom mijenjati. Temperament može umanjiti ubrojivost, ali jer ne dira u slobodu volje i porabu razuma ne može ukinuti ubrojivost.

7. **O d g o j a.** Baštinjene sklonosti koje se očituju u temperamentu, mogu se znatno promijeniti odgojom da ojačaju ili oslabe. Osobito je to moguće kod mladeži na koju djeluju odgojni faktori: roditelji, škola i čitavo društvo s kojim dolaze u vezu.

Odgoja djeluje trojako na čovjeka: a) teoretskim izlaganjem načela, b) primjerom kako se izložena načela provode u životu, c) poticanjem na požude ili odvraćanjem od njih.

Odgoja djeluje u dobru i u zlu smjeru, te može čovjeka učiniti boljim ili gorim. Utjecaj je odgoje na moralnu ubrojivost velik. Ako odgoja stvori u pojedincu krivo, ali nepokolebljivo uvjerenje, ubrojivost se ravna prema tom uvjerenju. Pokoleba li samo odgoja ispravno uvjerenje, to se djela ipak ubrajaju prema ispravnim i objektivnim načelima. Velik je utjecaj odgoje i na volju, ali ne može skršiti slobodne volje, a prema tome ne može ni ukloniti ubrojivost. Odgoja volje može samo umanjiti odgovornost.

Kako mnogi usprkos jakom odgojnom utjecaju mogu raditi posve drugačije nego bi se to očekivalo zbog odgoje, to je znak da odgoja nije onaj faktor koji bi, kako hoće deterministi, ukidao slobodu volje i odgovornost.

8. **Patološko stanje.** Poradi uske veze između tijela i duše, utječu mnoge bolesti na volju i razum i stvaraju bolesno ili patološko stanje. Izvor tim stanjima može biti u nasljeđenim bolestima ili sklonostima. No dosta je čest izvor tim pojavama u različitim ekscesima u sjetilnim užicima, kao i u oboljenjima živčanog sustava koje je prouzročeno kojim drugim uzrokom.

Najpoznatija su patološka stanja: histerija, različite tjeskobe, težnje i manije.

Ima ljudi koji trpe od neke tjeskobe ili straha pred tamom, samoćom, bolešću, zatvorenim prostorom i umišljenim progonima. Neki su ljudi odani različitim težnjama ili manijama koje im znaju posve pomutiti spoznaju dobra i zla, na pr. k l e p t o m a n i j a (težnja za krađom), p i r o m a n i j a (težnja za paležem), d r o m o m a n i j a (težnja za putovanjem), m i t o m a n i j a (težnja za pričanjem izmišljenih stvari) itd.

Patološka stanja umanjuju odgovornost, a ako oduzimaju porabu razuma, ukidaju odgovornost i ubrojivost.

Deterministi bi htjeli »moralnom statistikom« osporiti moralnu odgovornost zločinaca za njihove zločine. Oni tvrde da je broj različitih zločina ovisan o vanjskim okolnostima, i to tako, da je omjer njihov stalan. Iz toga izvode da se čovjek određuje na djelovanje nekom zakonitošću, a ne slobodnom voljom. Nadalje tvrde da su svi zločinci na zločin prisiljeni nekim unutrašnjim neodoljivim uzrokom. Taj uzrok nalaze u atavizmu, tj. u zaostalosti u razvoju i u patološkim stanjima. Štoviše, tvrde da se može ustanoviti na osnovi moralne statistike zločinački tip, tj. da za svaku vrst zločina postoji izvjesno atavističko ili patološko raspoloženje koje se može i po vanjskim znakovima prepoznati. Zločinačke sklonosti prenose se nepogrešivo na potomstvo, tako da su djeca razbojnika ili pijanice razbojnici ili pijanice.

Ova je teorija samo djelomično ispravna ,tj. izvjesne vanjske okolnosti imaju doista neki utjecaj na zločine kao što su mnogi počinili izvjesni zločin, jer su za to imali sklonost poradi baštinjenih svojstava. No pristaše te teorije ne uviđaju kako je neispravan izvod da čovjek uopće nema slobodne volje, jer neki abnormalni ljudi u neubrojivom stanju počinjaju izvjesne zločine. Osim toga, glavna je zabluda njihova u ograničenju njihove statistike u kojoj ne vode računa o velikom broju moralnih pobjeda kod onih koji su mogli počiniti zločin, ali ga nijesu počinili, premda su bili pod utjecajem patoloških stanja. Konačno, iskustvo pokazuje da ima zločinaca koji su imali posve zdrave pređe, dobru odgoju i koji su posve duševno i tjelesno zdravi.

9. **Hipnoza i sugestija.** H i p n o z a je umjetno uspavljivanje neke osobe, a postizava se nametanjem volje hipnotizerove izvjesnim izvanjskim znakovima i kretnjama. Hipnotizer može hipnotizirati neku osobu, ako ona pristane na to svojom voljom ili se barem ne protivi. S u g e s t i j a se razlikuje od hipnoze time, što osoba koja je pod utjecajem sugestije, nije u uspavanom stanju, nego je zbog pomanjkanja pažnje samo njezina volja pod utjecajem onoga koji joj nešto sugerira. Hipnotizirana osoba redovito nema porabe razuma ni slobodne volje za vrijeme hipnotičkog stanja, ali osoba koja je pod utjecajem sugestije, ima i jedno i drugo, jedino joj nedostaje pažnja. Prema tome, h i p n o t i z i r a n a osoba redovno n e z n a š t o r a d i, dok osoba pod s u g e s t i j o m n e p a z i što radi.

Iz toga slijedi da hipnotizirana osoba nije odgovorna za svoje čine što ih počini u hipnotičkom stanju, osim ukoliko je na hipnotiziranje pristala. Ako je osoba pristala na hipnotiziranje, odgovorna je za one čine koje je predvidjela da bi ih mogla pod tuđim utjecajem učiniti.

Djelo učinjeno djelovanjem sugestije ubraja se, ali manje, ako sugestija nije posvema uklonila pažnju, te je sugestija bila samo poticaj na djelo. Ako je sugestija posve uklonila pažnju, te je djelo učinak tuđe nametnute volje a ne slobodne volje, što je veoma rijedak slučaj, i to većinom kod osoba slabijih živaca, onda se djelo ne ubraja.

ZAKLJUČAK: Unatoč svim utjecajima na slobodnu volju, ostaje čovjek slobodan, gospodar svojih čina za koje je odgovoran Bogu, svojoj savjesti i ljudskom društvu. Poradi ove trostruke odgovornosti, čovjek je dužan pomno čuvati se svih štetnih utjecaja na svoju slobodnu volju po kojoj je gospodar svojih čina. Dužan je svoju volju usavršavati, tako da bude slobodnija od zlih i neurednih požuda te da se tako sve više približi »m o r a l n o j s l o b o d i«, tj. sposobnosti ne griješiti. Za odgoju volje valja upotrebiti sve dobre utjecaje, a nadasve svrhunaravna sredstva: molitvu i svete sakramente. Tada će čovjek iskusiti isto što je iskusio i sv. Pavao kad je rekao: »S v e m o g u u o n o m k o j i m e j a č a« (Fil. 4, 13).

5 POGLAVLJE

Moralno dobro i moralno zlo

§ 11 Prosuđivanje moralnog djelovanja

I. SASTAVNI ELEMENTI MORALNOG DJELOVANJA

Slobodno ljudsko djelovanje može biti m o r a l n o d o b r o ili m o r a l n o z l o. Moralno dobro je, ako se podudara s moralnim zakonom, a moralno zlo, ako se s njim kosi.

Kod prosuđivanja moralnosti djela valja se obazirati na sve elemente moralnog djelovanja: p r e d m e t, p r i l i k e i s v r h u, te moralnost prosuđivati po općem načelu:

Moralno je dobro ono djelo koje se posvema, tj. po svom p r e d m e t u, p r i l i k a m a i s v r s i podudara s moralnim zakonom. Ako se samo u jednom elementu, predmetu, prilikama ili svrsi kosi s moralnim zakonom, tada je to djelo moralno zlo. (Bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu.)

1. **Predmet** djela je ono što se radi. Na pitanje što radiš, dobijemo kao odgovor oznaku predmeta djela.

Po svom predmetu djelo može biti: dobro, zlo ili indiferentno. Dobro je djelo po svom predmetu, ako je primjereno razumnoj naravi ljudskoj te se podudara s moralnim zakonom, jer ga moralni zakon zapovijeda ili savjetuje. Na pr. molitva, milostinja, zavjet itd.

Ako se djelo po naravi svojoj kosi s moralnim zakonom, tada je ono po svom predmetu zlo. Na pr. psovka, ubistvo, laž, krađa.

Indiferentno ili ravnodušno djelo je ono koje se samo po sebi ne odnosi prema moralnom zakonu, jer niti je u protimbi niti u skladu s njime. Na pr. šetati, pjevati, pisati itd.

2. **Prilike** djela redovno su one vanjske okolnosti koje utječu na moralnost djela. Prilike se mogu ticati:

a) osobe koja je učinila djelo. Nije svejedno tko radi neko djelo, poglavar ili podložnik, svećenik ili obični vjernik, učitelj ili učenik. Zlim djelom teže griješi poglavar, svećenik, učitelj, negoli podložnik, vjernik ili učenik, jer može sablazniti drugoga.

b) predmeta nakanjenog djela. Predmet krađe može biti veća ili manja stvar ili vrijednost; predmet mržnje može biti otac, majka, brat, dobročinac ili čovjek koji nije ni u kakvoj posebnoj vezi s nama.

c) mjesta gdje je čin učinjen. Nije svejedno da li je čin učinjen na javnom mjestu ili na skrovnom mjestu, u crkvi, kod kuće, na ulici.

d) načina kako je djelo izvedeno, na pr. potajno ili javno, nasilno, nagovorom, podmićivanjem itd.

e) duševnog stanja ili raspoloženja u kom se djelo čini. Razlika je između djela učinjena iz slaboće ili iz pakosti, u stanju milosti ili nemilosti.

f) dobi počinitelja i vremena kad je djelo počinjeno. Nije svejedno da li je nešto učinio neiskusan mladić ili odrastao muž koji mora imati iskustva. Za mnoga je djela vrijeme indiferentno, ali za neka je odlučno, na pr. za post i nemrs, prisustvovanje sv. Misi, težačke poslove itd.

Prilike mogu:

a) uvećati ili umanjiti moralnost, tj. dobrotu ili zloću, na pr. ukrasti veću ili manju vrijednost, siromahu ili bogatašu.

b) dati moralnost djelu, tj. indiferentnom djelu podati dobrotu ili zloću. Pjevati je samo po sebi indiferentno djelo. Pjevati pobožno crkvene pjesme u crkvi dobro je djelo. Pjevati profane pjesme u crkvi zlo je djelo.

c) dodati djelu moralnost, tj. učiniti da djelo osim moralnosti predmeta ima još posebnu vrstu moralnosti. Svako dobro djelo učinjeno poradi zavjeta, religiozno je djelo. Ukrasti u crkvi nije samo krađa nego i svetogrđe.

3. **Svrha** ili cilj djela je ono što svojim djelom hoćemo postići. Razlikujemo svrhu djela (finis operis) za kojom ide djelo po naravi svojoj ili po svom predmetu, od svrhe koju podaje djelu onaj koji čini djelo (finis operantis). Ovu potonju svrhu zovemo i nakanom. Moralnost djela najviše zavisi o svrsi koju djelu podaje počinitelj, tj. o nakani. Dok predmet djela i prilike daju djelu objektivnu moralnost i čine čovjeka odgovornim pred ljudskim društvom, dotle svrha ili nakana daje djelu subjektivnu moralnost i čini ga odgovornim pred vlastitom savješću, a time i pred Bogom.

Na moralnost djela utječe dobra i zla svrha ili nakana. Dobra je svrha koja se podudara s moralnim zakonom, a zla je ona koja se kosi s njim. Najviša svrha kojoj su apsolutno sve svrhe podređene, jest slava Božja. Svrha koja se protivi slavi Božjoj, direktno ili indirektno, bezuvjetno je zla i nemoralna.

II. NAČELA ZA PROSUĐIVANJE MORALNOSTI LJUDSKIH ČINA

1. **Djelo po svom predmetu dobro može po svrsi postati bolje.** Što je plemenitija i bolja svrha, to je plemenitije i bolje djelo.

Dati milostinju siromahu da mu pomognemo, dobro je djelo, no još je bolje djelo dati milostinju na slavu Božju, jer time činimo dvostruko dobro djelo: pomažemo siromaha i direktno slavimo Boga.

Ako se djelo učini sa dvije svrhe, dobrom i lako grešnom, tada djelo gubi nešto na svojoj moralnoj vrijednosti, ali nije nemoralno.

Ako netko na pr. daje milostinju da pomogne bližnjemu, ali i zato da se istakne, njegovo djelo je moralno, ali utoliko je manje vrijedno ukoliko je u njem primiješano častohleplja.

2. **Djelo po svom predmetu dobro ili indiferentno postaje zlo, ako se čini poradi zle svrhe.**

Na pr. načiniti znak sv. križa da se time izvrgne ruglu vjerski znak, zlo je djelo, a isto tako je zlo djelo dati siromahu milostinju da ga se time navede na grijeh.

3. **Djelo po svom predmetu zlo ne može ni najplemenitijom svrhom postati dopuštenim.** Lažno je i nekršćansko načelo da svrha posvećuje sredstvo. Dobro ili indiferentno sredstvo posvećuje svrha, ali zlo nikada, jer apostol Pavao kaže: »Ne činimo zlo da izađe dobro«.

4. **Djelo po svom predmetu indiferentno postaje po dobroj svrsi dobro i zaslužno.** Stoga nas i poziva sv. Pavao apostol: »Ako dakle jedete ili pijete ili drugo što činite, sve činite na slavu Božju«. Ne može svaki čovjek činiti velike stvari, ali može steći velike zasluge i neznatnim djelima, ako ih čini s dobrom nakanom, tj. na slavu Božju. Veoma je korisno često probuđivati u sebi dobru, a kloniti se zle i besplodne nakane.

III. ZASLUŽNA DJELA

Iz moralne odgovornosti slijedi da čovjek dobrim djelima zaslužuje nagradu, a zlima kazan. O tome je čovjek jednako osvjedočen kao i o odgovornosti.

Stvoritelj je premudrom svojom odlukom odredio čovjeku objektivni cilj, slavu Božju, i subjektivni cilj, vječno blaženstvo koje će čovjek postići, ako proslavi Boga. Da čovjek uzmogne postići svoj svrhunaravni cilj, vječno blaženstvo, uzdignuo ga je Gospod u svrhunaravni red ukrasivši mu dušu posvetnom milošću po kojoj je prvi čovjek bio dijete Božje i baštinik vječnog blaženstva u nebu. No prvi je čovjek pre-

stupkom moralnog zakona tu milost izgubio za sebe i za sve svoje potomstvo. Ali neizmjerno milosrdni Bog nije zabacio čovjeka, nego je iz prevelike ljubavi poslao Sina svojega Isusa Krista koji je mukom i smrću svojom pružio pravdi Božjoj neizmjernu zadovoljštinu, a čovječanstvu pribavio posvetnu milost i izgubljeno pravo na nebo. Ako čovjek hoće da postigne vječno blaženstvo, nije mu dosta samo ispunjavati moralni zakon nego mora biti u **stanju milosti posvetne.** Za postignuće svrhunaravnog cilja potrebna su svrhunaravna sredstva, a to su moralno dobra djela učinjena u stanju milosti. To potvrđuje i Isus Krist kad kaže: »Kao što loza ne može roditi sama od sebe, ako ne ostane na trsu, tako i vi, ako ne ostanete u meni. Ja sam trs, vi loze; koji ostaje u meni, i ja u njemu, on rodi mnogi rod, jer bez mene ne možete ništa učiniti« (Iv. 15, 5).

Dobra djela, učinjena u stanju milosti posvetne, jesu svrhunaravno dobra djela, a dobra djela izvršena samo naravskim silama, poticajem djelatne milosti, jesu naravno dobra djela.

Samo svrhunaravno dobrim djelima zaslužuje čovjek svrhunaravnu vječnu nagradu. Stoga se takova djela zovu **zaslužna djela.** Naravno dobrim djelima ne zaslužujemo, doduše, vječno blaženstvo, ali i ona su korisna i vrijedna primjerene plaće, a Bog ih po svojoj dobroti naplaćuje dajući čovjeku milost da se obrati i da čini pokoru, a često puta odvraća od čovjeka i vremenite kazni poradi njegovih naravno dobrih djela.

IV. RAZLOZI MORALNOG DJELOVANJA

Razlozi ili motivi moralnog djelovanja mogu biti naravski ili svrhunaravski.

1. **Naravski razlozi** su oni koji čovjeka potiču na dobro djelovanje bez obzira na Boga i svrhunaravna dobra. Takovi su razlozi ili poticaji poštovanje zakona ili dužnosti, mir savjesti i zadovoljstvo, poštenje i dobar glas itd. Naravski razlozi, dokle god su u skladu s moralnim zakonom, ne oduzimaju dobrom djelu moralnu dobrotu ni zaslugu, ali nijesu dovoljni da čovjeka potiču na moralno djelovanje, osobito za teška djela i svladavanje požuda i nagona.

2. **Svrhunaravski** su **razlozi** oni koje čovjek crpe iz vjere (motiva fidei). Sv. Pavao kaže: »Pravednik živi iz vjere« (Hebr. 10, 38), a Crkva nas uči da je vjera »početak spasenja čovječanskoga, osnov i korijen svakoga opravdanja« (Trident. sabor). Stoga treba da poticaje za moralni život uzimamo prvenstveno iz vjere. Osim toga, religiozni motivi mogu čovjeka najuspješnije ponukati na samozataju, odricanje i žrtve što ih često zahtijeva ispunjavanje moralnog zakona.

3. **Najvažniji svrhunaravni razlozi** moralnog djelovanja jesu:

a) strah Božji; b) ufanje u Boga i c) ljubav prema Bogu.

a) **Strah Božji.** Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta opominje nas da dobro činimo, a zla se klonimo. Kao motiv navodi Sv. pismo strah pred Bogom. »Boj se Boga i zapovijedi njegove drži, jer je to sve čovjeku« (Propov. 12, 13). »Tko se boji Boga, taj čini dobro. Koji se boje Boga, drže zapovijedi njegove i svete pred njim duše svoje« (Crkv. 15, 1). Sv. Pavao apostol poziva nas da »izvršimo posvećenje u strahu Božjemu« (II Kor. 7, 1). Strah Božji može biti ropski i sinovski. Ropski je strah kad se čovjek kloni grijeha, jer se boji kazni Božje. Sinovski je strah kad se čovjek boji uvrijediti Boga, jer je najveće i najmilije dobro. Sinovski je strah savršeniji, i treba da ga njegujemo u sebi.

b) **Ufanje u Boga.** Sam Bog potiče čovjeka na moralno dobro djelovanje obećanjem nagrade, što posve odgovara ljudskoj naravi koja teži za srećom. Sv. pismo na mnogo mjesta spominje kao poticaj na dobra djela obećanje nagrade. Božanski Spasitelj, kada u Gorskoj besjedi razvija tako reći svoj program, obećaje vjernicima za kreposna djela kraljevstvo nebesko. A svoj govor o biseru svoga moralnog nauka »Osam blaženstva« zaključuje riječima: »Veselite se i radujte, jer je plaća vaša velika na nebesima« »Mat. 5, 12). Posve je, dakle, opravdano očekivanje nagrade za moralno dobro djelovanje i posve je dopušten i plemenit motiv moralnog dobra ufanje da će nam Bog dati život vječni.

Pristaše neovisnoga ili lajičkog morala predbacuju kršćanskom moralu da je egoistički, jer se osniva na obećanju nagrade u nebu. Taj se prigovor ponavlja tamo od Kanta koji je bez ikakih dokaza ustvrdio da je jedini motiv morala počitanje prema moralnom zakonu ili dužnost. No sam autor toga prigovora, Kant, pada u protivurječje sa samim sobom kad s jedne strane poriče moralnost težnji za srećom, a s druge strane na toj istoj težnji (kao i na dužnosti moralnog usavršavanja) osniva postulat praktičkog razuma, egzistenciju Božju. On naime tvrdi da moralnoj savršenosti mora odgovarati i blaženstvo, te da radi postignuća moralne savršenosti i blaženstva mora postojati Bog.

Prigovor da je kršćanskom moralu nagrada za moralno djelovanje najviši cilj i jedini motiv moralnog djelovanja, te da je stoga egoistički, **posve je neopravdan.** U § 2 smo naime vidjeli da je najviši cilj morala slava Božja koja sastoji u skladu čovječjeg djelovanja sa najvišim dobrom neizmjerno savršenom naravi Božjom. Vječno je pak blaženstvo uvjetovano postignućem toga najvišega cilja. Spomenuti pak motivi: strah Božji i ufanje u Boga, nijesu ni jedini ni najviši motiv morala, postoji naime i najsavršeniji s kojim se svi motivi lajičkog morala ne mogu ni isporediti, a to je ljubav prema Bogu.

Kad bismo, recimo, i uzeli da je vječno blaženstvo jedini i najviši motiv morala, ne može se ni zamisliti drugi koji veći i uzvišeniji motiv

od njega osim ljubavi prema Bogu radi samoga Boga. Osim toga, svi motivi lajičkog morala bezuspješni su i preslabi, ako iza njih ne stoji ljudskoj naravi prirođeni motiv u težnji za srećom. Poricati vrijednost motivu koji sastoji u strahu pred Bogom i u ufanju u Boga (a u tom imaju svi plemeniti motivi svoju snagu i uspješnost) može samo onaj koji ne vjeruje ni u Boga ni u život vječni. Čovjek koji vjeruje u Boga i u život vječni, mogao bi jedino tada zapostavljati vječno blaženstvo motivima lajičkog morala, ako ne zna da od vječnog blaženstva nema za čovjeka većeg dobra i da je vječno blaženstvo najjača sankcija svakog morala.

c) **Ljubav prema Bogu** je n a j v e ć i i n a s a v r š e n i j i m o t i v ili razlog moralno dobrog djelovanja. Tko iz ljubavi prema Bogu, tj. radi neizmjerno savršene biti Božje, a ne radi toga, što mu je Bog najveće dobro, čini dobro, toga na dobro djelovanje pokreće najuzvišeniji motiv. Zato nas i objava Božja često potiče da ljubimo Boga, da »b u d e m o s v e t i, j e r j e B o g s v e t« (III Moj. 20, 26), da iz ljubavi k Bogu izvršujemo dobra djela da Njega slavimo. Sveti Pavao apostol to veoma lijepo ističe: »Ako jedete ili pijete, ili ako što drugo činite, s v e n a s l a v u B o ž j u činite« (I Kor. 10, 31). Odatle i potječe poznata kršćanska rečenica: Omnia ad majorem Dei gloriam — Sve na veću slavu Božju.«

§ 12 Kršćanska krepost

Čovjek je dužan ne samo činiti dobra djela nego čitavo njegovo biće i sve njegovo djelovanje mora biti prožeto trajnim svojevoljnim skladom s voljom Božjom. T r a j n a s k l o n o s t s k l a d u s v o l j o m B o ž j o m ili trajno raspoloženje za moralno dobro djelovanje zove se k r š ć a n s k a k r e p o s t.

Kršćanske kreposti razlikujemo u bogoslovske i ćudoredne kreposti.

I. BOGOSLOVSKE KREPOSTI

Bogoslovske kreposti su one kojima je Bog davitelj predmet i razlog. To su: vjera, ufanje i ljubav.

1. **Bogoslovske kreposti u prvom redu su od Boga darovane** ili ulivene. Zajedno s milošću posvetnom daje nam Bog sklonost da lakše vjerujemo, ufamo se i ljubimo Boga. Ta se sklonost zove ulivena krepost vjere, ufanja i ljubavi. Kad sudjelujemo s ulivenim sklonostima (krepostima) vjere, ufanja i ljubavi, tada dobivamo te kreposti aktivnim načinom. Čovjek koji je došao do porabe razuma, a nije još kršten, može početi vjerovati, ufati se u Boga i ljubiti Ga i tako teći vjeru, ufanje i ljubav prije nego dobije ulivene ove kreposti. No kod njega su te kreposti naravne, a svrhunaravne su tek utoliko što ih čovjek izvršuje poticajem svrhunaravnih motiva i djelatne milosti.

2. **Predmet bogoslovskih kreposti** je sam Bog, jer vjerujemo u Njega, ufamo se u Njega i ljubimo Ga.

3. **Razlog bogoslovskih kreposti** je sam Bog, jer vjerujemo u Boga, ufamo se u Njega i ljubimo Ga radi Njega samoga, tj. radi savršenstava Božjih: istinitosti, vjernosti i neizmjerne dobrote.

Kako su bogoslovske kreposti preduvjet za bogoštovlje, biće o njima govora zajedno s bogoštovljem kod prve zapovijedi Božje.

II. ĆUDOREDNE KREPOSTI

Ćudoredne kreposti ili moralne zovu se one koje uređuju našu ćud i naše vladanje prema stvorenjima da bude onako kako to traži moralni zakon Božji.

Ćudoredne kreposti su različite, ali se dadu svesti na četiri stožerne ili kardinalne kreposti koje su kao glavni izvor svim ostalim krepostima. Prema riječima Sv. pisma: »Ako tko ljubi pravdu, njezini su plodovi velike kreposti, jer ona uči umjerenost, razboritost, pravednost i jačinu od kojih nema ništa korisnije u životu ljudskom« (Mudr. 8, 7) četiri su kardinanlne kreposti ćudoredne: razboritost, pravednost, umjerenost i jakost duševna.

1. **Razboritost** je krepost koja čovjeka vodi i upravlja da uvijek izabere ono što ga vodi k svrhunaravnom njegovu cilju, slavi Božjoj i vječnom spasenju duše. Razboritost je i n a r a v n a vrlina i s v r h u n a r a v n a krepost. Ukoliko čovjeka vodi da njegovo djelovanje bude u skladu sa razumnom naravi ljudskom, utoliko je naravna vrlina. Ukoliko vodi čovjeka k njegovu svrhunaravnom cilju, ona je svrhunaravna ili kršćanska krepost.

Razboritost traži da čovjek uvijek prije djela zrelo promisli stvar i da se u težim slučajevima moli Bogu za rasvjetljenje. Ako čovjek koleba u važnoj stvari, potrebno je da traži savjeta u kreposna čovjeka ili u dobroj i od Crkve odobrenoj knjizi.

Razboritost je bitni preduvjet za tečenje svih kreposti i napredovanje u kreposti. Stoga Spasitelj i naglašuje potrebu razboritosti u prispodobi o mudrim i ludim djevicama.

Proti razboritosti griješi se pomanjkanjem i pretjeranošću.

a) P o m a n j k a n j e m razboritosti ili nerazboritošću griješi tko se nepromišljeno i prenaglo odlučuje na djelovanje, kao i onaj koji neće da stvar zrelo promisli ili traži savjet. Veoma često susrećemo nerazboritost kojoj je izvor u oholosti. Takova nerazboritost čovjeka sprečava da traži savjet.

b) P r e t j e r a n o š ć u griješi se proti razboritosti: l u k a v o š ć u koja je samo vanjštinom slična razboritosti, a ide za nemoralnim ciljem; r a z b o r i t o š ć u o v o g a s v i-

jeta koja se više brine za vremenite stvari nego za spas duše; pretjeranom brigom za budućnost. Od razboritosti ovoga svijeta i pretjerane brige za budućnost odvraća nas Spasitelj kad kaže: »Ne brinite se tjeskobno za život svoj što ćete jesti i što ćete piti, ni za tijelo svoje u što ćete se obući... Tražite, dakle, najprije kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, i sve će vam se ovo dodati. Ne brinite se, dakle, tjeskobno za sutra, jer će se sutrašnji dan brinuti sam za sebe. Dosta je danu njegova zla« (Mat. 6, 25, 33, 34).

2. **Pravednost** uči i upućuje čovjeka da svakome dade što mu pripada. Pravednost sadrži dužnosti prema Bogu (bogoštovlje) i prema čovjeku. Bez dužnosti prema Bogu pravednost je nepotpuna, jer joj nedostaje glavni dio, potpora, najjači motiv, sankcija i najdublji izvor. Zato i kaže Spasitelj: »Dajte Bogu što je Božje!« Pravednost prema čovjeku sadrži: uzajamne dužnosti pojedinaca prema pojedincima, dužnosti pojedinaca prema društvu (Crkvi i državi), dužnosti društva prema pojedincima. Zdrav razum nas uči da je pravednost temelj svakoga društvenog reda i poretka, bitni uvjet mira i opstanka samoga društva ljudskog.

3. **Umjerenost** uči čovjeka da vlada sam sobom i da sjetilne težnje obuzdava i podvrgava razumu i moralnom zakonu. Sjetilni užitak sam po sebi nije zao, jer je u ljudsku narav Stvoritelj usadio težnju za sjetilnim užitkom. No težnju za užitkom nije Bog usadio u ljudsku narav zbog samog užitka, nego poradi određenog cilja. Stoga užitak mora biti podređen cilju. Moralni zakon, a i sam zdrav razum, kazuje nam cilj, mjeru i način užitka. Svaki užitak koji se protivi cilju koji je Bog odredio, jest nemoralan. Isto tako je nemoralan užitak koji prelazi granice moralnog zakona u pogledu mjere i načina užitka.

Grijesi koji se protive umjerenosti jesu: nečisti grijeh, neumjerenost u jelu i pilu (alkoholizam), neumjerenost u uživanju duhana, pretjeranosti sporta i turistike.

4. **Jakost duševna** čini čovjeka spremnim da svlada sve zapreke koje su na putu dobru djelovanju, te da se čovjek ne da ničim odvratiti od dobra. S jakošću duševnom srodne su kreposti: velikodušnost, ustrpljivost i ustrajnost u dobru.

Grijesi protivni duševnoj jakosti jesu: bojažljivost, kukavičluk, puzavost i obzir ljudski. Bojažljivost, kukavičluk i puzavost prezira su vrijedne slaboće, a kad nas odvraćaju od moralne dužnosti, onda su i grijesi. Obzir ljudski može biti dobar i zao. Moralno dobar je obzir ljudski kad se obaziremo na pravo bližnjega i stoga propuštamo ili činimo ono što moramo ili smijemo propustiti ili učiniti. Nemoralan je obzir kad zbog ljudi propuštamo svoje dužnosti ili kad zbog drugoga činimo nemoralno djelo.

Grijesima protiv jakosti duševne pribraja se i nerazborita smionost, kad se čovjek izlaže pogibelji bez potrebe, osobito ako je motiv prolazna slava.

S kardinalnim krepostima nije iscrpen broj ćudorednih kreposti. One su samo glavni izvori ostalih ćudorednih kreposti kojih ima više, a važnije su one koje se protive glavnim grijesima: poniznost, darežljivost, čistoća, dobrohotnost, umjerenost, blagost i revnost.

III. LJEPOTA I BLAGODAT KREPOSTI

Kršćanska je krepost vrijedna da je ljubimo i da se u njoj vježbamo više nego u ikojim vrlinama. To nam nalažu njezina bit i njezine posljedice.

Krepost je po svojoj biti ljepota i savršenost duha u najeminentnijem smislu. Kao što tijelu podaje ljepotu harmonija njegovih dijelova, tako duhu podaje ljepotu harmonija i sklad duševnih moći i njihova djelovanja. To se najbolje vidi u kreposnu životu. Ta se harmonija još jače ističe u svoj svojoj ljepoti kad se njome čovjek približuje vječnom prauzoru i neiscrpivom izvoru svake ljepote i savršenosti — Bogu.

Time što se čovjek krepošću približuje Bogu kao najsavršenijem uzoru ljepote, približuje se i svojoj vječnoj sreći koju već na ovom svijetu kuša u mirnoj savjesti, a na drugom je svijetu postiže u blaženom gledanju Boga.

Osim toga, krepost je od neprocjenjive vrijednosti za vremeniti život, te se ničim ne da nadoknaditi. Ona je najsigurniji čuvar i neprevarljivi jamac mira, ljubavi i iskrene snošljivosti u obitelji, ona je jedina stožerna osnova blagoslovenoga društvenog poretka za čim vape svi narodi i sve države od iskona. Bez nje je, konačno, isprazan svaki ideal i svaka prirodna vrlina.

§ 13 Moralno zlo ili grijeh

1. Pojam grijeha

Grijeh ili moralno zlo je svijesni i slobodni prestupak moralnog zakona. Sv. Augustin kaže: »Grijeh je riječ, djelo ili misao proti vječnom zakonu Božjem«. Čovjek se može protiviti moralnom zakonu tako da učini (mišlju, željom, riječi ili činom) ono što moralni zakon zabranjuje ili da propusti ono što moralni zakon nalaže.

2. Bit grijeha

Kad čovjek griješi, narušuje moralni red, tj. onaj snošaj u kom čovjek po volji Božjoj mora stajati prema Bogu, samome sebi i bližnjemu. Grijeh je protuslovlje volji Božjoj kojim čo-

vjek odabire neko vremenito (često samo prividno) dobro te ga pretpostavlja najsavršenijem dobru, samom Bogu. B i t g r i j e h a je dakle u o d v r a ć a n j u o d B o g a, apsolutnog dobra, i priklanjanje stvorovima.

Svjesnim i slobodnim pretpostavljanjem stvorova Božjih Bogu zaslužuje čovjek ne samo prijekor proroka Jeremije: »Ostaviše mene, izvor žive vode, i iskopaše sebi studence, isprovaljene studence koji ne mogu da drže vodu« (Jer. 2, 13) nego još više zaslužuje i kazan. Budući da se čovjek grijehom odvraća od Boga, apsolutnog dobra, to se time posve logički odvraća od Boga kao svoje sreće, te grijehom gubi milost posvetnu, posinaštvo Božje i pravo na nebo, a zaslužuje vječnu kazan.

4. **Teški i laki grijesi**

Premda je grijeh najveće zlo, zapravo jedino zlo u strogom smislu, nijesu ipak svi grijesi ni međusobno jednaki niti svi uzrokuju gubitak posvetne milosti i prava na vječno blaženstvo. Imade grijeha t e š k i h i l a k i h.

Zdrav nas razum uči da svi prestupci ne mogu biti jednaki, jer se jednima posve narušuje moralni red, i čovjek se posve odvraća od Boga, dok se drugima ne narušuje posve moralni red, niti se čovjek posve odvraća od Boga. Bog je sam neograničeno i nedjeljivo dobro, ali stvari i djela zakonom Božjim naređena ograničena su dobra, a po tom i djeljiva. Odatle slijedi da može biti i lakih prestupaka zakona Božjega.

Da ima teških i lakih grijeha, uči nas posve jasno i objava Božja.

Spasitelj isporeduje teške grijehe s brvnom u oku, a lake s trunom: »Zašto vidiš trun u oku brata svojega, a brvna u oku svojem ne osjećaš?« (Mat. 7, 3.) A sv. Ivan kaže: »Ima grijeh koji rađa smrt... i ima grijeh koji ne rađa smrt.« (I Iv. 5, 16 i 17.) Sv. pismo St. zavjeta kaže: »Doista nema čovjeka tako pravedna na zemlji koji ne griješi.« (Prop. 7, 20.) Sv. Jakov piše: »U mnogim stvarima griješimo svi«, a sv. Ivan apostol opet piše: »Ako rečemo da grijeha nemamo, sebe varamo, i istine nema u nama.« (I Iv. 1, 8.) Posve je jasno da se te riječi odnose na lake grijehe.

Lakim grijehom ne gubimo, doduše, milost posvetnu ni pravo na nebo, ali gubimo mnoge djelatne milosti koje bismo inače primili, zaslužujemo vremenite kazni i pomalo se pripravljamo na teški grijeh. Stoga treba da se i lakih grijeha pomnjivo čuvamo imajući na pameti Spasiteljeve riječi: »A ja vam kažem da će za svaku praznu riječ koju kažu ljudi, dati račun na sudnji dan« (Mat. 12, 36).

5. **Teški grijeh čini:**

a) t k o p o s v e **svojevoljno** p r e s t u p a m o r a l n i z a k o n u **velikoj** s t v a r i. Velika je stvar ono čime se znatnije narušuje religiozni, moralni i društveni poredak (na pr. bogohulstvo, ubistvo, očaj, nečistoća itd.) ili što Crkva zapovijeda kao tešku obavezu (na pr. nazočnost nedeljom i blagdanom kod svete mise, post, nemrs itd.).

b) t k o **zna** d a j e d j e l o k o j e č i n i, t e ž a k g r i j e h,

c) t k o p o s v e s v o j e v o l j n o **pristaje** u z g r e š n i č i n.

Tko sumnja o tom da li je djelo težak grijeh, pa ga ipak učini, pristao je na djelo, pa mu se i ubraja.

Ako koji od navedenih uvjeta nedostaje, nije učinjen težak grijeh.

6. **Laki grijeh čini** čovjek kad prestupa moralni zakon u m a l e n o j s t v a r i ili u velikoj, doduše, ali n e p o s v e s v o j e v o l j n o niti promišljeno. Tko učini veliki prestupak, ali je bez svoje krivnje uvjeren da nije težak grijeh, učinio je samo laki grijeh.

7. **S obzirom na prosuđivanje težine grijeha,** dijelimo grijehe po veličini predmeta u tri razreda:

a) Grijesi po c i j e l o j s v o j o j v r s t i t e š k i kod kojih nema malenkosti tvari. Takovi su grijesi uvijek teški, osim kad nedostaje potpuni pristanak ili pažnja. Po cijeloj svojoj vrsti teški su oni grijesi kojima se direktno vrijeđa neograničeno dobro, svetost Božja, koje se ne može dijeliti, ili se ruši veliko i nedjeljivo dobro kao čast sakramenata i ljudski život. Prema tome u grijesima proti vjeri, ufanju i ljubavi Božjoj, bogohulstvu, simoniji, krivoj prisegi, kršenju prisege i čaranju nema malenkosti tvari (tj. po količini predmeta ne može biti laki grijeh), jer direktno vrijeđaju svetost Božju. Tako isto nema malenkosti tvari ubistvo, nedostojno i nevaljalo primanje sakramenata, povreda ispovijedne tajne, jer ti grijesi povređuju veliko dobro koje je nedjeljivo, a to je život ljudski i čast sv. sakramenata.

b) Grijesi po v r s t i s v o j o j t e š k i koji dopuštaju malenkost tvari. To su oni kojima se vrijeđa veliko, ali djeljivo dobro. Ti su grijesi u velikoj tvari teški, a u malenoj tvari laki. Na pr. ukrasti veću vrijednost ili kaku sitnicu.

c) Grijesi po c i j e l o j s v o j o j v r s t i l a k i. To su grijesi kojima se vrijeđa maleno i djeljivo dobro. Ti su grijesi redovno laki, ali mogu biti i teški zbog neistinite savjesti ili zbog prilika koje mijenjaju vrstu grijeha.

Na pr. laž je po svojoj vrsti laki grijeh, ali zbog neistinite savjesti, tj. zbog mišljenja da je teški grijeh i zbog prilika, tj. ako se lažju nanosi šteta ili se direktno vrijeđa Bog (na pr. neistinita zakletva), postaje teškim grijehom.

8. **Postanak grijeha**

Svaki grijeh ima svoj početak u pomisli i požudi. Pomisao na predmet djela može potaknuti požudu, kao što i požuda može potaknuti razum da pomišlja na predmet požude. Prve pomisli i prvi pokreti požude, dok još nema pristanka volje,

nijesu grijeh. Pristankom volje postaje požuda i težnja grešnom, ako se protivi moralnom zakonu. Čovjek može kod grešnih misli, želja i požuda ostati, a može biti i potaknut njima da izvede grešno djelo, riječju ili činom.

Pomisli i žudnje uz koje ne pristajemo, nego se protiv njih borimo, ne ubrajaju nam se nikako, jer nijesu hotimične, pa makar nas i dulje vremena uznemirivale.

9. **Povod grijesima** su napasti i grešna prigoda.

A) **Napast** je pokušaj potaknuti volju na grijeh. Napasti nam dolaze od đavola, opakog svijeta i vlastite požude.

a) Najpogibeljniji napasnik je đavao koji, kako kaže sv. Petar apostol »kao ričući lav obilazi tražeći koga da proguta« (I Pet. 5, 8). Đavao kao duhovno biće može svojom velikom inteligencijom i jakom voljom (u zlu) djelovati na našu fantaziju i požudnu moć da nas odvrati od Boga i njegova zakona. No đavao nas apsolutno ne može prisiliti na grijeh, jer Bog ne dopušta da napasnik skrši našu volju. Napasti se đavolskoj treba oduprijeti bježanjem od napasti i molitvom koja je najjače sredstvo za svladavanje napasti đavolske.

b) Svijet, tj. ljudi navode nas često na grijeh različnim načinom, a najčešće slabim primjerom. Na slabiće kao i na ljude koji pretjerano paze na svoj ugled, ima osobit utjecaj takozvano javno mnijenje. Na mladež sugestivno djeluje zlo društvo opakih, raskalašenih i raspojasanih drugova, a i odraslih podmuklih demoralizatora.

c) Vlastita naša požuda je ipak najodlučniji faktor u postajanju našeg grijeha. »Svakoga kuša vlastita požuda koja ga vuče i mami.« (Jak. 1, 14). Požude se nećemo nikad riješiti, ali je moramo i možemo zauzdati razumom i moralnim zakonom.

Napasti same po sebi nijesu nikakav grijeh, samo dok nema pristanka naše volje. Svladana napast (uz koju nijesmo pristali) dobro je djelo, jer je pobjeda dobra nad zlim.

Proti napasti najbolje ćemo se boriti molitvom, primanjem sv. sakramenata te ako usto i sami krotimo svoje požude i zauzdavamo svoje strasti.

Neki se spotiču o riječi molitve Gospodnje: »Ne uvedi nas u napast«, kao da je Bog začetnik napasti. Na to nam daje najbolji odgovor sv. Jakov apostol: »Nijedan kad se kuša, neka ne govori: Bog me kuša, jer Bog ne može biti kušan na zlo: on ne kuša nikoga, nego svakoga kuša vlastita požuda koja ga vuče i mami.« (Jak. 1, 13, 14.) Ludo je dakle i pomisliti da bi Bog, koji je sama svetost, mogao utjecati na nas da nas navede na grijeh, tj. na vrijeđanje sebe samoga. Smisao je dakle spomenute prošnje želja da nas Gospodin tako vodi svojom providnošću, da ne dođemo u takovu priliku da budemo napastovani, a ako budemo ipak napastovani da nas Gospodin izbavi.

B) **Grešna prigoda** su one izvanje okolnosti i prilike u kojima čovjek lakše griješi. Treba

razlikovati bližu grešnu prigodu od daljne grešne prigode. Bliža grešna prigoda su one okolnosti u kojima čovjek redovno griješi. Takovu grešnu prigodu valja u svakom slučaju izbjegavati. Kome je na pr. igra (ples) bližnja grešna prigoda za grijeh nečistoće, taj je mora bezuvjetno izbjegavati.

Dalja grešna prigoda sastoji u tom da čovjek u stanovitim okolnostima može lako sagriješiti, ali se može i očuvati od grijeha. I takovu prigodu treba brižno izbjegavati, ali iz opravdana razloga i uz potreban oprez smijemo se izložiti daljnoj pogibelji grijeha.

Konačno treba razlikovati svojevoljnu i nužnu prigodu. Čovjek koji se nalazi u nužnoj grešnoj prigodi, kojoj ne može umaći (na pr. djeca kod kuće, vojnici u kasarni ili bolesnici u bolnici) ne griješi, ali nije time ni opravdan od grijeha što ga počini.

§ 14 Različite vrsti grijeha

Osim glavne diobe na teške i lake grijehe, razlikujemo: glavne grijehe, tuđe grijehe, grijehe koji u nebo vape, grijehe protiv Duha Svetoga i pridržane grijehe.

I. GLAVNI GRIJESI

Glavni grijesi su glavni izvor svim ostalim grijesima, a ima ih sedam: oholost, škupost, bludnost, zavist, neumjerenost u jelu i pilu, srditost i lijenost. Ti se grijesi zovu glavni, ne stoga što bi uvijek bili teški, nego zato, jer su poslije istočnog grijeha glavni izvor iz kojega proizlaze ostali grijesi.

1. **Oholost** je neuredna težnja za vlastitom veličinom. Oholost kojom čovjek teži za takovom veličinom, te neće da bude nikome, pa ni samom Bogu podložan, težak je grijeh i jedan između najvećih grijeha. Inače oholost koja se ne protivi Bogu ni zakonitoj vlasti, nije težak grijeh, osim ako čovjeka navodi da bližnjemu nanese veliku nepravdu ili ga navodi na teže grijehe.

Oholost se s pravom zove majkom svih grijeha, jer neuredna težnja za vlastitom veličinom može čovjeka potaknuti na sve vrste grijeha.

Iz oholosti izviru naročito ove mane:

a) presmionost kojom čovjek teži za onim čemu nije dorastao, na pr. teži za službom koju ne može vršiti, jer nema potrebite spreme;

b) ambicioznost koja čovjeka nuka da neuredno traži časti i službe kojih nije dostojan. No ima i plemenita ambicioznost, kad čovjek teži za čašću ili dostojanstvom ili uspjehom u dobroj ili barem dopuštenoj stvari i zbog dopuštenog

cilja. Stoga se uvijek hvali ambicioznost učenika u naucima kao i savjesno natjecanje u svakoj dobroj stvari;

c) t a š t i n a kojom čovjek traži da se dopadne ljudima u stvarima koje ne znače nikaku moralnu vrednost. Savremeni svijet pun je taštine koja se očituje u pretjeranostima mode, sportskim natjecanjima, biranju »kraljica« ljepote itd.

2. **Skupost** ili lakomost je neuredna težnja za vremenitim dobrima. Skupošću griješi se na dva načina: neurednom težnjom za tečenjem dobara (lakomost) i neurednom težnjom za čuvanjem dobara (škrtost).

3. **Bludnost** ili nečistoća je neuređeno (nedopušteno) udovoljavanje spolnom nagonu. Bludnost zabranjuje VI i IX zapovijed Božja. Potpuno svojevoljni grijeh bludnosti počinjen mišlju, željom ili djelom uvijek je smrtni grijeh.

4. **Zavist** je žalost zbog tuđeg dobra ukoliko se to zavidniku pričinja umanjenjem njegove vrijednosti. Uzrok joj je redovno u oholosti. Zavist se direktno protivi ljubavi prema bližnjemu te je po naravi svojoj težak grijeh. Za konkretan slučaj, da bude težak grijeh, traži se da se zavist odnosi na veliko dobro bližnjega duhovno ili tjelesno i da zavidnik promišljeno i ustrajno želi da njegov bližnji to izgubi, i to samo zato da se njegovo dobro istakne.

5. **Neumjerenost** u jelu i pilu. Ovaj grijeh je težak, ako se njime znatno škodi zdravlju. Neumjerenost u pilu, tj. neumjereni užitak alkohola težak je grijeh kad se čovjek pijanstvom liši porabe razuma. Tko bude samo »dobre volje«, sagriješio je lagano, osim ako je bližnjega sablaznio, jer je tada teško sagriješio.

6. **Srditost** je redovno laki grijeh. Ali ako se izvrgne u bjesnilo, ako dugo traje, ako ima karakter osvete, tada je redovno težak grijeh. Negodovanje nad tuđim nedjelom, osuda opačine nije srditost, prema tome nije ni grijeh.

7. **Lijenost** razlikujemo duhovnu i tjelesnu. D u h o v n a l i j e n o s t je nemar za vršenje vjerskih dužnosti, osobito onih koje su od prijeke potrebe za spasenje duše. T j e l e s n a l i j e n o s t je nemar za svaki posao, a osobito za ispunjavanje dužnosti koje nam nalaže naš stalež. Duhovna lijenost je redovno težak grijeh, a tjelesna tolik je grijeh koliko njime zanemarujemo svoje dužnosti prema pojedincima i ljudskom društvu.

II. TUĐI GRIJESI

Tuđi grijesi su ona djela kojima znajući i hotimice bližnjega navodimo na grijeh. Obično se nabraja devet tuđih grijeha. To su: svjetovati na grijeh, zapovijedati grijeh, privoljeti na tuđi grijeh, nagovarati na grijeh, hvaliti tuđi grijeh, šutjeti na grijeh, ne pokarati grijeh, pomagati grijeh, braniti tuđi grijeh.

1. Svjetovati na grijeh, zapovijedati grijeh, privoljeti na tuđi grijeh, nagovarati na grijeh, hvaliti i braniti tuđi grijeh ne smijemo nikada ni pod kojim uvjetom.

Apsolutno savjetovati na grijeh ne smijemo nikada, ali savjetovati manji grijeh umjesto većega smijemo, ako drugačije ne možemo spriječiti veći grijeh.

2. Šutjeti na grijeh smijemo: a) ako ta šutnja nije odobravanje grijeha; b) ako to traži razboritost da ne izazovemo veći grijeh; c) ako to zahtijeva ljubav i pravednost koja nam nalaže da čuvamo čast onoga koji je iz slaboće sagriješio.

3. Ne pokarati tuđi grijeh. Roditelji i poglavari dužni su svoju djecu i podložnike: opomenom, savjetovanjem, nagovaranjem i ukorom, a ako ustreba i kažnju odvratiti od grijeha. Ako to zanemare, sagriješili su i odgovorni su za tuđi grijeh, tj. za grijeh svoje djece i podložnika. Isto tako je čovjek dužan svoga bližnjega opomenom, savjetom i nagovorom odvraćati od grijeha.

4. Pomagati tuđi grijeh:

a) Hotimice i direktno potpomagati tuđi grijeh ne smijemo nikada. Tko tako potpomaže tuđi grijeh, pristaje na grijeh i ubraja mu se.

b) Indirektno potpomagati tuđi grijeh, tj. učiniti nešto što po sebi nije zlo, ali je potpora tuđem grijehu (materijalno potpomaganje), smijemo, ako je: 1) ono što činimo dobro ili barem dopušteno; 2) ako imamo opravdani razlog da to djelo učinimo; 3) ako je naša nakana dobra i poštena; 4) ako ne pristajemo na tuđi grijeh, tj. ako barem nemamo nakanu da svojim djelom potaknemo drugoga na grijeh; 5) ako s kojega osobitog razloga nijesmo dužni spriječiti tuđi grijeh.

III. GRIJESI KOJI VAPE U NEBO ZA OSVETOM

Sv. pismo za neke grijehe, zapravo zločine, veli da vape u nebo za osvetom radi svoje opakosti i pogibelji za društveni poredak i za samo društvo. Ti su grijesi:

a) **Hotimično ubistvo.** O tom grijehu kaže sam Gospodin Kainu kad je ubio brata svoga Abela: »Šta učini! Glas krvi brata tvojega viče sa zemlje k meni« (I Mojs. 4, 10).

b) **Sodomski grijeh,** tj. protunaravan grijeh proti VI zapovijedi Božjoj. Za taj grijeh kaže sv. Pismo: »I reče Gospodin: vika je u Sodomi i Gomori velika, i grijeh je njihov velik.« (I Mojs. 18, 20).

c) **Tlačenje ubogih, udovica i sirota.** Sv. pismo kaže: »Zar ne teku suze udovici niz lice, zar ne viču na onoga koji ih izmamljuje? Sa njihova lica uzdižu se gore u nebo.« (Crkv. 35, 18 i 19).

d) **Sustavljanje zaslužene plaće.** O tom grijehu govori sv. Jakov: »Gle, viče plata poslenika koji su želi njive vaše, i vi ste im otkinuli, vika njihova dođe do ušiju Gospoda Sabaota.« (Jak. 5, 4).

IV. GRIJESI PROTI DUHU SVETOMU

Svaki grijeh bi se mogao s pravom nazvati grijeh proti Duhu Svetomu, jer se protivi svetosti kojoj je začetnik Duh Sveti. Ovim se imenom mogu nazvati i grijesi koji se posebice odnose na Duha Svetoga, i to: a) bogohulstvo presvetog Trojstva, a osobito osobe Duha Svetoga; b) ustrajanje u nepokori, tj. hotimični otpad od Boga s odlukom da će se čovjek do smrti tvrdokorno opirati istini i milosti; c) svaki grijeh počinjen izrazitim prezirom prema Bogu.

Bogoslovi nabrajaju obično šest grijeha proti Duhu Svetome: 1) ufati se preuzetno u milosrđe božje; 2) očajavati o milosti Božjoj; 3) protiviti se priznatoj istini kršćanske vjere; 4) zavidjeti bližnjemu darove Božje; 5) odbijati tvrdokorno spasonosne opomene; 6) ustrajati u nepokori.

Kobno je svojstvo tih grijeha da sa sobom povlače pomanjkanje za oproštenje potrebite dispozicije, te se ne opraštaju.

Spasitelj kaže: »Svaki grijeh i psovka oprostiće se ljudima, ali psovka na Duha Svetoga neće se oprostiti.« (Mat. 12, 1.) U strogom smislu te se Spasiteljeve riječi odnose na onaj grijeh proti Duhu Svetomu kojim netko očita božanska djela, koja izvodi Duh Sveti u potvrdu prave vjere i radi obraćenja grješnika, pripisuje đavolu. No u širem smislu mogu se te riječi primijeniti i na spomenute grijehe u koliko se protive milosti Božjoj svojevoljnim isključivanjem dispozicije za pokoru i obraćenje.

V. PRIDRŽANI GRIJESI

Neke grijehe koji su tako opaki, da ozbiljno prijete velikim duhovnim i fizičkim dobrima, jer teško narušuju religiozni i društveni red, kažnjava Crkva izopćenjem u koje grješnik samim činom upada, bez posebnog proglašenja. Učinak izopćenja je da se dotični grijeh ne može oprostiti kod običnog ispovjednika u redovnim prilikama, nego se mora obratiti ili na biskupa ili u težim stvarima na Sv. Oca Papu. Osim toga može biskup za svoju biskupiju pridržati sebi oproštenje nekih grijeha, jer to smatra potrebnim radi općeg dobra. Cilj izopćenja i pridržanja grijeha jest odvratiti vjernike od tih teških grijeha.

Ima više grijeha kojima se upada u izopćenje iz Crkve, pa su prema tome pridržani. Mi ćemo spomenuti samo one koji se odnose na sve kršćane, pa i na svjetovne osobe.

1. Sv. Ocu Papi su pridržani ovi grijesi: pogrđivanje ili zloporaba sv. pričesti u praznovjerne svrhe, zlostavljanje Pape, otpad od vjere, podupiranje širenja krivovjerja, predavanje katoličke djece na nekatoličku odgoju, izdavanje knjiga koje propagiraju apostaziju ili krivovjerje, zlostavljanje kardinala ili biskupa, pripadanje masonskoj bezvjerskoj sekti, povlačenje na svjetovni sud biskupa ili prelata bez dopuštenja Sv. stolice, povreda redovničke klauzure, otimačina crkvenih dobara, sudjelovanje u dvoboju.

2. Na osnovi crkvenog zakona pridržani su ovi grijesi biskupu: sklapanje braka pred nekatoličkim dušobrižnikom (ako je barem jedna stranka katoličke vjere), pristanak na odgajanje djece izvan Crkve katoličke, zlostavljanje duhovnika i redovnika, izvođenje pobačaja (abortusa).

Osim ovih grijeha pridržani su u nadbiskupiji zagrebačkoj nadbiskupu ovi grijesi: Svojevoljno ubistvo čovjeka i grijeh rodoskvrnstva u prvom i drugom koljenu.

U izopćenje pridržano Sv. Ocu ili biskupu upada samo onaj koji zna za dotično izopćenje. Od grijeha pridržanih biskupu može dati odrješenje sam Biskup, kanonik penitencijar i dekan. Na smrtnom času i u hitnim slučajevima prestaje svaki pridržaj. Hitni su slučajevi kad se ne može pokorniku uskratiti odrješenje bez pogibli teške sablazni ili ozloglašenja, ili kad je pokorniku teško ostati u smrtnom grijehu dok nadležni poglavar ne podijeli odrješenje.

Benedikt 15
Ivan 4
Sikstos 5 } Dalmacija

DRUGI DIO

POSEBNA MORALKA

Posebna moralka raspravlja o pojedinim propisima katoličkog morala. Kako su u Dekalogu zacrtane sve glavne smjernice morala, te je Dekalog osnovni njegov zakon, izložićemo posebnu moralku na osnovi dekaloga.

Već na prvi pogled opažamo da je Dekalog razdijeljen u dva dijela. Prvi dio, prve tri zapovijedi, govori o dužnostima prema Bogu. Drugi dio, ostalih sedam zapovijedi, sadrži dužnosti prema čovjeku, tj. prema samome sebi i bližnjemu. Prema tome razdijelićemo posebnu moralku u dva dijela:

I. Dužnosti prema Bogu;

II. Dužnosti prema čovjeku, tj. prema samome sebi i prema bližnjemu.

1 POGLAVLJE

Dužnosti prema Bogu

Posve opravdano počinje Dekalog dužnostima prema Bogu, jer je Bog, kao neizmjerno savršeno biće, u sebi apsolutno dobro, a kao početnik i darovatelj života i naš posljednji cilj. On je naše najveće dobro. Zato su dužnosti prema Bogu prve i najsvetije, te im, kako u Dekalogu, tako i u moralci pripada prvo mjesto.

Sve naše dužnosti prema Bogu izložene su u prve tri zapovijedi Božje, u Kristovim zapovijedima o primanju svetih sakramenata i u onim crkvenim zapovijedima koje se odnose na bogoštovlje.

I. ZAPOVIJED BOŽJA: Ja sam Gospodin Bog tvoj, nemaj drugih bogova uz mene.

Prva zapovijed Božja ima dva dijela: zapovijed i zabranu. Zapovijeda bogoštovlje, a zabranjuje idolopoklonstvo. U Sv. pismu je više naglašena zabrana, jer je to bilo potrebno u ono doba kad je narod izrailjski okružen samim idolopoklonicima

bio i sam tomu sklon. Danas je potrebno više naglasiti zapovijed bogoštovlja zbog širenja ateizma, panteizma i materijalizma.

Budući da je bogoštovlje zapravo praktički izražaj vjere, ufanja i ljubavi, te bi bogoštovni čini bez bogoslovskih kreposti bili prazni formalizam, to prva zapovijed Božja, osim bogoštovlja, zapovijeda i njegov izvor: vjeru, ufanje i ljubav.

§ 15 Vjerovanje

Prva i osnovna dužnost prema Bogu jest vjerovanje objavljene istine Božje. Bez vjerovanja ne može čovjek nijednu dužnost prema Bogu ispuniti, jer se na vjerovanju osniva ufanje u Boga, ljubav Boga i sve bogoštovlje. Zato i piše Sv. Pavao: »Bez vjere nije moguće ugoditi Bogu.« (Hebr. 11, 6). Štoviše, jedino vjera u Boga i riječ Njegovu može dati čovjeku dovoljnih motiva za vršenje svih ćudorednih dužnosti i propisa.

1. Pojam vjerovanja

Vjerovati, u širem smislu, znači tvrdo držati za istinu (biti **uvjeren** da je istina) ono što nijesmo iskustvom upoznali, nego nam zato jamči vjerodostojni autoritet razumnog bića.

U religijskom smislu (kršćanski) vjerovati znači tvrdo držati za istinu ono što je Bog objavio. Vatikanski sabor definira vjerovanje ovako: »Vjerovanje je svrhunaravska krepost po kojoj, uz prosvjetljenje i pomaganje milosti Božje, držimo za istinu što je Bog objavio, ne radi toga, što bismo prirodnim svjetlom razuma prozreli unutrašnju istinu stvari, već poradi ugleda samoga Boga koji objavljuje i koji ne može ni pogriješiti ni prevariti.«

Iz ove definicije posve jasno razabiramo da je vjerovanje djelovanje: a) razuma kojim čovjek upoznaje objavljenu istinu, i volje čovječje kojom pristaje uz nju; b) milosti Božje koja čovjeka prosvjetljuje i pomaže da uzmogne istinu upoznati kao objavljenu i uz nju pristati.

2. Postanak vjerovanja

Do vjerovanja dolazi čovjek redovno već u djetinjstvu odgojom. Kad je dijete došlo do razuma, počinje vjerovati one istine vjerske u kojima je poučeno.

Odrastao čovjek, koji još ne vjeruje, može razumom svojim doći do spoznaje osnovnih istina vjere: egzistencije Božje, neprevarljive istinitosti Božje, besmrtnosti duše i potrebe svrhunaravne objave Božje.

Pošto je čovjek upoznao da Bog postoji i uvidio potrebu objavljene religije, s pomoću uporeďivanja najistaknutijih religija dolazi do spoznaje da je kršćanstvo najsavršenija religija. Od te spoznaje dolazi se s pomoću historijskih dokaza i unutrašnjih razloga do spoznaje da su Sv. pismo i usmena predaja pravi i istiniti izvori ne samo historijske istine nego i objave Božje. A iz toga posve logički slijedi da je Isus Krist poslanik Božji i pravi Bog i da je katolička vjera ne samo najsavršenija religija nego doista prava objavljena vjera koju je dužan svaki čovjek prihvatiti. Sve to može čovjek samim svojim razumom upoznati, ako ga ne sprečavaju različite zapreke: neznanje, manjkavo znanje, predrasude i kriva odgoja. Budući da je ova spoznaja *posredna*, jer se do nje dolazi zaključivanjem, a ne neposrednim zrenjem i iskustvom, to ona *ne djeluje* na razum i volju *neodoljivo*, toviše, što je volja često pod utjecajem različitih sklonosti i strasti koje objavljena religija osuđuje. No ta spoznaja ipak sačinjava motive ili razloge koji su posve dovoljni da čovjek uvidi ne samo razboritost nego i bezuvjetnu obavezu vjerovanja.

Vjerovanje nije samo čin razuma i volje ljudske nego *je i učinak milosti Božje*. Bez djelatne milosti Božje ne možemo ni započeti vjerovanje. Kako Bog hoće da se svi ljudi spase, daje svakome čovjeku toliko djelatne milosti, da uz njezinu pomoć, na osnovi spoznaje vjerskih istina i razloga koji pokazuju razboritost i obavezu vjerovanja, razum i volja pristanu uz vjeru, tj. da čovjek vjeruje. Zadaća je dakle djelatne milosti u tome da potiče, pomaže i rasvjetljuje razum u spoznaji objavljenih istina i da potiče volju na pristanak uz objavljenu istinu.

Vjerovanje je djelovanje i *ulivene bogoslovske kreposti vjere*. Ulivena ili darovana krepost je sklonost kreposti koju Bog zajedno s milošću posvetnom ulijeva u dušu ili daruje duši. Ova ulivena krepost vjere ili darovana sklonost vjerovanju čini čovjeka sposobnijim da vjeruje i da mu vjerovanje bude savršenije. No čovjek može vjerovati i bez milosti posvetne i ulivene kreposti vjere uz pomoć djelatne milosti.

Vjerovanje nije samo čin nego mora biti *trajni pristanak* razuma i volje koji vježbanjem postaje i trajnim stanjem koje zovemo stečena sposobnost i sklonost vjerovanju ili *stečena krepost vjere*.

3. Dužnost vjerovanja

Bog, vječna neprevarljiva istina, objavio se čovjeku naravnim i svrhunaravnim načinom. Stoga je čovjek dužan vjerovati. Već po samoj naravnoj objavi nametnuta je čovjeku obaveza vjerovanja da postoji Bog kojemu je čovjek kao apsolutnom gospodaru odgovoran za sve svoje čine. Iz činjenice svrhunaravne objave, koju čovjek može spoznati, slijedi dužnost vjerovati sve što je Bog svrhunaravnim načinom objavio.

4. Potreba vjerovanja

Bog se ljudima objavio naravnim i svrhunaravnim načinom zato da s pomoću te objave ljudi postignu svoj svrhunaravni cilj slavu Božju i vječno blaženstvo. Vjerovanje je dakle potrebito za postignuće toga cilja. Zato Isus i kaže: »Koji uzvjeruje i pokrsti se, spasiće se, a koji ne vjeruje, osudiće se« (Marko 16, 16).

Da čovjek proslavi Boga i tako spasi dušu svoju, mora vjerovati sve objavljene istine koje može spoznati. Kako svaki čovjek, koji je došao k razumu, može upoznati da postoji Bog, stvoritelj i apsolutni gospodar, kojemu je čovjek odgovoran za svoje čine te koji svakome čovjeku dobro naplaćuje, a zlo kazni, dužan je svaki čovjek vjerovati da ima Bog vječni naš sudac. Vjerovanje te istine potrebno je svima ljudima kao *bezuvjetno sredstvo spasenja* (necesitas medii), tako da čovjeka ni neznanje ne može ispričati od vjerovanja. Sv. Pavao ap. kaže: »A bez vjere nije moguće ugoditi Bogu, jer onaj koji hoće da dođe k Bogu, valja da vjeruje da ima Bog i da plaća onima koj ga traže. (Hebr. 11, 6).

Po zapovijedi Božjoj (necesitate praecepti) potrebno je za spasenje da čovjek vjeruje izričito (tj. da znade i vjeruje) glavne istine kršćanske vjere i da pozna zapovijedi koje su dužni svi ljudi vršiti. Tu dužnost nalaže pozitivna zapovijed Božja koju je Isus proglasio kad je rekao apostolima: »Idite i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, učeći ih da drže sve što sam vam zapovijedio.« ((Mat. 28, 19 i 20). Kao što su apostoli po toj zapovijedi dobili nalog da propovijedaju Isusovu nauku, tako su i ljudi dužni primiti i vjerovati objavu Isusovu. To se jasno razabira iz riječi Isusovih: »Jer Bog tako ljubi svijet, da je predao jedinorođenoga Sina svojega da nijedan koji vjeruje u njega, ne pogine, nego da ima život vječni. Jer Bog ne posla Sina svojega na svijet da sudi svijetu, nego da se svijet spasi po njemu. Tko vjeruje u njega, ne sudi mu se. a tko ne vjeruje, već je osuđen, jer ne vjeruje u ime jedinorođenoga Sina Božjega.« (Iv. 3, 16—18).

5. Sadržaj vjerovanja

Svaki je kršćanin dužan znati i vjerovati, ako hoće da se spasi, ove istine: *Presveto Trojstvo, utjelovljenje Sina Božjega, otkupljenje, potrebu milosti Božje, najnužnije istine o sakramentima* (Krsta, Pokore i Presvetog oltarskog sakramenta). Osim toga, treba znati *zapovijedi Božje* (i vjerovati da su od Boga) *i molitvu Gospodnju*. Tko zna i razumije: Oče naš, Apostolsko vjerovanje, Deset zapovijedi Božjih i tko pozna nauk o svetim sakramentima (barem o Krstu, Pokori i Presvetom olt. sakramentu), taj zna i vjeruje bitni sadržaj kršćanskog vjerovanja. Ostale istine dužan je kršćanin vje-

rovati barem uključivo, tj. mora biti spreman vjerovati sve što je Bog objavio.

Kršćanin se ne smije zadovoljiti da samo minimum strogo zapovjeđen vjeruje nego mora živo nastojati da što bolje upozna svu objavljenu istinu. Vjera je naime uvjet ne samo morala i postignuća svrhunaravnog cilja nego i svakoga pravog i istinskog dobra. Na vjeri se osniva moralni i svaki zdravi socijalni poredak, a na ovome sav kulturni i ekonomski napredak čovječanstva. Bez vjere nema zdrave i moralno jake obitelji, društva ni države. Stoga svaki kršćanin mora toliko poznavati objavljenje istine koliko mu je potrebno da u privatnom i javnom životu provodi pravi kršćanski život. Prema tome za ljude različne dobi, staleža i različite životne okolnosti potreban je i različit stupanj vjerskog znanja.

6. Svojstva vjerovanja

Da nas vjerovanje dovede cilju, slavi Božjoj i vječnom spasenju, mora ono biti: ž i v o, s t a l n o i t v r d o.

Vjerovanje je ž i v o kad živimo kako nas uči vjera, tj. kad savjesno ispunjavamo dužnosti prema Bogu, sebi i bližnjemu. Vjerovanje mora biti spojeno s praktičnim kršćanskim životom. Lijepo kaže sv. Jakov: »Kao što je tijelo bez duha mrtvo, tako je i vjera bez djela mrtva« (Jak. 2, 26).

Vjerovanje je s t a l n o kad smo spremni sve pretrpjeti prije negoli otstupiti od vjere i vjeru javno pogaziti. Brojni mučenici različne dobi i staleža herojskim su načinom žrtvovali život za svoje katoličke vjerovanje, zato su uvijek bili i biće u velikoj časti u Crkvi.

Crkva je oduvijek smatrala odmetnikom (od vjere) i onoga koji je od straha pred teškim mukama zatajio vjeru. Kako su istom kukavni oni koji se odriču prave vjere iz ljudskog obzira ili zbog ličnog vremenitog interesa koji im vjera krati, jer je zakonom Božjim zabranjen.

Vjerovanje je t v r d o kad odbijamo vjerske sumnje i bez kolebanja vjerujemo. Budući da je vjera naša osnovana na neprevarljivoj istinitosti Božjoj i nezabludivosti Crkve, i obražložena neoborivim dokazima istinitosti to je naša stroga dužnost odbijati sumnje i tvrdo vjerovati ono što nas vjera uči.

7. Unutrašnji čin vjere

Čovjek mora cijeli život neprekidno vjerovati sve objavljene istine i ne smije nikad prestati vjerovati. To ne znači da mora uvijek i neprekidno misliti na vjerske istine, jer je to nemoguće. Čovjek uvijek i neprekidno i aktualno vjeruje, ako ne prestaje vjerovati, tj. ako ne uskrati pristajanje uma i volje uz vjerske istine. Znakovi da čovjek nije prestao vjerovati, tj. da njegovo vjerovanje traje virtualno, jesu molitva i vršenje vjerskih dužnosti. No nije dosta da čovjek ima samo virtualno vjerovanje nego je dužan i pobuđivati unutrašnji čin vjerovanja.

Unutrašnji čin vjere dužan je čovjek pobuditi:

a) kad su mu objava Božja i dužnost vjerovanja dovoljno predložene;

b) poslije pada u krivovjerje ili u grijeh proti vjeri;

c) kad ga muči napast proti vjeri koja se može jedino činom vjere nadvladati;

d) kad Crkva definira ili predloži novu vjersku istinu, koja je doduše, bila već otprije sadržana u izvorima objave Božje, ali nije bila po Crkvi definirana;

e) često puta u životu. Ne može se tačno odrediti koliko puta, ali se može mirne duše kazati da čovjek koji savjesno vrši kršćanske dužnosti udovoljuje i toj dužnosti pobuđivanja unutrašnjeg čina vjere;

f) kad treba izvršiti neko djelo koje se ne može valjano izvršiti bez unutrašnjeg čina vjere. Na pr. kad je čovjek u teškoj napasti proti kojoj kreposti te je ne može nadvladati bez čina vjere.

Za primanje svetih sakramenata, molitvu i pribivanje svetoj misi dovoljno je da čovjek ima virtualno vjerovanje, ali da se to pobožnije i plodonosnije obavi, veoma je korisno prije pobuditi čin vjere.

8. Ispovijedanje vjere

Krist Spasitelj je rekao: »Koji god mene prizna pred ljudima, priznaću i ja njega pred Ocem svojim koji je na nebesima, a koji god mene zataji pred ljudima, zatajiću i ja njega pred Ocem svojim koji je na nebesima.« (Mat. 10, 32, 33). Iz tih riječi slijedi da je bezuvjetna naša dužnost javno ispovijedati svoju vjeru. Prema tome, direktno se protivi Kristovoj nauci ona krilatica: »Vjera je privatna stvar.«

Vjeru ćemo ispravno ispovijedati, ako je nikad ne zatajimo, pa makar nas to stajalo života, te ako u privatnom i javnom životu, teoretski i praktički zastupamo kršćanska načela.

Vjeru treba javno ispovijedati, osobito onda kad bi propust ispovijedanja vjere i šutnja značili: uvredu Boga, prezir, zatajivanje i otstupanje od vjere i sablazan bližnjemu. Dva su takva osobita slučaja:

a) Kad državna vlast pita pojedinca za njegovu vjeru ili mišljenje o vjeri.

Tko bi bio upitan od državne vlasti da li je katolik ili što misli o vjeri, dužan je ispovjediti svoju vjeru i uz pogibelj vlastitog života. Ne ispovjedi li je, vrijeđa Boga, pokazuje se kao da ne cijeni svoju vjeru, taji vjeru i kao da se vjere odriče. Ako bi privatnik, nevjernik ili krivovjerac pitao katolika za njegovu vjeru, mogao bi zašutjeti ili izigrati odgovor, ali samo tako, da to ne znači odricanje vjere i zatajivanje i da tim nikoga ne sablazni.

b) Kad netko napada na Crkvu, ruga se vjeri, vjerskim obredima, svetim stvarima, slikama i kipovima. Kad tko napada našu vjeru bilo kojim načinom, dužni smo ustati na obranu vjere, ako mislimo da smo tome dorasli te se nadamo da ćemo time stvari koristiti, inače smo dužni protestirati i zahtijevati da se ne vrijeđa naše vjersko osvjedočenje ili barem pokazati znak izrazitog negodovanja, na pr. napustiti takovo društvo. Šutnja u takovu slučaju redovno znači da manje cijenimo svoju vjeru, a može to biti i sablazan bližnjemu.

9. Čuvanje i usavršivanje vjerovanja

Vjerovanje kao osnovu našeg spasenja treba budno čuvati, a čuvaćemo ga čestim pobuđivanjem čina vjerovanja i praktičnim provođenjem kršćanskog života, a napose primanjem sakramenata. Dok kršćanskom praksom jačamo vjerovanje, treba nastojati da i vjersko znanje ne samo očuvamo nego i usavršimo. Tu će nam poslužiti redovno sredstvo: propovijed. No inteligentan se katolik neće samo time zadovoljiti nego će posegnuti i za religioznom literaturom da, dok napreduje u različitim naukama, ne zaostane u vjerskom znanju.

U buci, vrevi i žurbi današnjega modernoga života, kad valovi indiferentizma i bezvjerja bivaju sve bezobzirniji, od neizmjerne koristi za stišavanje strasti i jačanje i usavršavanje vjerskog života biće duhovne vježbe po uzoru sv. Ignacija. Savremenost duhovnih vježbi dokazuju nam institucije »domova duhovnih vježbi« koji pokazuju divnih uspjeha u postizavanju sređenoga kršćanskog života u doba modernog paganizma. Kod nas postoje domovi »duhovnih vježbi«, zasebno za muške, zasebno za ženske u Zagrebu i Ljubljani gdje mogu pojedinci obaviti trodnevne i višednevne duhovne vježbe.

Dok nam je na srcu naše vjerovanje, ne smijemo zaboraviti na Spasiteljeve riječi: »I druge ovce imam koje nijesu iz ovoga ovčinjaka, i one mi valja dovesti, i čuće glas moj i biće jedno stado i jedan pastir« (Iv. 10, 16). Treba da se, barem molitvom, sjetimo onih milijuna duša koje čame u tami poganstva i krivoboštva. Spasitelj koji se tako žarko molio na Zadnjoj večeri za uspjeh misija i za jedinstvo vjernika, preobilno će nam to nagraditi očuvanjem i umnažanjem milosti sv. vjere.

§ 16 Grijesi protiv vjere

I. RAZLIČITE VRSTE GRIJEHA PROTIV VJERE

Protiv dužnosti vjerovanja griješi se: zanemarivanjem vjerske obrazovanosti, vjerskim nehajem, sumnjom, zatajivanjem vjere, krivovjerjem, otpadom od Crkve i otpadom od vjere.

1. Zanemarivanje vjerske obrazovanosti

Bez vjerskog znanja nema vjerovanja. Vjersko neznanje i polovično znanje uzrok je grijesima protiv vjere. Zato je zanemarivanje vjerske obrazovanosti grešno. Svaki je čovjek dužan da stekne toliko vjerskog znanja koliko mu je s obzirom na prilike u kojima živi, potrebno da uzmogne provoditi praktički kršćanski život. Naročita je dužnost roditelja i odgojitelja da djeci svojoj podaju vjersku odgoju. Roditelji i odgojitelji teško griješe, ako zanemare podati djeci potrebno vjersko znanje i odgoju.

2. Vjerski nehaj (indiferentizam)

Zanemarivanjem vjerske obrazovanosti dolazi se u najmanju ruku do vjerskog nehaja ili indiferentizma. Vjerski nehaj je teoretski i praktički. Teoretskim vjerskim nehajem griješi onaj koji tvrdi da su sve vjeroispovijesti jednake te da je svejedno koju vjeroispovijest čovjek ispovijeda, ili da je svejedno da li što vjeruje ili ne vjeruje. Teoretski vjerski nehaj je zapravo krivovjerje koje se temelji na lažnoj pretpostavci da su sve religije, bez izuzetka, ljudskog podrijetla. Kao što je jasno da je velika razlika u mnogim osnovnim stvarima kod različnih religija, tako nam apologetika naučnim kriterijima dokazuje da je katolička religija ne samo najsavršenija religija nego da je božanskog podrijetla. Teoretski je dakle indiferentizam, jer zabacuje objavljenu religiju, odnosno izjednačuje je sa krivovjerjima, nepravda prema Bogu koji nam je dao objavu po Sinu svojemu Isusu Kristu.

Praktički indiferentizam očituje se u nemaru za vjeru, vjersku obrazovanost i vršenje vjerskih dužnosti.

3. Vjerska sumnja

Vjerska sumnja je svojevoljno kolebanje između tvrdog pristajanja i zabacivanja vjerske istine. Svojevoljna vjerska sumnja težak je grijeh, jer znači nepovjerenje prema istinitosti Božjoj i neprevarljivom autoritetu Crkve. Stoga je crkveni zakonik i izjednačuje sa krivovjerjem.

Vjerske sumnje redovno su posljedica lošeg štiva i društva, a nerijetko se javljaju zajedno sa neurednim strastima. Protiv vjerskih sumnja treba se boriti temeljitim studijem, dobrim štivom i molitvom, ako hoćemo da ne padnemo u dublje grijehe protiv vjere.

Od sumnje treba dobro razlikovati napast protiv vjere koja se javlja u obliku različitih misli protivnih objavljenoj nauci. Dokle se proti napasti borimo i ne pristajemo uz nju, nijesmo nikako sagriješili.

4. Zatajivanje vjere

Vjeru taji onaj koji se iz straha i obzira ljudskog tako vlada, govori i čini kao da nije katoličke vjere dok u duši tvrdo vjeruje. Vjeru zatajiti ne smijemo nikad, ni uz koji uvjet. Zatajivanje vjere težak je grijeh proti dužnosti ispovijedanja vjere. Spasitelj naime kaže: »Tko se postidi mene i mojih riječi, njega će se Sin čovječji postidjeti, kad dođe u slavi svojoj i Očevoj i svetih anđela« (Luka 9, 26).

Mi smo dužni svoju vjeru javno ispovijediti, a to osobito onda kad bi šutnja mogla značiti zatajivanje vjere.

5. Krivovjerje

Krivovjerjem griješi svaki valjano kršteni čovjek kad hotimično i tvrdokorno niječe jednu ili više katoličkih dogmi ili pristaje uz tvrdnje i mišljenja koja se direktno protive katoličkoj dogmi.

Krivovjerac može biti materijalan ili formalan. Materijalan krivovjerac je onaj koji ne zna da je u krivoj vjeri. Formalan je koji zna da se njegovo poricanje ili mišljenje protivi katoličkoj dogmi. Samo formalan krivovjerac griješi subjektivno protiv vjere. Materijalan griješi samo objektivno.

6. Otpad od Crkve

Otpadom od Crkve griješi svaki koji istupa iz Crkve katoličke i prelazi na drugu nekatoličku vjeroispovijekt. Kako je Crkva katolička prava Crkva Kristova, mističko tijelo Kristovo, te kako izvan prave Crkve nema spasenja, to se otpadnik od Crkve odijeljuje od Krista i odvraća od vječnog spasenja. Stoga je otpad od Crkve uvijek težak grijeh. Štoviše, otpadnik ostaje trajno u teškom grijehu, te mu se taj grijeh može oprostiti jedino povratkom u Crkvu katoličku. Nikaki razlozi, pa ni najteži (progonstva i smrt) ne mogu opravdati otpad od Crkve niti umanjiti krivnju i odgovornost.

Svaki koji bilo kojim načinom podupire otpad od Crkve, teško griješi protiv vjere i sukrivac je grijehu otpadnikovu kao i njegovoj vječnoj propasti.

Za otpadnika od Crkve vrijede riječi Božanskog Spasitelja: »Tko se mene odreče pred ljudima, odreći ću se i ja njega pred Ocem svojim nebeskim« (Mat. 10, 32).

7. Otpad od vjere

Otpadom od vjere griješi ko posve napušta kršćanstvo. Tako su otpadnici svi koji poslije krštenja prelaze na nekršćansku vjeroispovijest ili otpadnuvši od kršćanstva ostaju bez vjeroispovijesti. Otpadnik od vjere je i onaj čovjek koji ne istupi doduše iz katoličke Crkve, ali ispovijeda racionalizam, slobodnu misao ili ateizam (bezvjerje) bilo koje forme: panteizam, materijalizam ili monizam.

Najteži i najpogubniji grijeh protiv vjere je bezvjerje, koje može misaon čovjek karakterisati samo Sv. pismom: »Reče luda u srcu svom: nema Boga« (Ps. 13, 1).

Posebna vrsta bezvjerja je teosofija i antroposofija. Teosofija (začetnik Blavatskijeva) je mješavina panteizma i budističke nauke o reinkarnaciji. Čovjek se mora »oduhoviti« da poslije smrti prijeđe u »sveduha« (Allgeist). Sredstvo za oduhovljenje je meditacija (razmatranje), zapravo neko maglovito sanjarenje. Tko se ne oduhovi dovoljno, mora se i po više puta reinkarnirati dok oduhovljenjem ne dosegne sjedinjenje sa sveduhom. — Antroposofija (začetnik dr. Štajner koji se otcijepio od teosofije) jest čisti panteizam osnovan na teoriji evolucije. Antroposofska je glavna nauka da je čovjek najsavršenije biće koje se razvija u božanstvo. Kad se čovjek razvije do božanstva, nastaviće se razvoj dalje u nešto više. Teosofija i antroposofija je maglovita i neosnovana nauka uz koju može pristajati čovjek koji doduše uviđa ispraznost materijalizma, ali neće da prihvati pravu religiju zbog nedostatka dispozicije, nego se zadovoljava teosofijom ili antroposofijom kao nekim nadomjestkom religije.

II. UZROCI GRIJEHA PROTIV VJERE

Premda Bog nikome ne uskraćuje milosti vjere i premda čovjek razumom svojim može uvidjeti razboritost, korist, potrebu i bezuvjetnu obavezu vjerovanja, ipak ima ljudi koji griješe protiv vjere. Uzroci su tome unutrašnji i izvanjski. Unutrašnji su uzroci u razumu i volji, a izvanjski u djelovanju drugih ljudi na razum i volju.

A) Unutrašnji uzroci grijeha protiv vjere

Vjerovanje je čin razuma i volje. Razumom čovjek upoznaje istinu, a volja čini da razum pristaje uz spoznatu istinu. Prema tome su unutrašnji uzroci intelektualni i moralni.

1. Intelektualni uzroci

a) Neznanje. Prvi uvjet vjerovanja je znanje vjerskih istina i spoznaja motiva ili razloga zbog kojih čovjek mora vjerovati. Ispravna i solidna obrazovanost pruža čovjeku obilje razloga koji ga sile da pristaje uz objavu Božju, kako

to lijepo ističe glasoviti učenjak Pasteur: »Upravo stoga, jer sam mnogo razmišljao i učio, ostao sam religiozan kao bretonski seljak. Da sam još više razmišljao i učio, bio bih religiozan kao bretonska seljakinja«. Kao što znanje čovjeka sve bliže vodi k Bogu i vjeri, tako ga neznanje i manjkavo poznavanje vjerskih istina i razloga zbog kojih čovjek mora vjerovati, udaljuje od vjere.

b) Predrasude. Ima ljudi koji u tančine poznaju objavljenu vjeru i naučno obrazloženje njezino, ali zbog predrasuda ne uviđaju snagu razloga vjerovanja (motiva credibilitatis). Osobite su predrasude kojima su moderni inteligenti podvrženi: autonomizam i pozitivizam. Pristaše Kantove autonomije zabacuju objavu Božju kao nešto izvanje i nedostojno čovječjeg razuma. Pozitiviste apriorno zabacuju sve što je svrhunaravno, dakle objavu i čudesa i proroštva kao znakove objave Božje. Svoje nedokazano stanovište htjeli bi opravdati: precjenjivanjem ili potcjenjivanjem razuma. Jedni precjenjuju razum i tvrde da su razumom svojim posve »riješili zagonetku života i svemira«, premda im gotovo svaki dan nauka obara hipoteze i teorije na kojima se osniva to rješenje njihove zagonetke života i svemira. Drugi potcjenjuju razum poričući mu spoznajnu moć za natprirodne stvari, te na svaki dokaz rezoniraju »ignoramus et ignorabimus« [ne znamo i ne ćemo znati] (Du Bois Reymond).

2. Moralni uzroci

a) Oholost. Da čovjek vjeruje ,potrebno je da volja djeluje na razum i da ga ponuka na pristanak uz objajvljenu istinu. Ljudska pak volja, ako je odana oholosti koju uspiruje duh autonomizma i pozitivizma, ne samo da je spora u poticanju razuma na pristanak uz objavljenu istinu nego joj se i protivi. Povijest nam to potvrđuje obilnim činjenicama. Poznato je naime da su svi začetnici krivovjerja bili izraziti oholice kojima je njihov razum bio najviši autoritet.

b) Popuštanje strastima. Kad se s ohološću združi popuštanje zlim požudama i strastima, što se često događa, tada su širom otvorena vrata svim grijesima protiv vjere. Ne smijemo smetnuti s uma, da se kod vjerovanja objavljenih istina, ukoliko djeluju na volju, radi prvenstveno o praktičnim istinama, a tek posredno o teoretskim. Daleko više djeluje na volju istina: Bog je rekao: Ne sagriješi bludno, nego li istina: U Bogu su tri osobe.

c) Nećudoredan život. Da je nećudoredni život uzrok udaljenju od vjere, to ističe i sam Isus Krist riječima: »Jer svaki koji čini zlo, mrzi na svijetlo i ne ide k svijetlosti da se ne dokažu njegova djela« (Iv. 3, 20).

Iskustvo nas uči da ozbiljan, moralno neporočan čovjek koji obuzdava neuredne požude i strasti i koji gospoduje nad svojim sjetilnim dijelom života, posvema lako i brzo prihvaća objavljenu vjeru kad je upoznao motive vjerovanja. Posve opravdano dakle kaže La Bruyere: »Htio bih vidjeti čovjeka trijezna, pravedna i čista koji bi izjavio da nema Boga« (Caracteres 16).

B) Izvanjski uzroci

Izvanjski uzroci grijeha protiv vjere jesu: odgoj, sablazan, zlo društvo i zlo štivo.

a) **Odgoj** u roditeljskom domu i školi najjači su faktori koji odlučuju sudbinom vjerovanja u djeteta. Odgoja pruža najdublju dispoziciju za vjerovanje, sumnju, indiferentizam ili ateizam. Stoga odgojitelji snose veliku odgovornost pred Bogom, ljudskim društvom i historijom pa su obavezani podati omladini valjanu vjersku odgoju i otkloniti sve uzroke koji slabe ili direktno oduzimaju vjeru iz duša njihovih.

b) **Sablazan** ili zao primjer što ga pružaju stariji otima omladini religioznom odgojom stečenu vjeru. Zato božanski Spasitelj i osuđuje sablazan oštrim riječima: »A koji sablazni jednoga od ovih malih koji vjeruju u mene, bolje bi mu bilo da se objesi kamen vodenični o vratu njegovu i da potone u dubinu morsku« (Mat. 18, 6).

c) **Zlo društvo.** Drugovanje s ljudima koji napadaju vjeru ili provode život koji nije u skladu s vjerskim naukama, djeluje veoma štetno na izgradnju ćudorednoga i vjerskog naziranja omladine. Zlo društvo djeluje štetno i na odrasla, posve odgojena čovjeka.

d) **Zlo štivo** je osobito u današnje doba, najrazorniji faktor koji je u stanju pokrenuti i onoga koji se opire ostalim uzrocima grijeha protiv vjere. Najpogubnije je kod zla štiva što ono djeluje potajno i podmuklo bez kontrole, te se njegovi učinci često opažaju tek onda kad je već teško ispraviti zablude, jer su postale uvjerenjem i predrasudom.

§ 17 Crkva štiti vjeru

Božanski Spasitelj postavio je svoju Crkvu učiteljicom i čuvaricom vjere i morala. Sveta je njezina dužnost ne samo naučavati Kristov nauk nego i odvraćati vjernike od svega što ih sprečava da prigrle i sačuvaju potpuno čistu i neokaljanu Kristovu nauku. Da se to postigne, zabranjuje Crkva svojim članovima sve ono što prijeti vjeri i moralu, osobito: zle knjige, protuvjerska društva, mješovite ženidbe, spaljivanje mrtvaca i aktivno sudjelovanje u nekatoličkom bogosluž̌ju.

1. Zabrana zlih knjiga

Velika je vrijednost i moć knjige za kulturni i socijalni napredak čovječanstva, vjersku i moralnu odgoju i preporod pojedinaca i cijelog društva. Crkva je od svog početka cijenila knjigu te je posvuda s Evanđeljem pronosila luč prosvjete i prve početke književnosti.

Ako se knjiga stavi u službu neistine, opačine i nemorala, njezin je utjecaj pogubán i razoran. Nažalost, u svijetu se širi bezbroj knjiga koje sistematski potkapaju i razaraju Božji i crkveni autoritet, mrače i mute pomisli na vrhunaravno i vječno. Mnoge knjige, zamamnim iznošenjem isključivo zemaljskih ideala i uzbuđivanjem težnje za ćutilnim čarima smućuju volju i slabe otpornu snagu protiv sebičnosti i opačine. Neke knjige samovoljnim i pristranim upotrebljavanjem Sv. pisma i neispravnim izlaganjem crkvene povijesti hoće da ruše temelje Crkve. Druge, zloporabom različitih ishitrenih hipoteza i nedokazanih teorija iz područja znanosti i filosofije, nastoje oboriti kršćanstvo i vjeru uopće. Kako je opet velika literatura koja iskorišćuje ljudske mane i pogreške vjernika, cinički se ruga zvaničnim pretstavnicima Crkve, a samilosno i simpatično crta nemoral, zločin i samoubistva te tako sije sjeme indiferentizma, bezvjerstva i nemorala.

Dok se ovakove knjige šire, Crkva, kao institucija kojoj je sam Krist rekao: »Idite i naučavajte sve narode... učeći ih da drže sve što sam vam zapovjedao«, ima neosporno pravo i svetu dužnost vjernicima strogo braniti pisanje, čitanje i širenje protuvjerske i nemoralne štampe.

Dok Crkva energično brani čistu, objavljenu vjeru i kršćanski moral od zlih knjiga koje taj sveti amanet kužnim svojim otrovom truju, nije ona nikada protiv razvoja istinske znanosti i prave umjetnosti. Štoviše, ona ih sama kultivira i na sve načine pomaže njihovo napredovanje. To potvrđuje povijest kršćanske kulture kojoj je Crkva udarila temelje, i u svakoj gotovo struci njena razvoja zabilježila svoju djecu među prve korifeje.

To je posve i razumljivo, jer Crkva, kako veli sabor vatikanski — (3 sj. 4 gl.) — »znade i ne prezire koristi što se od njih — od znanosti i umjetnosti — izlijevaju u ljudsko življenje, dapače ispovijeda da one, kao što su proizašle od Boga gospodara znanosti, tako, ako se pravo obrađuju, da s pomoću njegove milosti privode k Bogu. I zaista, ona ne zabranjuje da se te nauke služe, svaka u svom opsegu, vlastitim principima i vlastitom metodom, nego, priznavajući tu pravednu slobodu, stara se da ne primaju u se zablude protivne božanskoj nauci, ili da, prešavši vlastite granice, zauzmu i pobrkaju ono što pripada vjeri.«

Za pisanje, čitanje, čuvanje i širenje štampe važe ovi propisi katoličkog morala:

A) *Po* **prirodnom** *moralnom zakonu zabranjeno je pisati, čitati, čuvati i širiti sve one knji-*

ge, novine i časopise koji napadaju i ruše vjeru i moral, bez obzira na to da li su i pozitivnim zakonom zabranjene. Ta zabrana prirodnoga moralnog zakona vrijedi za svakoga čovjeka i ne može se prestupak njezin ničim opravdati. Po prirodnom moralnom zakonu zabranjeno je čitanje i onih knjiga koje su po sebi dobre ili barem indiferentne, ali s obzirom na pojedinca štetne. Ta zabrana traje dokle god traje duhovna pogibao.

B) **Po crkvenom zakonu** *zabranjeno je izdavati, čitati, držati, prodavati i prevoditi* na drugi jezik sve one *knjige koje je Apostolska stolica osudila* (tj. koje je Apostolska stolica pismeno stavila u *Indeks* — popis zabranjenih knjiga).

C) **Po crkvenom zakonu** zabranjeno je čitati, čuvati i širiti, *bez obzira da li je knjiga uvrštena u Indeks*, ove knjige: Sv. *pismo* izdano od *nekatolika*, *krivovjerske i raskolničke* knjige, knjige *vjeri neprijateljske*, knjige *nekatolika o vjeri*, knjige (koje pišu o vjeri i moralu) *bez odobrenja duhovne oblasti*, knjige *protiv vjere i* crkvene discipline, *praznovjerne* knjige, knjige koje tvrde da je *dopušten dvoboj, samoubistvo ili razvrgnuće braka*, knjige koje *propagiraju tajna društva* vjeri i moralu pogibeljna, knjige koje navlaš raspravljaju, pripovijedaju ili uče *raspojasane* ili *besramne* stvari, *liturgijske* knjige koje *nemaju odobrenja*, knjige koje šire *lažne oproste*. Osim toga zabranjeno je čuvati i širiti slike Gospodina našega Isusa Krista, bl. Djevice Marije, anđela, svetaca i drugih slugu Božjih, na kojim načinom tiskane, koje se ne slažu s duhom i propisima Crkve. (Cod. Iur. Can. 1399).

D) **Po crkvenom zakonu** zabranjeno je *bez prethodne* cenzure duhovne oblasti štampati knjige *bogoslovskog i religioznog* sadržaja. (Cad. Iur. Can. 1385).

E) **Zabranjeno** je *katoličkim svjetovnjacima pisati* u dnevnike, listove iil periodične časopise u kojima se običaje *navaljivati na katoličku vjeru i moral*, osim ako ih na to nuka opravdan i pametan razlog odobren od Ordinarija mjesta (biskupa). (Cod. Iur. Can. 1386).

Da se uspješnije ukloni utjecaj zle knjige, kazni Crkva prestupnike izopćenjem iz crkvene zajednice i to:

a) »U izopćenje na posebni način Apostolskoj stolici pridržano padaju odmah, pošto je djelo javnosti predano, izdavači knjiga otpadnika, krivovjeraca i raskolnika u kojima se brane otpad, krivovjerje i raskol, a isto tako oni koji te knjige ili druge što su apostolskim pismo **poimence** zabranjene, brane, znajući, bez potrebnoga dopuštenja, čitaju ili kod sebe drže. (Cod. Iur. Can. 2318).

b) Pisci i izdavači koji bez potrebnog dopuštenja daju štampati knjige Sv. pisma ili njihove bilješke i tumačenja, upadaju samim činom u izopćenje nikom ne pridržano. (Cod. Iur. Can. 2318).

Poimence su zabranjene apostolskim pismom, ne sve knjige koje su na Indeksu, nego samo one koje su u Indeksu označene kao knjige na **»Papinskom indeksu«.** (U popisu zabranjenih knjiga se takove knjige obično označuju sa »P. P.«).

Pisci i čitatelji ostalih zabranjenih knjiga ne padaju doduše u izopćenje, ali teško griješe,, jer se izlažu pogibelji da sagriješe protiv vjere.

Da Crkva zaštićujući vjeru zabranom knjiga vodi računa i o nauci i njezinim potrebama, vidi se jasno iz ovih doslovnih riječi crkvenog zakonika: »O r d i n a r i j i m o g u d a t i d o p u š t e n j e s v o j i m p o d a n i c i m a d a č i t a j u k n j i g e koje su po samom zakonu ili dekretom Apostolske stolice zabranjene, a l i s a m o z a p o j e d i n e k n j i g e i u p r e š n i m s l u č a j e v i m a. Ako li pak izmole općenito odobrenje od Apostolske stolice dopuštati svojim podanicima da drže i čitaju zabranjene knjige, neka to ne dopuštaju, osim s a m o i z a b r a n i m i iz o p r a v d a n i h r a z l o g a« (Can. 1402).

Izabranima znači: obrazovanim, uvjerenim i bogobojaznim osobama. Iz opravdanog razloga: urednicima, piscima, profesorima i predavačima u svrhu proučavanja različitih znanstvenih struja.

2. Zabrana protuvjerskih društava

Po naravnom moralnom zakonu zabranjeno je biti članom protuvjerskog društva, tj. onoga koje ide za ciljevima protivnim vjeri i ćudoređu. Crkveni zakonik izričito osuđuje društva koja potkapaju Crkvu ili zakonitu državnu vlast, a članove takovih društava kazni izopćenjem pridržanim Sv. stolici.

3. Zabrana mješovitih ženidbi i zapreka ženidbena razlike vjere

Budući da u mješovitim ženidbama postoji p o g i b e l j p o v j e r u katoličke stranke, kao i p o g i b e l j d a d j e c a n e ć e b i t i o d g o j e n a u k a t o l i č k o j v j e r i, zabranjuje Crkva ženidbu katolika s krštenim nekatolikom. Ako je nekatolička stranka i nekrštena, to je veća pogibelj, stoga Crkva razliku vjere smatra ženidbenom zaprekom, te je ženidba sklopljena usprkos ovoj zapreki nevaljala.

Iz važnih razloga može Crkva dopustiti mješovitu ženidbu i dati oprost od razlike vjere, ali samo uz uvjet da zaručnici pruže pismeno jamstvo da će:

a) katolička stranka smjeti i moći nesmetano vršiti svoje vjerske dužnosti;

b) da će djeca rođena u tom braku biti krštena i odgojena u katoličkoj vjeri;

c) da će se vjenčanje obaviti u katoličkoj crkvi.

Katolička stranka koja prekrši tu zabranu (ili zapreku), upada u izopćenje iz Crkve. Ako pak katolička stranka pogazi dana jamstva u pogledu odgoje djece ili sklapanja braka, upada isto tako u izopćenje.

4. Zabrana spaljivanja mrtvaca

Crkva zabranjuje spaljivanje mrtvaca i uskraćuje crkveni pogrebni obred onome mrtvacu koji se u krematoriju spaljuje (Cad. Iur. Can. 1203).

Povod z a b r a n i dao je pokret protuvjerskih društava koja su išla za tim da se tradicijom kršćanskom posvećeni običaj pokapanja mrtvaca zamijeni nekadašnjim poganskim običajem spaljivanja mrtvaca.

Unutrašnji r a z l o g zabrane krematorija jest taj, što se to protivi ne samo kršćanskom nego i naravnom osjećaju p o š t o v a n j a t j e l e s a p o k o j n i k a. Prema svojim pokojnicima osjećamo pijetet, jer su nam bili mili i dragi za života, no daleko dublji razlog pijeteta je u tom, što je tijelo h r a m D u h a S v e t o g a koje je primanjem sv. sakramenata toliko puta bilo posvećivano zajedno s dušom. Stoga je oduvijek u Crkvi običaj pokapati u grob mrtvace. G r o b j e p o s v e ć e n i time što je i S p a s i t e l j e v o t i j e l o bilo u g r o b u do Uskrsnuća.

Vanjski r a z l o g zabrane krematorija jest, kako ističe Kongregacija sv. oficija (od 19 juna 1926), uzet iz n a m j e r e koju s kremacijom imaju njezini propagatori.

Sv. Kongregacija najvruće opominje pastire kršćanskog stada neka svakako nastoje sebi povjerene ovce poučiti da neprijatelji kršćanskog imena hvale i šire spaljivanje tjelesa upravo s tom nakanom da, odvrativši pomalo duše od promatranja smrti i nade u uskrsnuće tijela, priprave put materijalizmu.

Propagatori krematorija iznose u prilog kremacije: higijenske, estetske i ekonomske razloge. Dok možemo najviše dopustiti da su higijenski razlozi za prednost kremacije pred pokapanjem u grob jednaki po prilici onima protiv te prednosti, dotle im estetski i ekonomski razlozi daleko manje vrijede. Očevidno je naime da je pogreb u zemlji estetskiji od nasilnog uništenja u vatri, kao što je i grob jeftiniji od spaljivanja.

Premda Crkva zabranjuje spaljivanje mrtvaca zbog navedenih razloga, nije ta zabrana tako bitna za kršćanstvo da ne bi dopuštala izuzetaka. Takav izuzetak postoji kad je zbog pogibelji zaraze potrebno spaliti mrtvaca koji je umro od kužne bolesti.

5. Zabrana aktivnog sudjelovanja u nekatoličkom bogoslužju

C r k v a z a b r a n j u j e **liturgijsko** sudjelovanje u nekatoličkom bogoslužju, jer znači barem izvanje nijekanje prave vjere i pruža sablazan vjernicima.

Neliturgijska nazočnost kod nekatoličkog bogoslužja *dopuštena* je ako za to postoji *dovoljan razlog* (na pr. lojalnost i obzir prema odličniku, rodbini, dobrotvoru), i ako je *sablazan isključena*.

Neliturgijski je nazočan kod nekatoličkog bogoslužja onaj koji kod nekatoličkog bogoslužja ne sudjeluje u molitvama, poklonima, pjevanju, sviranju itd. Dovoljan je razlog na pr. nazočnost kod vjenčanja ili pogreba vladara, viših drž. upravitelja, odgojitelja, rodaka, dobročinitelja itd.

Liturgijsko sudjelovanje nije dopušteno ni onda kad se nalazimo u mjestu gdje nema naše crkve ni našeg svećenika. Ne smijemo primati ni svetih sakramenata od nekatoličkog dušobrižnika.

Samo na smrtnom času smjeli bismo tražiti samo sv. ispovijed od nekatoličkog (valjano zaređenog) svećenika, **ali samo uz uvjete:**

a) ako **nikako** ne možemo doći do katoličkog svećenika;

b) ako se bojimo da nijesmo u stanju savršeno se pokajati za smrtne grijehe;

c) da se pred nekatoličkim svećenikom **ogradimo i od same želje prijeći na njegovu vjeru,** te ako nas on hoće kao katolike (tj. da svejedno ostanemo katolici) ispovjediti.

Inovjerci ne mogu u našim crkvama obavljati svoga bogoslužja niti primati svetih sakramenata od katoličkog svećenika, niti aktivno sudjelovati u našem bogoslužju. Ali Crkva katolička im ne brani da budu nazočni kod našega bogoslužja.

Ti se propisi nipošto ne protive društvenoj toleranciji ili snošljivosti, nego su naprotiv, kako pokazuje iskustvo, jedino jamstvo za iskren i trajan mir među pripadnicima različnih konfesija.

§ 18 Ufanje

1. Pojam ufanja

Ufanje je bogoslovska krepost kojom od Boga pouzdano očekujemo svoje vječno spasenje i sve milosti koje su za spasenje potrebite. Ufanje je *ulivena i stečena* krepost. Ufanje je kao ulivena krepost s milošću posvetnom od Boga darovana sklonost pouzdanom očekivanju vječnog spasenja i za to potrebitih milosti. Kao stečena krepost ufanje je sklonost koju čovjek teče čestim pobuđivanjem čina ufanja.

2. Razlog ufanja

Razlog ufanja je *sam Bog*, tj. njegova neizmjerna dobrota, milosrđe, vjernost i svemogućnost. Po neizmjernoj svojoj dobroti odredio je Bog čovjeka za vječno blaženstvo. Da čovjek postigne vječno blaženstvo, uzdigao ga je Bog u svrhunaravni red darovavši mu milost posvetnu. Da palo

čovječanstvo uzmogne dobiti izgubljenu milost posvetnu, poslao je Bog Sina svojega Isusa Krista da spasi palo čovječanstvo. Stoga je dobrota Božja saopćena u djelu otkupljenja najdublji i osobiti razlog kršćanskom ufanju.

»Bog dokazuje ljubav svoju prema nama, što je Krist, kad bijasmo još grešnici, umro za nas. Mnogo ćemo dakle većma biti po njemu spaseni od srdžbe pošto smo sad opravdani krvlju njegovom. Jer kad smo se pomirili s Bogom smrću Sina njegova, dok smo još bili neprijatelji, mnogo ćemo se većma kao pomireni spasiti u životu njegovu.« (Rim. 5, 8—10).

3. Potreba ufanja

Ufanje je potrebito za spasenje kao i vjerovanje. To se jasno razabira iz same stvari. Čovjek će naime raditi na svom spasenju samo onda, ako se nada da će ga moći doista postići. Stoga nas i Sv. pismo na mnogo mjesta potiče na ufanje.

»Ufajte se u Gospodina« kaže Psalmista (ps. 4, 6). »Držimo se tvrdo vjere i nade, jer je vjeran onaj koji je obećao« (Hebr. 10, 23) kaže sv. Pavao.

Da je ufanje uvjet vječnog spasenja kao i vjerovanje, slijedi iz riječi sv. Pavla kojima tvrdi da je vjera za spasenje potrebna. »Bez vjere nije moguće ugoditi Bogu, jer onaj koji hoće da dođe k Bogu, valja da vjeruje da ima Bog i da plaća onima koji ga traže« (Hebr. 11, 6). Vjerovati naime »da Bog plaća onima koji ga traže«, znači ufati se u Boga.

Krepost ufanja mora čovjek imati cijeloga svog zemaljskog života. Aktualno ufati se, tj. pobuditi čin ufanja, dužan je čovjek često puta u životu kao i probuditi čin vjere, a osobito poslije grijeha proti ufanju ili kad nas muči napast proti ufanju.

4. Predmet ufanja

Prvi predmet ufanja sam je Bog kao naš posljednji cilj. U prvom redu treba se ufati da ćemo se s Bogom sjediniti u vječnom blaženstvu. Za postignuće vječnog blaženstva potrebna nam je milost Božja. Stoga se treba ufati da će nam Gospodin dati sve potrebne milosti da se spasimo. *Milost Božja* je, prema tome, *drugi predmet kršćanskog ufanja*.

Čovjek je biće sastavljeno od duše i tijela, te ima ne samo duševne nego i tjelesne potrebe. Čovjeku su potrebna i vremenita dobra, jer je bez njih život na zemlji jednostavno nemoguć. Zemaljska su dobra i korisna i potrebna sredstva za postignuće svrhunaravnog cilja. Stoga *imamo pravo nadati se od Boga i vremenitim dobrima*. Sam Isus opravdava tu našu nadu kad nas je naučio moliti: »Kruh naš svakidanji daj nam danas«. Ali treba dobro upamtiti da su vremenita dobra samo sredstvo za više ciljeve. Zato ufanje naše mora biti *uredno*, tj. treba očekivati najprije svrhuna-

ravna dobra, a onda tek vremenita dobra. U tom smislu i govori bož. Spasitelj: »Ištite najprije kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, i drugo će vam se dodati« (Mat. 6, 33).

5. Svojstva ufanja

Da ufanje bude spasonosno, treba da bude: postojano, djelotvorno i smjerno.

a) Ufanje je postojano kad ne sumnjamo da Bog hoće i može dati nam milost i spasenje, te ne klonemo duhom ni onda kad nam se čini da nam molitve nijesu uslišane.

b) Ufanje je djelotvorno kad nas potiče da radimo na svom spasenju vršeći volju Božju.

c) Ufanje je smjerno kad se ne uzdamo previše u sebe i u svoja dobra djela, nego kad se uzdamo u milosrđe Božje. Nitko ne može za sebe jamčiti da vjerno i savršeno sudjeluje s milošću Božjom i da će u stanju milosti ostaviti ovaj svijet. Zato treba da se uvijek sjećamo svoje slabosti i nepostojanosti i da »gradimo spasenje svoje sa strahom i drhtanjem« (Filiplj. 2, 12).

6. Grijesi proti ufanju

Proti kršćanskom ufanju može se sagriješiti pomanjkanjem ufanja i prekorednim ufanjem.

A) **Pomanjkanjem ufanja** griješi onaj koji se premalo ili nikako ne uzda u Boga i u svrhunaravna dobra. Tri su vrste pomanjkanja ufanja: nemar za svrhunaravna dobra, malodušnost i očaj.

a) Nemar za svrhunaravna dobra pokriva se djelomično s praktičnim vjerskim indiferentizmom. Nemarom za svrhunaravna dobra griješi onaj koji ne misli na svrhunaravni cilj i ne mari za nj, nego je sve pouzdanje i nadu stavio u vremenita dobra. Taj se nemar precjenjivanjem vremenitih dobara veoma lako izrodi u još veći grijeh, u prezir svrhunaravnih dobara. Već sam posvemašnji nemar za svrhunaravna dobra težak je grijeh, a prezir svrhunaravnih dobara težak je grijeh i proti ljubavi Boga.

b) Malodušnost je pomanjkanje ufanja u pomoć Božju kad se čovjek nalazi pred poteškoćama ili pogibeljima. Malodušnik svojim slabim pouzdanjem u pomoć Božju zaboravlja na to da je Bog u svojoj premudroj providnosti i predobrostivi naš Otac koji ne dopušta da budemo kušani više nego možemo podnijeti.

Uzroci su malodušnosti većinom: nestrpljivost, žalost, melankolija i skrupuloznost. Ti uzroci čine da je malodušnost redovno nepromišljena, a prema tome redovno samo laki grijeh.

c) Očaj je posvemašnji nedostatak ufanja u Boga i njegovu milost, te je stoga uvijek težak grijeh.

Uzroci su očajanja izvanji i unutrašnji. Izvanji su uzroci: bijeda, nesreća i neuspjeh. Unutrašnji su: slaba vjera, vjerski nehaj, popuštanje malodušnosti, a osobito nemoralan i razuzdan život. Izvanji uzroci sami po sebi, ma kako bili jaki, nijesu u stanju dovesti do očajanja, osim u rjeđim slučajevima kod čovjeka melankoličkog temperamenta.

Posljedice su očaja teške: odbacivanje svrhunaravnih sredstava, molitve i svetih sakramenata; rezignacija, apatija, a često puta i samoubistvo.

B) **Prekorednim ufanjem griješi:**

a) tko se preuzetno uzda u svoje sile, te se lakoumno izlaže pogibeljima, na pr. čitanju opakih knjiga, drugovanju s opakim ljudima itd., misleći da mu to neće nauditi;

b) tko se uzda, da će postići oproštenje grijeha i vječno blaženstvo vlastitim silama (pelagijanska zabluda);

c) tko se krivovjerno s Luterom nada da će mu sama vjera bez dobrih djela pribaviti vječno spasenje;

d) tko se nada pomoći Božjoj za grešno djelo, na pr. osvetu;

e) tko se zbog milosrđa Božjega, jer može postići oproštenje grijeha, podaje grešnu životu;

f) tko kuša Boga. Kušanjem Boga griješi tko očekuje izvanrednu pomoć Božju gdje se čovjek može poslužiti naravnim sredstvima za neki cilj.

§ 19 Ljubav prema Bogu

1. Pojam ljubavi

Ljubav uopće jest djelovanje volje kojim razumno biće teži za nekim dobrom ili se njemu predaje. Predmet ljubavi može biti sve što čovjeku u nekom pogledu može biti dobro. Kako predmet ljubavi može biti dobar, zao i indireferentan, a razumno biće mora težiti za onim što je moralno dobro, to samo ona ljubav zaslužuje ime krepost kojoj je predmet moralno dobro.

2. Ljubav prema Bogu

Nauzvišeniji predmet ljubavi je nestvoreno, apsolutno dobro, sam Bog. Cilj čovječjeg života je da teži za Bogom i Njemu se predaje.

Ljubav prema Bogu je svrhunaravna *ulivena* krepost, jer nam je Bog daje zajedno s milošću posvetnom kao svrhunaravnu sklonost činima ljubavi prema Bogu. Ljubav prema Bogu je i *stečena* krepost, a teče se trajnim pristajanjem volje uz Boga kao najveće dobro te postaje vježbom trajnim stanjem koje zovemo stečena sposobnost i sklonost ljubavi Boga.

3. Razlog ljubavi prema Bogu

Razlog ljubavi prema Bogu jest neizmjerna *savršenost i dobrota Božja*. Neizmjerna savršenost i dobrota Božja može na dva načina biti razlog našoj ljubavi: kao *apsolutna* i kao *relativna* savršenost i dobrota. Kad Boga ljubimo kao apsolutno dobro, tj. radi njegove neizmjerne savršenost, jer je On sam u sebi i sam po sebi neizmjerno savršeno dobro, ljubimo ga radi Njega samoga. Takova se ljubav zove *savršena*. Savršena je ljubav prema Bogu vrhunac moralnog dobra i najplemenitiji i najčišći motiv ćudorednog djelovanja.

Kad Boga ljubimo radi toga, što je On naše najveće dobro, jer smo od njega primili i primamo nebrojene milosti i jer je On naša posljednja svrha (subjektivna) i naše vječno blaženstvo, tada Ga ljubimo poradi sebe. Takova se ljubav zove *nesavršena*. No i ta je ljubav dobra i plemenita, jer nas i Sv. pismo potiče na takovu ljubav. Kad ljubimo Boga, jer je nama dobar, ljubimo ga i tada radi toga, jer je sam po sebi neizmjerna dobrota.

4. Dužnost i potreba ljubavi prema Bogu

Budući da čovjek razumom svojim lako upoznaje da je Bog apsolutno i najveće dobro, to već i prirodni moralni zakon zahtijeva da Boga ljubimo. Stoga je Gospodin već u Starom zavjetu zapovjedio da Ga ljubimo. Isus Krist je tu zapovijed samo ponovio i proglasio je glavnom zapovijedi. »*Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim i svom dušom svojom i svom pameti svojom i svom snagom svojom!* Ovo je prva zapovijed. Druga je ova: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe! Druge veće zapovijedi od ove nema (Mk. 12, 23—31). O tim dvjema zapovijedima visi sav zakon i proroci« (Mat. 23, 40).

Ljubav prema Bogu nije samo dužnost, nego je i potreba, jer se bez ljubavi Boga ne možemo spasiti. To ističe i sv. Ivan kad piše: »Bog je ljubav, i koji ostaje u ljubavi, u Bogu ostaje, i Bog ostaje u njemu« (I Iv. 4, 16).

Ljubav Boga je po dostojanstvu prva i najveća krepost, kraljica svih kreposti, po njoj sve kreposti i vrline imaju svoju ljepotu i vrijednost. Ljubav prema Bogu uključuje u sebi sve

naše dužnosti prema Bogu, nama i bližnjemu. Ona je najveći motiv i poticaj svim krepostima. Bez ljubavi prema Bogu sve su kreposti i sva dobra djela mrtva.

Posve opravdano, dakle, pjeva sv. Pavao hvalospjev ljubavi: »Kad bih jezike ljudske i anđeoske govorio, a ljubavi ne bih imao, bio bih kao mjed koja ječi, ili praporac koji zveči. Kad bih imao proroštvo i znao sve tajne i sve znanje, i kad bih imao svu vjeru, da bih i gore premještao, a ljubavi ne bih imao, bio bi ništa. I kad bih razdijelio sve imanje svoje, i kad bih predao tijelo svoje da se sažeže, a ljubavi ne bih imao, ništa mi ne bi koristilo. Ljubav je strpljiva, dobrostiva, ljubav ne zavidi, ljubav se ne hvasta, ne nadima se, ne čini što je nepristojno, ne traži svoje, ne razdružuje se, ne misli o zlu, ne raduje se nepravdi, a raduje se istini, sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi... Ljubav nikada ne prestaje... A sad ostaje vjera, ufanje i ljubav, ovo troje, ali je najveća među njima ljubav.« (I Kor. 13, 1—8, 13).

Radi dostojanstva ljubavi i njezina predmeta, samog Boga, najsvetija je dužnost ljubav prema Bogu čuvati i usavršivati. Ljubav se k Bogu čuva i usavršuje čestim pobuđivanjem čina ljubavi, dobrim djelima, molitvom i sv. sakramentima, osobito sakramentom ljubavi, tj. primanjem sv. pričesti.

5. Svojstva ljubavi k Bogu

Boga smo dužni ljubiti nadasve, tj. više nego sve drugo, te moramo biti spremni svega se prije odreći nego ljubavi prema Bogu. »Tko ljubi oca ili mater više nego mene, nije mene dostojan, i tko ljubi sina ili kćer više nego mene, nije mene dostojan« — kaže Isus (Mat. 10, 37).

Kako *ljubav* prema Bogu *nije čuvstvo*, *nego čin volje*, to ljubav naša prema Bogu *ne mora biti čuvstveno najviša* (caritas intensive summa), jer čuvstvo nije uvijek u vlasti naše volje, *ali po cijeni mora biti najviša* (caritas appretiative summa), tj. Boga treba cijeniti kao najveće i apsolutno dobro.

Ljubav prema Bogu mora biti *aktivna*, tj. treba tako ljubiti Boga, da vršimo Njegovu volju živeći po njegovim zapovijedima. »Tko ima moje zapovijedi i drži ih, on je onaj koji me ljubi« kaže Isus (Iv. 14, 21).

Da čovjek ljubi Boga, poznaje se po nekim znakovima. Ti su znakovi:

a) **ljubav prema bližnjemu,** bio nam prijatelj ili neprijatelj. »Ako tko reče: Ljubim Boga, a mrzi na brata svoga, laža je, jer tko ne ljubi brata svojega kojega vidi, kako može ljubiti Boga koga ne vidi? I ovu zapovijed imamo od njega: tko ljubi Boga, da ljubi i brata svojega.« (I Iv. 4, 20, 21). No sama ljubav prema bližnjemu nije sama po sebi najpouzdaniji znak ljubavi prema Bogu, jer ima ljudi kod kojih je ljubav prema bližnjemu zamjena za ljubav prema Bogu;

b) nastojanje **prilagoditi** se što više **volji Božjoj** i žalost zbog vlastite slabosti i nesavršenosti;

c) **sveto veselje** prema Bogu i svemu što potječe od Boga i k Njemu vodi. Radost i veselje kod promatranja Božje prirode, objave Božje, našeg određenja i posinaštva Božjeg;

d) **revnost za Božju stvar** koja se očituje u nastojanju što više proslaviti Boga, koristiti Crkvi i neumrlim dušama Kristovom krvlju otkupljenima.« Revnost za dom tvoj izjede me« (Iv. 2, 17).

6. Grijesi proti ljubavi prema Bogu

a) Svaki teški grijeh ujedno je grijeh proti ljubavi Boga, jer gubitkom milosti gubi se i ljubav Božja.

b) Pomanjkanje revnosti, duhovna lijenost i mlitavost česti su grijesi proti ljubavi Boga.

c) Najveći i najstrašniji grijeh proti ljubavi jest mržnja na Boga. To je đavolski grijeh. Iz te mržnje i izvire mržnja na sve što je sveto, kao Crkva, sv. sakramenti i službenici Božji.

§ 20 Bogoštovlje

I. POJAM BOGOŠTOVLJA

Bogoštovlje je krepost kojom Boga poštujemo, tj. priznajemo Ga svojim stvoriteljem i jedinim vrhovnim i apsolutnim gospodarom i iskazujemo Mu dužnu počast poradi Njegova neizmjernog veličanstva i savršenosti.

II. DUŽNOST BOGOŠTOVLJA

Kao što nas razum uz pomoć milosti Božje dovodi do vjere u Boga i Njegovu objavljenu riječ, tako nas isto razum, prosvijetljen vjerom, potiče da Bogu iskazujemo najviše poštovanje. Bog je naime naš svoritelj i apsolutni gospodar, On je neizmjerno savršen i uzvišen te ima apsolutno pravo da od čovjeka kao razumnoga i slobodnog stvora kao bezuvjetnu dužnost zahtijeva da se ne samo divi Njegovoj uzvišenosti već i da priznaje, časti i poštuje Njegovo gospodstvo. Zato Isus Krist i kaže: »Gospodinu se Bogu svojemu klanjaj i Njemu jedinome služi« (Mat. 4, 10). Prema tome, prava je nepravda uskraćivati Bogu dužnu čast i poštovanje.

III. VRSTE BOGOŠTOVLJA

A) **Bogoštovlje je unutrašnje i spoljašnje.** Unutrašnje se bogoštovlje sastoji iz unutrašnjih čina duše kojima priznajemo i častimo neizmjerno veličanstvo i gospodstvo Božje. Spoljašnje se bogoštovlje sastoji u izvanjem očitovanju unutrašnjeg bogoštovlja: riječima, činima i znakovima.

Čovjek je dužan poštovati Boga izvanjim i spoljašnjim bogoštovljem, jer:

a) Bog je stvoritelj i gospodar duše i tijela čovječjeg, pa mu treba iskazivati poštovanje i dušom i tijelom;

b) sam Bog je zapovjedio da Ga ljudi poštuju i izvanjskim i spoljašnjim bogoštovljem.

Unutrašnje bogoštovlje zapovijeda Isus Krist kad kaže: »Pravi klanjaoci klanjaće se Ocu u duhu i istini, jer i Otac traži takve klanjaoce. Bog je duh, i koji mu se klanjaju, u duhu i istini treba da mu se klanjaju« (Iv. 4, 23 i 24). Tim riječima Isus posve jasno zapovijeda unutrašnje bogoštovlje.

Spoljašnje bogoštovlje zapovijedao je Gospodin već u Starom zavjetu kad je odredio starozavjetno bogoštovlje. U Novom zavjetu uredio je Isus Krist novozavjetno spoljašnje bogoštovlje ustanovivši presvetu Euharistiju kao žrtvu i sakramenat te ustanovivši ostale sakramente. Osim toga Kristove riječi: »Ko god mene prizna pred ljudima, priznaću i ja njega pred Ocem svojim nebeskim. A ko se mene odreče pred ljudima, odreći ću se i ja njega pred Ocem svojim koji je na nebesima« (Mat. 10, 32 i 33), vrijede ne samo za javno ispovijedanje vjere nego i za javno ili spoljašnje bogoštovlje;

c) po prirodi svojoj pokazuje čovjek svoje misli i osjećaje spoljašnjim djelima i znakovima, stoga mora i unutrašnje bogoštovlje kao najuzvišenije i najplemenitije osjećanje pokazati izvanjim djelima i znakovima;

d) kao što je unutrašnje poštovanje Boga izvor i poticaj spoljašnjeg bogoštovlja, tako i spoljašnje bogoštovlje jača i pobuđuje u nama i u drugima unutrašnje poštovanje Boga.

B) **Spoljašnje bogoštovlje je javno** (cultus publicus) **i privatno** (cultus privatus).

Javno bogoštovlje je ono koje uime Crkve vrše lica koja su za to zakonito određena, a vrši se činima koji se po ustanovi Crkve imaju iskazivati samo Bogu, svecima i blaženima.

Privatno bogoštovlje je ono koje izvršuju vjernici sami za sebe: kod kuće ili u crkvi, pojedinačno ili zajednički.

Privatnim bogoštovljem doista poštujemo i častimo Boga, ali ono nije dovoljno nego je kršćanin obavezan da sudjeluje i u javnom bogoštovlju pribivanjem sv. misi i primanjem sv. sakramenata.

C) **Po predmetu bogoštovlja dijelimo bogoštovlje u poštovanje Boga i poštovanje svetih.** Neposredni i prvotni predmet bogoštovlja jest samo trojedini Bog i čovječja narav Isusa Krista Bogo-čovjeka. Bogu i čovječjoj naravi Kristovoj radi hipostatskog sjedinjenja sa božanskom naravi dugujemo klanjanje ili bogoštovlje u strogom smislu. Posredni i drugotni predmet bogoštovlja jesu prečista Bogorodica Djevica Marija, anđeli i sveci. Dok Boga štujemo kao stvoritelja, apsolutnog gospodara i neizmjerno savršeno biće, sve-

cima iskazujemo poštovanje kao ugodnicima i prijateljima Božjim radi Boga. U tom je bitna razlika između klanjanja Bogu i štovanja svetih.

IV. ŠTOVANJE SVETIH

Dobro je i korisno sluge Božje koji s Kristom zajedno vladaju, smjerno zazivati i njihove relikvije i slike poštovati, ali nadasve neka vjernici djetinju pobožnost goje prema blaženoj Djevici Mariji«, kaže crkveni zakonik. (Codex iuris canonici can. 1276).

A) Štovanje blažene Djevice Marije

Osobito štovanje ide blaženu Djevicu Mariju poradi njezina dostojanstva, svetosti i moćnog zagovora.

Dostojanstvom je svojim bl. Djevica Marija najbliža Bogu, jer je Majka Božja ili Bogorodica. Nadasve uzvišeno dostojanstvo Materinstva Božjega je najdublji razlog odlikama kojima ju je Bog uresio i osobitom štovanju koje joj dugujemo.

Svetošću svojom nadvisuje Marija sve anđele i svece. Bog ju je, zbog zasluga Isusa Krista i radi određenja za najviše dostojanstvo Materinstva Božjega, očuvao od istočnog grijeha, te je Ona bez ljage istočnog grijeha začeta, tj. od prvog časa začeća puna milosti. Gospod ju je najobilnije uresio svim milostima, ulivenim krepostima i darovima Duha Svetoga, a ona je s tim darovima tako savršeno sudjelovala, da je iza Sina svojega Isusa Krista najsjajniji i najjači odsjev svetosti Božje. U svim krepostima savršeno se odlikovala Marija, no najljepši i najmiliji sjaj njezinom biću između njezinih stečenih kreposti podaje njezino prečisto i netaknuto djevičanstvo. Poradi njezina dostojanstva i svetosti nije dopustio Gospod da tijelo njezino čeka sudnji dan, već Ju je uskrisio i na nebo uznesao kako Crkva katolička vjeruje.

Budući da je bl. Dj. Marija po dostojanstvu i svetosti najbliža Bogu, Ona je naša moćna zagovornica kod Boga, posrednica milosti i naša premilostiva majka. Stoga je štovanje blažene Djevice Marije veoma korisno i spasonosno.

B) Štovanje anđela i svetih

Anđeli, po naravi svojoj čisti dusi, koji su ostali Bogu vjerni u kušnji, zauvijek s Njime sjedinjeni u vječnom blaženstvu, po prirodi svojoj i savršenom skladu slobodne volje s voljom Božjom zaslužuju da ih štujemo poradi Boga. Kako je njihova svetost i blizina Bogu razlog da nas hoće i mogu pomagati, korisno je i spasonosno štovati ih i moliti im se da nas svojim zagovorom pomognu kod Boga.

Svecima zovemo one ljude koji su se odlikovali za života savršenim kršćanskim kreposnim životom, te ih je Crkva na osnovu čudesa kojima je Bog potvrdio njihovu svetost, i na osnovu utvrđenih herojskih kreposti, proglasila svecima ili kanonizirala, tj. uvrstila u popis ili kanon svetih.

Razlikujemo svete i blažene. Svecem se smatra onaj koga je Crkva proglasila takovim za cijelu Crkvu. Blaženi se zove onaj za koga je Crkva utvrdila svetost i dopustila javno poštovanje samo za pojedinu biskupiju ili pojedini red. Sveci se smiju štovati javnim poštovanjem u cijeloj Crkvi. Blaženima pripada javno štovanje samo u krugu za koji su proglašeni blaženima. Privatno svetačko poštovanje smije se iskazivati blaženima posvuda.

Sveci su u najodličnijem smislu junaci kršćanstva, jer su sve sile žrtvovali Bogu, Crkvi i čovječanstvu. Mnogi su kao mučenici i život žrtvovali za Boga i vjeru. Stoga sveci i zaslužuju ono poštovanje koje im Crkva od početka svoga iskazuje. No najdublji razlog zašto ih Crkva štuje, jest, što su oni u Bogu dionici onoga božanskog života kojega smo klicu primili po posvetnoj milosti na sv. krštenju. Tu su klicu uz pomoć djelatnih milosti svojim slobodnim, s voljom Božjom usklađenim, djelovanjem tako razvili, da su Boga proslavili i time u Njemu postigli život vječni. Sveci su, dakle, u najeminentnijem smislu slava Božja, jer su svojim životom na zemlji proslavili Boga, a i sada Ga neprekidno slave u nebu. Štujući svece radi njihove svetosti štujemo ih radi slave Božje, radi samog Boga.

Sveci kao prijatelji i ugodnici Božji i radi svojih zasluga mogu nam pomagati svojim zagovorom kod Boga. Stoga je korisno i spasonosno moliti se svecima da nam isprose potrebite milosti od Boga.

Sveci su nam uzori kršćanskog života, te ćemo ih najbolje štovati i Bogu najviše ugoditi, ako nasljedujemo njihov primjer kreposna života.

C) Štovanje relikvija

Relikvije u strogom smislu jesu ostaci tijela svetaca i blaženih. U širem smislu zovu se relikvije i ostaci onih stvari kojima su se sveci služili, na pr. odijelo. Razlog štovanja relikvija, koje po sebi kao nerazumne stvari ne zaslužuju štovanje, jest njihov odnos prema svetima. Tjelesa svetih bila su za života sredstvo za vršenje dobrih djela, a poslije uskrsnuća tijela biće dionici vječnog blaženstva. Stoga im se smije iskazivati štovanje, koje pripada svetima, ali dakako relativno.

D) Štovanje slika i kipova

U Dekalogu zabranjuje Gospodin štovanje slika i kipova, ali samo zato da se sama tvar slika i kipova ne bi obožavala, a na to su Izrailjci bili skloni. Da je poštovanje svetačkih slika dopušteno i preporučeno,

svjedoči nam prastari običaj Crkve da se svetačkim slikama rese hramovi i različni bogoslužbeni predmeti. Arheologija nas uči da je Crkva u najstarije doba, već u prvom vijeku, iskazivala počast svetačkim slikama. Kad je izbila nečasna borba protiv štovanja slika, Crkva, vjerna apostolskom predanju, osuđuje kipoborce na saboru u Niceji 787, a to se na saboru u Tridentu ponavlja protiv protestanata koji zabacuju štovanje svetih, a dosljedno i štovanje svetih slika i kipova.

Poštovanje slika i kipova ne odnosi se na njih, nego na osobe koje nam prikazuju. Svrha je štovanja slika da nam slikovitim predočivanjem svetaca oni budu bliže, tj. da se mi što lakše životom svojim približimo njihovu životu. Stoga je veoma lijep i koristan običaj kititi svoje domove likovima tih pravih velikana da nas njihov lik potiče na krepostan život.

V. SVOJSTVA BOGOŠTOVLJA

Da bogoštovnim činima doista iskažemo čast i poštovanje Bogu, treba da ih obavljamo: pobožno, istinito i pristojno.

a) **Pobožnost** je krepost koja nas potiče da dragovoljno i spremno činimo sve na veću slavu i čast Božju. Prema tome će naše bogoštovlje biti pobožno, ako bogoštovne čine vršimo dragovoljno i spremno s nakanom slaviti Boga.

Kako se pobožnost kod bogoštovnih čina redovno očituje u spoljašnjim znakovima i držanju tijela, to mnogi ljudi zamjenjuju te spoljašnje znakove sa samom pobožnošću. No to je neispravno, jer pobožnost kao krepost stoji u unutrašnjem činu i sklonosti volje te ima bogoštovnih čina koji se zbivaju samo unutrašnjim načinom, kao što opet može čovjek izvršiti neko izvanje bogoštovno djelo bez unutrašnje pobožnosti. Sami, dakle, spoljašnji čini, znakovi i držanje tijela samo su znakovi pobožnosti, a ne sama pobožnost.

Isto tako se često zamjenjuje čuvstvovanje s pobožnošću. Pobožna čuvstva često su znakovi i učinak pobožnosti, te čovjeka često potiču na dublju pobožnost. Ali ima veoma čestih slučajeva jakoga pobožnog čuvstvovanja bez ikake prave pobožnosti, tj. sklonosti volje bogoštovlju. Takovo je pobožno čuvstvovanje časovito i prolazno, te je slično onom sjemenu koje je palo pokraj puta, te ga ljudi pogaze i ptice nebeske pozoblju pa ne donese ploda. Premda pobožni bogoštovni čini često pobuđuju u nama pobožna čuvstva, ima mnogo slučajeva veoma intenzivne pobožnosti bez čuvstvovanja. Razlog je tome, što čuvstvovanje redovno nije u vlasti volje. Stoga pobožnost bez čuvstvovanja nije nimalo manja po vrijednosti od one sa pobožnim čuvstvovanjem.

Pod imenom pobožnosti posve opravdano označujemo i pojedinačne čine bogoštovlja. Na pr. jutarnja i večernja pobožnost, pobožnost Križnog puta, različite pobožnosti u čast svetima itd.

b) **Istinito** je bogoštovlje kad je u skladu s objavom Božjom i naukom Crkve. Bogoštovlje koje se protivi objavi Božjoj ili nauku Crkve koju vodi i ravna Duh Sveti, ne samo da nije istinito nego se takim bogoštovljem ne poštuje Bog, već se vrijeđa. Istinito će biti naše bogoštovlje, ako ga nastojimo prodahnuti duhom javnoga liturgijskog bogoštovlja i uz njega što tijesnije prisloniti. U javnom liturgijskom bogoslužju upotrebljava Crkva ono što je po nadahnuću Duha Svetoga napisano u Svetom pismu, što je Crkva vođena Duhom

Svetim propisala i što je duh ljudski prosvijetljen svetom vjerom najljepše i najvrednije stvorio. U praksi ćemo provoditi istinitost bogoštovlja, ako se u svojim bogoštovnim činima, molitvama i pobožnostima služimo od Crkve odobrenim molitvenicima i religioznim i pobožnim štivom.

c) Bogoštovlje je **pristojno,** ako bogoštovne čine obavljamo onako kako dolikuje časti Božjoj i svetaca. Valja se, dakle, kloniti kod bogoštovnih čina svega onoga što bi moglo drugoga odvratiti od pobožnosti, natjerati u smijeh ili sablazniti, pa makar to samo po sebi i ne bi bilo zlo. Budemo li se u bogoštovlju držali propisa, običaja i savjeta Crkve, biće naše bogoštovlje pristojno.

VI. BOGOŠTOVNI ČINI

Katoličko bogoštovlje obuhvata ove bogoštovne čine: klanjanje, sv. misu, sv. sakramente, molitvu, zavjet, zakletvu, praznovanje blagdana, post i nemrs i poštovanje pokorničkih dana ustezanjem od bučnih zabava.

Prvom zapoviješću Božjom zapovijeda Bog klanjanje i molitvu. Druga zapovijed Božja zahtijeva poštovanje imena Božjega i odnosi se na zavjet i zakletvu. Treća zapovijed Božja i I i II zapovijed crkvena zapovijedaju praznovanje blagdana i nedelje. III zapovijed crkvena zapovijeda post i nemrs. IV zapovijed crkvena zapovijeda godišnju sv. ispovijed i uskrsnu sv. pričest. V zapovijed crkvena zabranjuje bučne zabave i svečano svadbovanje u korizmi i adventu.

§ 21 Bogoštovlje zapovjeđeno prvom zapoviješću Božjom

I. KLANJANJE

Klanjanje je čin razuma i volje kojim priznajemo Boga najvećim i apsolutnim gospodarom o kojem smo posve ovisni. Klanjanje je bitni dio i najizrazitiji čin bogoštovlja. Klanjanje, kao čin razuma i volje, jest unutrašnje bogoštovlje, ali se redovno očituje i spoljašnjim načinom. Najdublji i najizrazitiji način klanjanja je ž r t v o v a n j e. Nalazimo ga kod svih religija. Kršćanstvo kao najsavršenija religija ima i najsavršeniju, najuzvišeniju i čistu žrtvu: s v. M i s u u kojoj se nekrvnim načinom prikazuje sam Isus Krist svom nebeskom Ocu. Bogu se najdublje klanjamo kad pobožno pribivamo sv. Misi i kad klečimo i prigibamo koljena pred presvetim oltarskim Sakramentom.

Crkva od apostolskih vremena čuva u svetohraništu presveti Sakramenat ne samo zato da se može dijeliti u svetoj pričesti, nego i stoga da se možemo Spasitelju pokloniti i izvan svete Mise. Pobožan će kršćanin rado Spasitelja pozdraviti

prolazeći mimo crkvu u kojoj se čuva presveti Sakramenat i po mogućnosti što češće Ga pohoditi da Mu se pokloni. Dobar će katolik veoma rado prisustvovati i svečanoj procesiji na Tijelovo da javno zasvjedoči vjeru u prisutnost Isusovu u presvetoj Euharistiji i da se Isusu javno i svečano pokloni.

II. MOLITVA

1. Pojam molitve

Najprirodniji način bogoštovlja je molitva. Susrećemo je kod svih naroda i plemena, pa i kod najprimitivnijih. Molitva je tako sastavni dio religije, da se bez nje religija ne da ni zamisliti. Stoga i nema religije bez molitve.

Moliti znači uzdići pamet i srce k Bogu. Čovjek moli kad pobožno i smjerno kazuje Bogu što za nj osjeća i što od Njega želi. Molitva može biti poklonstvena: kad se Bogu klanjamo; zahvalna: kad molitvom zahvaljujemo Bogu za dobročinstva; i prozbena: kad molimo od Boga milost. Moliti možemo unutrašnjim načinom, tj. u mislima, ili usmeno, tj. riječima. Osobiti način mislene molitve jest razmatranje (meditacija) ili razmišljanje o vjerskim istinama i kršćanskim dužnostima s kojim je spojena prošnja onih milosti na koje nas potsjeća razmatranje.

2. Dužnost i potreba molitve

Kao najprirodniji izljev bogoštovlja, molitva je u objektivnom smislu potrebna i stoga je molitva naša neuklonjiva dužnost. Božanski Spasitelj, koji se sam često molio svom nebeskom Ocu, nalaže molitvu kao uvjet za dobivanje milosti.

»Molite i daće vam se, tražite i naći ćete, kucajte i otvoriće vam se. Jer svaki koji moli, prima, i koji traži, nalazi, i koji kuca otvoriće mu se.« (Mat. 7, 7 i 8). »Zaista vam kažem ako što zamolite od Oca u ime moje, daće vam.« (Iv. 16, 23). »Bdijte i molite da ne padnete u napast.« (Mat. 26, 41). Apostoli često opominju vjernike na molitvu, tako na pr. sv. Pavao apostol u svojim poslanicama: »Molite se bez prestanka.« (I Sol. 5, 17); »U molitvama budite postojani« ((Rim. 12, 12); »Svakom molitvom i moljenjem molite se duhom u svako doba, i za to bdijte sa svom ustrajnošću i molitvom za sve svete« (Efež. 6, 18).

Sve te opomene nesumnjivi su znak da je molitva čovjeku potrebna za spasenje tako, da se bez nje odrasli čovjek ne može spasiti. Bog nije dužan dati čovjeku milost, stoga je potrebno milost postići molitvom. Sveci su smatrali molitvu potrebnom za spasenje. A apologeta Vajs (Weiss) kaže: »Tko zanemaruje molitvu, odbacuje jedine ljestve koje vode k Bogu.«

3. Uzvišenost molitve

Molitva nije samo naša dužnost i potreba nego je molitva i naše pravo, i to uzvišeno pravo. Počast je razgovarati

se s odličnom osobom. U molitvi razgovaramo s Bogom, a to je najveća počast i dostojanstvo čovjeka da može i smije razgovarati sa svojim Stvoriteljem kojega u molitvi smije nazivati Ocem svojim. Uzvišeno je dakle naše pravo da smijemo razgovarati s Bogom, tj. moliti se Njemu.

O uzvišenosti molitve lijepo i jezgrovito kaže molitvenik »Katolički đak« (od dra Kniewalda): »Molitva je najplemenitiji ljudski čin, a najljepša je slika čovjek u molitvi, mladić u molitvi. Čovjek je tako velik kako su mu velike misli, a misli su tako velike kako je velik predmet kojega se tiču. A jer je molitva uzdignuće duše i srca Bogu, to čovjek nije nikad veći nego kad moli«. (Str. 127.)

4. Uspješnost molitve

Molitvom ne samo slavimo Boga nego njome zadovoljujemo Bogu za svoje grijehe i pogreške, tečemo zasluge i dobivamo mnoge milosti potrebne za svrhunaravski i vremeniti život. Da molitvom postizavamo te plodove, slijedi već iz toga, što molitva sama po sebi ima tu prikladnost da se s njom postigne ono što se moli. No molitva sama po sebi nema još sigurnu uspješnost, jer Bog je slobodan te nije obavezan iskazivati svoje milosrđe zbog same molitve. Nego molitva ima (sigurnu) uspješnost zbog obećanja Božjega. Da je Bog obećao da će uslišiti molitvu, svjedoči nam Sveto pismo na mnogim mjestima. Najjače svjedočanstvo i jamstvo za sigurnu uspješnost molitve nalazimo u riječima samoga Isusa Krista koji obećaje da će nam se molitva uslišiti.

»Molite, i daće vam se, tražite, i naći ćete; kucajte i otvoriće vam se. Jer svaki koji moli, prima, i koji traži, nalazi, i koji kuca, otvoriće mu se. Ili, koji je među vama čovjek u koga, ako zamoli njegov sin hljeba, zar će mu dati kamen? Ili ako zamoli ribu, zar će mu dati zmiju? Ako dakle vi koji ste zli, znate dobre dare davati djeci svojoj, koliko će više Otac vaš koji je na nebesima, dati dobra onima koji ga mole.« (Mat. 7, 7—11.) »I što god zamolite u moje ime, ono ću učiniti da se proslavi Otac u Sinu. Ako li zamolite u mene u moje ime, ono ću učiniti.« (Iv. 14, 13 i 14.)

Molitva, dakle, koja ima potrebna svojstva, ima po obećanju Božjem (sigurnu) uspješnost.

5. Svojstva uspješne molitve

Da naša molitva bude na slavu Božju i da bude uslišana, treba predmet molitve da bude u skladu sa slavom Božjom i spasom naše duše i da sama molitva bude: pobožna, sabrana, ponizna, pouzdana, predana u volju Božju i postojana.

a) Molitva je u skladu sa slavom Božjom i sa spasom duše kad molimo svrhunaravna dobra i ona naravna dobra koja se ne protive spasu duše. U prvom redu treba moliti za svrhunaravna dobra, tj. za proširenje slave Božje, za vječno spasenje i za sredstva koja su nam potrebita za vječno spasenje, za potrebe svete Crkve, za obraćenje grešnika. Smijemo

moliti i za vremenita dobra, kao za zdravlje, blagostanje, uspjeh u radu i da nas minu fizička zla, ali uz uvjet da se to ne protivi spasenju duše. S obzirom na predmet molitve, biće ona sigurno uspješna, ako je predmet potreban ili veoma koristan za naše spasenje, inače ako je samo utoliko u skladu sa slavom Božjom i spasom naše duše da joj se ne protivi, biće molitva *uvjetno* uspješna, tj. utoliko ukoliko Gospodin predviđa da će nam koristiti spasu duše.

Nikad ne smijemo moliti za ono što je nemoralno i nedopušteno jer se Bogu nanosi uvreda kad tražimo da On potpomogne zlo djelo.

b) *Pobožno* molimo kad smo kod molitve proniknuti poštovanjem prema Bogu. Iskrena pobožnost očituje se i spoljašnjim držanjem. Ako je iskrena i nehinjena, pobuđuje i druge na pobožnost.

c) *Sabrano* molimo kad pazimo na smisao molitve, tj. mislimo na Boga, na vjersku tajnu u koje je čast namijenjena i na ono što od Boga molimo. Takova sabranost je unutrašnja i treba se trsiti da s takovom sabranošću molimo. No dovoljna je i ona sabranost koja sastoji u tom da započnemo molitvu s unutrašnjom sabranošću i za vrijeme molitve ne bavimo se nikojim drugim vanjskim poslom, premda nam misli proti našoj volji lete drugud.

d) *Ponizno* molimo kad smo svijesni svoje slabosti i da ne zavređujemo milost Božju, nego da ono što molimo, možemo dobiti samo po neizmjernom milosrđu i dobroti Božjoj i po zaslugama Kristovim. »Molitva ponizna čovjeka prodire nebesa.« (Crkv. 35, 21).

e) *Pouzdano* se molimo kad se nadamo da će nas Gospodin uslišiti. Imamo pravo nadati se da će nas Bog uslišiti, ako je predmet molitve takav, da je u skladu sa slavom Božjom i spasom naše duše.

f) *Predano u volju Božju* molimo kad prepuštamo Gospodinu da nas usliši kada i kako je Njegova sveta volja. To osobito vrijedi za prošnju vremenitih dobara.

Prekrasan primjer predane molitve pokazao nam je Isus kad se molio u vrtu Getsemaniju: »Oče moj! sve je moguće tebi; odnesi čašu ovu od mene, ali ne moja volja, nego tvoja da bude.« (Mat. 26, 29).

g) *Postojano* molimo kad ne prestajemo moliti se Bogu, ako i ne dobijemo odmah ono što molimo.

Za uspješnost molitve od velike je važnosti *stanje milosti posvetne*. Premda Gospodin uslišava i molitve grešnika, ako su spremni na pokoru, ipak je najuspješnija molitva koju obavljamo u stanju milosti posvetne. Koji je u stanju milosti posvetne, prijatelj je Božji, drži Njegove zapovijedi i Njemu nastoji ugoditi, stoga će Gospodin sigurnije uslišiti njegove molbe. To nam svjedoči i Isus Krist kad kaže: »Ako ostanete u meni i moje riječi ostanu u vama, što god hoćete, biće vam« (Iv. 15, 7). Stoga treba da se čuvamo smrtnog grijeha i tako čuvamo milost posvetnu.

6. Komu treba da se molimo

Molitva treba, u prvom redu, da bude upravljena Gospodinu kao stvoritelju i darivatelju svih dobara, a zatim svetima kao prijateljima i ugodnicima Božjim.

Privatno se smijemo moliti i malenoj djeci koja su umrla poslije krštenja, a prije nego su došla do razuma. Mnogi bogoslovi uče da se smijemo moliti i dušama u čistilištu, jer nas i one mogu zagovorom kod Boga pomoći.

7. Za koga ćemo moliti

Moliti možemo i moramo za sve kojima možemo molitvom koristiti i koje moramo ljubiti.

Prema tome trebamo moliti:

a) svaki za sebe;

b) za roditelje, domovinu, dobročinitelje i za sve vjernike;

c) za svakoga bližnjega, bio on grešnik ili neprijatelj naš. Iz svoje molitve ne smijemo nikoga pozitivno isključiti;

d) za duše u čistilištu, za sve uopće, ili za pojedine, osobito za one s kojima nas vežu naročite rodbinske veze ili koje su nam bili dobročinci. Veoma je plemenito moliti za one duše u čistilištu kojih se više nitko ne sjeća.

8. Kada i koliko treba moliti

Sv. pismo opominje nas da molimo *uvijek i bez prestanka*. »Molite se Bogu bez prestanka« (I Sol. 5, 17). No to se ne može uzeti tako da bi nam molitva imala biti jedini posao, jer je to nemoguće, nego smisao je tih riječi da cijelog života često molimo. Dužnost neprekidne (česte) molitve bez sumnje zadovoljava tko točno vrši vjerske dužnosti prisustvujući pobožno svetoj misi svake nedjelje i zapovjeđenog blagdana i primajući svete sakramente. Kršćanin treba, osim toga, nastojati da obavlja molitve svaki dan, osobito jutrom i večerom, prije i poslije jela, na pozdrav Gospi, kad nas muči napast i prije važnijih posala. Najsavršenije ćemo dužnost neprekidne molitve izvršivati, ako osim navedenih molitava učinimo sav svoj dnevni posao i odmor molitvom po često probuđenoj dobroj nakani.

§ 22 Grijesi proti prvoj zapovijedi Božjoj

Osim grijeha proti bogoslovskim krepostima griješi se proti prvoj zapovijedi: idolopoklonstvom, lažnim bogoštovljem, praznovjerjem, svetogrđem, simonijom i kušanjem Boga.

1. Idolopoklonstvo

Idolopoklonstvo je iskazivanje poštovanja živim ili neživim stvorovima koje pripada samo Bogu. Svako idolo-

poklonstvo težak je grijeh, jer iskazivanjem štovanja stvoru koje pripada isključivo Bogu, čini se Bogu, začetniku svega, najveća nepravda.

Grijeh idolopoklonstva čine ne samo pogani nego i oni koji svecima iskazuju božansku čast. U širem smislu griješe idolopoklonstvom oni koji štuju lažne svece (koji nijesu od Crkve proglašeni svecima) ili koji bi se usudili sebi prisvajati svetačko poštovanje lažnim čudesima i objavama hineći svetost.

Moderni grijeh idolopoklonstva počinjaju oni koji, zaraženi krivim načelima materijalizma, otpadoše od prave Kristove vjere te poput pogana štuju prirodu kao Boga (panteiste). No najodvratnije je idolopoklonstvo satanizam, obožavanje sotone, koje se u novije doba širi u sovjetskoj Rusiji.

2. Lažno bogoštovlje

Lažnim bogoštovljem griješi tko se klanja Bogu starozavjetnim obredima i tko se pravom Bogu klanja kultom koji sadrži što lažno u sebi.

Tako bi griješio tko bi htio vjeru potkrijepiti lažnim čudesima, tko bi predlagao na štovanje lažne relikvije, tko bi pokušao služiti sv. Misu ili dijeliti sv. sakramente, makar nije svećenik, i tko bi nečednim stvarima i činima htio štovati Boga.

3. Praznovjerje

Praznovjerjem griješi tko očekuje izvjesni učinak od neke stvari ili djela koji učinak ta stvar ili djelo ne može izvesti ni po prirodi svojoj, ni po određenju Božjem ni po naredbi Crkve.

Voda na pr. ima po naravi moć da gasi žeđu, po Božjoj odredbi da briše sa riječima Isusovim grijehe na krštenju, a po naredbi Crkve blagoslovena voda nas čini dionicima molitve Crkve.

Posebne vrste praznovjerja su: uzaludno upotrebljavanje stvari, gatanje, čaranje i spiritizam.

a) Uzaludno upotrebljavanje stvari je grijeh koji počinja tko upotrebljava neke stvari za izvjesne učinke koje te stvari ne mogu proizvesti, na pr. držati staru konjsku potpovu nad vratima kao čuvaricu sreće, nositi neke amajlije i zapise itd. Uzaludnim upotrebljavanjem stvari griješi i onaj koji izbjegava neke stvari i znakove, jer tobože nose nesreću, na pr. broj 13, putovanje u petak, susret s crnim mačkom itd.

Obavljanje trodnevnica ili devetnica na čast svecima, upotrebljavanje različitih blagoslovenih stvari nije praznovjerje dokle god se to čini, prema nauci i propisu Crkve, kao čin bogoštovlja, jer se ne podaje važnost broju tri ili devet, odnosno stvari, nego molitvi.

Uzaludno upotrebljavanje stvari, ukoliko dopušta sudjelovanje zlih duhova, bezuvjetno je uvijek teški grijeh. Ukoliko

se isključuje to sudjelovanje, može biti laki grijeh, ako se čini nepromišljeno ili u neznanju i ne podaje se tome tvrda vjera.

b) Gatanjem griješi tko hoće da sazna budućnost upotrebljavajući stvari koje za to nijesu određene od Boga. Na pr. vjerovanje u sne, pogađanje po brazgotinama na dlanu ili kartama.

Za gatanje vrijedi isto što je rečeno i za uzaludno upotrebljavanje stvari.

c) Čaranje ili bajanje (copranje) jest nastojanje s pomoću đavola nekim riječima ili znakovima izvesti izvjesni učinak na korist svoju ili na korist ili štetu bližnjega. Čaranje je uvijek smrtni grijeh, jer se tim čovjek utječe đavolu u pomoć.

d) Spiritizam je zazivanje duhova da se saznaju skrovite stvari, osobito sudbina pokojnika i tajna budućeg života.

Naučenjaci se razilaze u prosuđivanju spiritističkih pojava. Jedni dopuštaju da su spiritističke pojave svrhunaravne te se imaju pripisati djelovanju duhova. Drugi tvrde da su spiritističke pojave djelovanje prirodnih sila koje nijesu još dovoljno proučene, a treći govore da su to proste prevare vještih ljudi.

Nepobitna je činjenica da su neke spiritističke pojave doista djelovanje prirodnih sila, kao što su opet mnoge prevara vještaka. Znatan dio tih pojava ostao je do danas nerazjašnjen.

Bez obzira na podrijetlo tih pojava, spiritizam je zabranjen, jer se spiritiziranjem šire zablude protivne katoličkoj vjerskoj i ćudorednoj nauci. Spiritiste naime šire naopake pojmove i nazore o prekogrobnom životu. Osim toga spiritiziranje je pogibeljno po zdravlje, te osobito mediji stradaju živčano.

Ako se postavimo na stanovište da su dosada nerazjašnjene pojave učinak duhova koji se kod spiritističkih sjednica javljaju, što je veoma teško ustanoviti, to bi se te pojave imale pripisati djelovanju zlih duhova, jer učinci koji se kose s vjerom i moralom, mnoge kontradikcije i očigledne laži u kojima su uhvaćeni spiritistički duhovi, ne mogu se nikako pripisati djelovanju dobrih duhova. Za to je s ovog stanovišta spiritiziranje još strože zabranjeno.

Naučenjak koji ima dovoljnu spremu, smio bi prisustvovati spiritiziranju samo u cilju proučavanja izvora i prirode tih pojava, ali uz uvjet da time nikoga ne sablazni i da ne pristaje na sudjelovanje sa zlim duhovima.

4. Svetogrđe

Svetogrđe čini tko nedostojno postupa sa Bogu posvećenim osobama, stvarima i mjestima. Prema tome razlikujemo trovrsno svetogrđe: osobno, stvarno i mjesno.

A) O s o b n o s v e t o g r đ e čini tko: a) zlostavlja Bogu posvećene osobe, tj. svećenike, klerike, redovnike i redovnice; b) tko nečisto sagriješi s osobom koja je vezana zavjetom ili zakonom celibata na čistoću.

B) S t v a r n o s v e t o g r đ e čini tko: a) nedostojno ili nevaljalo prima svete sakramente; b) tko pogrđuje ili zlorabi stvari određene za bogoštovlje, zlobno ih oštećuje ili upotrebljava u praznovjerne svrhe; c) tko se ruga svetim obredima i molitvama.

C) M j e s n o s v e t o g r đ e čini tko oskvrnjuje mjesta određena za bogoštovne čine, tj. crkve, kapele i groblja. Mjesno svetogrđe čini se: hotimičnim ubistvom, nepravednim prolijevanjem krvi u znatnijoj mjeri, prljavim i bezbožnim činima (na pr. nepristojnom igrom, tučnjavom), pokapanjem nevjernika ili izopćenika koji je sudskom presudom izopćen iz Crkve te profanacijom, tj. upotrebljavanjem svetog mjesta u profane svrhe (na pr. trgovanjem, gozbama, kazališnim pretstavama itd), krađom u svetom mjestu, osobito krađom bogoslužbenih stvari.

Svetogrđe je težak grijeh proti bogoštovlju, jer tko nedostojno postupa sa Bogu posvećenim osobama, stvarima i mjestima, vrijeđa samog Boga kojemu su posvećene osobe, stvari i mjesta.

5. Simonija

Simonija, nazvana po Simonu magu, jest prodavanje i kupovanje duhovnih ili zemaljskih dobara koje su vezane s duhovnim dobrima za vremenitu cijenu. Crkva je uvijek strogo osuđivala i crkvenim kaznima proganjala simoniju, jer su duhovna dobra neprocjenjive vrijednosti i stoga se pogrđuju kad se izjednačuju sa zemaljskim stvarima i po njima ocjenjuju. Zato je i sv. Petar rekao Simonu magu koji mu je nudio novaca da može dijeliti Duha Svetoga: »Novci tvoji neka budu s tobom na propast, što si pomislio da se dar Božji može dobiti za novce.« (Dj. Ap. 8, 20).

Što se svećenicima daje za služenje svete mise (misne intencije) ili za drugu crkvenu službu, nije simonija, jer se to ne daje kao cijena sv. mise ili druge svećeničke službe, nego kao sredstvo za svećenikovo uzdržavanje, prema riječima sv. Pavla: »Ne znate li da oni koji čine svetu službu, od svetinje se hrane? i koji oltaru služe, s oltarom dijele? Tako i Gospod zapovjedi da oni koji evanđelje propovijedaju, od evanđelja žive« (I Kor. 9, 13). Tko dakle obavlja svećeničku službu, ima pravo na nagradu. To pravo na nagradu ne prestaje ni onda kad svećenik ima drugih sredstava za uzdržavanje, jer nagrada za službu nije milostinja nego je osnovana na pravednosti.

6. Kušanje Boga

Kušati Boga znači bez dovoljna razloga zahtijevati od Boga izvanredni učinak ili čudo. Trovrstan je izvor kušanja Boga:

a) n e v j e r a, tj. kad netko sumnja ili ne vjeruje u koju objavljenu istinu te traži čudo. Tako su kušali Boga Židovi tražeći od raspetoga Isusa: »Ako si Sin Božji, siđi s križa, pa ćemo Ti vjerovati.« (Mat. 27, 40).

b) z n a t i ž e l j a, kad netko ne sumnjajući, doduše, u svemogućtvo Božje nastoji ipak doznati hoće li Bog učiniti neki izvanredan učinak. Na pr. ako netko vjerujući u prisutnost Isusovu u presv. Euharistiji ipak traži da mu se Isus pojavi u svetoj hostiji vidljivim načinom;

c) p r e u z e t n o s t, kad netko bez nakane kušati Boga bez dovoljna razloga očekuje čudo, na pr. teško bolestan ne uzima lijek, jer očekuje da će čudom ozdraviti. Ova vrsta kušanja je grijeh i proti bogoslovskoj kreposti ufanja.

Kušanje Boga zbog sumnje ili nevjere uvijek je težak grijeh, jer se time griješi proti vjeri. Osim toga, to kušanje znači omalovažavanje i prezir Boga, jer se bez dovoljna razloga kuša dobrota i svemogućnost Božja.

§ 23 II zapovijed Božja: Ne uzmi imena Gospodina Boga svoga isprazno

1. POŠTOVANJE IMENA BOŽJEGA

Neizmjerna savršenost Božja daje neizrecivo dostojanstvo i svetost imenu Božjemu, riječi Bog. »Gospode, Gospode naš, kako je divno ime Tvoje po cijeloj zemlji!« kliče oduševljeno Psalmista (Ps. 8, 1). Jezik najvećeg pjesnika nije u stanju izgovoriti onako dostojno imena Božjega kako pristoji dostojanstvu neizmjerno savršenog bića. Izrailjci su bili svijesni toga, te se nijesu usudili izgovoriti imena Božjega »Jahve« (ja sam koji jesam), nego su u Sv. Pismu čitali namjesto toga »Adonaj« (»Gospodin«). Zapovijed Gospodnja, dakle, posve opravdano kaže: Ne uzmi imena Gospodina Boga svoga isprazno!

Ime ćemo Božje poštovati pozitivnim i negativnim načinom. P o z i t i v n i m načinom: izgovarajući ime Božje u molitvi, a u pouci, razgovoru i pismu s doličnim poštovanjem i ozbiljnošću. N e g a t i v n o ćemo poštovati ime Božje, ako se budemo čuvali bogohulstva, psovke, proklinjanja i nedostojnog izgovaranja imena Božjega. V a n r e d n i način poštovanja imena Božjega je z a v j e t i z a k l e t v a.

II. GRIJESI PROTI POŠTOVANJU IMENA BOŽJEGA

1. Isprazno izgovaranje imena Božjega

Isprazno izgovara ime Božje tko ga izgovara bez dostojna poštovanja: u šali, srditosti ili kao uobičajenu uzrečicu. Ovako isprazno izgovaranje imena Božjega redovno je laki grijeh, jer ne sadrži težu uvredu imena Božjega. Isprazno izgovaranje imena Božjega može biti težak grijeh zbog neistinite savjesti i poradi sablazni.

Što je rečeno o imenu Božjem, vrijedi razmjerno i za svece.

2. Bogohulstvo

Bogohulstvo je nedostojan govor o Bogu, svecima i svetim stvarima. Bogohulstvo se može počiniti riječima, slikama, znakovima ili kretnjama. Nedostojno se izražava o Bogu, svecima i svetim stvarima tko o Bogu, svecima i svetim stvarima govori riječima koje ne spadaju u pristojno društvo, koji tvrdi da je Bog nepravedan, tko bližnjemu bahato govori: »Ja sam Bog tvoj« i slično.

Bogohulstvo je, na žalost, naša narodna sramota koju Sv. pismo žigoše riječima: »Čovjek koji pohuli na Boga svojega, nosiće grijeh svoj, a tko opsuje ime Gospodnje, neka se pogubi.« (Lev. *22*, 15, 16).

Bogohulstvo je težak grijeh, jer se njime nanosi Bogu teška uvreda. Bogohulstvo je to veći grijeh što se srdžba odnosi na Boga i što su riječi nedostojnije. Bogohulstvo koje osim toga sadržava i krivovjerne izreke, grijeh je i proti vjeri.

3. Psovka

Psovku učini tko govori o bližnjemu ružne i nedostojne riječi. Psuje i onaj koji govori o neživim ili živim nerazumnim stvorovima nepristojno i nedostojno. Psovati bližnjega znači griješiti proti ljubavi prema bližnjemu. Psovati životinje ili nežive stvari grijeh je nestrpljivosti i srdžbe.

4. Proklinjanje

Proklinjati znači zazivati zlo na bližnjega. Proklinjanjem se griješi proti ljubavi bližnjega. Ako je s proklinjanjem spojeno nedostojno izgovaranje imena Božjega, onda je to bogohulstvo.

Proklinjati nežive stvari ili životinje izražaj je nestrpljivosti i srdžbe.

Proklinjanje, psovka, a pogotovu bogohulstvo ne dolikuje čovjeku kao razumnu biću, te čovjek ne samo da time griješi nego se i sramoti pred pristojnim i čestitim ljudima.

III. VANREDNI NAČIN POŠTOVANJA IMENA BOŽJEGA

Izvanredni načini poštovanja imena Božjega jesu: zavjet i zakletva.

A) ZAVJET

1. Z a v j e t o v a t i s e z n a č i p r o m i š l j e n o i s l o b o d n o o b e ć a t i B o g u d a ć e m o u č i n i t i n e k o m o r a l n o s a v r š e n i j e d j e l o.

Bitna karakteristika zavjeta je da se čovjek, slobodnom svojom voljom, obavezuje u savjesti učiniti na čast Bogu moralno savršenije djelo. Zavjetovati se može čovjek samo odlukom svoje volje, a nipošto tuđom voljom. Bez nakane vezati se obećanjem u savjesti (tj. pod grijeh u slučaju prestupka) nema zavjeta, već samo odluka ili jednostavno obećanje koje nas, doduše, obavezuje iz vjernosti, ali ne iz bogoštovlja. Zavjet u pravom smislu samo je ono obećanje koje je učinjeno Bogu u čast. No čovjek može obećati nešto u čast bl. Dj. Mariji, anđelima ili svecima, ali to će biti tek onda zavjet u pravom smislu, ako je obećanje namijenjeno u prvom redu časti Božjoj, a tek u drugom redu u čast svetima ili, bolje rečeno, na spomen svetih.

Predmet zavjeta može biti samo moralno savršenije djelo, tj. ono koje nam je zapovjeđeno ili savjetovano, a ne koje je tek dopušteno.

Tako ne može biti predmet zavjeta obećanje da će se čovjek oženiti, jer to nije moralno savršenije. Moralno savršenije od ženidbe je djevičanstvo ili sv. čistoća.

2. Vrste zavjeta

Zavjeti se uglavnom dijele na javne i privatne. J a v n i su zavjeti oni koje u ime Crkve prima od zavjetovanih zakoniti crkveni poglavar. To su tri redovnička zavjeta (čistoće, poslušnosti i siromaštva) koje čine redovnici i redovnice. Javni zavjeti se dijele na s v e č a n e i j e d n o s t a v n e. Svaki redovnik nakon kušnje (novicijata) čini privremene, jednostavne zavjete. Kad isteče rok tih privremenih zavjeta, čine redovnici svečane doživotne zavjete. (U nekim se redovima čine samo jednostavni doživotni zavjeti).

Svi ostali zavjeti su p r i v a t n i, jer se polažu skrovno ili privatno, bez primanja sa strane Crkve.

Prema tome što čovjek zavjetuje, imamo: osobne, stvarne i miješovite zavjete. Ako čovjek obeća izvršiti jedno djelo, to je osobni zavjet, ako obeća jednu stvar, to je stvarni zavjet, dok je miješoviti, ako se obeća i djelo i stvar. Na pr. miješoviti je zavjet, ako čovjek obeća pokloniti svijeću u prigodi hodočašća.

3. Obaveza zavjeta

Pohvalno je da čovjek svojim dragovoljnim obećanjem ili zavjetom prinosi Bogu žrtvu poklonstva, hvale i prošnje, ali nije dužan zavjetovati se. Ako se ipak zavjetovao, tada je na izvršenje zavjeta obavezan bogoštovljem. Tko zanemaruje izvršivanje zavjeta, ogrešuje se ne samo o obećanje zadano Bogu nego zanemaruje još i dužno poštovanje Boga na koje se sam svojom voljom obvezao.

Zato i kaže Sv. pismo: Kad koji čovjek učini zavjet Gospodu ili se zakune vezavši se dušom svojom, neka ne pogazi riječi svoje, nego neka učini sve što izađe iz usta njegovih.« (IV Mojs. 30, 3). Kad učiniš zavjet Gospodu Bogu svojemu, ne oklijevaj ispuniti ga, jer će ga tražiti od tebe Gospod, Bog tvoj, i biće na tebi grijeh.« (V Mojs. 23, 31). »Što god zavjetuješ, ispuni. Bolje je da se ne zavjetuješ negoli da se zavjetuješ pa ne ispuniš.« (Prop. 5, 3).

4. Prestanak obaveze

Zavjet prestaje obavezivati:

a) ako prođe vrijeme kad se imao zavjet ispuniti. Na pr. netko se zavjetuje da će postiti uoči stanovitog blagdana. Blagdan prođe, a nije postio, nema više obaveze;

b) ako stvar postane fizički ili moralno nemoguća;

c) ako se ne ispuni uvjet pod kojim se čovjek zavjetovao;

d) ako zavjet ukine onaj koji ima zakonitu vlast nad voljom onoga koji se zavjetovao, ili nad tvari koja je zavjetovana.

Tako mogu redovnički poglavari ukinuti sve privatne zavjete onih svojih redovnika koji su već učinili redovničke zavjete. Roditelji ili skrbnik mogu ukinuti sve zavjete malodobne djece koje čine prije navršene 12 godine kod ženske djece, a kod muške djece prije navršene 14 god. života. Ako se malodobnici poslije 12 ili 14, a prije navršene 18 godine života zavjetuju, to roditelji ili skrbnik mogu ukinuti samo onaj zavjet gdje imaju vlast nad tvari zavjeta, dok one kod kojih nemaju vlasti nad tvari zavjeta, mogu odgoditi na kasnije vrijeme, ako se protive njihovim pravima. Muž i žena mogu uzajamno ukidati, odnosno odgađati, izvršenje zavjeta kad koji od njih ima vlast nad tvari zavjeta ili ima neko pravo kojemu je zavjet protivan.

Sin ili kći zavjetuju se prije navršene 18 god. da će hodočastiti na daleko proštenište i tamo darovati stanoviti dar. Otac ili skrbnik može ukinuti zavjet darovanja, a zavjet hodočašća može odgoditi do navršene 18 god. Muž ili žena mogu ukidati ili odgađati one zavjete koji se protive njihovu bračnom stanju;

e) ako se dobije oprost od crkvenog poglavara. Crkva može po vlasti dobivenoj od Krista oprostiti od obaveza zavjeta uime Božje. Od redovničkih svečanih ili jednostavnih zavjeta, kao i od privatnih zavjeta koji su pridržani (rezervirani), može oprostiti samo Sv. Otac Papa. Sv. Ocu Papi su rezervirani privatni zavjeti savršene i vječne čistoće i zavjet stupiti u red u kojem se čine svečani zavjeti, oba su zavjeta

rezervirana tek onda, ako su zavjetovani nakon navršene 18 godine života. Ostale zavjete može oprostiti biskup svojim podložnicima, redovnički poglavar svojim redovnicima i onaj koji ima za to posebno ovlaštenje Sv. stolice.

Posebno ovlaštenje za oprost od zavjeta imaju ispovjednici franjevci i dominikovci. Tu vlast imaju i izvan ispovijedi;

f) zamjenjivanjem, kad se, mjesto obećanoga zavjetovanog djela, određuje drugo koje djelo.

Privatni nerezervirani zavjet može sam zavjetovanik zamijeniti boljim i savršenijim ili jednakim zavjetom, ali manjim djelom može zavjet zamijeniti samo onaj koji ima vlast oprostiti od zavjeta.

B) ZAKLETVA

1. Pojam zakletve

Zakletva je zazivanje Boga za svjedoka da istinu govorimo ili da ćemo obećanje iskupiti. Da zazivanje Boga za svjedoka bude prava zakletva, zahtijeva se: a) nakana zakleti se; b) podesna formula zakletve.

Tko nema nakane zakleti se, premda izgovori formulu zakletve, nije učinio valjanu zakletvu, nego samo fiktivnu. Fiktivna je zakletva težak grijeh protiv bogoštovlja, jer njome teško vrijeđamo Boga, a bližnjega zavodimo u zabludu te mu često nanosimo veliku šteu.

Zazivanje Boga za svjedoka obično se izražava riječima: »Tako mi Bog pomogao i ovo sveto Evanđelje«, »Tako mi Bog pomogao« ili »Zaklinjem se svemogućim Bogom«.

2. Vrste zakletve

Po spoljašnjem obliku dijeli se zakletva na svečanu i jednostavnu. Svečana se zakletva čini tako da se pred raspelom ili Evanđeljem izgovori formula zakletve u kojoj se podesnim riječima Bog zazivlje za svjedoka. Jednostavna je zakletva kad Boga zovemo za svjedoka podesnim riječima, ali bez spoljašnjih znakova. I svečana i jednostavna zakletva jednako obavezuju.

3. Svetost zakletve

Zakletva je po prirodi svojoj bogoštovno djelo kojim Bogu iskazujemo poštovanje priznavajući njegovo nepogrešivo sveznanje i istinitost. Za to je zakletva dobro i dopušteno djelo.

Spasitelj kaže o zakletvi: »Čuli ste da je kazano starima: Ne kuni se krivo, a ispuni što si se Gospodinu zakleo. A ja vam kažem da se ne kunete nikako: ni nebom, jer je prijestolje Božje, ni zemljom, jer je pod-

nožje nogama njegovim, ni Jerusalimom, jer je grad velikoga kralja. Ne kuni se ni glavom svojom, jer ne možeš nijedne vlasi učiniti bijelom ili crnom. Nego vaša riječ neka bude: da, da, ne, ne!, a što je više od toga, od zla je.« (Mat. 5, 33—37). Iz tih riječi se čini da Spasitelj hoće zabraniti apsolutno svaku zakletvu. No uzmemo li u obzir da se sam Bog u Starom Zavjetu zaklinje: »Zakleo se Gospod i nije se pokajao, ti si svećenik dovijeka po redu Melkisedekovu« (Ps. 109, 4) te da On kaže: »Gospodina se Boga tvoga boj, Njega poštuj i Njegovim se imenom kuni, a osobito jer se Spasitelj sam zaklinjao (na pr. pred Kajfom), moramo zaključiti da Isusova zabrana zakletve ima ovaj smisao: a) Isus zabranjuje bezrazložnu zakletvu; b) Isus želi da bi svi kršćani bili tako savršeni, da bi zakletva bila suvišna u kršćanskom društvu. To se vidi iz samih Isusovih riječi: Nego vaša riječ neka bude: da, da, ne, ne!, a što je više od toga, od zla je.« Ne kaže, dakle, Isus da je zakletva zla, nego zlo (neistina i neiskrenost) je razlog zakletve. Tako je shvatio Isusovu zabranu i sv. Pavao kad se u II. posl. Korinćanima sam zaklinje: »A ja za svjedoka Boga prizivam na svoju dušu da štedeći vas nisam došao u Korint.« (II. Kor. 1, 23). Tako shvaća Isusovu zabranu i Crkva kad dopušta i zahtijeva zakletvu.

4. Svojstva zakletve

Da zakletva bude dobro i dopušteno djelo mora biti: istinita, razložna i pravedna. »Z a k l i n j a ć e š s e i s t i n i t o, r a z l o ž n o i p r a v e d n o« (Jeremija 4, 2).

a) I s t i n i t a je zakletva kad zakletvom potvrđujemo samo ono što bez svake sumnje držimo za istinu ili što posve ozbiljno kanimo učiniti. Krivo bi se, dakle, zakleo onaj koji bi zakletvom tvrdio ono za što zna da nije istina, ili sumnja, ili uopće ne zna da li je istina, i onaj koji bi se zakleo da će učiniti ono što zapravo ne kani učiniti.

Kriva zakletva jedan je od najtežih grijeha, jer se Bog, sama istina i svetost, zove za svjedoka laži i prevare. Krivom se zakletvom izazivlje kazan Božja. Sveto pismo kaže: »To je prokletstvo koje izađe na svu zemlju, jer svaki koji krade ... i koji se god krivo zaklinje, istrijebiće se. Tako govori Gospod Bog nad vojskama: prokletstvo neka dođe na kuću lupeža i na kuću onoga koji se krivo kune svojim imenom, i stajaće mu usred kuće i satrće je drvlje i kamenje« (Zah. 5, 3 ss).

K r i v a j e z a k l e t v a u v i j e k t e ž a k g r i j e h, pa makar laž zakletvom potkrijepljena bila sama po sebi laki grijeh.

b) R a z l o ž n a je zakletva kad zakletvom potvrđujemo samo ono za što imamo dovoljan i važan razlog da se zakunemo, tj. kad je potreba ili kad velika korist traži zakletvu. To će redovno biti onda kad od nas zakletvu traži zakonita crkvena ili državna vlast. Tko se bez dovoljna razloga zaklinje, čini laki grijeh.

c) P r a v e d n a je zakletva kad zakletvom potvrđujemo ili obećajemo samo ono što možemo bez grijeha ustvrditi ili obećati.

Nepravedna je zakletva kad zakletvom potvrđujemo kazivanje tuđih pogrešaka o kojima bismo morali šutjeti, ili obećanje da ćemo učiniti ono što zabranjuje moralni zakon.

5. Obaveza zakletve

Zakletva kojom smo nešto obećali, s dva nas razloga obavezuje na izvršenje obećanja: iz razloga bogoštovlja i vjernosti.

Zakletva vjernosti državnoj vlasti (službenička i vojnička zakletva) i zakletva kojom se obećaje izvršivanje pravila nekog udruženja, obavezuje samo na ono što se može bez grijeha učiniti, tj. na ono što se ne kosi s moralnim zakonom.

Zakletva kojom se netko zakleo da će zlo djelo učiniti, ne obavezuje i ne smije se izvršiti.

6. Prestanak obaveze

Zakletva kojom se nešto obećaje može utrnuti: a) ako nestane svrhe ili se ne ispuni uvjet pod kojim se čovjek zakleo; b) ako se bitno promijeni obećana stvar; c) ako onaj u čiju je korist obećanje zakletvom dano, oprosti od obaveze.

Osim toga može zakletva da prestane vezati: ukidanjem, oprostom i zamjenom. Oprostiti od zakletve, ukinuti je ili zamijeniti (zakletvom obećanu stvar) može samo onaj koji može oprostiti, ukinuti ili zamijeniti zavjet.

Ako je zakletvom obećana stvar u korist drugoga koji neće dati oprost, tada može Sv. stolica oprostiti, ako je potreba ili to traži korist Crkve.

§ 24 III zapovijed Božja i I i II zapovijed crkvena

I. SVETKOVANJE NEDJELJE I BLAGDANA

Čovjek je dužan štovati Boga ne samo privatnim bogoštovljem nego i javnim. Ta dužnost izlazi već iz prirodnoga moralnog zakona. Čovjek je naime društveno biće od Boga stvoreno da živi u zajednici. Po tome je volja Božja da čovjek Boga poštuje i u zajednici s drugim ljudima javnim ili socijalnim bogoštovljem. Javno bogoštovlje nalazimo kod svih religija kao bitni dio religije.

Da čovjek uzmogne Boga javno poštovati u zajednici s drugima, potrebno je da budu određeni i izvjesni dani za javno bogoštovlje i način javnog bogoštovlja. Stoga je pozitivni zakon Božji u Starom zavjetu tačno propisao način i vrijeme javnog bogoštovlja. Sam Bog je u III zapovijedi odredio da se s e d m i dan u sedmici ima posvetiti javnom bogoštovlju.

»Spomeni se da svetkuješ dan subotnji! Šest dana radi i izvršuj sve poslove svoje! a sedmi je dan subota Gospoda Boga tvojega; u taj dan ne radi ni jednoga posla ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni živinče tvoje ni stranac koji je unutar vrata tvojih, jer je za šest dana stvorio Gospod nebo i zemlju i mora i sve što je u njima, a u sedmi je dan počinuo, zato je Gospod blagoslovio dan subotnji i posvetio ga« (II Mojs. 20, 8—11). U dan Gospodnji su Izrailjci držali ne samo subotnji počinak nego su po zapovijedi Božjoj i prikazivali žrtve, sastajali se u zbornicama na molitvu i čitanje i tumačenje Sv. pisma.

Starozavjetni bogoštovni zakon je ukinut i zamijenjen novozavjetnim bogoštovnim zakonom. Mjesto žrtava starozavjetnih ustanovio je Isus Krist novozavjetnu žrtvu: sv. misu u kojoj se obnavlja Kristova žrtva na križu. Budući da je Isus Krist rekao: »Subota je načinjena čovjeka radi, a ne čovjek subote radi, to je Sin čovječji gospodar i od subote« (Marko 2, 27 i 28), te su apostoli s pravom, na osnovi vlasti od Krista dobivene, odredili da dan Gospodnji bude prvi dan u sedmici, tj. nedjelja mjesto sedmog dana ili subote. Razlog je ovoj promjeni uskrsnuće Isusovo i dolazak Duha Svetoga, što se oboje dogodilo u prvi dan sedmice, tj. u nedjelju.

Osim toga ustanovila je Crkva na čast Bogu i svetima još posebne svetkovine koje se imaju jednako svetkovati kao nedjelja.

II. ZAPOVJEĐENE SVETKOVINE

Zapovjeđene svetkovine jesu:

1. **Sve nedjelje** u godini.
2. Osim Uskrsa i Duhova, koji padaju u nedjelju, **Božić, Obrezovanje** (Nova godina), **Bogojavljenje, Spasovo, Tijelovo, Uznesenje bl. Dj. Marije** (Velika Gospa), **Bezgrešno Začeće bl. Dj. Marije, Sv. Petar i Pavao, Svi sveti.**

U crkvenom zakoniku navodi se **blagdan sv. Josipa** kao zapovjeđeni blagdan za cijelu Crkvu, ali se u mnogim biskupijama ne svetkuje kao zapovjeđeni praznik. Razlog je, što je taj blagdan uveden tek g. 1918, a biskupi ga ne mogu za pojedine biskupije uvesti bez dopuštenja Sv. stolice. U našoj državi se blagdan sv. Josipa slavi kao zapovjeđeni blagdan samo u sarajevskoj nadbiskupiji, u senjskoj, ljubljanskoj i mariborskoj biskupiji, dok se u ostalim biskupijama naše države ne slavi.

III. NAČIN SVETKOVANJA

Nedjelju i zapovjeđene svetkovine treba svetkovati p r i b i v a n j e m s v e t o j m i s i i p o č i n k o m.

A) Prisustvovanje sv. misi

Žrtva Kristova na križu je izvor našeg spasenja i najveća zadovoljština veličanstvu Božjem za grijehe cijelog

čovječanstva. Sveta misa je istodobno obnavljanje žrtve Spasiteljeve na križu: Zato je ona Bogu najdostojnije bogoslužje i najobilatiji izvor svih milosti koje su nam potrebite za provođenje kršćanskog ćudorednog života i postignuće vječnog spasenja. Stoga bi kršćanin prisustvovanje sv. misi morao smatrati ne samo svojom svetom dužnošću nego se i presretnim smatrati, što može i smije pribivati toj najuzvišenijoj tajni.

Budući da je sveta misa Bogu najdostojnije bogoslužje i izvor svih milosti, to je ona ne samo središte kršćanskog bogoštovlja nego treba da bude i žarište kršćanskog života. Stoga C r k v a i z a p o v i j e d a kao t e š k u d u ž n o s t, koja obavezuje pod smrtni grijeh, p r i s u s t v o v a n j e s v. m i s i u s v e n e d j e l j e i z a p o v j e đ e n e s v e t k o v i n e. Na tu je dužnost obavezan svaki kršćanin, obojega spola, koji je navršio 7 godina i došao do porabe razuma.

1. D u ž n o s t s e t a z a d o v o l j a v a, a k o s e **sabrano, s nakanom i tjelesno** p r i s u s t v u j e c i j e l o j s v e t o j m i s i.

a) S a b r a n o prisustvuje tko pazi na svetu misu i barem pažljivo zamjećuje glavne dijelove svete mise: prikazbu, pretvorbu i svetu pričest. Crkva toplo opominje vjernike da se što pobožnije vladaju kod svete mise i klone se svake rastresenosti te da budu i unutrašnjim načinom što sabraniji. No ipak je za ispunjenje dužnosti dovoljna i izvanjska pažnja i sabranost koja sastoji u tom da čovjek isključi vanjsku rastresenost (razgovaranje, čitanje, spavanje, razgledavanje slika i kipova itd.) te, iako je unutrašnje rastresen, da barem zamijeti glavne dijelove svete mise: prikazbu, pretvorbu i svetu pričest.

Tko bi za vrijeme cijele svete mise spavao, razgovarao ili što drugo radio čime bi bio spriječen u pažnji na glavne dijelove svete mise, ne bi zadovoljio dužnost. Tko se za vrijeme svete mise ispovijeda, udovoljuje dužnosti, ako uz ispovijedanje može pratiti glavne dijelove svete mise, što je redovno moguće.

Kako se sveta misa prikazuje Bogu uime vjernika koje zastupa svećenik, to Crkva želi da vjernici budu što a k t i v n i j i u svetoj misi. U prva su kršćanska vremena svi nazočni kršćani zajedno sa svećenikom pjevali i odgovarali mu kod svete mise, te su tako bili usko povezani sa sv. žrtvom. Danas je to mnogima nemoguće radi neznanja liturgijskog jezika. Ali zato i danas može svaki pismeni čovjek pratiti cijelu svetu misu doslovce iz Rimskog misala. (Na hrvatski jezik je preveo i izdao Rimski misal dr. Kniewald). Kako je sama sv. misa najljepša i najuzvišenija molitva, to nema boljeg molitvenika od Rimskog misala. Veliki Papa Pijo XI preporučuje vjernicima: »Nemojte moliti kod sv. mise drugo što, već m o l i t e s a m u s v. m i s u!« Prateći iz misala svetu misu biće nam sv. misa razumljivija i pred nama će se otvarati sva ona

veličanstvena sadržina sv. žrtve, pa nam sveta misa neće biti težak teret, jer joj nećemo prisustvovati kao tuđinci, već sa punim osjećajem liturgijske ljepote, kako kaže Papa Pijo XI (Apost. konstitucija od 20 XII 1928).

b) Treba imati n a k a n u prisustvovati svetoj misi. Stoga, tko dođe na misu samo za to da čuje pjevanje ili glazbu, nije udovoljio dužnosti, dok onaj koji dođe iz straha pred roditeljima, a ujedno da Boga poštuje, udovoljuje dužnosti.

c) T j e l e s n o prisustvuje svetoj misi tko se nalazi tamo gdje se služi sveta misa te je u moralnoj vezi sa svećenikom i može zamijetiti sv. misu, nalazio se u crkvi ili izvan nje. Tko se nalazi izvan crkve pribiva svetoj misi, ako s onima koji su u crkvi sačinjava cjelinu, a ne može u crkvi stati zbog pomanjkanja prostora.

Preko radija ne može se zadovoljiti dužnost, jer crkva traži tjelesno pribivanje sv. misi.

Vjernici mogu crkveni zakon, da slušaju svetu misu, zadovoljiti ne samo u svojoj župnoj crkvi, već u kojoj god katoličkoj crkvi (bez razlike obreda); isto tako i u kojoj god javnoj ili polujavnoj kapeli, štoviše, i u kapelama podignutim na groblju nad pojedinim grobnicama.

d) C i j e l o j s v e t o j m i s i treba prisustvovati, od pristupnih molitava do konačnog blagoslova. Tko ne može prisustvovati cijeloj svetoj misi, a može bitnim dijelovima prisustvovati, dužan je barem to učiniti. Tko prisustvuje barem bitnim dijelovima: prikazanju, pretvorbi i sv. pričesti, ispunio je dužnost te mu je neopravdani izostanak od ostalih dijelova laki grijeh. Ne može se zadovoljiti dužnost slušanja sv. mise tako, da se nekim bitnim dijelovima pribiva kod jedne sv. mise, a drugim kod druge. Sv. misa se naime sastoji od tri bitna dijela: prikazbe, pretvorbe i sv. pričesti, koji se ne smiju jedan od drugoga odijeliti, jer sačinjavaju jednu žrtvu.

2. **Razlozi koji ispričavaju** polazak svete mise jesu: nemogućnost fizička i moralna, ljubav prema bližnjemu i dužnost.

a) F i z i č k a n e m o g u ć n o s t je kod teških bolesnika koji zbog nedostataka tjelesnih sila ne mogu poći u crkvu, utamničenika i kod onih koji su tako udaljeni od crkve, da im ni uz najveće žrtve nije moguće doći u crkvu.

b) M o r a l n a n e m o g u ć n o s t je svaka velika neugodnost kojoj je čovjek izvrgnut pribivanjem sv. misi. Moralna nemogućnost koja ispričava od polaska sv. mise, jest udaljenost (barem 1 sat hoda), svaka bolest kao i slabunjavost kod koje se opravdano bojati da će čovjeku nauditi zdravlju, potreba započeti ili nastaviti putovanje koje se bez poteškoća ili štete ne može odgoditi ni prekinuti. Pomanjkanje odijela koje odgovara jednom staležu kao i šteta kod trgovine ili gospodarstva koja je barem dvostruka od dnevne privrede.

c) L j u b a v p r e m a b l i ž n j e m u ispričava od polaska svete mise kad treba bližnjemu pomoći u duhovnoj ili tjelesnoj potrebi, na pr. dvoriti i čuvati teško bolesna ili maleno dijete, gasiti požar, sprečavati pucanje nasipa kod rijeka, potreba da koga spriječimo u grijehu.

d) D u ž n o š ć u su spriječeni svi oni koji moraju radi općeg dobra vršiti neku službu koja ih sprečava u polasku sv. mise. Tako su ispričani vojnici koji moraju biti na straži, željeznički i poštanski činovnici, ukoliko moraju biti u službi kad se drži sveta misa. No i ti su dužni pribivati svetoj misi kad god im se pruži prilika. Služinčad je također ispričana, ukoliko mora vršiti kućne poslove, a ranije ne može ići k svetoj misi. Gospodari i poslodavci su strogo obavezani da svojim slugama i radnicima pruže zgodu da ispune svoju kršćansku dužnost.

B) NEDJELJNI POČINAK

1. U nedjelje i blagdane zabranjeni su, od ponoći do ponoći, t e ž a č k i p o s l o v i i svi j a v n i p o s l o v i u uredima i sudovima. Osim toga, Crkva propisuje da se u nedjelje i zapovjeđene svetkovine ne održavaju: sajmovi, prodavanja robe u javnim dućanima i dražbe, ukoliko ne postoji protivan običaj ili posebno dopuštenje.

Kao težački poslovi smatraju se: poljoprivredni poslovi: kopanje, oranje, sijanje, žetva, berba grožđa ili voća i različiti zanatlijski i industrijski poslovi kad se tijelo vrlo umori.

R a z l o g nedjeljnom počinku u prvom je redu b o g o š t o v l j e, jer se nedjeljnim i blagdanskim počinkom čovjek lakše može dati na dužno bogoštovlje. Osim toga, tijelo treba p o č i n k a i odmora od dnevnih posala i briga. Veoma je važan i s o c i j a l n i m o m e n a t: Članovi obitelji većinom su kroz sedmicu znatno obuzeti svojim poslovima, pa tek nedjeljom i blagdanom dospiju malo više vremena posvetiti međusobnom obiteljskom saobraćaju, a osobito odgoji omladine. S tih razloga zabranu težačkih poslova Crkva smatra teškom obavezom koja obavezuje pod smrtni grijeh.

Tko bi nedjeljom ili blagdanom radio dva sata težački posao, počinio bi težak grijeh.

2. Iako veoma važni motivi vojuju za nedjeljni počinak, ipak može biti čovjek i s p r i č a n od te obaveze: n u ž d o m, p o b o ž n o š ć u, l j u b a v l j u i o b i č a j e m.

a) J a v n a i l i p r i v a t n a p o t r e b a ispričava od zabrane težačkih radova. Dopušteni su dakle radovi u onim tvornicama u nedjelju i blagdane u kojima je nemoguće prekinuti rad bez velike štete. U svim tvornicama gdje se svaki dan uvečer može prekinuti posao, mora se i nedjeljom i blagdanom prekinuti. Radovi koji su potrebni da se ukloni veliko

zlo od pojedinca ili zajednice dopušteni su blagdanima, na pr., popravljanje nasipa kad prijeti poplava, gašenje požara, popravak željezničke pruge (najnužniji) itd. Siromasi, kojima je potreban rad u nedjelju da mogu pribaviti potrebne živežne namirnice, smiju raditi u nedjelju i blagdan koliko im je to potrebno.

b) Bogoštovlje često puta iziskuje neke težačke poslove u nedjelju: pripremanje oltara za svetu misu pod vedrim nebom, kićenje crkve i slično. Svi taki poslovi dopušteni su ukoliko se ne mogu obaviti u predvečerje.

c) Ljubav prema bližnjemu dovoljan je razlog da se u nedjelju ili blagdan obave neki poslovi, na pr. sve ono što je potrebno za liječenje bolesnika ili podupiranje siromaha, a ne može se bez poteškoće ili štete dan prije učiniti.

d) Običajem koji vlada u nekom kraju ili možda i posvuda dopušteni su neki radovi, na pr. pekarski, gostioničarski i brijački radovi. Po čitavom je svijetu običaj da željeznice i pošte rade i nedjeljom i blagdanom, jer bi inače nastali mnogi poremećaji u prometu, osobito u velikim gradovima.

Sportske vježbe i utakmice, izleti u prirodu nijesu nedjeljom zabranjeni, ali su priređivači u savjesti obavezani da njima ne sprečavaju vjerskih dužnosti.

C) Primanje svetih sakramenata i slušanje riječi Božje

Prvi su kršćani redovito svake nedjelje i blagdana primali sv. pričest kod svete mise i tako su najuže bili združeni sa sv. žrtvom. Crkva toplo preporučuje vjernicima da se što češće okupljaju oko stola Gospodnjega. Za to su najpodesniji dani njedjelje i blagdani.

Slušanje propovijedi mnogim je kršćanima neophodno potrebito za tečenje vjerskog znanja i provođenje religioznoga i moralnoga kršćanskog života. Stoga Crkva pozivlje vjernike na slušanje riječi Božje. Premda Crkva ne zapovijeda slušanje propovijedi, strogo je obavezan na slušanje propovijedi svaki kršćanin koji drugim načinom ne može doći do potrebnoga vjerskog i moralnog znanja.

§ 25 III zapovijed crkvena: Posti zapovjeđene poste i u određene dane ne mrsi

I. Svrha posta i nemrsa

Svaki čovjek osjeća sa sv. Pavlom u sebi dva zakona: zakon duha i zakon puti: Zakon duha potiče čovjeka da teži za duhovnim svrhunaravnim vrednotama. Zakon puti teži za sjetilnim i vremenitim. Čovjek, kao biće koje sastoji iz duše i tijela, ima opravdanih zahtjeva sjetilnoga ili tjelesnog života, ali sjetilne težnje ne smiju njim gospodovati, nego se moraju podlagati duševnim potrebama i moralnom zakonu.

Po istočnom grijehu čovjek je tako sklon sjetilnim težnjama, te treba žilave borbe i odricanja za provođenje ćudorednoga kreposnog života. U toj borbi nije dovoljno odricati se samo nedopuštenih užitaka, nego po istočnom grijehu baštinjenim sklonostima volje na grijeh i sjetilnosti treba suprotstaviti duh i sklonost odricanju. Najsavršeniji uzor kreposti i savršenosti, Isus Krist, pozivlje nas na odricanje: »Tko hoće da ide za mnom, neka se odreče sebe i uzme križ svoj svaki dan i ide za mnom« (Luka 9, 23).

Iskustvo nas uči da je umjerenost u jelu i odricanje inače dopuštenih užitaka hrane veoma podesno sredstvo za obuzdavanje i stišavanje strasti. Da Crkva ima pred očima taj cilj kad nam nalaže post i nemrs, vidi se iz korizmene prefacije u kojoj Crkva moli: »Oče svemogući, vječni Bože, koji tjelesnim postom obuzdavaš opačine, duh dižeš, krepost daješ i nagrade.«

Svrha posta i nemrsa je nadalje pokora i zadovoljština za grijehe. »Promijenimo odijelo u vreću i u pepeo; postimo i plačimo pred Gospodom, jer je bogat milosrđem Bog naš da oprosti grijehe naše« pozivlje nas Crkva sa prorokom Joelom (Joel 2, 17) kod blagoslova pepela na čistu srijedu kad počinje korizmeni post.

Post je također žrtva kojom štujemo Boga. U korizmenoj liturgiji nazivlje se post žrtvom, a u molitvi na početku svete mise na Pepelnicu moli Crkva »da časne blagdane postova započnu vjernici dostojnom bogoljubnošću i da ih sprovedu nesmetanom pobožnošću.«

I sam božanski Spasitelj dao nam je primjer u tom kad je na početku svoga javnog djelovanja postio 40 dana.

II. Obaveza posta i nemrsa

Post i nemrs kao odricanje, pokora i bogoštovno djelo preporučuje Sv. pismo, a crkveni zakon nalaže dužnost posta i nemrsa. III zapovijed crkvena: »Posti zapovjeđene poste i u određene dane ne mrsi« izložena je u crkvenom zakoniku (Codex iuris canonici u can. 1250—1254).

A) POST

1. Postiti znači uskratiti sebi hrane, tako da se samo jedanput na dan do sitosti najedemo, a ujutro i uveče da samo malo založimo. Glavni obrok, do sitosti, može se uzeti ili u podne ili uveče. Na posne dane, osim u korizmi, jest i nemrs.

U korizmi je petkom i subotom i nemrs, a ostale dane, tj. u ponedjeljak, utorak, srijedu i četvrtak samo je post, a ne i nemrs. Na te se dane smije samo jedanput dnevno uživati meso.

2. Zapovjeđeni dani posta jesu:

a) **korizma**, tj. od Čiste srijede ili Pepelnice do Velike subote u podne;

b) **kvatri**, tj. srijeda, petak i subota u početku četiriju godišnjih doba (proljetni su kvatri u prvoj korizmenoj nedjelji, ljetni u duhovskoj osmini, jesenski iza 14 septembra, tj. iza blagdana Uzvišenja sv. Križa, a zimski iza treće nedjelje u adventu);

c) **uoči Duhova, Velike Gospe, Sviju svetih i Božića.** (Po partikularnom pravu Zagrebačke nadbiskupije veže zapovijed posta i nemrsa i uoči **Bezgrešnog Začeća bl. Dj. Marije).**

U nedjelju i zapovjeđene blagdane nema nikada posta ni nemrsa, niti se post i nemrs prenose na dan prije. Ako dakle koje godine padne koji zapovjeđeni post na nedjelju, to te godine nema na taj dan posta.

3. Crkvena zapovijed posta obavezuje svakog kršćanina koji je navršio **21** godinu, a nije navršio **59** godina.

B) NEMRS

1. Zapovijed nemrsa zabranjuje jesti meso i juhu od mesa, ali ne zabranjuje jesti jaja, mlijeko, sir, maslac ni ma kakvi začin, pa ni onaj od životinjske masti. Meso hladnokrvnih životinja dopušteno je uvijek uživati.

Hladnokrvnim životinjama u smislu crkvenih propisa o nemrsu smatraju se: ribe, gmizavci, vodozemci, kornjače, školjke, raci, sipe, puževi, morski raci i morske zvijezde. Među toplokrvne životinje u istom smislu ubrajaju se sisavci i ptice. Od toplokrvnih životinja, na osnovi uvedenog običaja, smatra se kao nemrsno jelo meso od: vidre, dabra, tuljana i morževa, a od ptica: divlje patke.

2. Zapovijed nemrsa veže:

a) u sve petke u godini, ako nije zapovjeđeni blagdan;

b) na Čistu srijedu, korizmene petke i subote, kvatrene srijede, petke i subote;

c) uoči Duhova, Velike Gospe, Svih svetih i Božića (u Zagrebačkoj nadbiskupiji i uoči Bezgrešnog Začeća).

3. Zapovijed nemrsa veže sve kršćane koji su navršili 7 godina života i došli do porabe razuma.

III. Prestanak obaveze posta i nemrsa

A) Od posta ispričava: bolest i tjelesna slabost, teški duševni ili tjelesni rad, oprost koji može podijeliti župnik pojedincima i obiteljima.

B) Od nemrsa ispričava: bolest ili tjelesna slabost, pomanjkanje dovoljne i zdrave nemrsne hrane za one koji su prisiljeni uzimati hranu u gostionicama ili u građanskim iskuhavaonicama, a osobito na putovanju, zatim oprost ili dispenza.

Da bolest ili tjelesna slabost ispriča od posta ili nemrsa, nije potrebna izjava liječnika, nego razborit sud da bi čovjeku post ili nemrs mogao nauditi zdravlju.

Težak duševni ili naporan fizički rad, ispričava od posta, ako čovjek na pr. zbog posta iza naporna rada osjeća glavobolju. Za umirenje savjesti u sumnjivim slučajevima najbolje je ili zatražiti oprost ili se posavjetovati s ispovjednikom.

Za oprost može biti dovoljan razlog težak posao ili vanredna kakova zgoda, na pr. imendan, rođendan ili kaka druga proslava. Tko se posluži oprostom, treba mjesto posta ili nemrsa da učini koje drugo dobro djelo, na pr. molitvu ili milostinju.

U staro kršćansko doba bio je post veoma strog, pa je prema njemu današnja posna disciplina neisporediva blaga. Kad usto znamo da je po mišljenju moderne medicine umjerenost u jelu veoma korisna zdravlju, treba da to radije vršimo propise crkvenog zakona o postu i nemrsu koji smjera na čast Božju i duhovnu blagodat našu.

Biskupi redovno svake godine daju za izvjesne dane oprost od nemrsa za sve svoje vjernike i oprost od posta i nemrsa za pojedine staleže. Taj se oprost redovno svake godine daje prije korizme i važi za dotičnu godinu sve do slijedeće korizme, a proglašuje se u crkvi na Nadjelju pedesetnicu (prije početka korizme).

§ 26 IV zapovijed crkvena: Godišnja ispovijed i uskrsna sveta pričest

1. Sv. ispovijed

Cilj je čovječjeg života na zemlji postići vječno blaženstvo. To nije moguće bez posvetne milosti koja nam daje pravo na blaženo gledanje Boga. Na svetom krštenju primamo posvetnu milost koju, na žalost, možemo izgubiti smrtnim grijehom. No u prevelikom svom milosrđu ustanovio je Isus sakramenat pokore, tj. sv. ispovijed gdje se možemo oprati od svakog grijeha. Potrebna je stoga, kao uvjet spasenja, sveta ispovijed svakomu koji je poslije krštenja teško sagriješio. Čim čovjek teško sagriješi, dužan je po zakonu Božjem da se što prije ispovijedi. Da vjernici na tu svoju dužnost ne zaborave, potsjeća ih sv. Crkva na to u IV zapovijedi svojoj: Svake se godine najmanje jedanput ispovjedi i o Uskrsu pričesti.

Ta je zapovijed propisana po IV Lateranskom saboru g. 1215, a crkveni zakon izriče je ovim riječima: Svi vjernici obojega spola, čim dođu u godine rasuđivanja, to jest do porabe razuma, dužni su sve svoje grijehe jedanput u godini iskreno ispovjediti. (906 can.).

Dužnost godišnje ispovijedi počinje s porabom razuma, a to se uzima redovno sa navršenih 7 godina.

Samo valjanom i dostojnom ispovijeđu ispunjava se ta dužnost.

Crkveni zakon ne određuje vrijeme kad se ima obaviti godišnja sv. ispovijed, ali iz odredbe: da svaki vjernik ima primiti o Uskrsu svetu pričest, jasno je da sveta ispovijed ima biti kao priprava za svetu pričest te se ima obaviti o Uskrsu.

Dužnost godišnje ispovijedi obavezuje samo onoga koji je smrtno sagriješio. Prema tome, u teoriji, mogao bi netko i kroz više godina biti bez sv. ispovijedi i primati svetu pričest. No kako su sveci Božji veoma često išli na spovijed (redovno barem svake sedmice), to bi bila prevelika smionost u praksi da idemo na sv. pričest, iako se godinama nijesmo ispovijedili.

2. Sv. pričest

Sam Gospodin Isus Krist zapovijeda pod prijetnjom gubitka vječnog spasenja da moramo primati svetu pričest. »Zaista, zaista vam kažem: ako ne jedete tijela Sina čovječjega i ne pijete krvi njegove, nećete imati života u sebi.« (Iv. 6, 54). Gospodin nije odredio kako se često ima primati sveta pričest. Prvi su kršćani primali svetu pričest uvijek kad su pribivali svetoj misi. Crkva želi i preporučuje čestu i svakidašnju svetu pričest ali nalaže da barem jedanput na godinu, i to o Uskrsu primimo svetu pričest.

Vrijeme za uskršnju svetu pričest traje od Cvjetne nedjelje do Bijele nedjelje (dva tjedna). No biskupi mogu produljiti to vrijeme poradi veličine svoje biskupije.

Na temelju posebnog dopuštenja Sv. stolice produljio je zagrebački nadbiskup za Zagrebačku nadbiskupiju to vrijeme, tako da vrijeme za uskršnju sv. pričest traje od Nedjelje pedesetnice do Nedjelje presvetog Trojstva.

Posve je razumljivo da se samo dostojnom svetom pričešću ispunjava dužnost.

§ 27 V zapovijed crkvena: Ne svadbuj svečano u zabranjeno vrijeme

Vrijeme A d v e n t a i K o r i z m e posvećeno je u Crkvi ozbiljnim i uzvišenim tajnama. U Adventu se Crkva spominje čežnje starozavjetnih pravednika kojom su vapili za Spasiteljem, te i sama čezne za Njegovim dolaskom koji se mistički vraća svake godine na Božić. U Korizmi uronjuje Crkva u razmatranje dubokog poniženja, neizrecive boli i pregorke muke i smrti Isusove. Misterij grijeha pokazuje se u svoj svojoj težini, jer je prouzročio Golgotu. Sućut nad bolima Spasiteljevim i žaljenje zbog naših grijeha posve prirodno mora uzbuditi i pokorničko osjećanje u duši katolika. Crkva želi da se čežnja Adventa i pokorničko raspoloženje Korizme ne pomućuje bučnim veseljem i radostima, te stoga i dovikuje: N e s v a d b u j s v e č a n o u z a b r a n j e n o v r i j e m e!

Ova zapovijed zabranjuje: a) b u č n o s v a d b o v a n j e u Korizmi i Adventu; b) s v e b u č n e z a b a v e u to isto vrijeme.

a) Vjenčanje je dopušteno u svako doba godine. Zabranjeno je samo bučno svadbovanje, tj. svadbena gozba s bukom (glazba, igra). Osim toga ne smije se u zabranjeno vrijeme podijeliti zaručnički blagoslov bez posebnog biskupova dopuštenja.

b) Zabave, koncerti, igre i pretstave dopuštene su, ako se ne kose s moralnim zakonom. No u Adventu su i Korizmi zabranjene i inače pristojne, ali bučne zabave i igre, jer se to protivi pokorničkom duhu tog vremena. Na žalost, danas se, osobito u gradovima, veoma malo pazi ne samo na Crkvenu zabranu nego i na zabranu Božju, stoga rapidno pada moral gradova.

---

2 POGLAVLJE

Dužnost prema samome sebi i prema bližnjemu

Moralne dužnosti koje čovjek ima prema samome sebi i bližnjemu, dakle individualne i socijalne, određene su u Gospodinovoj zapovijedi: »Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe« i u IV do X zapovijedi Božje.

§ 28 Ljubav prema samome sebi i prema bližnjemu

U duši je čovječjoj duboko usađena ljubav prema samome sebi i prema bližnjemu. Poznaju je i vrše neznabošci. Veoma je razvijena i kod primitivnih plemena, što je bez sumnje dokaz da je usko povezana s čovječjom prirodom.

Već u Starom zavjetu govori Gospodin: »Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe.« (Levitska knj. 20, 18). No kako je ljubav kod pogana bila većinom egoistička i svršavala na granici naroda i plemena, te kako su i Izrailjcima njihovi zakonoznanci kazivali: »Ljubi bližnjega svoga i mrzi na neprijatelja.« (Mat. 5, 43) ponovio je Isus Krist zakon o ljubavi bližnjega i naložio izričito ljubiti i neprijatelje.« A ja vam kažem: ljubite neprijatelje svoje (činite dobro onima koji vas mrze) i molite se za one koji vas progone i kleveću.« (Mat. 5, 44). Ovako proširenu i univerzalnu ljubav prema bližnjemu učinio je Isus svojom zapovijeđu i proglasio je znakom po kojem se poznaju pravi kršćani: kad je na posljednjoj večeri kazao svojim apostolima: »Novu vam zapovijed dajem: da ljubite jedan drugoga, kao što sam ja vas ljubio da se i vi ljubite među sobom. Po tom će svi poznati da ste učenici moji, ako imate ljubav među sobom.« (Iv. 13, 34).

I. Ljubav prema sebi

Da je čovjek dužan ljubiti sam sebe, tj. težiti za onim što mu je dobro, samo je po sebi jasno. U čovječjoj je prirodi usađena težnja za vlastitom srećom. Stoga Gospodin i nije izričito naglasio tu zapovijed, toviše, što je čovjek sklon da sam sebe prekoredno ljubi. No zapovijed ljubavi prema sebi

uključena je u zapovijedi o ljubavi bližnjega kojoj ima služiti kao mjerilo i pravilo. Gospodin naime kaže: »Ljubi bližnjega svoga k a o s a m o g a s e b e.«

1. Čovjek je dužan ljubiti sam sebe s v r h u n a r a v n i m n a č i n o m, tj. radi Boga. Stoga treba da čovjek najprije ljubi dušu svoju koja je od Boga stvorena, milošću posvetnom uzdignuta u svrhunaravni red, krvlju Kristovom otkupljena i za vječno blaženstvo određena. Dušu će svoju čovjek ljubiti, ako provodi krepostan kršćanski život i upotrebljava svrhunaravna sredstva spasenja: molitvu i sv. sakramente.

2. Treba ljubiti i t i j e l o s v o j e, tj. brinuti se za tjelesni život i zdravlje. Tijelo je naime sredstvo preko kojega duša slavi Boga, ono je i hram Duha Svetoga. Dok ne smijemo zanemariti tjelesni život, ne smijemo ni pasti u dvije protivne skrajnosti. Ljubeći svoje tijelo treba se kloniti: a) da svrhunaravna dobra ne zapostavljamo vremenitim i b) da ne budemo egoistični ili sebeljubivi, tako te se time protivimo volji Božjoj i pravima bližnjega.

II Ljubav prema bližnjemu

1. Naš bližnji je s v a k i č o v j e k, prijatelj i neprijatelj. Da je naš bližnji svaki čovjek, pa i neprijatelj, poučio nas je Isus Krist u prispodobi o milosrdnom Samarjaninu, a u Gorskoj besjedi izričito je naložio da moramo ljubiti i neprijatelje čineći im dobro.

2. R a z l o g zašto moramo ljubiti sve ljude, pa i neprijatelje, jest, što su svi ljudi stvorovi Božji, stvoreni na sliku i priliku Božju, Kristovom krvlju otkupljeni i pozvani na vječno blaženstvo. Osim toga, čitavi rod ljudski potječe od istih praroditelja Adama, i Eve. Te se veze ne mogu ničim raskinuti, ni razlikom u jeziku, narodnosti, državnoj pripadnosti, ni istim vjeroispovijednim razlikama.

3. Ljubav prema bližnjemu mora biti d j e l o t v o r n a. »Ne ljubimo (samo) riječju i jezikom nego djelom i istinom.« (I Iv. 3, 10). Ljubav prema bližnjemu biće djelotvorna, ako nastojimo živjeti u miru i snošljivosti sa bližnjim strpljivo podnoseći njegove slaboće, te ako bližnjega pomažemo i činimo mu dobro koliko možemo. Božanski Spasitelj kaže: »Sve što hoćete da ljudi čine vama, činite i vi njima.« (Mat. 7, 11). Te tako jednostavne riječi sadrže sve naše dužnosti prema bližnjemu.

4. R e d l j u b a v i p r e m a b l i ž n j e m u.

Da naša ljubav prema sebi i prema bližnjemu bude uredna, treba se držati ovoga reda:

A) Između osoba koje treba ljubiti, najviše treba ljubiti Boga, zatim samoge sebe, a onda bližnjega svoga.

Boga treba ljubiti najviše, nadasve, jer je Bog jedino najveće i apsolutno dobro.

Sama sebe smijemo i moramo ljubiti (s obzirom na jednaka dobra) više nego bližnjega, jer Isus Krist zapovijeda da ljubimo bližnjega kao sami sebe. Ljubav prema sebi jest mjerilo ljubavi prema bližnjemu, zato je prije od nje. Osim toga, u naravi je ljudskoj duboko usađena prednost ljubavi prema sebi. No ipak žrtva učinjena radi bližnjega na čast Bogu i dopuštena je i hvale vrijedna, osobito ako se to čini za osobu koja mnogo vrijedi za opće dobro.

B) Sve bližnje ne možemo jednako ljubiti, nego različito prema odnosu prema Bogu i sebi samima.

Osobe koje su bliže Bogu, treba tako ljubiti, da ih najviše cijenimo, a osobe koje su nama bliže, smijemo afektivno (čustveno) više ljubiti, ali ih ne smijemo više cijeniti od onih koje su bliže Bogu.

Red ljubavi po cijenjenju ima biti ovaj: Blažena Djevica Marija, anđeli, sveci, duhovni poglavari, svjetovni poglavari, roditelji, muž ili žena, djeca, rođaci, dobročinitelji, prijatelji, nepoznate osobe i neprijatelji.

Red afektivne ljubavi između bližnjih, uređan i razborit, jest ovaj: ženidbeni drug, djeca, roditelji, braća i sestre, ostali rođaci, dobročinci (duhovni i svjetovni poglavari i ostali dobročinci), prijatelji, nepoznati i neprijatelji. Red afektivne ljubavi smije se iz dovoljna razloga promijeniti.

5. Između dobara koja treba ljubiti, treba se držati ovoga reda: a) vlastito duhovno dobro; b) duhovno dobro bližnjega; c) vlastito tjelesno dobro; d) tjelesno dobro bližnjega; e) izvanje vremenito dobro vlastito; f) tuđe izvanje dobro.

U praksi treba se dakle držati ovih pravila:

1. Bližnjemu koji se nalazi u skrajnoj duhovnoj pogibli (kad mu prijeti vječna propast) dužni smo priteći u pomoć i uz pogibelj života, ako ima nade da ćemo ga spasiti, a nećemo nauditi općem dobru. Razlog je toj dužnosti, što je vječni spas bližnjega mnogo vredniji od našega zemaljskog života.

2. Izvan skrajne pogibelji duhovne (makar i postoji skrajna tjelesna pogibelj) nijesmo dužni priteći u pomoć bližnjemu, ako bismo se time izložili veoma velikoj tjelesnoj pogibelji. No smijemo to učiniti kao čin junačke kreposti.

3. Ako je naš bližnji u teškoj pogibelji, duhovnoj ili tjelesnoj, valja mu priteći u pomoć s osrednjom poteškoćom, osim ako pravednost, pijetet ili služba zahtijevaju veću obvezu.

4. S malenom poteškoćom dužni smo priteći u pomoć bližnjemu koji se nalazi u lakoj ili svakidašnjoj neprilici.

5. Djela milosrđa

Osobitu djelotvornu ljubav dužni smo iskazivati grešnicima, neukima, siromasima, bolesnima i uopće svima nesretnicima i onima koji trpe. Dužni smo ih pomagati duhovnim i tjelesnim djelima milosrđa.

A) Djela duhovnog milosrđa

Kako je duša vrednija od tijela, i jer je cilj čovječjeg života život vječni, to su najvažnija djela duhovnog milosrđa. Djelima duhovnog milosrđa najjače se očituje ljubav prema bližnjemu, jer njima pomažemo bližnjemu da spasi svoju dušu. Tko naime spasi dušu svoju, spasio je sve, a tko je izgubi, izgubio je sve. Osobita dužnost ljubavi prema duši bližnjega je: molitva za žive i mrtve, bratska opomena, kršćanska pouka i dobar savjet.

a) M o l i t v a. Opomenu, pouku i dobar savjet ne može svako pružiti, ali molitvom možemo uvijek bližnjega pomagati. Štoviše, i najozbiljnija opomena, najpomnjivija pouka i najrazboritiji savjet ne mogu ništa pomoći, ako Gospod ne takne dušu svojom milošću koju možemo ne samo sebi nego i bližnjemu isprositi.

b) B r a t s k a o p o m e n a. Svaki je čovjek dužan bratski opomenuti svoga bližnjega da se ostavi grijeha. Ta dužnost postoji: a) kad znamo da je bližnji doista sagriješio i da sam neće odustati od grijeha; b) kad nema drugoga koji je dužan i koji bi mogao uspješnije opomenuti; c) kad ima nade da će opomena koristiti; d) kad je opomena doista potrebna za popravak bližnjega, ili da se ukloni sablazan i od drugih odvrati zlo.

Na bratsku opomenu lijepo nas potiče sv. Jakov apostol riječima: Braćo! ako tko od vas zađe od istine i obrati ga tko, neka zna da će onaj koji obrati grešnika s krivoga puta, spasiti dušu njegovu od smrti i pokriti mnoštvo grijeha.« (Jak. 5, 19).

c) K r š ć a n s k a p o u k a i d o b a r s a v j e t. Prvu i glavnu brigu za kršćansku pouku i dobar savjet u pitanjima vjersko-moralnima imaju pružiti Crkva i roditelji. Država ih je dužna u tom podupirati. No ljubav prema bližnjemu nalaže svakom čovjeku, kad je u prigodi, da pouči i dobro savjetuje svoga bližnjega.

B) Tjelesna djela milosrđa

S duhovnim djelima milosrđa nije iscrpena sva dužnost ljubavi prema bližnjemu. Čovjek ima i tijelo, pa prema tome i tjelesnih i vremenitih potreba. Božanski Spasitelj koji je došao na ovaj svijet da spasi duše, nije zaboravio ni na tjelesni život čovjeka i njegove potrebe, te kao što je sam mnoge bolesne iscijelio i gladne nahranio, tako pod prijetnjom vječne osude nalaže nam da činimo tjelesna djela milosrđa. (Mat. 25, 31—46). A sv. Ivan apostol kaže: »Tko ima dobra ovoga svijeta, i vidi brata svojega u nevolji, a zatvori mu srce svoje, kako može da ostane ljubav Božja u njemu?« (I Ivanova posl. 3, 17 i 18).

Bijede i nevolje ima mnogo na svijetu. Broj siromaha, nezaposlenih i bolesnih, unatoč napretku na području industrije i ekonomije, neprekidno raste. Bijeda rađa nezadovoljstvom i pripravlja plodno tlo komunizmu koji, pod krinkom ozdravljenja čovječanstva, ruši sve vrednote i vodi društvo u

propast. I socijalna je, dakle, dužnost pomagati siromašne, nevoljne, nezaposlene i bolesne.

Kršćanska ljubav prema bližnjemu nalaže nam da od suviška podupremo potrebne. Čovjek nije dužan sam upasti u bijedu da iz bijede drugoga spasi. Obavezan je samo od svoga suviška dati milostinju. Suvišak je ono što preostane pošto čovjek namiri staležu primjereno uzdržavanje sebe i svoje porodice. U primjereno uzdržavanje spada i osiguranje za budućnost, za slučaj bolesti, pristojan odmor i umjerena zabava.

Dužni smo dati milostinju svakome potrebnom, i to neposredno u ruke ili preko karitativnih udruženja i ustanova. Da doista pomognemo bijednima, a ne onima koji nijesu potrebni nego prosjačenje izrabljuju na štetu pravih siromaha, najrazboritije će biti poduprijeti karitativna udruženja i ustanove. Na taj način možemo bijednicima uspješnije pomoći i ograničiti prosjačenje koje mnogi lijenštine izrabljuju na račun i štetu pravih siromaha.

Kao što je Crkva od početka svoga karitativnu akciju smatrala svojom službom i u tu svrhu osnivala gostinjce, sirotišta i prve bolnice, tako Sv. Otac Papa Pijo XI u enciklikama svojim naglašuje da je sveta dužnost podupirati karitativno djelovanje.

6. Ljubav prema neprijateljima

Neprijateljem zovemo onoga koji nam čini i želi zlo ili nas promišljeno i hotimice vrijeđa. Dužni smo ljubiti i neprijatelja, jer neprijatelj naš, premda neprijateljstvom i smrtno sagriješi, nije prestao biti dijete Božje (nevrijedno doduše), nije izgubio poziv na vječno blaženstvo, krv Kristova nije za njega uzaludna, jer se može obratiti i spasiti.

Neprijatelja smo dužni ljubiti, ne zato, jer nam je neprijatelj, nego zato što je stvor Božji. Njegove grijehe i pogreške ne smijemo ljubiti ni odobravati, nego unatoč njegovim grijesima dužni smo ga ljubiti radi Boga i radi onih darova koje mu je Bog darovao. Nijesmo dužni ljubiti neprijatelja onako kako smo dužni ljubiti roditelje, prijatelje i dobročince. Nijesmo također dužni gajiti čuvstva simpatije prema njemu, ali ne smijemo prema njegovoj osobi probuđivati ni čuvstva antipatije.

Ljubav prema neprijatelju mora sadržavati ovo:

a) Moramo mu željeti dobro i ne smijemo ga isključiti iz svojih molitava.

Spasitelj kaže: »Ljubite neprijatelje svoje.« Ljubiti znači prije svega željeti nekomu dobro. Nadalje Isus kaže: »Molite se za one koji vas progone i kleveću.«

Ni najvećem neprijatelju svojem, kao ni progonitelju Crkve ili neprijatelju naroda i države, ne smijemo željeti vječnu propast. Svom ličnom neprijatelju ne smijemo željeti smrt, ali mu smijemo željeti drugo fizičko zlo, i to ukoliko bi ga to zlo moglo privesti popravku i obraćenju, u slučaju da su druga sredstva popravka za nj neuspješna.

Zajedničkom neprijatelju Crkve, države ili naroda smijemo željeti smrt, ali samo kao sredstvo da se zajednica oslobodi od neprijatelja koji je nepopravljiv. Ali je bolje i plemenitije željeti mu popravak i obraćenje, prema riječima Sv. pisma: »Neću smrti bezbožnika, nego da se obrati i da živi.« (Ezekijel 33, 11). — Premda je po općenitom mišljenju moralista dopušteno poželjeti smrt zajedničkom neprijatelju Crkve, države ili naroda, ne smije se nikad privatnom inicijativom ubiti takav neprijatelj niti se smije poželjeti ubiti ga, već se jedino smije željeti njegova prirodna smrt.

b) Moramo mu pomoći savjetom ili djelom, ako je u potrebi i ako to možemo učiniti.

Spasitelj naime kaže: »Činite dobro onima koji vas mrze.« A sv. Pavao kaže: »Ako je gladan neprijatelj tvoj, nahrani ga, ako je žedan, napoj ga; jer čineći to, ugljevlje ognjeno skupićeš na glavu njegovu. Ne daj da te zlo nadvlada, nego zlo nadvladaj dobrim. (Rim. 12, 20—21). Ako neprijatelj odbija, ili sigurno znamo da će odbiti našu pomoć, nijesmo mu je dužni pružiti.

c) Moramo izbjegavati mržnju i osvetu.

Neprijatelju se ne smijemo nikad osvećivati niti ga mrziti, tj. gajiti prema njemu srdžbu i odvratnost ili antipatiju. Ako tražimo od javne vlasti da našeg nepriajtelja pritegne na odgovornost, jer nam je oteo imutak, naudio zdravlju ili povrijedio čast, to ne znači osvećivanje, nego traženje onoga na što imamo pravo. No kod tužbe treba da se klonimo težnje za osvetom te moramo imati nakanu samo tražiti pravdu i biti pripravni nagoditi se s protivnikom i bez suda, ako on hoće da pristane na zadovoljštinu i naknadu.

d) Moramo mu iskazivati one znakove ljubavi koje običajemo iskazivati svima, pa i nepoznatim ljudima.

Unutrašnja ljubav treba da se i izvana očituje znakovima ljubavi. Ti su znakovi različiti, prema vezama među ljudima. Srdačniji su prema onima koji su nam bliže rodbinskim ili drugim vezama. Uskraćivati obične znakove ljubavi znači mrziti ili osvećivati se. No privremeno, u svrhu popravka krivca ili u znak protesta protiv uvrede, smijemo uskratiti te znakove, ali bez unutrašnje mržnje.

Smijemo uskratiti neprijatelju osobite znakove ljubavi kakove iskazujemo prijateljima, dobrotvorima i rodbini, jer time nijesmo uskratili ništa što bismo dugovali neprijatelju. Ali ne smijemo mu uskratiti one znakove koji se običavaju iskazivati svakomu čovjeku, pa i nepoznatu. Smijemo izbjegavati sastanak i razgovor sa osobama koje nas redovito vrijeđaju, preziru ili napadaju, a ako nas sablažnjuju, tada i moramo.

e) Moramo biti spremni na izmirenje, a ako smo skrivili neprijateljstvo, moramo i sami tražiti izmirenje. Spasitelj kaže: »Ako dakle prineseš svoj dar na oltar i ondje se sjetiš da tvoj brat ima nešto protiv tebe, ostavi ondje svoj dar pred oltarom i idi prije te se pomiri s bratom svojim, pa onda dođi i prinesi svoj dar.« (Mat. 5, 25 i 26).

Na izmirenje moramo biti spremni sa svakim neprijateljem, ali nijesmo dužni uspostaviti prijašnje tijesno prijateljstvo, osobito ako unatoč pruženoj zadovoljštini ili zatraženom izmirenju opravdano sumnjamo u iskrenost i trajnost popravka neprijateljeva.

Ljubav prema neprijateljima i opraštanje uvreda čini se ljudima veoma teško i često puta nemoguće. Zato kršćanin mora često imati na pameti uzvišeni primjer božanskog Spasitelja koji se na križu molio za svoje neprijatelje, i njegova sljedbenika u tom, sv. Stjepana, koji je molio za svoje krvnike. Treba nadalje često pomišljati na riječi molitve Gospodnje: »I otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našima« i valja znati da je te riječi sam božanski Spasitelj protumačio ovako: »Ako otpustite ljudima njihove pogreške, otpustiće i vama Otac vaš nebeski. Ako li ne otpustite ljudima njihove pogreške, ni Otac vaš neće otpustiti vaših pogrešaka.« (Mat. 6, 14 i 15).

IV ZAPOVIJED BOŽJA: Poštuj oca i mater da dugo živiš i da ti dobro bude na zemlji

§ 29 Obitelj

Providnost Božja stvorivši čovjeka odredila je da čovjek bude saradnik Stvoritelju u održavanju ljudskog roda. Prirodnu zajednicu muža i žene posvetio je Gospodin u Novom zavjetu uzvisivši je na dostojanstvo sakramenta. Odredio joj je veliki i sveti cilj: rađanjem održavati rod ljudski, a kršćanskom odgojom djecu Božju. Tako je porodica prirodna stanica u kojoj nastaje i nastavlja se i tjelesni i svrhunaravni život.

Stupovi porodice su roditelji: otac i majka. Dvije uzvišene dužnosti oca i majke, rađanje i odgoja potomstva, podaju roditeljima dostojanstvo zbog kojega Gospodin govori: Poštuj oca i mater da dugo živiš i da ti dobro bude na zemlji.

Četvrta zapovijed Božja, kojom Gospodin zaštićuje porodicu, nalaže u prvom redu djeci dužnosti prema njihovim roditeljima, a u drugom redu upravo time pretpostavlja stroge i neoprostive dužnosti roditelja prema djeci.

1. Dužnosti djece prema roditeljima

Djeca duguju svojim roditeljima: ljubav, poštovanje i poslušnost.

a) **Ljubav** djece prema roditeljima usađena je već u narav ljudsku. Roditelji su iza Boga najveći dobročinci djeci svojoj, te su djeca moralno obavezana ljubiti svoje roditelje. Ljubav djetinja ima biti d j e l o t v o r n a i t r a j n a.

D j e l o t v o r n a će ljubav biti, ako iz nje izviru druge dvije dužnosti: poslušnost i poštovanje, i ako su djeca spremna svoje roditelje u svakom pogledu podupirati.

Ljubav djece prema njihovim roditeljima ima biti trajna, te ne smije nikad prestati. Ni manja obrazovanost, ni položaj, ni pokvarenost njihova ne može djecu ispričati od ljubavi prema roditeljima. Smrću roditelja nastaje dužnost sačuvati roditelje u lijepoj uspomeni, a nadasve moliti za duše oca i majke koje su možda u čistilištu. Ako roditelj postane zao svom djetetu, dijete ga, istina, ne može više ljubiti onom nježnom djetinjom ljubavi, ali ga svakako mora ljubiti barem toliko, da roditelju dobro želi, za nj se moli, uvrede i zlo mu prašta i ne misli ni na kakovu osvetu, te da je spremno i nevrijednu roditelju u nevolji pomoći.

Sv. pismo Starog zavjeta određuje oštru kazan za grijehe proti ljubavi roditelja: »Ko udari oca svojega ili mater svoju, neka se pogubi.« (II Mojs. 21, 14). »Ko opsuje oca svojega ili mater svoju, neka se pogubi!« (II Mojs. 21, 17).

b) **Poštovanje** roditelja osnovano je na tom, što su roditelji neposredni zamjenici Božji djeci svojoj. Stoga treba da djeca poštuju i onda roditelje kad su slabi ili čak i opaki. Slaboće, pogreške i grijehe roditelja ne smiju djeca ni odobravati, a još manje nasljedovati, ali ih ne smiju ni javno kuditi, nego ih treba plaštem ljubavi pokrivati.

Sv. pismo na mnogo mjesta naglašuje dužnost poštovanja roditelja. Na pr.: »Mater svoju poštuj svega vijeka njezina, jer treba da se spomiješ koje i kolike je pogibli podnijela zbog tebe u utrobi svojoj. A kad i ona navrši vrijeme života svojega, pogrebi je ukraj mene!« Tako opominje stari Tobija svog sina. (Tob 4, 3. 4).

c) **Poslušnost.** Roditelji imaju svetu zadaću i dužnost da odgajaju svoju djecu. Tu dužnost ne mogu zadovoljiti, ako ih djeca ne slušaju. Zato kaže sv. Pavao: »Djeco! pokoravajte se svojim roditeljima u Gospodinu, jer je (to) pravedno.« (Efež. 6, 1).

Dok ljubav i poštovanje roditelja ne smiju nikad prestati, poslušnost prestaje kad roditelji traže nešto što zakon Božji zabranjuje, ili kad dijete postane neovisno o roditeljima osnutkom zasebne porodice ili položenim zavjetima.

2. Dužnosti roditelja prema djeci

Roditelji su dužni svoju djecu: l j u b i t i, o d g a j a t i i d o b a r im p r i m j e r davati.

a) Veoma malo ima roditelja kod kojih ne bi bila duboko usađena l j u b a v prema djeci. Pravi roditelj ne bježi ni od najvećih žrtava za dijete, jer mu je dijete najveće vremenito blago na ovom svijetu, njegov drugi »ja«. Roditeljska ljubav ne smije biti puko čuvstvovanje, nego rad i nastojanje osigurati djetetu budućnost, u prvom redu valjanom k r š ć a n s k o m o d g o j o m, a zatim p o t r e b n o m o b r a z o v a n o š ć u i, koliko je moguće, materijalnim uvjetima za život.

b) Najvažnija je roditeljska dužnost dati djeci čestitu kršćansku odgoju. Djeca kojima su roditelji dali pravu kršćansku odgoju, bogatija su od zemaljskih bogataša. Zato crkveni zakon odlučno govori: »Roditelji su strogo dužni da se svim silama brinu za vjersko-ćudorednu, fizičku i građansku odgoju djece, a moraju se brinuti također za njihovo vremenito dobro.« (can. 1113).

Toj svojoj dužnosti udovoljiće roditelji vjersko-moralnim podučavanjem, nadzorom, opomenama, ukorom, a prema potrebi i podesnim kaznama. Danas, na žalost, sa svih strana vrebaju na dušu omladine svakojaki destruktivni elementi koji su to opasniji što ugađaju strastima i potajno djeluju. No roditelji koji smatraju svojom glavnom dužnošću, životnim svojim zadatkom, djecu čestito odgojiti, postići će to, naravno, uz pomoć Božju, ali ozbiljnim intenzivnim odgajanjem i nadasve dobrim primjerom.

c) Sve mukotrpno nastojanje oko odgoje djece neće koristiti, ili će veoma malo uspjeha imati, ako nema dobra primjera. Ako pak nadođe loš primjer, onda su redovno posve uzaludne i najljepše opomene, i najdublji nauci. Stoga su roditelji dvostruko obavezani bježati od grijeha, opačine i sablažnjiva života.

Kako je obitelj ona životna stanica koja izgrađuje naciju i državu to je četvrta zapovijed kao zaštita obitelji ujedno i nacionalna i domovinska dužnost.

3. Poštovanje starijih

Četvrta zapovijed nalaže i poštovanje starijih, jer Sv. pismo kaže: »Pred sijedom glavom ustani i poštuj lice starčevo, i boj se Gospoda Boga svojega!« (III Mojs. 19, 32). Čovjek je dužan iskazivati poštovanje starijim osobama, makar one bile i nižeg položaja.

Kad je potrebno opomenuti stariju osobu, valja to učiniti s doličnim načinom.

Narodna poslovica kaže: »Poštuj brata starijega, i tebe će mladi tvoji!«

§ 30 Crkva i država

I. CRKVA

Isus Krist osnovao je Crkvu da nastavlja Njegovo djelo otkupljenja među ljudima do konca svijeta izvršujući trostruku od Krista podijeljenu: svećeničku, učiteljsku i pastirsku vlast.

Crkvi kao namjesnici Kristovoj dugujemo: da živimo s njome u zajednici, da je poštujemo i cijenimo, da je slušamo i da s njom osjećamo.

a) **Život u zajednici** s Crkvom sastoji u tom da vjerujemo i ispovijedamo ono što nam Crkva predaje kao od Boga objavljenu nauku, da slušamo njezine zapovijedi i po njezinim direktivama da uredimo svoj život, da primamo svete sakramente koje nam ona podjeljuje i da nedjeljom i blagdanom pribivamo sv. Misi. Sve smo to dužni pod teški grijeh, a nadasve i neoprostivo smo dužni ustrajati u jedinstvu s Crkvom kao njezini članovi, jer »izvan Crkve nema spasenja.«

b) Crkva je djelo Božje, ona je sam Krist, Njegovo otajstveno tijelo, zajednica svetih, ona je vjekovna pobjednica nad vlastima tame, plodonosna nositeljica kulture, socijalnog blagostanja i pravde. Zbog svega toga, Crkva je »uzdignut znak među narodima«, kako kaže Vatikanski koncil. To joj je pribavilo poštovanje koje joj priznaje objektivna i nepristrana historija i koje joj iskazuju i isti nekatolici. Kako je istom katolik dužan **poštovati** Crkvu koja mu je najbolja majka!

c) Crkvi dugujemo **poslušnost** u stvarima vjere i ćudoređa. Spasitelj kaže apostolima, prvim crkvenim poglavarima: »Tko vas sluša, mene sluša, i tko vas prezire, mene prezire. A tko mene prezire, prezire Onoga koji je mene poslao.« (Luka 10, 16).

Poslušnost Crkvi nije nipošto odricanje slobodne volje niti skučavanje razuma i savjesti. Nijedan čovjek ne može sve znati, nego je prinuždni osloniti se na drugoga. Katolik koji se u stvarima vjere i morala oslanja na Crkvu, oslanja se u najvažnijim stvarima i pitanjima na onu instituciju koja je 19-vjekovnim bogatim iskustvom posvjedočila da je najsavršenija nezabludiva učiteljica istine i najbolji moralni vodič pojedincima i narodima.

d) Zbog uzvišenih ciljeva, od kojih se uzvišeniji ne mogu zamisliti, treba da s **Crkvom osjećamo** i s njom se slažemo u naziranju na život i svijet. Njezini su ciljevi slava Božja i spas besmrtnih duša. U tom treba da s Crkvom mislimo i osjećamo. Za te ciljeve treba da se oduševljavamo, za njih radimo, trpimo i pregaramo. Svaki uspjeh Crkve u tom treba da nas veseli. Svaka njezina poteškoća i zapreka i nas treba da boli. Osobito treba da s Crkvom osjećamo tako da s razumijevanjem primamo njezine direktive, pa i onda kad nam se čini da se kose s našim interesima. To znači »sentire cum Ecclesia« — osjećati s Crkvom.

Osobiti znakovi da kršćanin živi u zajednici i u jedinstvu s Crkvom, da je poštuje, sluša i s njom osjeća, jesu poštovanje i pomaganje crkvenih starješina: Sv. Oca Pape, biskupa i svećenika. Sv. Pavao apostol piše: »Tako neka nas smatra čovjek kao sluge Kristove i djelitelje tajna Božjih« (I Kor. 4, 1).

Uzvišena služba Sv. Oca Pape, namjesnika Isusa Krista, biskupa kao pastira besmrtnih duša, i svećenika, kao djelitelja tajna Božjih razlogom je da sv. Pavao piše Timoteju (I. Tim. 5, 17): »A svećenici koji dobro predstoje, neka se časte dvostrukom časti, a osobito koji se trude u riječi i u nauci«.

Protiv poštovanja crkvenih poglavara griješe oni koji ih nepravedno napadaju klevetama i porugama, kao i oni koji zlurado šire glasine o manama i pogreškama slabih svećenika. Tko napada na Sv. Oca Papu, biskupe i svećenike, napada na Crkvu, prema riječima Sv. pisma: »Udarit ću na pastira i razbjeći će se ovce«. Pravi će kršćanin poštovati i slabog svećenika zbog njegove uzvišene službe imajući na pameti da je i svećenik podvrgnut ljudskim slaboćama, a opterećen teškim dužnostima, te će se moliti Bogu za nj da mu Gospodin milošću svojom nadoknadi njegovu slabost, te uzmogne svetu službu sveto obavljati.

Pomagati valja crkvene poglavare i svećenike materijalnim uzdržavanjem, ako inače nijesu opskrbljeni, i suradnjom na promicanju slave Božje i spasavanja besmrtnih duša.

Vjernici treba da se brinu za materijalno uzdržavanje crkvenih službenika, jer Evanđelje kaže: »Poslenik je vrijedan svoje plaće« (Luka 10, 7), a sv. Pavao uči: »Gospod zapovijedi da oni koji Evanđelje propovijedaju, od Evanđelja žive« (I Kor. 9, 14; I. Tim. 5, 17 sl).

Suradnja vjernika na promicanju slave Božje i spasu neumrlih duša plemenito je djelo te se zove l a j i č k i a p o s t o l a t. Taj se apostolat u praksi najsavršenije provodi u vanpolitičkim organizacijama »K a t o l i č k e a k c i j e« što ih tako toplo preporučuje Sv. Otac Papa Pijo XI.

II. DRŽAVA

IV zapovijed Božja odnosi se i na širu zajednicu, na veliku obitelj, a to je država. Ona uređuje uzajamne veze države i državljana. Čovjek kao društveno biće mora živjeti u državnoj zajednici. Da život u državnoj zajednici bude moguć i da ljudi mogu postići svoje od Boga određene ciljeve, osobito svoj posljednji cilj, treba da državni poglavari i državljani vrše svoje dužnosti.

1. Dužnosti državnih poglavara

Državi je zadaća promicati i štititi opće dobro načinom i sredstvima koja su u skladu s Božjim prirodnim i pozitivnim moralnim zakonom. Stoga je dužnost nosioca državne vlasti ili državnih poglavara:

a) p r o m i c a t i i š t i t i t i o p ć e d o b r o države i državljana, održavati pravedni red i zdrav poredak u državi, inače je država slična vulkanu koji može svaki čas provaliti nezdravim i štetnim pojavama. Stoga državna vlast mora š t i t i t i p r a v e d n o s t i i s t i n u i u zakonodavstvu, upravi i sudstvu provoditi i s p r a v n u r a v n o p r a v n o s t prema svim državljanima.

Ispravna je ravnopravnost ona koja se obazire i na nejednakosti s obzirom na to da ima dobrih i zlih ljudi, zaslužnih za opće dobro i štetnih po opće dobro, zdravih i bolesnih, na odgovornim i manje odgovornim mjestima i položajima;

b) promičući opće dobro, moraju imati na umu da opće dobro sastoji iz pojedinačnih dobara pojedinih državljana. Stoga državna vlast mora š t i t i t i ž i v o t, i m u t a k, č a s t i p r a v u s l o b o d u d r ž a v l j a n a. Država ima pravo, zbog općeg dobra, tražiti od državljana i velike žrtve, ali uvijek tako da poštuje dostojanstvo čovjeka koji nije puki stroj, nego razumno biće od Stvoritelja nadareno slobodnom voljom i pozvano na više ciljeve negoli je zemaljski život;

c) moraju p o š t o v a t i r e l i g i j u, m o r a l i s l o b o d u s a v j e s t i. Religija i moral nije samo uvjet postignuća svrhunaravnog cilja nego je i najjači oslon svakom redu, poretku, napretku i blagostanju. Kako je savjest onaj faktor preko kojega je čovjek Bogu odgovoran za svoja djela, to je državna vlast dužna poštovati slobodu savjesti. No sloboda se savjesti ne smije nipošto shvatiti kao neograničena sloboda bez ikakih obzira i obaveza. Prava sloboda savjesti je ona koja je ograničena moralnim zakonom Božjim prirodnim i pozitivnim. Takova sloboda savjesti nalagaće čovjeku i obzir na opće dobro;

d) p o d u p i r a t i C r k v u i o b i t e l j u v j e r s k o m o r a l n o j o d g o j i i sprečavati utjecaj besavjesnih i neodgovornih elemenata koji ruše svaku religiju i moral;

e) dobrim i poštenim vladanjem treba d a v a t i d o b a r p r i m j e r p o d l o ž n i c i m a. Na to su obavezani i u javnom i privatnom životu, toviše, što narod obično gleda na svoje poglavare i starješine i za njihovim se primjerom povodi.

2. Dužnosti državljana prema državnoj vlasti

a) Prva je dužnost p o s l u š n o s t ili pokoravanje državnim zakonima. Tu dužnost jasno ističe sv. Pavao riječima: »Svaka duša neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlasti da nije od Boga. A što su, od Boga su postavljene. Dakle, tko se protivi vlasti, protivi se naredbi Božjoj« (Rim. 31, 1, 2). Dužnost pokoravati se zakonima državnim traje sve dotle dok nijesu upereni proti zakonu Božjem, jer »većma se treba pokoravati Bogu negoli ljudima« (Dj. ap. 5, 29).

b) Nosiocima državne vlasti duguje čovjek p o š t o v a n j e, kako to uči sv. Petar apostol: »Sve poštujte, braću ljubite, Boga se bojte, kralja poštujte« (I Petr. 2, 17).

c) S u r a d n j a n a p r o m i c a n j u o p ć e g d o b r a sveta je dužnost svakoga državljanina koju mora svaki pridonijeti prema potrebi i prema svojim silama. Pojedine su dužnosti suradnje na općem dobru propisane državnim zakonima, te će konkretno svaki državljanin sarađivati na općem dobru držeći se državnih zakona.

Najteže su dužnosti porez i vojna obaveza. No kako su te dužnosti potrebne za opstanak države i za poredak u državi, to je čovjek obavezan i na te dužnosti.

Da je čovjek obavezan plaćati pravedni porez, uči sv. Pavao: »Podajte svima što ste dužni: komu porez, porez; komu carinu, carinu.« (Rim. 13, 7).

Osobiti način suradnje na promicanju općeg dobra jest i z b o r n o p r a v o koje redovno nije samo pravo nego i dužnost. Služeći se čovjek izbornim pravom utječe na zakonodavstvo i upravu države, stoga je strogo obavezan vršiti svoje izborno pravo, tako da se zakonodavna i upravna vlast u državi povjeri ljudima spremnim i poštenim koji će doista promicati i štititi opće dobro, pravi red i poredak u državi.

3. Ljubav prema domovini

Kršćanin treba da ljubi domovinu svoju i narod svoj. Ta je ljubav po naravi usađena u srce ljudsko. Kršćanin mora ljubiti sve ljude, ali posve je prirodno da osjeća jaču ljubav prema pripadnicima istog naroda s kojima je povezan zajedničkom domovinom, istim jezikom, kulturom, običajima i zajedničkim ekonomskim interesima. Sam božanski Spasitelj dao nam je divan primjer ljubavi prema domovini. Po čovječjoj svojoj naravi član izrailjskog naroda, plače Spasitelj nad gradom Jerusalimom koji će propasti, jer nije upoznao vrijeme pohođenja svoga (Luka 19, 41—44). A veliki apostol naroda sv. Pavao, premda su ga Židovi ljuto gonili, spreman je i na najveće žrtve samo da uzmogne pomoći svom narodu.

Domovinu i narod svoj treba ljubiti ne samo riječju i znakovima nego radom i požrtvovnošću. Prava ljubav domovine sastoji u ovom:

a) da za domovinu osjećamo i dijelimo s njom i sreću i nesreću;

b) da savjesno vršimo dužnosti svoga zvanja;

c) da promičemo ono što može unaprijediti opću korist naroda: moralni život, prosvjetu, umjetnost, dobrotvorni rad i uopće svaki napredak naroda;

d) da smo uvijek spremni na obranu svoje domovine, te u tu svrhu dati i svoj život.

»Dulce et decorum est pro patria mori — slatko je i časno za domovinu umrieti« kaže već poganski klasični pjesnik Horacije (2 oda r, 13 u III knjizi). A naš narodni mučenik Krsto Frankopan kaže: »Navik on živi ki zgine pošteno.«

Premda je ljubav prema domovini sveta i kategorička dužnost, ekskluzivna i pretjerana ljubav, koja pozna samo interese svog naroda, a ne obazire se na prirodna prava drugih naroda, nemoralna je, poganska i pogibeljna za međunarodni mir, a stoga i štetna vlastitoj domovini. Prava ljubav prema domovini ne smije biti neobuzdana, već mora biti uređena moralnim zakonom, a osobito univerzalnom zapovijedi Kristovom o ljubavi bližnjega. Iz ljubavi prema domovini ne smijemo učiniti ništa što je nemoralno, što se kosi s moralnim zakonom i prirodnim pravima drugog naroda. Ni narodne, državne, jezične, rasne ni ikoje druge granice ne mogu i ne smiju rušiti moralni zakon niti ograničavati universalnost Kristove zapovijedi o ljubavi prema bližnjemu. Rasni ekskluzivizam i nacionalni šovinizam isto su tako nemoralni kao što su pogibeljni za međunarodni i svjetski mir.

V ZAPOVIJED BOŽJA: NE UBIJ!

Najveće dobro naravnoga reda jest čovječji život. O tom je osvjedočen svaki čovjek. Ni za čim čovjek ne teži tako silno kao za održanjem života. No pravu vrijednost životu ljudskom podaje njegov posljednji svrhunaravni cilj, život vječni. Zemaljski život ima biti, po volji Stvoriteljevoj, priprava za sretan život vječni. Zato nas je Bog stvorio i uzdigao u svrhunaravni red. Zbog toga je i poslao Spasitelja da palo čovječanstvo povrati u svrhunaravni red.

Bog nam je dao život, On ga uzdržava, On nagonom za samoodržanjem traži od čovjeka da čuva život. Bog, apsolutni gospodar ljudskog života, ima pravo uzimati život kad je Njegova sveta volja. Čovjek ne može ni lakat primaknuti rastu svojemu, ne može ni jednu stanicu svojom voljom proizvesti. Zato je Bog, jedini apsolutni gospodar života, urezao u srce ljudsko riječi Dekaloga: »Ne ubij!« davno prije nego ih je na Sinaju svečano proglasio.

Zapovijed Božja »Ne ubij« ima dva dijela: p o z i t i v n i i n e g a t i v n i. Pozitivni nalaže dužnost održanja vlastitoga i tuđeg života i zdravlja, a negativni dio zabranjuje skratiti ili prekinuti tjelesni život vlastiti i tuđi i sablažnjivim životom nauditi duševnom životu bližnjega.

§ 31 Briga za život i zdravlje

Jedna je od osnovnih istina kršćanstva da smo na ovoj zemlji samo putnici te nemamo ovdje stalnoga i trajnog boravka, nego putujemo u vječnu domovinu. Pa ipak, ne samo da ne smijemo oduzeti ni sebi ni bližnjemu života nego, naprotiv, dužni smo brinuti se za održanje i očuvanje tjelesnog života i zdravlja.

A) **Za tjelesni život pobrinućemo se,** ako poštenim načinom priskrbimo dovoljno hrane, zdrav stan, pristojno odijelo, oporavak i odmor. Kao što ne smijemo zanemariti te stvari, ne smijemo ni pretjerivati u njima.

Pretjeranom brigom za tjelesni život griješi se osobito u današnje doba neumjerenošću u jelu i pilu, nečednom modom i pretjeranim sportom i zabavama.

1. **Cilj hrane** i pila jest održanje tijela u životu i zdravlju. Užitak hrane i pića preko potrebe suvišan je, katkada nerazuman, a često puta i grešan, ako naime škodi zdravlju. Osobito je štetno djelovanje neumjerenog užitka alkohola. Prekomjerni užitak alkohola izgriza organizam, slabi otpornu snagu proti bolestima, a najgore je što slabi volju i pobuđuje strasti. Alkoholičari svojem potomstvu namiru strahovitu baštinu: različita fizička i duševna opterećenja, sklonost na bolesti, moralne poroke itd.

Isto vrijedi i za užitak različitih narkotičkih sredstava: kokaina, opiuma, a često puta i nikotina. Pušenje osobito škodi mladeži dok je u razvitku, a mnogo škodi i ženskom svijetu koji je nježnije tjelesne konstrukcije.

2. **Odijelo** ima da služi zaštititi tijela proti zimi i vrućini, ali i zaštititi stidljivosti koja nije drugo nego prirođeno poštovanje tajni života. Osim toga smije odijelo služiti i ukrasu, ali čednom i nepretjeranom.

Sve što se kosi sa svrhom i smislom odijevanja, nije ćudoredno. Odijevanje kojemu je cilj da pobuđuje na strasti ili taštom i ropskom službom modi škodi zdravlju, nemoralno je i zabranjeno. Isto je tako grešno izdavati previše novaca za haljine na račun drugih većih potreba.

Sv. pismo opominje na čednost u nošnji. Tako sv. Pavao piše: »Tako i žene da se kite u pristojnom odijelu sa stidljivošću, čednošću, a ne pletenicama, ni zlatom, ili biserom, ili skupocjenim haljinama, nego dobrim djelima, kao što se pristoji ženama koje ispovijedaju da su pobožne.« (I Tim. 2. 9, 10). A sv. Petar: »Ne kitite sebe izvana pletenjem kose i postavljanjem zlata i sjajnim haljinama, nego kitite onoga sakritoga, onoga čovjeka srca što je s neraspadljivim nakitom krotka i mirna duha. To je dragocjeno pred Bogom. Jer su se tako kitile nekada svete žene koje su se uzdale u Boga.« (I Petr. 3, 3. 4).

3. **Odmor.** Čovjek ne samo ima pravo na odmor nego i dužnost da iscrpene sile odmorom nadomjesti. To se postizava

ne samo počivanjem nego i zabavama i sportovima. Dopuštene su sve zabave i sportovi koji se ne kose s moralom. Zabave koje se kose s pozitivnim ćudorednim propisima, grešne su i nedopuštene.

Današnje se zabave većinom održavaju s plesovima koji su, na žalost, općenito takovi, da se ne mogu složiti sa stidljivošću. Tako zvani »moderni plesovi« nemaju s pravom umjetnošću ništa zajedničko, ali su zato mnogi moderni plesovi najjači podražaj seksualnih požuda. Gotovo svi katolički biskupi osudili su moderne plesove, a Papa Benedikt XV piše: »Spominjem također one plesove koji su gori od svih ostalih, a došli su nedavno iz barbarskih krajeva u modu elegantnih ljudi i od kojih se ne može naći ništa zgodnije što bi poništilo svaki stid« (Enciklika: Sacra prope diem od 6-I-1921). Dok lijepi i umjetnički naši narodni plesovi kojima je nekoć naša omladina lijepim i pristojnim načinom pokazivala svoje mladenačko veselje, izumiru, dotle se plesovi prašumskog podrijetla uvlače danas i u naša sela. Sveta je dužnost roditelja i odgojitelja, skopčana s teškom odgovornošću, odvraćati omladinu od nemoralnih plesova.

Nemoralnim plesovima teško se višestruko griješi. Plesač nemoralnog plesa redovno pobuđuje u sebi neuredne misli i želje, svog druga u plesanju navodi na iste grijehe, a gledaoce, osobito mlađe, teško sablažnjava.

Da katolička moralka ne osuđuje a limine svaki ples, svjedoči nam prekrasna i praktična pouka o plesu velikog sveca Franje Saleskoga koji je na glasu zbog svoje velike blagosti. On piše: »Plesovi i igranke su stvari po svojoj naravi indiferentne, ali njihova uporaba, kakva je danas u običaju (sv. Franjo to piše 1616, dakle u vrijeme kad su plesovi bili daleko moralniji i pristojniji od današnjih modernih plesova) toliko smjera na zlo svim svojim okolnostima, da dušu dovodi u velike opasnosti. Govorim ti o plesovima, Filotejo, kao što liječnici govore o gljivama; ni najbolje ne vrijede ništa, vele oni; a ja ti velim da najbolji plesovi ne vrijede ništa. Ako te koja okolnost, iz koje se ne možeš ni najboljom voljom osloboditi, prisili da ideš na ples, pazi da ti ples bude kako treba udešen. A kako mora biti udešen? Mora da je pun: 1) čednosti, 2) dostojanstva, 3) da je s dobrom nakanom. Stoga pleši m a l o i r i j e t k o, jer ako drukčije činiš, onda ti prijeti opasnost da zavoliš ples... Takove zabave 1) rastresaju duh pobožnosti: po njima 2) oslabe sile, 3) ohladni ljubav i 4) budi se u duši stotinu vrsta zlih nagnuća; stoga se njima treba služiti s velikom razboritošću« (Filoteja III, 33).

Praktično pravilo kojega se mora držati svaki čovjek u pogledu plesa, jest: **Slobodno pleši, ali ne griješi!** Da ples ne bude griješan i sablažnjiv, treba posvema izbjegavati moderne

nepristojne plesove, a pristojne plesove plesati malo i rijetko. »Plesovi do zore«, pa bili ma kako po sebi moralni, ne mogu biti bez pogibelji za zdravlje i ćudoređe.

Današnje doba mogli bismo nazvati »vijek tjelesne kulture i sporta, jer se gajenjem gimnastike i različitih sportova obraća mnogo pažnje njezi i kulturi tijela. Nitko pametan ne može gimnastiku i sport a limine osuditi, jer stara je poslovica: »Mens sana in corpore sano — zdrav duh u zdravu tijelu«. No ta se poslovica ne smije jednostrano i neispravno uzimati: kao da je tjelesni razvitak prvi, glavni i jedini uvjet zdravoga duševnog razvoja. I u najzdravijem tijelu može biti duh slab i pokvaren, ako volja nije jaka i ustrajna. A jakost volje i karakternost teče se ustrajnom vježbom u kreposti i nadvladanju sjetilnih težnja i požuda.

Da gimnastika i sport budu korisni tjelesnom razvoju te da doista u zdravu tijelu bude zdrav duh, mora se razborito njegovati. Razborito se njeguje gimnastika i sport kad su:

a) sredstvo za plemenite ciljeve, a ne sam cilj;

b) kad se time ne zanemaruje i ne zapostavlja kultura duha;

c) kad koristi, a ne škodi zdravlju;

d) kad se ne zanemaruje time zvanične i religiozne dužnosti.

Za gimnastiku i sport kod ženskih osoba treba napose naglasiti da ženu ne smiju udaljivati od prirodnog njezina poziva majke i odgojiteljice djece.

Na žalost, danas se u sportu mnogo pretjeruje, osobito time, što se sport tako naglašuje, da sve drugo dolazi u pozadinu. Duh današnje omladine tako je obuzet sportom, da ga smatra svojim životnim ciljem. Posljedica je toga da se u javnom životu opaža jurnjava za uživanjem i izbjegavanjem dužnosti. Posljedice svakako pogibeljne i kobne za obiteljski i društveni život, red i poredak.

B) Kršćanin i bolest

Kad se čovjek razboli, treba da strpljivo podnosi bolove, pouzdano se ufajući u Boga i da se predaje u volju Božju. Osim toga, dužan je prema mogućnosti upotrebiti sredstva za ozdravljenje, zvati liječnika i uzimati lijekove. Na izvanredna sredstva za ozdravljenje nije čovjek obavezan, ako su ta sredstva skopčana s većim žrtvama, na pr. velikim izdacima, teškim bolima i velikim pogibeljima operacije. No i tu će čovjek razborito učiniti, ako posluša savjet razborita liječnika i podvrgne se i težoj operaciji, osobito ako je to potrebito da spasi svoj život za obitelj ili za opće dobro.

Kad čovjek teško oboli, mora mu biti prva briga da uredi svoje račune s Bogom, te da se dostojnim primitkom svetih

sakramenata pripravi na srećnu smrt. Teška je obaveza ukućana da opomenu svog bolesnika na primanje svetih sakramenata, pa makar je u tu svrhu potrebno i poremetiti mir bolesnika upozorivši ga na to da je njegova bolest pogibeljna.

§ 32 Grijesi proti V zapovijedi

Zapovijed Božja »Ne ubij!« zabranjuje: samoubistvo, ubistvo, dvoboj, zlo postupanje, osvetu i sablazan.

I. SAMOUBISTVO

Samoubistvo je samovlasno, namjerno i direktno oduzimanje vlastitog života. Svijesno i namjerno samoubistvo uvijek je težak grijeh, bez obzira na uzrok koji je samoubicu potakao na taj očajni čin.

1. Samoubistvo je težak grijeh, jer samoubica:

a) teško vrijeđa Božje pravo na život ljudski. Bog je Stvoritelj ljudskog života, on ima vlast nad životom i smrću, On određuje čovjeku vijek života i vrijeme umiranja. Čovjek nema prava skraćivati ni oduzimati svoj život, nego je dužan čuvati ga dok je volja Božja. Volja je pak Božja da čovjek živi sve dotle dok po prirodnom zakonu bolest, slabost ili nesreća ne učine kraj njegovu životu, ili dok moralni zakon ne ište da čovjek svoj život stavi u pogibelj ili žrtvuje za vjeru, domovinu ili veliko opće dobro.

O vlasti Božjoj nad ljudskim životom govori sv. Pavao: »Jer nijedan od nas ne živi samome sebi, i nijedan ne umire samome sebi. Jer ako i živimo, Gospodinu živimo, i ako umiremo, Gospodinu umiremo. Ako dakle živimo ili umremo, Gospodinu umiremo.« (Rim. 14, 7—8);

b) samoubica radi proti ljubavi prema samome sebi u naravnom i svrhunaravnom pogledu. U naravnom pogledu oduzima sebi najveće naravno dobro — život. Radi protuprirodno, jer sebi oduzima život, a u ljudskoj je naravi najdublje usađen nagon za samoodržanjem. U svrhunaravnom pogledu najteže griješi samoubica proti ljubavi samoga sebe, jer oduzimajući sebi život, griješi teško i u teškom grijehu umire, i dušu svoju za uvijek upropašćuje. I to je najteža posljedica samoubistva;

c) samoubica griješi proti bližnjemu, jer svojevoljno ostavlja ljudsko društvo i prekida svoje obaveze prema društvu, osobito obitelji svojoj koju ne samo ožalošćuje nego je često napušta neopskrbljenu.

Budući da samoubica teško vrijeđa Boga i u teškom grijehu srlja u vječnu propast, nema smisla da Crkva moli na njegovu grobu, jer mu nema pomoći. Stoga Crkva za znak osude

toga kukavičkog i nečasnog čina, da odvrati ljude od samoubistva, uskraćuje samoubici crkveni pogreb, ako je samoubistvo počinio kod porabe razuma, i ako prije smrti nije pokazao znakove kajanja za svoj čin.

2. **Uzroci samoubistva** su različiti. Kod mnogih je samoubica uzrok nesrećnom činu poremećeno duševno stanje. Takovi su samoubice neubrojivi za svoj čin, ako je poremećnost tolika, da ne znaju što čine samoubistvom. No mnoge je do toga stanja doveo grešan život te su za samoubistvo indirektno odgovorni. Ima samoubica zbog neizlječive bolesti, siromaštva, gubitka časti, a čini se da ih je najviše zbog »nesretne ljubavi«. Dokle je god čovjek kod porabe razuma, nijedan od tih razloga ne može ukloniti odgovornosti.

Samoubistvo bi mnogi htjeli opravdati velikom bijedom, sramotom, neizlječivom bolešću ili kojom drugom nevoljom. Čovjek kojega je stigla teška bijeda, bolest ili sramota ili kakovo drugo zlo, ili je sam tome kriv ili nije kriv. Ako je kriv, neka snosi svoju tegobu kao pravednu kazan, pokoru i zadovoljštinu i neka nastoji popraviti zlo koliko može, jer će jedino time spasiti dušu svoju, a konačno jedino čestitim životom može se oprati sramota koju je grijehom navukao. Ako nije krivac svojoj bijedi, sramoti i bolesti, tada će jedino pametno i dobro biti da strpljivo i s predanjem u volju Božju podnosi svoje tegobe. Strpljivim će podnošenjem steći mnogo zasluga, a bližnjemu daće pobudan primjer. Počini li nevin čovjek samoubistvo, ne pomaže sebi ništa time, nego naprotiv postaje od nevina čovjeka krivac svoje vječne nesreće, propasti i sramote.

Neki bi htjeli da je samoubistvo junački čin, a kad tamo to je zapravo kukavičluk i slabost vrijedna sažaljenja, a ne slavljenja i nasljedovanja. Veće je junaštvo podnositi sve tegobe života, nego jednim činom učiniti kraj vremenitim tegobama.

Očajnicima zbog »nesretne ljubavi« može se pomoći jedino opomenom »Sursum cor« — »gore srce«! Samo onaj koji traži sjetilnost u ljubavi i braku, može zbog nesretne ljubavi izgubiti pamet i počiniti samoubistvo. Tko pak brak smatra svetim vezom u Gospodinu i saradnjom na stvaralačkom djelu Božjem, on će zbog nesretne ljubavi možda veoma trpjeti, ali će ga vjera u Boga i ufanje u njegovu dobrotu potaknuti na predanje u volju Božju i tako očuvati od nepromišljena i kukavičkog čina samoubilačkog.

Kako je samoubistvo najveći zločin protiv sebe u naravnom i svrhunaravnom pogledu, to za čovjeka koji nije izgubio porabu razuma, a ipak se sam ubija, vrijedi da je ili bez vjere i ufanja ili da su mu vjera i ufanje veoma slabi. Stoga je temeljita i duboka vjersko-moralna odgoja jedina i najjača zaštita protiv samoubistva.

3. Nije dopušteno i z l o ž i t i se životnoj pogibelji, osim ako to traži veće dobro koje se ne može drugačije očuvati ili postići. Prema tome, dopušteno je izložiti se životnoj pogibelji: da spasimo bližnjemu život ili dušu, u obrani domovine, u misijama, da se čovjek izbavi od smrti u vatri smije skočiti iz visine, makar predviđa da će slijediti smrt, jer ima nade da bi eventualno mogao ipak spasiti život.

O s a k a t i t i se ili amputirati organ ne smijemo bez dovoljna razloga. Dovoljan će razlog biti samo spas života. Drugi su razlozi nedovoljni, kao na pr. oklada ili da se čovjek riješi vojne obaveze.

Ž e l j e t i s m r t s motiva da se što prije s Bogom sjedinimo dopušteno je, ali željeti je s drugih motiva, osobito s nestrpljivosti, nije dopušteno, osim ako je čovjek opterećen teškim nevoljama, te želi umrijeti da se tih teških nevolja riješi. Zbog običnih svakidanjih teškoća željeti smrt težak je grijeh, osim ako je ta želja proizašla iz nepromišljenosti i časovite potištenosti.

II. UBISTVO

1. **Ubistvo** je n e p r a v e d n o o d u z i m a n j e ž i v o t a n e v i n o m č o v j e k u. Ubistvo je u nebo vapijući grijeh kojim se teško dira u prava Božja koji je jedini apsolutni gospodar ljudskog života. Ubistvo je ujedno najveći grijeh protiv pravednosti i ljubavi bližnjega i zločin prema društvu.

Hotimično ubistvo je u mnogim biskupijama (i u Zagrebačkoj nadbiskupij) pridržan grijeh, te ga ne može odriješiti obični ispovjednik u redovnim prilikama.

2. Među najstrašnije grijehe proti V zapovijedi ubraja Crkva **pobačaj** ili abortus. To je ubijanje nerođena djeteta. Ni u kojem slučaju ne dopušta zakon Božji ubistvo nerođena djeteta, pa makar se majka nalazila u neizbježivoj inače smrtnoj pogibelji. Nikako dostojanstvo ženino, ni društveni njezin položaj, apsolutno ne može ni najmanje opravdati taj teški zločin. Najstrašnije je kod tog zločina to, što vlastita majka svoje rođeno dijete zauvijek lišava mogućnosti gledanja Boga, jer takovo dijete umire bez krsta. Neke države po svojim zakonima dopuštaju pobačaj i time osuđuju svoj narod na izumiranje. Kako V zapovijed Božja direktno zabranjuje pobačaj, jer je to direktno ubistvo nevine osobe, ostaje taj zločin zabranjen, makar ga državni zakon dopušta. Crkva osuđuje pobačaj, te sve one koji ga direktno izvode izopćuje iz Crkve. (Can. 2350 § 1).

Ni životna pogibelj majke ne može opravdati pobačaj, jer se ni u kojem slučaju ne smije direktno ubiti nevin čovjek. Prema tome, teško griješe liječnici koji tako zvanom »m e d i c i n s k o m indikacijom« (medicinska indikacija je medicinsko opravdanje zahvata radi ugroženosti majke) odobravaju ili traže pobačaj da pomognu fizički slaboj ženi. Isto tako »ni s o c i j a l n a ni e u g e n i č k a« indikacija ne mogu nipošto opravdati pobačaja.

Socijalna indikacija je zahtjev pobačaja zbog toga, što je obitelj brojna, te se roditelji boje da neće moći veći broj djece izdržavati. Euge-

nička indikacija, kad se zbog poboljšanja rase zahtijeva pobačaj kod izvjesnih osoba kojih bi djeca mogla biti slabije razvijena, zaostala ili hereditarno opterećena.

3. **Eutanazija** ili skraćivanje života teškom bolesniku direktnim uzrokovanjem smrti ne može se nikako opravdati ni dopustiti, jer je jedini Bog vlastan učiniti kraj mukama onoga koji umire.

4. Neki ljudi traže oporučno da im se prije ukopa probode srce ili otvori arterija (punctio cordis vel arteriae), jer se boje da će biti živi ukopani. Ta operacija je zabranjena, jer se čini s nakanom da se usmrti onoga koji je možda živ. Liječnik bi smio taku operaciju izvesti na zahtjev uznemirene okoline mrtvačeve tek onda kad se posve osvjedočio da je pokojnik doista mrtav.

5. **Hipnoza.** Hipnotiziranje je umjetno uspavljivanje nametanjem volje hipnotizerove izvjesnim znakovima i kretnjama, a osobito oštrim pogledom. Hipnotiziranje znači slijepo podvrgavanje volje i fantazije hipnotizerovoj volji, a to je pogibeljno i nedopušteno jer hipnotizer može hipnotiziranu osobu prisiliti na zlo. Osim toga, hipnoza veoma napreže živce hipnotizerove i hipnotizovane osobe i uzrokuje glavobolju i remećenje živaca. Stoga je hipnotiziranje, bez važnog razloga i nužnih jamstava, zabranjeno. Važan razlog može biti samo liječenje tjelesnih i duševnih bolesti, kroćenje žestokih strasti i naučno istraživanje koje je doista od koristi nauci, a izvodi ga prokušani stručnjak. Nužno jamstvo sastoji u tome da je hipnotizer čestita osoba, te neće hipnozu upotrebiti u nedopuštene svrhe, i da je toliko vješt, te neće škoditi zdravlju hipnotizirane osobe.

III. DOPUŠTENA OBRANA POJEDINCA I DRUŠTVA

Nepravedno ubiti čovjeka, t. j. nevinom čovjeku direktno oduzeti život teška je povreda prava Božjega, težak je grijeh protiv V zapovijedi Božje i zaslužuje ime zločin. Ubiti ili raniti čovjeka dopušteno je samo u ova tri slučaja: 1. u nužnoj samoobrani, 2. u obrani domovine i 3. kad se kazni zločin.

1. **Nužna samoobrana.** U nužnoj samoobrani smijemo ubiti nepravedna napadača na naš život, na veliko duhovno ili vremenito dobro koje je od veoma velike vrijednosti, a ne može se drugačije spasiti. Tako smijemo ubiti ne samo napadača na svoj život, nego i nepravedna napadača na nevinost i čast žensku, ili na imutak (ne jedan dio, nego cijeli imutak ili znatniji dio). No obrana imutka biće veoma rijedak slučaj kad bismo smjeli ubiti nepravedna napadača, jer se imutak dade često puta spasiti drugim načinom, na pr. bijegom, zvanjem u pomoć ili da se napadač rani ili učini nemoćnim. Kao što

smijemo sami sebe braniti, tako smijemo braniti i svakoga nevinog čovjeka od nepravedna napadača.

Razlog zbog kojega je ta samoobrana ili obrana drugoga dopuštena jest, što smo dužni ljubiti sami sebe te imamo dužnost i pravo braniti svoj život kao i veliko vremenito i duhovno dobro. Sami sebe smijemo i moramo ljubiti više nego drugoga u pogledu jednakih dobara. To više smijemo i moramo ljubiti više sami sebe, svoje veliko duhovno ili vremenito dobro od života onoga koji nepravedno ugrožava naš život ili duhovno naše dobro. Isti je razlog i u obrani bližnjega.

Premda svaki čovjek ima pravo na samoobranu, ipak nije dužan poslužiti se ubistvom kao načinom samoobrane, te može dopustiti da ga napadač ubije, ako se ne može drugačije obraniti. Razlog je, što se nevinu čovjeku teško odlučiti na prolijevanje krvi, ma i nepravedne. Ako bi pak čovjek dopustio da ga nepravedni napadač ubije, jer sâm neće da ubije čovjeka koji je u smrtnom grijehu, nego žrtvuje svoj život za nepravedna napadača, da se on može pokajati i spasiti, učinio bi time djelo herojske ljubavi prema neprijatelju.

2. **Obrana domovine.** Ako pojedinac smije sam sebe braniti, to pravo još više pripada savršenom društvu, tj. državi. Država, dakle, smije svoje opravdane interese braniti ratom. Jedini opravdani razlog navještaju rata jest nanesena nepravda koja dira u slobodu, samostalnost, integritet teritorija i ostala velika dobra na koja država ima sveto i neosporivo pravo. Rat je dopušten samo u slučaju, ako se ta dobra ne mogu drugačije obraniti i očuvati, te su svi pokušaji mirnog rješenja spora bezuspješni. Nije opravdan razlog ratu osvajanje teritorija na koji neka država nema pravo. Još manje je opravdan rat iz motiva ratne slave. Isto tako nije opravdan razlog ratu ni obraćenje nevjernika.

Ako kažemo da je rat dopušten, to znači da je dopušten samo jednoj strani, dok je za drugu, koja je nanijela nepravdu, rat nepravedan. Odgovornost za rat nose oni koji su ga navijestili, a osobito oni koji su ga izazvali i skrivili. Budući da vojnici ne mogu ni dokučiti prave motive i razloge navještaju rata (jer se redovno i ne iznose na javu), a kad bi i mogli, odnosno koliko i mogu, to ipak nijesu odgovorni, jer su danas u svim državama takovi zakoni, da vojnik ne može bez pogibelji za život odlučiti se protiv rata koji je njegova država navijestila i zapodjela.

Rat je strahovit bič koji ostavlja iza sebe uvijek teške moralne i fizičke posljedice. Zato začetnici rata nose veliku i tešku odgovornost za sve posljedice rata pred Bogom, čovječanstvom i historijom. Iako katolički moral dopušta rat u opravdanoj obrani velikih dobara nacije i države, ipak je Crkva uvijek propovijedala pacifizam i naglašavala prave i

neprolazne uvjete mira. Osobito se u tom ističu Papa Benedikto XV koji se za vrijeme svjetskog rata svojski zauzimao za mir među zaraćenim narodima i sadanji Sv. Otac Papa Pijo XI koji je svoju prvu okružnicu posvetio pitanju mira. U toj okružnici (»Ubi arcano« od 23 XII 1922) razvija jedino načelo pravoga i trajnog mira: »Mir Kristov u kraljevstvu Kristovu« te dokazuje kako jedino mir Kristov može čovječanstvu zagarantovati mir. Taj Kristov mir nije u spoljašnjosti, nego u nutrinji srca. On se osniva na dvjema veličajnim načelima koja je Krist postavio i svojom krvlju potpisao: 1. »Vi ste svi braća« (Mat. 23, 8) i 2. »Ovo je zapovijed moja da ljubite jedan drugoga, kao što sam ja ljubio vas.« (Iv. 15, 12). — »Jedan drugome pomažite nositi terete i tako ćete ispuniti zakon Kristov.« (Gal. 6, 2). Jedina kršćanska univerzalna bratska ljubav može spriječiti ratove.

Posve je razumljivo da za svakoga pojedinog vojnika vrijede sve obaveze moralnog zakona Božjega i u ratu koje vrijede za svakog čovjeka u svako doba. Prema tome, i u ratu treba poštovati život, imutak, ličnu slobodu i čast pojedinca, makar to bio i neprijatelj. Protiv neprijatelja moralno je dopušten samo onaj postupak koji zahtijeva nužna obrana domovine i njezinih prava.

3. **Kazan zločina.** Državna vlast smije kazniti zločinca smrtnom kazni da tako uspješnije bude zaštićeno opće dobro, red i poredak i sigurnost života i imovine državljana. Glavni cilj smrtne kazni ima biti odvraćanje i zastrašivanje građana od teških povreda društvenog reda i života ljudskoga kao i dobara velike vrijednosti. Kriminalna psihologija uči nas da je smrtna kazan najuspješnije sredstvo za sprečavanje zločina. Zato je smrtna kazan za zločine u običaju i danas u većini država. Štoviše, i starozavjetni teokratski građanski zakon određivao je smrtnu kazan: »Tko udari čovjeka hoteći ga ubiti... ako li tko ubije bližnjega... ko udari oca svojega ili mater svoju... tko ukrade čovjeka pa ga proda... tko opsuje oca svojega ili mater svoju, neka se pogubi.«

Premda je smrtna kazan sločinca dopuštena i opravdana, potrebno je za konkretan slučaj kazni: a) da bude s moralnom sigurnošću ustanovljena krivnja koja je dovoljna za tako tešku kazan; b) da je zločin počinjen nepravedno, a ne u samoobrani; c) da kazan bude izvršena s pravom namjerom nakon što je izrečena iza zrelog prosuđivanja i promišljanja kod kojeg su uzete u obzir sve olakoćujuće okolnosti.

I najveći zločinac ima pravo da mu se dade zgoda da izvrši svoju vjersku dužnost i da se izmiri s Bogom pokajanjem i primitkom svetih sakramenata. Stoga i državni zakoni smatraju dužnošću sudija da osuđenika pravovremeno upozore na obavezu i potrebu izmirenja s Bogom.

IV. DVOBOJ

Dvoboj je dogovoreni boj u dvoje sa smrtonosnim oružjem u cilju da se spasi čast povrijeđenoga. Dvoboj je zabranjen zakonom Božjim, jer ide za ubistvom čovjeka. Osim toga, dvoboj nije nipošto podesan način da uvrijeđeni dođe do zadovoljštine, jer u dvoboju ne pobjeđuje nevina stranka, nego onaj koji je hladnokrvniji, vještiji u oružju ili koji je brži u porabi oruža. Kad bi pobijedio uvrijeđeni i pogubio uvreditelja, previše bi ga i nepravedno kaznio. Ako pak pogine nevini, samo je veća nepravda počinjena, jer je ne samo bio uvrijeđen nego je i izgubio život i time pružio još neku zadovoljštinu nepravednom napadaču.

Za izravnavanje uvreda ima redovni sud koji je kadar i utvrditi objektivnu istinu i uvredu primjereno sanirati.

Crkva osuđuje svaki dvoboj i kazni ga izopćenjem iz Crkve. Iz Crkve su ipso facto izopćeni: mejdandžije (tj. koji se biju), njihovi svjedoci i svi koji hotimice prisustvuju dvoboju kao gledaoci. Ko pogine u dvoboju, a da prije ne pokaže znakove kajanja za taj grijeh, kažnjava se uskraćenjem crkvenog pogreba. Cilj toj kazni je odvraćati ljude od te nekršćanske i protusocijalne zablude i zločina.

Dvoboj je u mnogim državama zabranjen državnim zakonima koji duelante kazne kaznima što su predviđene za zločine. I u našoj je državi dvoboj zakonom zabranjen.

V. ZLO POSTUPANJE I OSVETA

V zapovijed Božja zabranjuje također svako zlo postupanje s bližnjim, tj. ono koje ugrožava život i zdravlje bližnjega: kao tjelesna kazna, mučenje glađu ili prijetnjama kakoga fizičkog ili moralnog zla, na pr. osramoćenjem. Moral dopušta da zakonita državna vlast kazni krivca nakon sudbene presude lišenjem slobode; no svaka tjelesna kazan koja sastoji u batinjanju ili drugačijem zlostavljanju, nehumana je i moralno nedopuštena.

I moralno zlostavljanje, tj. izrugivanje, ogorčavanje i izazivanje bližnjega na srdžbu ili žalost, grijeh je kojim se škodi zdravlju i prikraćuje život. Plemenit čovjek neće nikada to činiti, nego će pokrivati tuđe nedostatke, srdžbu ublaživati, a žalosne tješiti.

Osveta je riječ koja ne bi smjela biti u rječniku kršćanina, jer se protivi ljubavi prema bližnjemu, a navodi na grijeh proti V zapovijedi.

Spasitelj u svojoj divnoj Gorskoj besjedi odvraća od osvete riječima: »Čuli ste kako je kazano: oko za oko i zub za zub. A ja vama kažem da se ne opirete zlu. Nego ako te tko udari po tvom desnom obrazu, pruži mu i drugi. I tko hoće da se parbi s tobom i tvoju košulju da uzme,

pusti mu i kabanicu. I ako te tko potjera jednu milju, idi s njim i druge dvije.« A zatim nadovezuje: »Čuli ste da je kazano: Ljubi bližnjega svoga, a mrzi neprijatelja svoga. A ja vam kažem: ljubite neprijatelje svoje (činite dobro onima koji vas mrze) i molite se za one koji vas progone i kleveću.« (Mat. 5, 38—43). U istom duhu opominje i sveti Petar: »A najposlije budite složni, milostivi, bratoljubivi, milosrdni, ponizni. Ne vraćajte zla za zlo, ni psovke za psovku, nego nasuprot blagosiljajte, jer ste na to pozvani da baštinite blagoslov.« (I Petr. 3, 8 i 9).

Dopušteno je tražiti na sudu svoje pravo ili prisiliti nekoga na vršenje dužnosti; samo kod toga treba da isključimo osvetničke namjere i želje i treba da budemo spremni izaći u susret onome koji nam je nanio nepravdu, jer tako traži kršćanski duh.

VI. SABLAZAN I ZAVOĐENJE

Gore nego ubistvo tijela jest ubistvo duše koje se počinja sablažnjivanjem i zavođenjem na grijeh. Stoga peta zapovijed zabranjuje i sablazan i zavođenje.

a) **Sablazan** je svaka riječ, čin ili stvar kojom možemo bližnjega potaknuti na grijeh. Sablazniti možemo bližnjega grješnim riječima i djelima, slikama, knjigama, novinama, kretnjama, odijelom, pa i propustom djela koje smo dužni učiniti. Ne samo da grješnim djelom možemo sablazniti nego možemo pružiti sablazan i dopuštenim i dobrim djelom za koje se čini da je zlo i nedopušteno.

Spasitelj veoma oštro osuđuje sablazan malene djece: »Ako tko sablazni jednoga od ovih malenih koji vjeruju u mene, bolje bi mu bilo da mu se objesi mlinski kamen što ga vrti magare, o vratu njegovu i da potone u dubini morskoj. Jao svijetu od sablazni. Potrebno je da dođu sablazni ali jao onom čovjeku po kojemu dolazi sablazan.« (Mat. 18, 6 i 7).

Sablazan je težak grijeh, jer strovaljuje dušu bližnjega u grijeh. Najteži je grijeh ona sablazan kojom grešnik ima namjeru bližnjega sablazniti. Indirektna sablazan, tj. sablažnjiv čin bez nakane zavesti na grijeh, također je težak grijeh, ali je manji od direktne sablazni.

Dužni smo izbjegavati sablazan i indiferentnim djelom, štoviše, i dobrim djelom. Djelo koje nam je naloženo naravnim zakonom moralnim, ne smijemo nikad propustiti, makar time koga sablaznili. Nikad, dakle, ne smijemo lagati ili krivo se kleti da izbjegnemo sablazan. Ako bismo koga sablaznili dobrim djelom koje zapovijeda pozitivni zakon, možemo, ali ne moramo propustiti to djelo. Na pr. ako muž svoju ženu grdi i psuje što polazi u crkvu, može ona koji puta izostati iz crkve da muž ne psuje, ali trajno izostajati niti mora niti smije.

Ako je indiferentno djelo ili stvar kojom se netko sablažnjuje, dužni smo to djelo propustiti, ako propust nije skopčan s velikim poteškoćama.

Tko je bližnjega sablaznio, dužan je sablazan ukloniti tako, da prestane sablažnjivo raditi, da se javno pokaje, da ubuduće dade lijep i dobar primjer.

b) **Zavođenje** je direktno nagovaranje na grijeh. Zavođenjem se griješi dvostruko: proti ljubavi prema bližnjemu, kojemu se time zlo čini, i proti onoj kreposti protiv koje se bližnji zavodi na grijeh. Zavođenje je po veličini onaki grijeh na kaki se bližnji navodi, tj. težak ili lak.

Tko je bližnjega zaveo na grijeh, dužan je nagovarati ga na popravak. Tko je bližnjega zaveo krivim javnim naučavanjem, usmeno ili pismeno, dužan je javno opozvati i požaliti zablude.

VI I IX ZAPOVIJED BOŽJA

Ne sagriješi bludno!
Ne poželi žene bližnjega svoga!

§ 33 Održanje čovječanstva

1. Osnove Stvoriteljeve

Veliko je dostojanstvo čovjeka, jer ga je Gospod stvorio na sliku i priliku svoju i odredio mu uzvišeni cilj: da štuje Boga, da pozna i ljubi Boga i da ga konačno zauvijek uživa u nebu. »Ta svrha, time što je Bog čovjeka divnim načinom podigao u svrhunaravni red, nadilazi sve što je oko vidjelo, i uho čulo, i srce čovječje moglo zamisliti«, kaže sv. Otac Papa Pijo XI u svojoj enciklici »O kršćanskom braku«. (Casti connubii od 31-XII-1930).

Neizmjerna svetost Božja zaslužuje da bude mnogo ljudi štovatelja Božjih, a neizmjerna ljubav Božja želi da bude mnogo »sugrađana svetaca i ukućana Božjih«, tj. da mnogo ljudi dođe u nebo. Prema toj osnovi providnosti Božje, Bog hoće da se čovječanstvo održi i neprestano množi. Zato je i rekao praroditeljima, a preko njih i svima budućim supruzima: »Rastite i množite se i napunite zemlju!« (Mojs. 1, 28).

2. Način održanja čovječanstva

Prvi ljudi izašli su iz stvoriteljske ruke Božje bez ičijeg sudjelovanja. U nedokučivoj dobroti svojoj odredio je Stvoritelj da sami ljudi budu pomoćnici Božji u veličajnom djelu održanja i množenja čovječanstva. Stoga je i snabdio čovjeka, muža i ženu, sposobnošću rađanja, s kojom je spojio jaku težnju da se muž i žena u ljubavi tako sjedine, te iz te veze nikne novi ljudski život. Ta težnja zove se spolni nagon.

3. Cilj spolnog nagona

Spolni nagon ima uzvišeni cilj: *rađanje i odgoju djece*. Sam Stvoritelj ga je usadio u narav čovječju. Stoga je moralno dobar dok je u skladu sa svojim ciljem.

4. Moralne granice spolnog nagona

Moralne granice spolnog nagona određene su po prirodnom moralnom zakonu održanjem čovječanstva i odgojom potomstva. Te dvije granice već sam zdrav razum neiskvarena čovjeka vrlo lako uviđa.

a) *Održanje čovječanstva*. Budući da je spolnom nagonu po prirodi određen cilj održanje čovječanstva, to je već samim prirodnim moralnim zakonom zabranjeno svako udovoljavanje tom nagonu koje isključuje rađanje djece, te se kršenjem te zabrane teško narušuje moralni red i čini težak grijeh.

b) *Odgoja potomstva*. Nije dosta dati djetetu život, nego treba njegov život zaštititi i podupirati njegov razvoj do fizičke i duševne sposobnosti za samostalan život. Osim toga, s obzirom na svrhunaravnu svrhu čovječjeg života, djetetu je potrebna vjersko-moralna odgoja. Sve su to obavezani pružiti djetetu u prvom redu oni koji su mu dali život, a to su otac i majka. Odgoja djeteta mora biti temeljita i potpuna, a zato se zahtijeva dugogodišnji odgojni rad. Kako na odgoji moraju podjednako sarađivati i otac i majka, to odgoja zahtijeva jedinstvenost i nerazrešivost ženidbe. Prema tome, kao što je odgoja zahtjev istoga moralnog zakona to je i jedinstvo i nerazrešivost ženidbe zahtjev istoga moralnog zakona. Iz toga opet slijedi da je spolni život moralno dopušten jedino i isključivo u posvećenim granicama ženidbe.

Lijepo to ističe Sv. Otac Papa Pijo XI u enciklici »O kršćanskom braku«: »Po odredbi naime Stvoriteljevoj i po samom naravnom zakonu jedino život u braku ima to svojstvo i tu povlasticu da se pošteno služi sposobnošću koju je Bog dao za rađanje novoga života, te se to pravo ima da drži u posvećenim granicama ženidbe.«

5. Zaštita održanja čovječanstva

Onakovo održanje čovječanstva kakovo sam Bog hoće, najbolje je osigurano u nerazrešivom monogamskom braku. Zato da se zaštiti fizički, intelektualno i moralno zdravo potomstvo, valja da bude i brak zaštićen. Brak je zaštićen, ako su zaštićene bitne njegove osobine koje su zahtjev njegova cilja, a to su jedinstvo i nerazrešivost ženidbe.

Kad je Bog u raju ustanovio ženidbu, bila je monogamska i nerazrešiva, što se vidi po onoj tijesnoj vezi koju Sveto pismo ističe riječima: »Zato će čovjek ostaviti oca svojega i mater svoju i priljubiće se ženi svojoj, i biće dvoje jedno tijelo.« (I Mojs. 2, 24). Kasnije se ženidba iskvarila, jer je nastala poligamija i kod istih starozavjetnih patrijara. Kad je Sinajski zakon sa VI i IX zapovijedi ukinuo poligamiju, dopustio je Mojsije članovima izabranog naroda, radi tvrdoće njihova srca, da mogu zbog nekih razloga otpustiti ženu. Ali Isus Krist, kao vrhovni zakonodavac, svojom vlašću opozvao je to dopuštanje veće slobode, te je prvobitni zakon u cijelosti uspostavio riječima: »Što je Bog sastavio, čovjek neka ne rastavlja... Mojsije je vama dopustio otpuštati svoje žene radi vašeg tvrdog srca, ali iz početka nije bilo tako. Ali ja vam kažem: Ako tko otpusti ženu svoju, osim za preljubu, i oženi se drugom, čini preljubu, i tko se oženi s otpuštenom, čini preljubu.« (Mat. 19, 6—9).

Da čovjeku, koga neprekidno razapinju strasti, koje su u stvari spolnog života najžešće, bude olakšano odolijevanje neurednostima kao i savjesno ispunjavanje svih bračnih dužnosti, uzdignuo je Spasitelj ženidbu svojih vjernih na čast pravoga i istinskog sakramenta Novoga zavjeta. Time ju je zaista učinio znakom i izvorom posebne milosti kojom njezinu »naravnu onu ljubav usavršuje, i nerazrešivo jedinstvo utvrđuje, a supruge posvećuje.«

Premda je jasno da su izložena osnovna načela o uređenju spolnog života duboko u dušu usađeni prirodni moralni zakon što ga je Stvoritelj svrsishodno usadio, ipak ima etičara koji dopuštaju, štoviše i zahtijevaju, »slobodnu ljubav« kao zamjenu za monogamski nerazrešivi brak. Najradikalniji su u tom marksisti kad traže posvemašnje uništenje tradicionalne porodice. Osim deklamiranja o ropstvu žene u monogamskom braku, u kojem je na najsavršeniji način zaštićeno potomstvo i njegova odgoja kao i dostojanstvo žene-majke, traže marksisti dokaze za svoju slobodnu ljubav u etnologiji i komparativnoj lingvistici, ali sa malo sreće. Da i naučno dokažu pogrešnost monogamske porodice, iznijeli su posebnu teoriju o razvoju porodice. Ta evolucionističko-marksistička teorija (zove se i Morgan-Engelsova) tvrdi da je u početku vladala »slobodna ljubav« iz koje se razvila poligamska ženidba, a iz ove monogamski brak.

Ta teorija koja nikad nije imala za sebe nikakih dokaza, nego samo isprazne apriorne tvrdnje, potpuno je oborena novim otkrićima na područjima etnologije i komparativne lingvistike.

Etnologija nam pokazuje da najprimitivniji narodi, koji su nosioci najstarije kulture, i to one najnižeg stupnja (koji su, drugim riječima, najdalje od današnje kulture), imaju individualni brak, većinom monogamski. Kod većine poglavitih nosilaca prakulture postoje t. zv. inicijacije (pouka u društvenim, moralnim i vjerskim dužnostima) u doba puberteta, i to ili za mladiće i djevojke ili samo za mladiće. Po izjavama pripadnika najprimitivnijih naroda: Pigmejaca, Andamanaca, Kurnai u jugoistočnoj Australiji, Jamana plemena iz Ognjene Zemlje: inicijacije treba da osiguraju zdravu i jaku individualnu porodicu, i to monogamijsku. U poukama kod inicijacija upućuju Kurnai svoje mladiće uz ostalo i na to da slušaju svoje roditelje i ne upuštaju se u odnošaje s djevojkama i udatim ženama. Jamana na Ognjenoj Zemlji opet naročito ističu u tim poukama vjernost muža i žene.

Kad se s tom činjenicom isporedi druga etnološka činjenica, da se poligamija, matrijarhat i druge razvratnosti bračne javljaju kod naroda mlađe kulture, onda je to očit dokaz da je najstariji oblik porodice bio individualna i monogamijska ženidba.

Taj zaključak potkrepljuje i komparativna lingvistika koja nam pokazuje da se u ogromnoj većini jezika nalazi zajednički korijen za riječi ne samo mati nego i otac. Iz toga slijedi da su u pradavno doba čovječanstva, u doba zajedničkog središta i izvora daleko pretežnije većine svih naroda uopće bila dva lica koja su se isticala u vezi s djetetom i kao takova bila poznata i zato dobila također svoja imena. I kad je od tih dvaju lica jedno muško kao otac, a drugo žensko kao mati, onda ta važna činjenica dokazuje da je već u ono pradavno doba postojala također individualna porodica, i to ili monogamijska ili barem poliginijska, tj. da su svakako bili poznati ne samo mati nego i otac. (Isporedi Dr. Gahs: Historijski razvitak porodice, Zagreb, 1932).

Iz svega toga slijedi, da »slobodna ljubav« koju propagiraju marksisti, i koja pogoduje strastima, a do temelja ražara zdravo propagiranje i solidnu odgoju čovječanstva, nema ni u najdavnijoj prošlosti svoje potvrde ni opravdanja.

§ 34 Čistoća

1. Pojam čistoće

Uzvišeni cilj što ga je Stvoritelj odredio spolnom nagonu: održanje čovječanstva koje je od Boga pozvano da Ga slavi i tako postigne svoju vlastitu sreću, zahtijeva bezuvjetno: da se spolni život provodi isključivo u posvećenim granicama ženidbe, tako da se ne sprečava rađanje djece. S time u vezi valja izbjegavati sve što bi moglo čovjeka navesti da se ogriješi protiv ovoga načela, kao neuredne misli, želje, riječi, doticaje i djela. Tko to provodi, živi čisto.

Čistoća je dakle ona ćudoredna krepost koja uređuje spolni nagon prema diktatu ćudorednog zakona ili ga posve zauzdava.

2. Vrste čistoće

Čistoća se, prema različitim staležima, dijeli na: čistoću u braku, izvan braka i djevičansku.

a) Bračna čistoća sastoji u životu bračnih drugova koji je uređen tako da se bračni drugovi klone svega što se kosi s ciljem braka i čuvaju bračnu vjernost.

b) Čistoća izvan braka je potpuno zauzdavanje spolnog nagona kod mladeži prije braka i udovaca, udovica i rastavljenih.

c) Djevičanska čistoća je potpuno zauzdavanje spolnog nagona kod nevinih osoba skopčano s odlukom doživotno to provoditi.

3. Ljepota i vrijednost čistoće

Neopisiva je ljepota kreposti čistoće. Sv. Oci puni su pohvale čistoće, te se upravo natječu koji će je ljepše iskititi. Sv. pismo Staroga zavjeta, pobjedu Juditinu pripisuje njezinoj čistoći, a knjiga Mudrosti pak kliče: »Kako je lijep čist naraštaj sa sjajnošću! Uspomena njegova biće besmrtna pred Bogom i ljudima.« (Knj. Mudr. 4, 1).

Najviše i najljepše uzvisuje čistoću Isus Krist. Sam tako čist, da nije dopustio ni da tko samo posumnja u Njegovu djevičansku čistoću, dopušta da ga đavao kuša, dopušta da mu predbacuju da oskvrnjuje subotu, da je u vezi s đavlom, ali ne dopušta da mu itko predbaci nečistoću. Okružuje se samim djevičanskim dušama: preteča mu je djevičanski čist, presveta Majka mu je Djevica, hranitelj njegov je djevičanski čisti sv. Josip. Najmilije biće, Majku svoju, povjerava sv. Ivanu, djevičanskoj duši koji u svojoj Apokalipsi piše o djevičanstvu ovako: »Ovo su koji se ne okaljaše sa ženama, jer su djevice; ovi idu za Janjetom kud god ono pođe. Ovi su kupljeni od ljudi prvenci Bogu i Janjetu. I u njihovim ustima ne nađe se laž, jer su bez mane« (Apok. 14, 4—5).

No najjače je Isus istakao moralnu ljepotu i vrijednost čistoće kad u Gorskoj besjedi obećava čistoći najveću nagradu riječima: »Blaženi koji su čista srca, jer će oni vidjeti Boga!« (Mat. 5, 8).

Što je rečeno za čistoću uopće, to u najeminentnijem smislu vrijedi za djevičansku čistoću, to »beskrvno mučeništvo«. Zato i pokraj božanske zapovijedi: »Rastite i množite se i napunite zemlju« smatra se u Novom zavjetu djevičanstvo savršenijim od ženidbenog staleža. Sv. Pavao o tom doslovce kaže: »Tko je neoženjen, brine se za Gospodnje, kako će ugoditi Gospodinu. A koji je oženjen, brine se za svjetsko, kako će ugoditi ženi, pa je razdijeljen. I žena neudata i djevica brine se za Gospodnje, da bude sveta tijelom i duhom, a koja je udata brine se za svjetsko, kako će ugoditi mužu« (I Kor. 7, 32—33). Iz tih riječi razabira se i pravi razlog veličine djevičanske čistoće, naime veća slava Božja.

Osim toga, što se u djevičanskoj čistoći može savršenije služiti Bogu, ima djevičanstvo i tu prednost pred ženidbom, što pojedini u tom staležu mogu mnogo više koristiti i čovječanstvu. Najveći pravi reformatori bili su i ljubitelji djevičanske čistoće, kao na pr. Grgur VII, Sv. Franjo Asiski, Sv. Dominik, Sv. Ignacije Lojola. Osnivači redova namrli su svojem duhovnom potomstvu onaj neiscrpljivi izvor religiozne, karitativne, prosvjetne i umjetničke djelatnosti, a taj se upravo osniva na zavjetima redovničkim među kojima se čistoća ističe kao alemkamen. Među veleumovima zapremaju prva mjesta: sv. An-

selmo Kenterberijski, sv. Toma Akvinski, sv. Albert Veliki, sv. Bernard od Klervoa, sv. Bonaventura i mnogi drugi sveci ljubitelji čistoće.

Djevičanska je čistoća nadalje svojim herojskim primjerom jaki štit i same ženidbe, jer primjerom svojim potiče supruge na požrtvovnost bez koje nema morala ni sreće u braku. Nadasve je pak potreban svijetao primjer djevičanske čistoće onim nesretnicima koji su doživjeli bračni brodolom, jer ih je napustio ženidbeni drug te su osuđeni na beženstvo.

Zbog svih tih vrlina djevičanske čistoće, nije ni čudo da kršćanski puk među svecima najvišu čast iskazuje djevičanskim svecima, tako presvetoj Bogorodici, sv. Josipu, sv. Antunu Padovanskom, sv. Tereziji od Malog Isusa.

U moderno doba podigli su neki neispravne prigovore protiv čistoće očito radi toga da opravdaju svoju nesuzdržljivost. Tako veoma rado ističu, da je nemoguće i za zdravlje štetno živjeti uzdržljivo i čisto. Naprotiv, ne samo da nas vjera uči da je čistoća moguća nego i moderna objektivna medicina tvrdi da je čistoća i moguća i zdravlju korisna i da veoma podupire intelektualni razvitak. Dok to ističemo, ne smijemo zaboraviti kako strašno haraju u svijetu veneričke bolesti koje rastaču ne samo život pojedinca nego poput pošasti prijete čitavom čovječanstvu. Uzrok tim bolestima je spolna nesuzdržljivost. Koliko se troši narodnog imutka na suzbijanje tih strahovitih bolesti, a zaboravlja se na to da bi se jedino posvemašnjom čistoćom prije braka i vjernošću u braku mogla posvema iskorijeniti i zadnja klica tih bolesti.

4. Dužnost čistoće

Iz svega što je navedeno, posve jasno slijedi da je dužnost čistoće teška i da je na nju čovjek obavezan pod teški grijeh. Dužnost čistoće nameće već prirodni moralni zakon, a VI i IX zapovijed Božja je zapravo samo naglašuju. Svaki je čovjek obavezan na čistoću (u mislima, željama, riječima i činima) u ženidbi na ženidbenu, a izvan ženidbe na vanbračnu. Na djevičansku čistoću obavezan je svaki koji je primio tu obavezu zavjetom ili primitkom višeg reda.

5. Odgoja čistoće

Čistoća, kao poluga koja nas najviše približuje Bogu, kao prebogati izvor energija na korist čovječanstva, kao uvjet zdrava potomstva i kao najuspješniji lijek protiv spolnih bolesti, iziskuje ozbiljnu i pomnjivu odgoju. Roditelji i ostali odgojitelji teško su odgovorni pred Bogom i ljudima za čistoću omladine. No ni mladež nije oslobođena te odgovornosti, nego

je dužna brižno čuvati i gojiti krepost čistoće, i uz najveće žrtve i samozataju.

a) Prvi je uvjet za čist život jakost volje i oplemenjeno čuvstvo. Bez toga nema čistoće. Stoga je prijeka potreba da prvi cilj odgoje čistoće bude jačanje volje i oplemenjivanje čuvstvovanja. Jakost volje teče se neprekidnim vježbanjem od najranije mladosti u samozataji, pregaranju, svladavanju samoga sebe i u podnošenju tegoba i križeva. A za sve to će se čovjek to lakše oduševljavati što češće misli na uzvišeni cilj i vrijednost besmrtne duše te na dostojanstvo ljudskog tijela koje je po riječima sv. Pavla »hram Duha Svetoga«. Čuvstvovanje se oplemenjuje religioznim i moralnim pobudnim opomenama i štivom.

b) Odgoja čistoće biće bezuspješna, ako se ne spriječe štetni utjecaji pornografske lektire, golotinje kipova i slika, nemoralnih kino i kazališnih komada, zavodljive ženske mode, poganskih modernih plesova i drugovanja s osobama slabih moralnih kvaliteta. Navedeni uzroci mogu zavesti u kreposti utvrđena čovjeka, jer je njihov utjecaj sugestivan i zavodljiv, a kod mladeži uzrokuje neminovni pad u nečistoću.

c) Konačno, ne smijemo zaboraviti da je čistoća najteža krepost i da će sav odgojni trud biti prije ili kasnije uzaludan, ako se ne upotrijebe svrhunaravna sredstva, jer će se sva čistoća sastojati jedino u čuvanju od zaraznih bolesti.

Glasoviti protestantski pedagog Foerster (Ferster) kaže da vjera ima tako jak utjecaj na uzdržljivost i nadvladavanje napasti, da je to bez religiozne odgoje uopće nemoguće. A Knjiga Mudrosti kaže: »Ako Bog ne da, ne mogu biti uzdržljiv.« (Mudr. 8, 21).

U doba puberteta (spolnog dozrijevanja) dolazi mlada, neiskusna i slaba duša često puta u takove kušnje, da slabo koriste moralni, pedagogijski i higijenski razlozi za uzdržljivost i čistoću. Mladom biću koje čezne za životom, neodoljivom silom nameće se pitanje: »Zašto ne smijem činiti ono što od mene tako žestoko traži nagon?« Na to pitanje odgovor daje jedino religija. I to samo ona religija koja zahtijeva od čovjeka čistoću ne samo kao zahtjev zakona Božjega nego mu pruža i obilje poticaja, sredstava i pomoći da se oduševi za čistoću i da lakše provodi čist život. To čini najsavršenijim načinom katolička religija koja ne prezire spolnog nagona, nego ga svodi u prave granice i podređuje ga višim ciljevima pa ga tako posvećuje.

Katolička Crkva može pokazati bezbroj svetaca koji su sveto i čisto živjeli. Ona uvijek ima čitave legije Bogu posvećenih osoba koje herojskim primjerom propovijedaju čistoću. Katolička religija nije samo putokaz i istina, ona je i život. Kao što je osnovna nauka njezina: da je cilj čovječjeg života dioništvo božanske naravi u blaženom sjedinjenju s Bogom, tako

nas ona po ustanovi svog božanskog Utemeljitelja već na ovom svijetu molitvom i svetim sakramentima ujedinjuje s Bogom. To ujedinjenje ima bezuvjetni učinak da čovjeka zadržava u granicama moralnog zakona i da mu daje onu moralnu snagu koja mu je potrebna da ostane čist. Katolička religija pozivlje dušu koju razapinju strasti, da se sunča na zrakama božanske ljubavi Kristove, da nasloni svoju umornu glavu na grudi Isusove u presvetoj Euharistiji, da nahrani dušu hljebom anđeoskim i tim najintimnijim združenjem s božanskim izvorom i uzorom čistoće da se digne u one visine kamo ne dopiru valovi neobuzdane strasti, a ako koji puta i dopru, neće čovjeka preplaviti. Da je Euharistija doista najjači lijek proti pohoti, životvorni kvasac i čvrst potporanj čistoće, svjedoči nam svakidanje iskustvo. Stoga Crkva, poučena tim iskustvom, i nazivlje u molitvi presvetu Euharistiju: »Vino iz kojega niču djevice« (Litanije u čast presv. olt. sakramentu).

Veoma je korisno za odgoju čistoće imati pred očima i uzvišeni primjer prečiste Djevice Marije i utjecati se njezinu zagovoru pobožnim molitvama.

6. **Spolno objašnjavanje**

Moderna, naturalizmom zaražena, pedagogija ne pozna druge spolne odgoje osim one koja sastoji u inicijaciji ili biološkom objašnjenju spolnog života. Jasno je da ta odgoja nema drugog uspjeha osim čuvanje zdravlja.

Za odgoju čistoće potrebno je poznavati bît njezinu, a to je nemoguće, ako se ne pozna narav i cilj njezine prirodne osnovice. Za to će ispravna odgoja i spolnom objašnjavanju obratiti pažnju, osobito zato da se spriječi te nepozvane osobe ne upoznavaju nevinu mladež s tim stvarima neispravno, lakoumno, a često i zločinački.

Kako ispravna spolna odgoja ima biti odgoja čistoće, to je glavno načelo tog objašnjavanja: Mladež treba poučiti u toj stvari tako, da se ne povrijedi prirodna zaštita čistoće — stidljivost. A to će se postići, ako se pazi na vrijeme, osobu, sadržaj i način toga objašnjavanja.

a) Vrijeme. Ne može se tačno ustanoviti vrijeme kad treba započeti poukom. No važno je da se ne započne **prerano**, jer bi to bez sumnje zlo djelovalo.

b) Osoba. Svi se razboriti pedagozi slažu u tom da su najpozvanije osobe, koje redovno jedino mogu bez povrede stida djecu poučiti, roditelji i ispovjednik.

c) Sadržaj. Prevažno je kod toga poučavanja da se pazi na sadržaj pouke. Mladeži se ne smije sve na jednom dati, nego samo ono što prema svojoj dobi može primiti bez grijeha i povrede stidljivosti. Ispravna je odgoja jedino ona koja ne kaže odmah sve, ali što kaže, to je čista i gola istina.

d) Način. Najvažniji je kod tog poučavanja svakako način. Ispravni je način najbolje označen riječima: Caute, caste, pie — **oprezno, čisto** i **ponizno. Oprezno** će poučavanje biti, ako se pazi na osljetljivost i sklonosti učenika da se ne potaknu mjesto da se suzdrže od napasti i požuda. **Čisto** će biti, ako se poučavanje vrši doličnim riječima. **Pobožno,** ako se kod pouke istakne da je Bog s uzvišenim ciljem usadio u narav taj nagon.

Skupna i javna fiziologijska pouka redovno djeluje u moralnom pogledu destruktivno, osobito ako se podaje skupini gdje su zajedno muški i ženske. Stoga Sv. Otac i osuđuje takovu pouku u Enciklikama o »kršćanskom uzgoju« i o »braku«.

Vrlo je razgranjena zabluda onih koji opasnim zahtjevom i ružnim izrazima promiču tako zvanu spolnu odgoju krivo misleći da će mladiće zaštititi od sjetilnih opasnosti s pomoću čisto naravnih sredstava, kao na pr. smionim upućivanjem i preventivnom poukom za sve bez razlike, pače javno, i što je još gore izlažući mladiće već zarana prigodama da ih priviknu, kako kažu, i otvrdnu im duh protiv takovih pogibelji.

Takovi su u velikoj zabludi, jer neće da priznadu prirođenu slabost ljudske naravi, ni zakona, o kom govori Apostol, koji se protivi zakonu razuma. Pače i s prezirom prelaze preko samog iskustva činjenica koje nas utvrđuju da, osobito kod mladića, grijesi protiv ćudoređa nijesu toliko plod njihova intelektualnog neznanja, koliko u prvom redu plod slabosti volje koja je bila izvrgnuta prigodama, a da je nisu pomagala milosna sredstva.« (Enc. O kršćanskom uzgoju).

»Ovo spasonosno poučavanje o braku i vjersko odgajanje za nj, daleko je od one pouke o fiziologiji tjelesnih organa kojom u ovo naše vrijeme neki samozvani »ispravljači« bračnoga života hoće da posluže supruzima, mnogo i premnogo raspredajući o tim fiziologijskim stvarima: ali se time više nauči vještina lukavo griješiti, negoli krepost čisto živjeti.« (Enc. »O braku«).

§ 35 Brak

I. POJAM BRAKA

Brak je doživotna i nerazrešiva zajednica muža i žene u svrhu rađanja i odgoje djece. Uz prvotni cilj: rađanje i odgoju djece, ima brak i drugotni cilj: uzajamnu pomoć i lijek protiv požude. No drugotni ciljevi, a osobito lijek protiv požude, nipošto ne smiju biti u protivnosti s prvim ciljem.

II. PRIPRAVA NA BRAK

Sakramentalno dostojanstvo braka, uzvišeni cilj braka: rađanje i odgoja potomstva, i nerazrešivost braka traže ozbiljnu i brižnu pripravu za taj odlučan korak o kom ovisi vre-

menita i vječna sreća bračnih drugova, a često i njihova potomstva.

Da brak bude sretan, treba da su zaručnici: a) duševno i tjelesno zreli za brak i njegove dužnosti; b) osigurani za egzistenciju svoju i svoga potomstva; c) da su se međusobno upoznali toliko koliko je potrebno da steku uvjerenje da će moći u slozi i ljubavi živjeti, i d) da pomnjivo sve do braka čuvaju mladenačku čistoću.

a) Duševna i tjelesna zrelost

Cilj braka zahtijeva da zaručnici budu tjelesno i duševno sposobni za brak kad stupaju pred oltar da se zauvijek svežu u bračnu zajednicu. Tjelesna sposobnost sastoji u razvijenoj sposobnosti rađanja. Duševna sposobnost sastoji u tom da imaju razum zdrav i da imaju toliko znanja, da mogu odgajati svoju djecu.

Predmijeva se da zaručnici imaju potrebnu i duševnu i tjelesnu zrelost kad su navršili dob života koju propisuje crkveni zakon. Ta je dob kod mladića za valjanost ženidbe **16** godina, a za dopuštenost **18** godina, kod djevojke je propisana dob za valjanost **14** godina, a za dopuštenost **15** godina. No iz higijenskih razloga preporučuje se da se mladići ne žene prije 25 godine, a djevojke da se ne udaju prije 20 godine. Često će iz moralnih razloga biti potrebno da se žene prije 25 odnosno 20 godine da se izbjegne pogibelji grijeha.

b) Osigurana egzistencija

Samo je po sebi jasno da zaručnici moraju imati osiguranu egzistenciju. Ako nijesu dovoljno ili nimalo osigurani, valjano, doduše, sklapaju brak, ali jer sebe i potomstvo izlažu bijedi i patnjama, nerazborito čine i griješe sklapajući brak prije nego imaju osiguranu egzistenciju.

Za zaručnike su se dužni poskrbiti u prvom redu njihovi roditelji, a zatim oni sami ukoliko im je to moguće uspješno i pošteno postići.« Ako pak nijesu u tom sami dosta jaki, treba da se za osiguranje svojih potreba brinu udruženim nastojanjem skupa sa sebi sličnima, kao i osnivanjem privatnih ili javnih zadruga.« Tako savjetuje Sv. Otac Pijo XI u Enciklici o braku.

Kako o mogućnosti sklapanja braka ovisi opstanak naroda i očuvanje javnog morala, treba svim silama ići za tim »da se u državnoj zajednici uspostave takovi društveni i gospodarski odnošaji, te svi oci obitelji uzmognu zaslužiti i dobiti što im je potrebno eda uzmognu prema svom položaju i uzdržavati sebe, ženu i djecu.« (Enciklika »O braku«).

Kad sve to ne može da osigura siromašne zaručnike, dužni su imućniji ljudi poduprijeti imajući na pameti riječi sv. Ivana apostola: Tko imadbude blaga ovoga svijeta i bude vidio brata svojega gdje trpi potrebu, a zatvori srce svoje od njega: kako može da ljubav Božja ostane u njemu?« (I Iv., 3, 17).

c) Upoznavanje

Nerazrešivost braka zahtijeva od zaručnika zrelo promišljanje u izboru ženidbenog druga. O tom prekrasno piše Sv. Otac Papa Pijo XI u svojoj Enciklici O braku. »Na bližu pripravu budućega braka spada pomnja u izabiranju bračnog druga. O tom veoma mnogo ovisi da li će brak biti sretan ili neće. Jedan bračni drug može biti drugome ili najveći pomoćnik, da u braku provodi kršćanski život, ili pak velika opasnost i smetnja. Da ne moraju, dakle, kroz cijeli život okajavati nesmotren kakav izbor, neka zaručnici zrelo promišljaju prije nego odaberu osobu s kojom će poslije doživotno morati biti zajedno. U tom pak promišljanju neka se u prvom redu obaziru na Boga i na pravu vjeru Kristovu, zatim treba da misle na sebe, na dobro svoga zaručnika ili zaručnice, kao i budućega potomstva, a također čovječanske i državne zajednice koja potječe iz braka kao iz svoga izvora. Marljivo neka mole pomoć Božju da po kršćanskoj razboritosti odaberu druga, a nipošto da ih vodi slijepi i neobuzdani nagon strasti, niti sama želja za dobitkom, ili koji drugi manje plemenit razlog, nego mjesto svega toga prava i istinita ljubav i iskreno osjećanje prema budućem bračnom drugu. Osim toga neka u braku traže one svrhe radi kojih je on od Boga ustanovljen. Neka napokon ne propuste, i nipošto ne smatraju ovo kao sitnicu da se o izboru bračnoga druga razborito posavjetuju s roditeljima eda s pomoću njihova zrelijega poznavanja i iskustva o čovječjem životu u toj stvari izbjegnu kobnoj zabludi i pri stupanju u brak da obilnije postignu božanski blagoslov četvrte zapovijedi: »Poštuj oca i mater da dugo živiš i da ti dobro bude na zemlji«.

d) Čuvanje mladenačke čistoće

Čist život do sklapanja braka najbolja je priprava za sretan bračni život. To obilno dokazuje svakidanje iskustvo. Grijesi proti čistoći prije braka često su povod nesuglasicama u braku, rastavi braka te ostavljaju svoje tragove iz kojih često nastaju grijesi proti čistoći u braku.

III. ZARUKE

Kad se mladić i djevojka upoznaju i nakon zrelog promišljanja odluče da će se uzeti, običavaju se sklopiti zaruke, tj. obostrano obećanje ženidbe.

Vrijeme zaruka treba da bude posvećeno potpunom čistoćom zaručnika, svetim mislima na Boga i ozbiljnim mislima na budućnost. Zaručnici treba da dobro imaju na pameti da su strogo vezani na mladenačku čistoću sve do vjenčanja. Imaju pravo da jedno drugom iskazuju znakove nježne ljubavi koja ih veže, ali uza sve to stroga im je dužnost susprezati i same nečiste misli i želje.

Da zaručnici provedu svoje zaruke sveto i da sveto i sretno započnu bračni život, potrebno je:

a) da vrijeme zaruka bude što kraće;

b) da zaručnici budu u drugovanju veoma oprezni;

c) da budu odani molitvi iz koje će crpsti jakost za čuvanje čistoće.

IV. SKLAPANJE BRAKA

Ženidba kao ujedinjenje muža i žene nastaje posve prirodno samo s l o b o d n o m p r i v o l o m oboje zaručnika.

Krist je Gospodin ženidbu vratio na prvašnju čistoću koju je ženidba imala kad je od Boga ustanovljena, i podigao je na dostojanstvo pravoga i velikog sakramenta. Time je odredio:

a) da m e đ u k r š ć a n i m a n e m a v a l j a n e ž e n i d b e k o j a n e b i b i l a s a k r a m e n a t;

b) da se b r a k m o ž e i m o r a s k l a p a t i s a m o k a k o t o p r o p i s u j e C r k v a kojoj je Krist dao vlast, brigu i upravu nad sakramentima, dakle i nad brakom.

Da brak ne bude izvrgnut samovolji bračnih drugova, propisala je Crkva uvjete koji se imaju ispuniti za valjano i dopušteno sklapanje braka. Ujedno je Crkva propisala i bitnu formu kako se ima izjaviti ženidbena privola da proizvode sakramenat, a dosljedno i valjanu ženidbu.

Brak s m i j u sklopiti dvije slobodne osobe, nakon propisanih oglasa u crkvi, pošto su se ispovjedili i pričestili, a m o g u ga valjano sklopiti, ako nema nikake zapreke njihovoj ženidbi. Brak se nadalje može sklopiti samo održavanjem propisane bitne forme.

1. Ženidbene zabrane

Ženidbena zabrana je okolnost u osobi radi koje ona po pravu ne može dopušteno da sklopi ženidbu. Ako je sklopi unatoč zabrani, griješi, ali ženidba je valjana.

Ženidbene zabrane jesu:

1. **Zabrana zavjeta.** Ženidbu zabranjuje: a) zavjet djevičanstva; b) zavjet ne ženiti se (ne udati se); c) prosti zavjet potpune čistoće učinjen u svijetu ili u redu; d) zavjet primiti viši red; e) zavjet stupiti u red, bilo da se radi o redu u kojem se čine svečani zavjeti, bilo da se radi o redu u kojem se čine samo prosti zavjeti.

2. **Zabrana mješovite vjere.** Zabranjena je ženidba između katolika i krivovjerca ili raskolnika. Oprost od zabrane mješovite vjere daje Crkva samo iz važnog razloga i ako su pružena jamstva glede nesmetanog vršenja vjerskih dužnosti po katoličkoj stranci i odgajanja sve djece u katoličkoj vjeri.

3. **Zabrana ženidbi sličnih mješovitima.** Vjernike treba odvraćati od ženidbe s osobom koja je javno odbacila katoličku vjeru, a nije se pridružila nikojoj nekatoličkoj sljedbi. Jednako ih valja odvraćati od ženidbe sa osobom za koju se javno zna da je član društva koje je Crkva osudila.

Župnik ne smije takovim ženidbama prisustvovati (tj. vjenčati ih), osim ako postoji važan uzrok i ujedno da biskup ustanovi da u konkretnom slučaju nema pogibelji za vjeru druge stranke i djece, te župniku dopusti prisustvovanje.

Isto tako ne smije župnik vjenčati j a v n o g g r e š n i k a koji neće da se ispovjedi, a tako i osobu za koju je javno poznato da je pod crkvenom kaznom, osim ako postoji važan razlog, o čem sudi ordinarij, ako je moguće njegovu odluku zatražiti, a inače sam župnik.

2. Ženidbene zapreke

Ženidbena zapreka je okolnost u osobi radi koje ona po pravu ne može sklopiti ženidbu ni valjano ni dopušteno. Tko pokuša sklopiti ženidbu unatoč zapreki, ako zna za zapreku, griješi i ne valja mu ženidba, a ako ne zna za zapreku, ne griješi, ali mu je ženidba ipak nevaljala.

Ženidbene zapreke jesu:

1. **Zapreka dobi.** Ta zapreka postoji kod muškarca do navršenih 16 godina, a kod ženske do navršenih 14 godina.

2. **Zapreka nemoći.** Ta zapreka postoji kod onih kojima je narav uskratila sposobnost za ženidbu.

3. **Zapreka ženidbenog veza.** Ova zapreka sastoji u tom, što osoba koja je sklopila valjanu ženidbu, ne može po pravu, radi veze koja je nastala zbog valjane ženidbe između nje i njena ženidbena druga, sklopiti valjane ženidbe s drugom osobom dok god postoji ta veza.

4. **Zapreka razlike vjere.** Ova zapreka postoji između katoličke i nekrštene osobe. Oprost od ove zapreke može dati Sv. Stolica, ako postoji važan razlog i ako budu pružena jamstva, kao i kod mješovite vjere, tj. da će katolička stranka moći nesmetano vršiti vjerske dužnosti i da će djeca biti krštena i u katoličkoj vjeri odgojena.

5. **Zapreka višeg reda.** Ova zapreka sastoji u tom, što duhovnik (poddakon, đakon, svećenik i biskup) koji je valjano zaređen, ne može po pravu sklopiti valjane ženidbe.

6. **Zapreka zavjeta.** Ženidbenu zapreku zavjeta tvore jedino ovi redovnički zavjeti: a) svečani zavjet; b) onaj prosti zavjet koji po odredbi Sv. Stolice čini redovnika nesposobnim za valjanu ženidbu. Dosada je Sv. Stolica odredila da ženidbenu zapreku čine samo oni prosti zavjeti koji se vrše u isusovačkoj družbi.

7. **Zapreka otmice** sastoji u tom, što muškarac koji je žensku oteo u svrhu ženidbe, s njom po pravu ne može sklopiti valjane ženidbe dok god je ona u njegovoj vlasti. Kad je ženska od njega odijeljena i stavljena na sigurno i slobodno mjesto, prestaje zapreka.

8. **Zapreka zločina** sastoji u tom, što osobe koje su počinile određeni zločin, ne mogu po pravu da međusobno sklope valjanu ženidbu. Tri su vrste zločina koji čine zapreku: a) Prvi je, ako se dvije osobe ogriješe o zakoniti brak međusobno počinjenim preljubom i ujedno za trajanja toga braka ili si zamjenično obećaju ženidbu ili sklope brak, ma i samo građanski. b) Drugi je zločin, ako se dvije osobe ogriješe o zakoniti brak međusobno počinjenim preljubom i ujedno jedna od njih ubije ili svoga ženidbenog druga ili ženidbenog druga svoga sukrivca u preljubu; c) Treći je zločin, ako dvije osobe zajedničkim djelovanjem (fizičkim ili moralnim) prouzroče smrt ženidbenog druga jedne ili druge stranke.

9. **Zapreka krvnog srodstva** je na naravnom rođenju osnovani odnošaj osoba, koji ih po pravu čini nesposobnim da međusobno sklope valjanu ženidbu. U izravnoj lozi tvori krvno srodstvo ženidbenu zapreku u svakom koljenu. U neizravnoj lozi ili pobočnoj tvori krvno srodstvo ženidbenu zapreku samo do trećega koljena uključivo.

10. **Zapreka tazbine** je odnošaj osoba, osnovan na valjanoj ženidbi: što je jedna od tih osoba sklopila sa srodnikom druge koji ih odnošaj po pravu čini nesposobnima da međusobno sklope valjanu ženidbu. Tazbina tvori ženidbenu zapreku u izravnoj lozi u svim koljenima. U neizravnoj ili pobočnoj lozi tvori tazbina ženidbenu zapreku samo do drugoga koljena uključivo.

11. **Zapreka javne ćudorednosti** sastoji u tom, što su osobe koje su ili međusobno sklopile nevaljalu ženidbu ili skupa živjele u javnom priležništvu, po pravu nesposobne da sa srodnicima druge stranke sklope valjanu ženidbu. Zapreka javne ćudorednosti seže samo do drugog koljena izravne loze.

12. **Zapreka duhovnog srodstva** postoji između krstitelja i krštenika i između krštenika i njegova kuma.

U nekim krajevima postoji zabrana, a u nekim zapreka građanskog srodstva koja se osniva na posinjenju. U našim krajevima nema ni zabrane ni zapreke građanskog srodstva.

3. Bitna forma sklapanja braka

Za sklapanje braka propisala je Crkva bitnu formu ženidbene privole i to redovitu i izvanrednu.

Redovita bitna forma sastoji u tome, da se ženidbena privola očituje pred ordinarijem ili župnikom mjesta ili ovlaštenim svećenikom i pred dva svjedoka.

Prema tome je civilno vjenčanje ili vjenčanje po nekatoličkom dušobrižniku (ako je barem jedan od zaručnika katolik) nevaljalo, te se nazovi supruzi imaju ili razići ili vjenčati u katoličkoj crkvi. Katolička stranka koja je sklopila brak u nekatoličkoj crkvi, ne samo da je sagriješila i brak joj je nevaljao nego je i izopćena iz Crkve (Cod. Iur. Can. 2319, § 1). Ako katolik radi vjenčanja prijeđe na drugu vjeru, ne samo da time teško griješi proti vjeri i u teškom grijehu ostaje nego i vjenčanje mu je, i bez ikoje druge zapreke, nevaljalo pred Bogom i Crkvom.

Izvanredna bitna forma je u tom kad se ženidba sklopi samo pred dvjema svjedocima. To je moguće i dopušteno kad se nikako ne može doći do ordinarija mjesta, župnika mjesta ili ovlaštenog svećenika. To može biti samo u slučaju smrtne pogibli, kad se naime opravdano sudi da bi jedan od zaručnika mogao umrijeti prije nego se dođe do ovlaštenog svećenika. Drugi je slučaj kad se u roku od 30 dana ne može doći do ovlaštenog svećenika, no taj je slučaj moguć samo u misijskim krajevima.

§ 36 Neporočan bračni život

Muž i žena bračnim vezom povezani dužni su provoditi čestit i neporočan bračni život. Prema nauci sv. Augustina, tri su stvari koje čine ženidbu dobrom: porod, vjernost i

sakramenat. U ove tri riječi sadržana je ukratko sva nauka o kršćanskom braku i o neporočnosti bračnog života.

1. Porod

Po prirodnom zakonu prvotni je cilj bračnog života rađanje djece. Protuprirodno je bračni život odijeliti samovoljno od njegova prirodnog cilja. Stoga je prirodnim zakonom Božjim zabranjeno:

a) ubijanje nerođenog djeteta, što se protivi i V zapovijedi Božjoj;

b) svako upotrebljavanje sredstava koja sprečavaju začeće;

c) protuprirodni bračni život;

d) sterilizacija.

Kršenje toga vječnog i nepromjenljivog zakona Božjega, koji je u ljudsku prirodu duboko urezan, nastoje materijalizmom zadojeni učenjaci opravdati: socijalnim, medicinskim i eugeničkim razlozima.

Sa socijalnog stajališta ističu kako imućtvene okolnosti, društveni položaj i međusobna veza bračnih drugova mogu opravdati istaknute poroke.

S obzirom na socijalne razloge valja istaknuti da su sve socijalne okolnosti podvrgnute mnogim čestim promjenama. Ima mnogo velikana koji su u djetinjstvu živjeli u najnepovoljnijim ekonomskim, higijenskim i odgojnim prilikama, a ipak su se i fizički i duševno toliko razvili, da su poslužili čitavom čovječanstvu naukom, tehničkim izumima i drugom djelatnošću. Osim toga, prirodnije i poštenije će biti isticati kako su država i imućniji ljudi obavezani poduprijeti siromašnije obitelji po zakonu »pravednosti« i »ljubavi prema bližnjemu« negoli opravdavati ono što sam zdrav razum i pošteno srce moraju osuditi.

Liječnici (ne svi) ističu pogibelj za život i zdravlje majke.

Medicinske razloge savremena objektivna medicina iz temelja obara konstatacijom: da se bolesnoj ženi bolje može pomoći uzdržavanjem od bračnog života negoli sprečavanjem začeća i pobačajem.

Eugenika, veoma mlada nauka, uime osiguranja zdrava i snažna potomstva zahtijeva osobito: ili sterilizaciju ili zabranu ženidbe osobama za koje se predviđa da bi mogle imati kržljavo i nezdravo potomstvo.

Eugenika ima, bez sumnje, plemenit i koristan cilj: osiguranje zdrava potomstva. Tom cilju odvajkada služi Crkva svojim ženidbenim zaprekama: dobi, krvnog srodstva, tazbine, zločina i javne ćudorednosti. No katolička moralka mora osuditi ona sredstva eugenike koja se protive zakonu Božjem, prirodnom i pozitivnom, i ona koja ne poštuju slobodu i nepovredivost čovječjeg tijela. Stoga Sv. Otac Pijo XI u Enciklici »O

kršćanskom braku« osuđuje sterilizaciju bilo sa strane državne vlasti ili inicijativom pojedinca, a zabranu ženidbe s eugeničkih razloga osobama inače za ženidbu sposobnima ne odobrava.

»Javne pak oblasti nemaju nikakove izravne vlasti nad udovima podanika. Stoga nikada, ni zbog eugeničkih ni zbog ikakih drugih razloga, ne smiju izravno ozlijediti ili dirati tjelesne cjelovitosti...

Uostalom, kršćanska nauka tvrdi, i sam čovječji razum posve jasno upozoruje, da ni pojedini ljudi nemaju nikakove druge vlasti nad udovima svoga tijela, osim one što je iziskuje naravna njihova svrha. Niti ih smiju uništiti, niti osakatiti niti se na drugi način onesposobiti za vršenje naravnih čina, osim kad se drukčije ne može obezbijediti dobro čitavog tijela.« (O kršćanskom braku).

U stvari bračnog života u pogledu djeteta uostalom *treba imati na pameti ove neosporive principe*:

a) Nikad se ne smije činiti zlo da izađe dobro. Zato nikakav razlog, pa ni najteži, ne može učiniti da bude dopušteno ono što je već u svojoj biti protivno prirodnom moralnom zakonu.

b) Moralni bračni život stvara nove štovaoce Boga i nove stanovnike neba, a ograničavanje poroda ne samo da to onemogućuje nego na račun najuzvišenijeg cilja, koji gazi, propagira sjetilni protuprirodni i zato nemoralni užitak.

c) Bogatim iskustvom zajamčena je istina »da Onaj bez čije volje ne pada ni vrabac s krova«, u svojoj providnosti vodi računa o pomoći onima koji je najviše trebaju.

d) Konačno i socijalne i higijenske zahtjeve najsigurnije se zadovolji junačkom uzdržljivošću koja je, kako nas Tridentinski sabor uči, moguća onima koji mole pomoć Božju.

2. Vjernost

Budući da bračni drugovi nijesu više dvoje, nego jedno tijelo, duguju jedan drugomu već i po prirodnom moralnom zakonu, bezuvjetnu bračnu vjernost. Pozitivni zakon Božji riječima: »Ne sagriješi bludno« i »Ne poželi žene bližnjega svoga« samo potvrđuje tu dužnost. Božanski Spasitelj to naglašuje riječima: »A ja vam kažem da svaki, koji god pogleda ženu da je poželi, već je učinio s njom preljub u srcu svojem.« (Mat. 5, 28).

Bračna vjernost ni *po krivnji*, a ni po samoj *privoli* jednoga od supruga ne može izgubiti svoju vrijednost i obavezu, jer je to volja Stvoriteljeva koju nikoja ljudska volja ne može skučiti ni promijeniti.

S vjernošću mora biti združena *doživotna ljubav* koja će bračne drugove vezati onom vezom što će ih u sreći napunjati radošću, u tegobama pružati im uzajamnu pomoć i potporu, a u žalosti utjehu. Ta ljubav treba da provejava sve dužnosti i uzajamna prava bračnih drugova. Iako imaju pravo na tjelesnu vezu i u cilju stišavanja požude, nije dovoljno da

se ljubav temelji samo na putenoj sklonosti, koja i prebrzo iščezava, nego osnova njezina mora biti dublja — u blizini duša. Duševno će se zbliženje pak postići nesebičnošću. Zato kaže apostol Pavao: »Muževi, ljubite svoje žene, kako je Krist ljubio Crkvu.« Ljubav Kristova Crkvi je nesebična, a takova treba da bude i ljubav supruga, jer će jedino tada biti trajna, pa i prekogrobna.

U vezi s vjernošću i ljubavi treba istaknuti i onaj pravni odnošaj bračnih drugova što ga sv. Pavao naglašuje riječima: »*Žene neka budu svojim muževima podložne kao Gospodinu, jer je muž glava žene*, kao što je Krist glava Crkve.« (Efež. 5, 22—23). Ta poslušnost nipošto ne dokida slobode koja s punim pravom pripada ženi, i radi dostojanstva čovječje osobe i radi odličnih dužnosti žene, majke i drugarice. Niti se od nje zahtijeva da se pokorava svima prohtjevima muža, i onima koji možda nijesu potpuno u skladu sa zdravim razumom ili sa čašću supruge. Dužnost ženine poslušnosti znači da muž ima upravljati obitelju. Zanemari li muž tu svoju dužnost, treba da ga u tom zamijeni žena.

Razlog zašto pripada mužu prvenstvo u upravljanju (nipošto samovolja), nije inferiornost žene, nego prirodna konstitucija tjelesnih i duševnih sila. Kod muškarca kao njegova karakteristika ističe se jakost, a kod ženske nježnost. Ta karakteristična razlika ne uzdiže muškarca, niti ženu ponizuje, nego svakome određuje njegovo zvanje koje je u narav ljudsku usadio sam premudri Stvoritelj. Tu *podjelu zvanja i dužnosti* lijepo ističe Enciklika o braku: »*Ako je naime muž glava, žena je srce*, i kao što onaj ima *prvenstvo upravljanja*, a to ova može i mora sebi prisvajati, kao svoju vlastitost, *prvenstvo ljubavi*.« Prvenstvo pak ljubavi kao poziv žene jest odgoja djece.

Taj, na naravi ljudskoj osnovani obiteljski poredak, napada *liberalizam, materijalizam i socijalizam* zvučnim frazama o **»emancipaciji žena«.**

Žensko pitanje ili emancipacija žena obuhvata različita pitanja među kojima se najviše ističu ovi zahtjevi:

a) *Potpuna ravnopravnost žene s mužem u političkom i socijalnom pogledu, a u ekonomskom* pogledu posvemašnja *neovisnost*. Prema tome bi žena morala imati aktivno i pasivno pravo glasa, pristup u sve javne i državne poslove u punoj ravnopravnosti s muškarcem. Ona bi imala biti neovisna u poduzimanju i vođenju ekonomskih poslova.

b) *Fiziologijska emancipacija* žene koja zahtijeva da se žena riješi bračnih i materinskih dužnosti te da se dosljedno preda slobodnoj ljubavi i izživljavanju bez ikakih granica i moralnih obaveza. Ima joj se ostaviti potpuna sloboda hoće li i kada će biti majka.

Jedini je ispravni ključ rješenju ženskog pitanja u pozivu što ga je Bog nerazdruživo po prirodnom zakonu stavio u prirodu žene. A taj je poziv **materinstvo**, tj. rađanje i odgoja djece. U tom je pozivu uzvišeno dostojanstvo ženino. Taj je poziv jedini kadar ispuniti njezinu nježnu

i idealizmu sklonu dušu, tako da se vine do zamjerne visine ćudoredne i da bude sretna i posve zadovoljna. Skidati ženu s kraljevskog prijestolja materinstva znači praviti atentat na njezinu prirodnu i najsvetiju zadaću, znači rušiti osnove održanja čovječanstva i odgoje potomstva. Stoga s punim pravom nazivlje Sv. Otac Papa »fiziologijsku emancipaciju« opakim zločinom.

Svi ciljevi i sva druga nastojanja ženina moraju biti u skladu i podređenosti s uzvišenim ciljem materinstva. Nakon što žena bude u prvom redu m a t i, i to p o t p u n a m a t i svojoj djeci, zatim mužu drugarica, a kući i cijeloj obitelji budna čuvarica, mogla bi se dati na druge poslove. No da žena koja je supruga, mati i čuvarica doma, bez štete za svoje zdravlje i za odgoju djece, fizički ne može ispunjavati jedno zvanje za koje se traži cio čovjek, to je posve jasno. Društvo, a osobito država ne bi smjela dopustiti da se žena uza svoje kućne dužnosti mora toliko brinuti o prehrani svoje obitelji da kraj toga ili ona sama fizički strada ili da strada odgoja djece, nego muž ima pravo na toliku nagradu za svoj rad koliko mu je potrebno za dolično izdržavanje cijele porodice, ukoliko ga pojedini članovi porodice ne mogu u tom podupirati.

Neudata žena koja neće da se uda ili se ne može udati, ima pravo, a često puta i dužnost, da izabere zvanje. Najprirodnije je da se da na onaj poziv koji odgovara njezinim silama i ženskoj prirodi. Za ženu su najidealnija zvanja, koja na neki način sliče materinstvu, zvanje odgojiteljice, nastavnice i karitativno djelovanje. Na tim područjima žene su stekle neprolaznih zasluga u korist čovječanstva.

Osuditi valja ono guranje osiguranih žena (udatih i neudatih) u različna zvanja iz čistog egoizma i težnje za tečenjem sredstava za raskoš, dok ima očeva obitelji koji nemaju nikakve zarade.

3. Sakramenat

Krist Gospodin je ženidbeni ugovor krštenih uzdigao na dostojanstvo sakramenta. Stoga među krštenima ne može biti valjanoga ženidbenog ugovora koji ne bi bio sakramenat. (God. iur. can. 1012). Sakramentalni značaj i dostojanstvo ženidbe samo utvrđuje ono što prirodni zakon radi odgoje djece zahtijeva, naime j e d i n s t v o i n e r a z r e š i v o s t braka.

J e d i n s t v o b r a k a ili monogamija, tj. da je valjana ženidba moguća samo između jednog muškarca i jedne žene, opće je priznata, osim kod onih, koji pripadaju islamu, poganstvu ili zastupnicima »slobodne ljubavi«.

Drugu posljedicu sakramentalnosti, n e r a z r e š i v o s t, uči jedino Crkva katolička koja je uvijek jednodušno naučavala i vjerovala u nerazrešivost ženidbe. Nikaki gubici, pa ni otpad čitave Engleske od Crkve, ni to da nerazrešivost braka u Katoličkoj Crkvi nasuprot razrešivosti kod svih religija pruža nekatolicima jako sredstvo prozelitizma, te mnogi i otpadaju od katolicizma samo zbog nerazrešivosti ženidbe, nijesu mogli uzdrmati vjeru Crkve u riječi božanskog Spasitelja: »Š t o j e B o g s a s t a v i o, č o v j e k n e k a n e r a s t a v l j a.« (Mat. 19, 6) i »S v a k i k o j i o t p u s t i s v o j u ž e n u i d r u g u d o v e d e, p o č i n j a p r e l j u b; i t k o o d m u ž a o t p u š t e n u d o v o d i, p o č i n j a p r e l j u b.« (Luk. 16, 18).

Valjana i izvršena ženidba ne može se nikojim autoritetom ni vlašću razriješiti, osim smrću jednoga od ženidbenih drugova. Valjana neizvršena ženidba (zaručnici su vjenčani, ali nijesu započeli bračni život) može se razriješiti: svečanim zavjetom ili oprostom Sv. stolice. Zakonita ženidba koju su sklopile dvije nekrštene osobe, može se razriješiti kad se jedna stranka pokrsti, a druga neće s njom da živi u miru bez uvrede Stvoritelja. To se zove p o v l a s t i c a v j e r e ili Pavlova povlastica.

Proti nerazrešivosti valjane ženidbe iznose mnoge poteškoće, osobito tragiku nevine stranke koja je osuđena ne samo na doživotnu uzdržljivost nego je izvrgnuta i mnogim materijalnim i moralnim poteškoćama. No kraj svega toga neoborivo stoji:

a) **Nerazrešivost braka je jasni i nedvojbeni zakon Božji** koji ne može mijenjati ni jedna vlast ni sila.

b) **Nerazrešivost braka je najsigurnija zaštita odgoje djece.** Dopuštamo da bi pojedini bračni drugovi mogli biti usrećeni razrešenjem braka, da bi, štoviše, u pojedinim slučajevima, eventualno, mogla bolje biti zajamčena odgoja djece razrešenjem dotičnog braka, ali to bi bio veoma rijedak slučaj. No kad bi b'lo moguće razriješenje braka, ma samo u rijetkim i teškim slučajevima, tim bi se iznimkama brak tako poljuljao i odgoja općenito štetovala, da bi eventualna dobra koja bi izvirala iz razrešivosti braka, potpuno iščezavala pred množinom kobnih posljedica bračne razrešivosti, kako se to može vidjeti kod onih konfesija koje dopuštaju razvod braka.

Crkva ne može dati razriješenje braka, ali može dati rastavu od stola i postelje, i to iz važnih razloga. Kako se rastavom od stola i postelje uvelike otešćava odgoja djece, a rastavljeni se izvrgavaju mnogim pogibeljima, to Crkva uvijek nastoji da se zavađeni supruzi izmire, a ako je to nemoguće te postoji opravdan razlog, onda tek provodi rastavu. Osobe koje su rastavljene, ne mogu ni u kojem slučaju sklopiti novu ženidbu dok traje vez ženidbe koja se razrešuje samo smrću.

§ 37 Grijesi protiv čistoće

I. POJAM GRIJEHA PROTIV ČISTOĆE

Nečisti grijeh sastoji u svojevoljnom, zakonom Božjim zabranjenom udovoljavanju spolnom nagonu, kao i u svem onom što čovjeka na to navodi, kao neurednoj predodžbi, želji, pogledima, razgovorima i doticajima.

II. VRSTE NEČISTOG GRIJEHA

1. **Izvan zakonitog braka** zakonom je Božjim zabranjeno svako udovoljavanje spolnom nagonu koje je počinjeno bilo kojim od navedenih načina. Tko se svojevoljno i svijesno prepušta neurednim predodžbama, željama, pogledima, razgovorima, doticajima ili djelima, čini teški grijeh nečistoće.

Osobito su odvratni protuprirodni grijesi: sodomski grijeh, tj. nečisti grijeh između osoba istoga spola i samooskvrnuće. Sveto pismo osobito žigoše sodomski grijeh, jer ga zove »u nebo vapijući grijeh«. Samooskvrnuće je veoma poguban grijeh, jer rađa teškim posljedicama po duševni i tjelesni razvitak omladine koja mu je odana.

Jak lijek protiv nečistog grijeha uopće, a samooskvrnuća napose jesu: sokoljenje na junački čisti život i upozoravanje na štetne posljedice za duševni i tjelesni razvitak. No najjači je ustuk tim grijesima i porocima svrhunaravni život crpen iz molitve i primanja svetih sakramenata.

2. U **braku** je dopušteno zakonitim supruzima sve ono što nije u protivnosti sa uzvišenim ciljem braka, bračnim jedinstvom i vjernošću i što se ne kosi sa zahtjevima bračne ljubavi koja treba da se osniva na zdravom razumu.

Proti bračnoj čistoći griješi se: protuprirodnim bračnim životom i preljubom. Obje su vrste grijeha proti bračnoj čistoći teški grijeh.

III. POSLJEDICE NEČISTOG GRIJEHA

Spolni nagon, iza nagona za samoodržanjem najsilniji nagon, ako nije obuzdan zdravim razumom i sveden u kolotečinu moralnog zakona, uzrokuje kobne posljedice u fizičkom, socijalnom i moralnom redu.

a) Posljedice neobuzdane ove strasti **u fizičkom pogledu** jesu različite živčane bolesti, slabunjavost, zastoj u razvoju, hereditarno opterećenje potomstva i sva bijeda i teret spolnih bolesti. Najveće fizičko zlo, strašna posljedica nečistog grijeha, jesu spolne bolesti koje su uzrokom najvećem postotku duševnih bolesti. Jedan pogled u bolnicu umobolnih pruža jasnu sliku posljedica nečistog grijeha u psihičkom pogledu.

b) **Socijalna zla** imaju u ogromnoj većini svoj korijen u grijesima protiv VI zapovijedi Božje. Rasap obitelji, razvod braka i s tim skopčano zanemarivanje prave odgoje djece, ubistva i samoubistva u većini slučajeva plod su neobuzdane strasti. Dnevna štampa je puna izvještaja o ubistvima iz ljubomore i samoubistvima (često skopčana sa ubistvima) zbog »nesretne ljubavi«.

Mnogi su narodi u prošlosti bili izmrcvareni dugotrajnim ratovima, mnoge su pokrajine bile pregažene od neprijatelja, ali daleko je veći neprijatelj naroda i države bijela kuga, čedo nečistog grijeha. Bijela kuga — ograničavanje poroda — pustoši obitelji i domove, narod i državu osuđuje na polagano umiranje.

c) Nečisti grijeh narušuje u velikoj mjeri **moralni red.** Neobuzdana strast u stanju je posve razoriti sve faktore moralnog života. Za kršćanski moralni život traži se: bistra spoznaja moralnog zakona, jaka volja koja je i na žrtve spremna, i konačno nepromjenljivi oslonac i autoritet moralnog zakona u vjeri u Boga. Zamračiti bistru spoznaju moralnog zakona i oslabiti volju znači pripraviti put svim mogućim porocima i opačinama. Ubiti u čovjeku vjeru u Boga znači ukloniti najsilniji motiv ćudorednosti i jedinu apsolutnu ogradu ćudoređa. Iskustvo nas uči da to u najobilnijoj mjeri čini nečisti grijeh.

Neuredna strast zaokuplja sve duševne moći i zarobljuje ih u svoju službu i postepeno u njima skučava i slabi otpornu snagu proti ostalim strastima i različitim opačinama. Fantazija što je češće zaokupljena nečistim slikama i predodžbama, to je slabija da se vine u visine čista moralna života. Neurednom strašću i iskvarenom fantazijom zasjenjeni razum ne može posve čisto spoznati ni ostali dio moralnog zakona. Strašću oslabljena volja gubi postepeno svoju otpornu snagu. Nečisti čovjek postaje beskarakterni slabić kojega svaki lahor strasti ljulja. Konačno, bezobzirno udovoljavanje toj strasti jača u čovjeku egoizam. Bolesna fantazija, zasjenjena zdrava moralna spoznaja, oslabljena volja i razbuktjeli strastveni egoizam neće prezati ni pred najogavnijim zločinima.

Povijest, učiteljica života, uči nas da su čitavi narodi bili na visini ćudorednog života i daleko od mnogih mana i poroka dok se kod njih cijenila čistoća, a s padom u nečistoću sve je dublje padao ćudoredni život na svim područjima.

No najkobnija je posljedica nečistoće, što je ona kadra uzdrmati i porušiti u duši grešnikovoj najjači motiv i jedinu apsolutnu ogradu ćudoređa: vjeru. Katolička vjera propovijeda: »Ne sagriješi bludno! Ne poželi žene bližnjega svoga!« Ne varajte se: bludnici, ni idolopoklonici, ni preljubočinci, ni mekoputni... neće baštiniti kraljevstva Božjega.« (I Kor. 6, 9, 10). Čovjek koji nema jakosti da se junački podloži tom zakonu, živi u neprekidnoj borbi između savjesti i strasti. Savjest mu diktira: Ne smiješ, jer to Bog zabranjuje! Strast se tomu opire i nastoji ušutkati glas savjesti. Redovno to čini pobuđivanjem sumnje u egzistenciju zakona, a naskoro i sumnjom u egzistenciju Zakonodavca. Djelovanje krivo shvaćenih teorija i nedokazanih hipoteza dovodi konačno do nijekanja egzistencije Božje i stvaranja onoga svjetovnog nazora koji ne stavlja nikakih ograda strastima i požudama. Veliki dio

»inteligencije« koji danas ne vjeruje, zaputio se k nevjeri nečistim grijesima u mladosti.

Kad sve to uvažimo, nećemo se nimalo čuditi što kršćanska moralka i same nečiste misli kvalificira kao smrtni ili teški grijeh.

VII I X ZAPOVIJED BOŽJA: Ne ukradi!

Ne poželi nikakove stvari bližnjega svoga!

§ 38 Privatno vlasništvo

I. Potreba i opravdanost privatnog vlasništva

Čovječji zemaljski život vezan je na materijalna dobra. Za održanje života i zdravlja trebamo: hranu, stan, odijelo, lijekove i druge potrepštine. Ako mnoge životinje gonjene slijepim nagonom sabiru hranu ne samo za časovitu potrebu nego je spremaju i za zimu, nije čudo da čovjek kao razumno biće uviđa potrebu da sabere potrebitih dobara za budućnost.

Osim toga, čovjek vođen plemenitom ljubavi prema svojoj porodici osjeća dužnost da se brine za svoju porodicu ne samo za vrijeme svoga života nego teži za tim da njegova porodica i poslije njegove smrti bude osigurana.

Čovjek ima i viših duševnih potreba, jer od prirode teži za spoznajom istine i za estetskim uživanjem u lijepom. Da za obogaćivanje uma spoznajom istine i za estetsko uljepšavanje života i životnih potreba treba materijalnih dobara, o tom nema sumnje.

Konačno, čovjek je biće razumno i slobodnom voljom nadareno. Za slobodom teži čovjek neodoljivo. Lična sloboda za kakovom čovjek teži, nemoguća je bez privatnog vlasništva. Dok se sve potrebe mogu kako tako zadovoljiti i bez privatnog vlasništva, sloboda je u granicama moralnog zakona moguća jedino, ako čovjek može slobodno raspolagati s onim što je svojim trudom stekao ili što su mu pređi namrli.

Sve te navedene potrebe diktiraju čovjeku da dobra koja je svojim radom pošteno stekao, preradio i uljepšao, izdvoji iz uporabe drugih ljudi i tako sačuva sebi i svojoj porodici. Tako su: potreba životnih namirnica, osiguranje porodice, težnja za istinom i ljepotom i dostojanstvo čovjeka kao slobodnog bića osnovke individualnoga privatnog vlasništva i one ga potpuno moralno opravdavaju.

II. Kako je nastalo privatno vlasništvo

U početku su sva dobra bila bez svoga gospodara, svi su ljudi imali u početku jednako pravo na sva dobra (kojih je bilo mnogo više nego je čovjeku trebalo). No pomalo je čovjek počeo svojatati za sebe i svoju porodicu neke stvari koje su mu služile za životne potrebe. Na koji je način čovjek počeo svojatati materijalna dobra, o tom ima različitih teorija.

a) Jedno je mišljenje da je prvotno zajedničko vlasništvo ugovorima između ljudi podijeljeno među pojedince, te da je tako nastalo privatno vlasništvo. Ta se teorija zove teorija ugovora, a glavni joj je zastupnik Hugo Grotius († 1645).

b) Toma Hobes († 1679) i Rousseau († 1778), a s njima i mnogi moderni pravnici uzimaju da je privatno vlasništvo nastalo s državom. Kad je nastala država, ona ga je uvela. (Legalna teorija).

c) Komuniste tvrde da je privatno vlasništvo nastalo nasilnim osvajanjem na osnovi sile jačega.

d) Kršćanski sociolozi na osnovi historije uzimaju da je privatno vlasništvo nastalo tako da je čovjek počeo svojatati za sebe i svoju porodicu ono što je svojim trudom učinio upotrebljivim. Tako je najprije svojatao stan što ga je odabrao i uredio, zatim različito oruđe što ga je priredio iz kamena ili životinjskih kostiju. Kad je pripitomio neke životinje, počeo je birati zgodne pašnjake, a kad počinje obrađivati zemlju, prisvaja obrađeno zemljište.

Dokle god siže naš pogled u prošlost, susrećemo privatno vlasništvo. A etnologija nas uči da i najprimitivnija plemena, koja su na najnižem stupnju kulture i civilizacije, poznaju privatno vlasništvo, a to je, bez sumnje, dokaz da s pojavom čovjeka na ovoj zemlji nastaje odmah i privatno vlasništvo, kako se to vidi i iz Svetog pisma koje nam pripovijeda da su Kain i Abel prinijeli žrtvu: »Kain prinese Gospodu prinos od roda zemaljskoga. A Abel prinese od prvina stada svojega.« (I Mojs. 4, 3 i 4).

III. Poštovanje privatnog vlasništva

Privatno vlasništvo, staro kao što je star i rod ljudski, opravdano potrebom pojedinca i njegove porodice te osobito njegovim duševnim potrebama, mora u granicama moralnog zakona, biti nepovredivo, tj. dužni smo poštovati tuđe vlasništvo. Poštovanje tuđeg vlasništva je dužnost koju nam nameće prirodni moralni zakon koji je dobio svoju sankciju i potvrdu u pozitivnom Božjem zakonu. Dekalog jasno kaže: »Ne ukradi! Ne poželi nikakove stvari bližnjega svoga!« Isus Krist daje poštovanju privatnog vlasništva sankciju i za Novi zavjet kad u razgovoru s bogatim mladićem nabrajajući za-

povijedi Božje kaže: »Ne ukradi!« A sv. Pavao naglašuje dužnost poštovanja tuđeg vlasništva riječima: »Ni kradljivci, ni lakomci, ... ni razbojnici neće baštiniti kraljevstva Božjega.« (I Kor. 6, 10).

Kako i društvo: Crkva, država, općina i različite organizacije imaju pravo vlasništva i posjedovanja dobara koja služe društvenim ciljevima i općem dobru, to je čovjek dužan poštovati vlasništvo i tih društava.

IV Granice privatnog vlasništva

Premda čovjek, na osnovi prirodnoga i pozitivnog zakona Božjega, ima pravo na privatno vlasništvo, nije ono nipošto neograničeno. Tečenje i upotreba privatnog vlasništva ima granice: religiozne, moralne i socijalne.

a) Religiozne granice

Bog je odredio čovjeku svrhunaravni cilj koji je viši od svakoga drugog cilja. Tome svrhunaravnom cilju treba da u prvom redu služe i materijalna dobra ili privatno vlasništvo. Božanski Spasitelj lijepo je to istakao riječima: »Ne sabirajte sebi blaga na zemlji gdje ga moljac i rđa ništi i gdje tati potkapaju i kradu, nego sabirajte sebi blago na Nebu, gdje ga ni moljac ni rđa ne ništi i gdje tati ne potkopavaju niti kradu. Jer gdje je blago tvoje, ondje je i srce tvoje.« (Mat. 6, 19). A drugom zgodom kaže Isus: »I vi ne tražite što ćete jesti i što ćete piti, i ne brinite se odviše. Jer sve to traže neznabošci ovoga svijeta, a Otac vaš zna da vam to treba. Nego većma tražite kraljevstvo njegovo, i to će vam se sve dodati.« (Luk. 12, 29, 30). Drugim riječima: tečenje i posjedovanje i upotreba materijalnih dobara ne smije čovjeka odvraćati od vrhovnog cilja, nego mora služiti tome cilju.

b) Moralne i socijalne granice

Bog je stvorio materijalna dobra za sve ljude. Svi ljudi imaju pravo na život i životne potrebe. Zato je dužnost prirodnoga moralnog zakona pojačana evanđeoskim zakonom ljubavi prema bližnjemu: da onaj koji ima suviška, pomogne svoga bližnjega koji se nalazi u nevolji. Obaveza činiti djela dobrotvornosti takova je, da Isus kaže: »Zaista vam kažem: štogod ste učinili jednome od ove moje najmanje braće, meni ste učinili.« (Mat. 25, 40). Osim toga, onima koji pomažu siromahe i nevoljnike, Isus obećaje kraljevstvo nebesko, a one koji ne mare za nevolju bližnjega, isključuje od kraljevstva Božjega. (Mat. 25, 41—46).

Ne samo da je naša sveta dužnost djelima dobrotvornosti pomagati bližnjega u bijedi i nevolji nego naš bližnji ima i pravo na našu pomoć. To pravo je takovo, da onaj koji se nalazi u životnoj pogibelji, smije uzeti tuđeg dobra koliko mu je u taj čas potrebno da spasi život, ali se mora čuvati da ne oduzme vlasniku ono što mu je za život najpotrebnije te da tako njega ne uvede u životnu pogibelj.

Čovjek je član ne samo užega porodičnog kruga nego i šire zajednice: naroda, države i čovječanstva. Od zajednice ima pojedinac mnogo koristi u svakom pogledu, a osobito u tečenju i čuvanju vlasništva, pa zato ima i obaveza prema zajednici. Štoviše, vlasništvo ima dvojak značaj, individualan i socijalan, ukoliko se naime odnosi na dobro pojedinca ili na opće blagostanje. Stvoritelj naravi dao je ljudima pravo privatnog vlasništva radi toga da bi se pojedinci mogli brinuti za se i za obitelj, a i radi toga da bi s pomoću te ustanove dobra koja je Stvoritelj odredio za sveukupnu ljudsku obitelj, zbilja poslužila tom cilju. Stoga država koja je pozvana da štiti i unapređuje opće dobro, ima pravo da ograniči upotrebu privatnog vlasništva u korist općeg dobra. Država može ograničiti upotrebu privatnog vlasništva pravedno odmjerenim porezima, monopoliziranjem nekih proizvoda, socijaliziranjem nekih poduzeća, na pr. željeznica i pošta, izvlaštenjem stanovitih zemljišta uz pravednu otštetu. Ali, kako kaže Sv. Otac Pijo XI u okružnici »Quadragesimo anno«: »Uvijek naime treba da ostane netaknuto prirodno pravo i privatnoga posjeda i oporučnog prenošenja imovine, jer tih dvaju prava država ne može oteti, kad je čovjek stariji od države, a također je i obiteljska zajednica i u misli i u stvari prije negoli građansko udruživanje ... Javna naime vlast ne može dokinuti samo pravo privatnog vlasništva, jer to pravo nije dao ljudski zakon nego priroda. Spomenuta vlast jedino može propisivati vršenje prava i dovoditi ga u sklad s općim dobrom. A država, kad vlasništvo dovodi u sklad s potrebama općeg dobra, nije neprijateljica, nego prijateljica privatnim gospodarima. Upravo na taj način ona se snažno opire da iz privatnog posjedovanja imovine koje je mudri Stvoritelj prirode odredio za izdržavanje ljudskog života, ne nastanu nesnosne teškoće ili čak prava pogibija. Ona privatnu imovinu ne ukida, nego štiti, a privatno vlasništvo ne slabi, nego jača.«

U tim je granicama privatno vlasništvo dopušteno, opravdano i nepovredivo. Kad bi se ljudi pravom privatnog vlasništva služili u napomenutim religioznim, moralnim i socijalnim granicama, nestalo bi, bez sumnje, velike bijede i nevolje u čovječanstvu.

§ 39 Socijalni sustavi oprečni pravu privatnog vlasništva

I. SOCIJALNO PITANJE

Općenito je mišljenje da je današnje društvo bolesno. Premda je zemlja puna prirodnog blaga koje može da zadovolji sve potrebe ljudi, ipak ima ogroman broj ljudi koji oskudijevaju na najprimitivnijim sredstvima svakidanjih potreba. Istodobno na drugoj strani ima ljudi koji imaju svega u obilju. Najgore je to što uza sav napredak u ekonomiji i industriji bijeda ne jenjava, nego sve više raste. Ljudi se pitaju: Koji su tome uzroci? Kako tome pomoći? To je socijalno pitanje što muči čovjeka kome je teško gledati tuđu bijedu i nevolju.

Zla je uvijek bilo na svijetu. U starom vijeku nesnosno stanje robova, u srednjem vijeku kmetstvo koje se provlači sve do najnovijeg doba. No nikada nije bilo socijalno zlo tako općenito kao što je danas. U tom se slažu svi sociolozi.

Koji je uzrok savremenoj socijalnoj bijedi? Na to pitanje nastoje odgovoriti, kao i lijek pružiti, različiti socijalni sustavi. Uglavnom ih možemo svrstati u tri grupe: gospodarski liberalizam, socijalizam ili komunizam i kršćanski solidarizam. Sva tri sustava okreću se oko prava na privatno vlasništvo. Gospodarski liberalizam daje vlasništvu isključivo individualni značaj, socijalizam isključivo socijalni (kolektivni), a kršćanski solidarizam individualno-socijalni.

II. GOSPODARSKI LIBERALIZAM ILI INDIVIDUALIZAM

Liberalizam je svjetovni nazor koji zahtijeva neomeđenu slobodu na vjerskom, političkom i gospodarskom području.

Prvi su začetnici liberalizma humaniste. Od istaknutijih sljedbenika valja spomenuti na religioznom polju Martina Lutera i Giordana Bruna. Volter i Ruso (Rousseau), te enciklopediste, protežu liberalizam i na političko polje. Iz vjerskog liberalizma razvili su se: racionalizam, deizam, subjektivizam i skepticizam.

Vjerski liberalizam propovijeda potpunu neomeđenu slobodu čovjeka u prihvatanju i tumačenju vjerskih istina, što se označuje krilaticom »slobodne misli«. Ta sloboda misli nije ona koja pozna i priznaje logičke zakone, nego sloboda pristati uz istinu ili zabludu, jer, kako misle njegove pristaše, nema kriterija kojim možemo razlikovati istinu od zablude. Prema tome, liberalizam ispovijeda neomeđenu slobodu savjesti.

Politički liberalizam traži neomeđenu slobodu savjesti za područje političkih posala. Konkretno traži republikansku formu vladavine.

Gospodarski liberalizam, osnovan na vjersko-ćudorednom liberalizmu, traži potpunu i neomeđenu slobodu na gospodarskom području za pojedinca ili individua, te se stoga zove i individualizam. Začetnici su mu Englezi A. Smit i takozvana menčesterska škola« (Manchester), (Bentham, Mill i dr.).

Gospodarski liberalizam traži kao uvjet općega ekonomskog napretka neograničenu slobodu pojedinca u posjedovanju, obrtu, trgovini i industriji, slobodnu konkurenciju, slobodnu pogodbu između radnika i poslodavca i neuplitanje države u sporove poslodavaca s radnicima.

Kad su ta načela zahvatila javni život, nastaje, istina, doba velikog napretka u korist čovječanstva na mnogim područjima. Različiti izumi pospješuju produkciju i promet. Diže se industrija i trgovina. Ali u isto vrijeme stvara se moderni kapitalizam, tj. novac i produktivna dobra gomilaju se u rukama nekolicine. Konkurencija slabi malog obrtnika i pomalo ga uništava. Slobodna pogodba između poslodavca i radnika učinila je od radnika robu koju kapitalista, slobodan od moralnih obaveza, izrabljuje u svoju korist i tako povećava svoj kapital. Tehničkim napretkom i investicijom kapitala usavršuju se strojevi koji istiskuju radnika. Savršeniji strojevi trebaju manje radnika, i on postaje jeftiniji. To je dovelo do osiromašenja radnika, stvorio se proleterijat (proles-djeca, jedini kapital radnika). Nezaštićeni jeftini radnik mora slati na rad ženu i djecu. Tim se razara obitelj i stvara sve veće nezadovoljstvo.

Gospodarski liberalizam nije poštedio ni agrarnih zemalja. Duh novovjekog liberalizma i individualizma zahvatio je i seljačke slojeve i doveo stare seljačke zadruge do diobe. Iz zadruga koje su bile neovisne o tuđem kapitalu zbog domaće proizvodnje odijela, obuće i gospodarskih strojeva, nastaju malene obitelji koje ne mogu proizvoditi sve što im treba za život, a ne mogu se brzo priučiti na racionalno gospodarenje koje bi im omogućilo privređivanje novca u tolikoj mjeri koliko im treba za porez, kućne i gospodarske potrebe. Zbog toga seljak pada u dug, pada u ruke kajišara koji ga gule prevelikim kamatima. Dok seljak stenje pod dugom, dotle kapitalizam preko burzovnih spekulacija diže i spušta cijenu agrarnih seljačkih proizvoda na račun seljaka te ga uništava.

Kritika gospodarskog liberalizma

Osnovice gospodarskog liberalizma su filozofijski neispravne i socijalno štetne, stoga ih treba zabaciti, kao i čitav sustav sazdan na tim osnovicama.

a) Filozofijski je neispravna sloboda misli u tom, što zabacuje: neoborivo dokazanu egzistenciju Božju, filozofijskim i historijskim kriterijima utvrđenu istinitost kršćanstva i obavezu kršćanskog morala za sav javni i privatni život.

b) Na neispravnim i lažnim temeljima i ne može drugo da stoji nego socijalna štetnost gospodar-

skog liberalizma, kako to pokazuje već sam prikaz njegov i njegova djelovanja.

Kapitalizam gospodarskog liberalizma nije samo stvorio proletarijat i strovalio ga u bijedu nego je izazvao i savremenu svjetsku ekonomsku krizu u kojoj i sami kapitaliste propadaju, te se na njima ispunjavaju, kako kaže Papa Pijo XI (Enciklika O ekonomskoj krizi 3-V-1932) riječi Duha Svetoga: »U čem tko griješi, u tom će biti i kažnjen« (Knj. Mudr. 11, 17).

III. SOCIJALIZAM I KOMUNIZAM

Bezobzirni egoizam kapitalizma izazvao je reakciju socijalizma. Nasuprot neograničenom pravu privatnoga vlasništva gospodarskog liberalizma postavlja socijalizam ukidanje privatnog vlasništva i zajedničko vlasništvo svih produkcijskih vrela i sredstava.

1. Povijest socijalizma.

Već je Platon (umro 347 pr. Kr.) sanjao o socijalizmu ili komunizmu, ali samo za dvije gospodujuće klase: vojnike i filozofe. Kod Perzijanaca širi komunističke ideje u V vijeku po Kr. neki Mardek, a u Kini u XI vijeku propovijeda komunizam Vang-ugan-če. Kršćanske krivovjerne sekte zagrijavaju se za komunizam, kao na pr. bogumili, vadovci, češki taboričani itd.

Državnik Toma Mor zamislio je Utopiju (1516), komunistički roman s otoka sreće, a redovnik Toma Campanella († 1639) »Državu Sunca«, također na tako srećnom otoku. Komunističku je državu naslikao i Fenelon († 1715) u svojem »Telemaku«.

Novih je pobuda dao komunističkim idejama protestantizam. Već u seljačkim bunama koje je izazvao Luter, djelovale su takve ideje. Različite su protestantske sekte pokušale da komunizam i u život provedu. Tako je nastao u Americi cijeli niz komunističkih općina koje su sve doskora propale.

Sve te pokušaje zovemo utopističkim komunizmom. Neispravnost utopističkih komunističkih ideja osuđena je već tim samim neuspjelim pokušajima.

Novi su polet zadobile komunističke ideje na koncu 18 i početku 19 vijeka, u doba kad se počeo razvijati moderni kapitalizam. Prethodnici su komunizmu: Francois Noël Babeuf, Saint Simon, Charles Fourier, Robert Owen, Louis Blanc, a najviše su se istakli Pecquer, Thompson i Rodbertus-Jagetzow. Pierre Proudhon, anarhista nabacio je krilaticu: »La propriété c'est le vol — vlasništvo je krađa.«

Naučni oblik dao je socijalizmu ili komunizmu **Karlo Marks** i njegov prijatelj **Fr. Engels.** Karlo Marks (1818—1883) bio je po krvi Židov, po vjeri protestant, po načinu mišljenja hegelovac-evolucionist, po uvjerenju potpuni materijalista, bez čuvstva za vjeru, moral i narodnost. Sa socijalizmom se upoznao u Francuskoj. God. 1847 izdao je s prijateljem Engelsom **»Komunistički manifest«** s pozivom: **»Proleteri nemaju ništa izgubiti osim svojih okova, a mogu dobiti cijeli svijet. Proleteri sviju zemalja, udružite se!«** U tom je manifestu kao u svom zametku sav moderni komunizam ili socijalizam.

God. 1867 izdao je Marks prvi svezak glavnoga svog djela **»Das Kapital«** dok je drugi i treći svezak izdao kasnije Engels. Marksov: Das Kapital, komunistički manifest i Engelsov: Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft postadoše temeljnim djelima socijalizma i komunizma.

2. Temelji »znanstvenog« komunizma i socijalizma

Znanstveni socijalizam i komunizam osniva se na Marksovoj nauci o historijskom materijalizmu i teoriji o »nadvrijednosti rada« (Mehrwert).

a) **Marksov materijalizam.** Materijalistički nazor na svijet primio je Marks od Fojerbaha (Feuerbacha) vulgarni materijalizam. Od njega je s pomoću Hegelove dijalektike stvorio historijski materijalizam koji razvoj historije čovječanstva tumači posve materijalistički.

Po Hegelu sav se svijet neprekidno razvija po zakonu protivnosti. Zakon protivnosti ili borbe formulirao je Hegel ovako: Najprije postoji teza (pozitiv), tj. jedan elemenat koji rađa sebi protivni elemenat antitezu (negativ ili protuslovlje) koja se u borbi s tezom međusobno uništava i time stvara sintezu. Taj se proces neprekidno i nužno obnavlja, a tim se obnavljanjem vrši opći razvoj u svijetu.

Polazeći sa materijalističkog stanovišta, tvrdi Marks da je uzrok svemu historijskom razvoju gospodarski interes društva koji stvara socijalni i politički poredak, svu kulturu, filozofijsko, moralno i religijozno naziranje koje je po tom ovisno o gospodarskom interesu. Gospodarski je interes u razmjerju između produkcije i podjele produkata. Kad se to razmjerje izmijeni, te se promijeni ili produkcija ili podjelba produkcije, tada nastaje sukob između dotadanjega gospodarskog stanja i ekonomskih interesa ili potreba društva. Taj sukob rađa novo gospodarsko stanje i s njim nove nazore. Tada ono što je bilo dobro i pametno, postaje zlo i ludo. Zadnji uzrok svih socijalnih i političkih prevrata nije dakle u idejama, slobodnoj volji ljudi niti u promislu Božjem (kojega materijalizam ne priznaje), nego u ekonomiji dotičnog doba koja je zavisna o produkciji. Po zakonu vječne promjene i evolucije, to se neprekidno ponavlja i s ponavljanjem se dolazi do viših stupanja.

Po dijalektičkoj metodi izražen historijski razvoj ima ovaj oblik: Prvotni oblik društvenog života bio je komunizam (teza). Komunistički poredak postaje razvojem produkcije protivan gospodarskim interesima, zato se borbom ili revolucijom stvara nijekanje komunizma privatnim vlasništvom koje je nanovo nastalo (antiteza). Privatno vlasništvo izazivlje postepeno nerazmjer u produkciji i podjeli produkcije, a to se očituje stvaranjem kapitalizma i proletarijata. Po prirodnoj nuždi mora iz toga slijediti uništenje i privatnog vlasništva (kapitalizma) i proletarijata novim društvenim poretkom — komunizmom (sinteza). Tako historijski materijalizam hoće dokazati, da je komunizam nužna posljedica prirodnog razvoja.

b) Teorija o nadvrijednosti. Tom teorijom nastoji Marks opravdati promjenu socijalnog poretka u komunistički poredak. Teoriju o nadvrijednosti razvija Marks ovako:

Roba ima dvojaku vrijednost: uporabnu i zamjenbenu. Uporabna vrijednost sastoji se u prikladnosti neke stvari da je čovjek upotrebi u svoju korist. Ta prikladnost može potjecati ili od same prirodne stvari ili od ljudskog rada. Zamjenbena vrijednost sastoji se u prikladnosti zamjene s drugim stvarima. **Marks tvrdi da roba dobiva zamjenbenu vrijednost jedino po radu ljudskom koji je utrošen u izradbu ili preradbu, a nipošto po prirodnim svojstvima i uporabljivosti.** Tu čudnu tvrdnju nastoji Marks ovako dokazati: Različite se stvari zamjenjuju poradi neke jednakosti. Budući da svojstva različitih stvari nijesu ista, kao na primjer kruh i ulje, to u njima nema druge jednakosti osim posla koji je utrošen u izrađivanje i prijenos tih stvari. Stoga je razlog zašto se roba zamjenjuje taj da je ista količina rada potrošena u produkciju obiju stvari. Količina se pak rada određuje po vremenu koje je općenito potrebno za produkciju ili prijevoz stvari.

Odatle Marks izvodi da kapitaliste dobivaju svoje bogatstvo iz rada radnika. **Radnik pruža kapitalisti svoju radnu snagu i daje mu više rada negoli mu kapitalista daje plaće, jer daje radniku toliko koliko mu je potrebno za život, a to je samo polovica zamjenbene vrijednosti koja potječe od radnikova rada.** Radnik radeći 12 sati dnevno daje kapitalisti vrijednost od 12 sati, a on prima od kapitaliste naknadu samo za 6 sati, a vrijednost od preostalih 6 sati prima kapitalista badava. Taj višak vrijednosti od radnikova rada zove Marks **nadvrijednost rada (Mehrwert).** Tim viškom kapitalista zgrće bogatstvo i jača svoj kapital. Jači kapital usavršuje strojeve pa mu treba manje radnika, a time se stvara nezaposlenost. Jači kapital potiskuje manja poduzeća, nastaje koncentracija kapitala **(teorija akumulacije i koncentracije).** To na drugoj strani množi broj proletera i njihovu bijedu **(teorija krize, teorija pauperizacije).** Tako se izazivlje **klasna borba.** Kad stanje postaje nesnosno, dolazi do izvlaštenja kapitalista **(teorija sloma).** Opljačkani radnik izvlastiće kapitalistu te će njegov imutak prenijeti na društvo i time će se ostvariti komunizam. U komunističkoj će državi svi raditi za zajednicu (komunu). Zajednica će pojedincima dijeliti isprva prema pruženomu radu, a iz toga će nastati neka nejednakost, kasnije, na višem stepenu razvoja, kad rad bude prva požuda, dijeliće se prema potrebi pojedinca.

3. Savremeni socijalizam i komunizam

Marksov sustav, osnovan na historijskom materijalizmu i demagoškoj teoriji o nadvrijednosti, u kojoj je sva magička moć koja je okupila mnoge radnike u socijalističke i komunističke organizacije, i danas je temelj na kom se osniva savremeni socijalizam. No u pogledu metode ostvarenja socijalističkih ideala dijeli se socijalizam u dvije glavne struje: umjereniju i radikalnu. Umjerenija se naziva socijalizam, a radikalna komunizam ili boljševizam.

A) **Umjereniji socijalizam (kolektivizam)** zahtijeva socijalizaciju sviju produktivnih dobara (zemljišta, kuća, strojeva i rudnog blaga), a dopušta samo privatno vlasništvo potrošnih dobara koje je stečeno radom. Socijalizam redovno naglašuje da zabacuje revoluciju i diktaturu te da za socijalističkom državom ide demokratskim putem, tj. osvajanjem zakonodavne vlasti povjerenjem naroda premda u praksi ne zazire od revolucije. U kulturnom pogledu zastupa vjerski liberalizam: vjera je privatna stvar, crkva privatno društvo, brak se može posve slobodno sklapati i razrešivati, škola i sav javni život ima biti bez svakog vjerskog utjecaja. No ima dosta velik broj socijalista koji zastupaju posve otvoreni ateizam.

B) **Komunizam,** kakav se ispoljio nakon revolucije u Rusiji g. 1917, ide mnogo dalje od socijalizma. On zahtijeva, a u Rusiji i provodi:

a) kolektivizaciju svih produktivnih i potrošnih dobara, dakle posvemašnji komunizam;

b) sprema svjetsku revoluciju i preko nje diktaturu proletarijata koja bi imala trajati sve dotle dok cijelo društvo postane komunističko;

c) ateizam i borbu do istrage svim religijama.

IV. KRITIKA SOCIJALIZMA I KOMUNIZMA

Da se komunizam uzmogne ispravnije ocijeniti, valja razlikovati teoriju marksizma od njegove stvarnosti, današnjeg komunizma ili boljševizma.

A) Marksizam

Marksizam, kao teoretski sustav, izgrađen je na historijskom materijalizmu i na teoriji o nadvrijednosti. Stoga ispravnost marksizma stoji i pada s historijskim materijalizmom i s teorijom o nadvrijednosti.

1. **Materijalizam** kao filozofijski sistem teška je zabluda koju je ozbiljna nauka davno zabacila (vidi dogmatiku o materijalizmu), te se današnji materijaliste hrane davno već zastarjelim djelima materijalista. Stoga s punim pravom kaže Paulsen da je materijalizam naziranje poluinteligencije.

2. **Marksov historijski materijalizam,** jer polazi sa neispravnog stanovišta materijalizma, i jer se primjena Hegelove dijalektike protivi objektivnoj istini, posve je neosnovana teorija.

a) Ne stoji da je samo nagon za samoodržanjem, ili ekonomski interes, od odlučne važnosti u historijskom razvoju čovječanstva. Čovječjom djelatnošću pokreću i drugi nagoni i težnje, kao socijalni nagon, nagon za čašću i slavom kojemu se prečesto podlaže i nagon za samoodržanjem (na pr. junaci u obrani domovine), nagon za sportom i igrom, te nagoni višega reda: estetski, spoznajni, moralni i religiozni.

b) Historija nas uči da su mnogim epohalnim događajima i historijskim pokretima upravljali duhovni interesi i ideje koje su, u sukobu s moćnim gospodarskim interesima, izvojštile nad njima pobjedu. Najznačajnija epohalna pojava u historiji čovječanstva bez sumnje je pojava kršćanstva. Kad se kršćanstvo pojavljuje, dolazi u oštru protivštinu s ekonomskim interesima tadanjeg svijeta. U židovskoj zemlji sukobljuje se s idejom zemaljskoga mesijanskog kraljevstva. Ta je ideja bila izražaj ekonomsko-političkih interesa Židova, dok je ideja kršćanska posve neovisna o tim interesima. Ogromno Rimsko carstvo gotovo tri stoljeća vodi žestoku borbu protiv kršćanstva koje svojom naukom o ravnopravnosti svih ljudi ukida ropstvo, dakle ekonomski interes Rimljanina. Rimski carevi vide u kršćanstvu propadanje stare slave i moći rimske države, a u poganstvu restauraciju te moći i slave. Pa ipak se Rimsko carstvo poklonilo kršćanstvu. Konačno, ideje liberalizma koje imaju svoj korijen u protestantizmu i humanizmu, dakle duhovnim pokretima, a nipošto u ekonomskim interesima, izazvale su stvaranje ekonomskog stanja sadašnjosti koje zovemo kapitalizam.

Iz toga slijedi da je Marksov izvod o nužnosti komunizma kao zahtjeva razvoja također posve neopravdan i neosnovan.

3. **Marksova teorija o nadvrijednosti posve je neosnovana,** jer se osniva na **posve neispravnoj** tvrdnji da roba dobiva svoju zamjenbenu vrijednost **samo** od rada radnikova a ne i od prirodnih svojstava i uporabne vrijednosti. I ako bez rada radnikova najveći dio prirodnog blaga ne može biti prikladan za zamjenjivanje, to ipak ne stoji da je jedini izvor zamjenbene vrijednosti rad radnikov utrošen na proizvodnju robe. Jasno je naime da na **zamjenbenu vrijednost utječe:** uporabna vrijednost, prirodna svojstva tvari i vrsnoća robe (koja zavisi o prirodnim uslovima tla, klime i položaja), potreba i ponuda robe, kao i rad i briga kapitalističkog poduzetnika.

a) Na zamjenbenu vrijednost utječe bez sumnje najviše uporabna vrijednost, tj. prikladnost robe za upotrebu, što Marks bez ikakva dokaza poriče. Stvar prikladnija za upotrebu uvijek se više cijeni i skuplja je od one koja je manje prikladna za upotrebu. Uporabna pak vrijednost ovisi o radu radnikovu, i to redovito više o vještini i pažnji u radu negoli o utrošenom vremenu, ali i o potrošnji kapitala. Neka budu najmarljiviji radnici koji će svu svoju vještinu pažljivo upotrebljavati u radu, ako nema prikladnih strojeva, biće i roba manje prikladna za upotrebu i zamjenu, ili će trebati mnogo više vremena i truda za njezinu izradbu.

b) Na zamjenbenu vrijednost veoma mnogo utječu prirodna svojstva robe i sirovina iz kojih je roba izrađena. Tako više vrijedi kod zamjenjivanja bolje žito ili vino od slabijega, obuća ili odjeća iz trajnije tvari od one iz slabije, premda se za proizvodnju jedne i druge robe utroši jednaka količina rada, odnosno vremena. Prirodna svojstva sirovina mogu doduše potjecati i od rada radnikova, kao na pr. kod racionalne poljoprivredne produkcije, ali većim dijelom potječu od samih prirodnih sila. Ukoliko potječu bolja svojstva od prirode, to ih je morao naplatiti kapitalistički poduzetnik kod kupovanja sirovina posjedniku zemljišta, a ako je sirovina uzeta iz njegove zemlje, to višak zamjenbene vrijednosti koji potječe iz prirodnih svojstava, pripada kapitalističkom poduzetniku kao posjedniku zemljišta.

c) Na zamjenbenu vrijednost redovno utječe potreba i ponuda robe. Potrebnija roba više se potražuje pa je i skuplja. Roba koja se manje potražuje, jer je manje treba, biće i jeftinija. Ako je manja ponuda biće roba skuplja. Kako je potreba robe promjenljiva, a s tom promjenom je skopčano padanje i dizanje cijene robe, to kapitalistički poduzetnik mora biti spreman ne samo na postignuće veće cijene, nego i na gubitak kapitala padanjem cijena. Ta je pogibao svakako razlog da zbog promjenljivosti cijene kapitalistički poduzetnik ima pravo na dio zamjenbene vrijednosti koji prema tome ne pripada radniku. Marks prigovara da je promjenljivost potražnje i ponude uzrokovana time, što se ne vodi dovoljno računa o uravnoteženosti potrebe i produkcije robe. Tome da se može predusresti samo, ako država (komunistička) bude određivala koliko se ima koje robe proizvoditi. No da se tome ne da doskočiti nikakim odredbama, jasno je, ako imamo na umu da na promjenljivost potražnje i ponude

utječu uvelike nepredvidljive elementarne nepogode, kao i vanredne meteorološke prilike.

d) Konačno, Marks ne vodi računa o tom da rad i briga kapitalističkog poduzetnika oko nabave kapitala (u obliku sirovina, strojeva i plaće radnicima), nadzora rada i prodaje proizvodnje utječe na zamjenbenu vrijednost te da i zbog toga kapitalističkom poduzetniku pripada dio zamjenbene vrijednosti.

Prema tome, Marksova teorija o nadvrijednosti rada neosnovana je i neopravdana. Na neosnovanoj i neopravdanoj teoriji nadvrijednosti osnovani Marksov zahtjev ukidanja privatnog vlasništva neosnovan je i nepravedan. Time pada glavni Marksov dokaz za opravdanost komunizma.

4. **Marksizam zahtijeva ukidanje privatnog vlasništva** (komunizam posvemašnje ukidanje, a socijalizam ukidanje samo za produktivna dobra). **Taj je zahtjev nepravedan,** jer se protivi pravu privatnog vlasništva koje je osnovano na prirodnom i pozitivnom zakonu Božjem, jer ruši individualni, društveni i kulturni život čovjeka.

a) Da je pravo privatnog vlasništva osnovano na prirodnom i pozitivnom zakonu Božjem, te da stoga ima biti nepovredivo, ali i ograničeno religioznim, moralnim i socijalnim granicama, to je dovoljno istaknuto u § 38.

b) Ukidanje privatnog vlasništva ruši individualni, društveni i kulturni život čovjeka.

Individualni život pojedinca zahtijeva ne samo materijalnih dobara, kojima će namiriti svoje tjelesne potrebe, nego čovjek hoće živjeti kao čovjek, tj. kao biće koje ima slobodnu volju. Kolektivizacija svih dobara, ili samo produktivnih dobara, povlači za sobom to da podjela rada, tj. izbor zvanja, prelazi na upravu zajednice. Čovjek naime koji nema i ne može imati privatnog posjeda, mora raditi ono što mu odredi uprava zajednice, a ne može sam svojom voljom birati posao za koji ima volje i sposobnosti. Tako čovjek, razumom i slobodnom voljom nadaren, postaje stroj koji ne može sam sobom upravljati.

Društveni život osniva se na najmanjoj društvenoj stanici — porodici. Čovjek, lišen slobode ukidanjem privatnog vlasništva, ne može se tako brinuti o svojoj obitelji kako sam želi i kako mu to nalaže prirođena ljubav prema njegovoj porodici. Stoga obiteljska veza, ljubav, mora ohladnjeti, a time je uskolebana sama porodica. Osim toga, drma se autoritet roditeljski, jer djeci nedostaje najuspješniji poticaj ljubavi i poslušnosti prema roditeljima, a to je svijest da su mu roditelji glavni staratelji za njegov duševni i tjelesni raz-

vitak. Uzdrma li se najbliži i najprirodniji autoritet ljudski, kako će se poštovati autoritet šire zajednice.

Za sređen i zdrav poredak u društvu neophodno je potreban uvjet savjesnost u ispunjavanju i najtežih dužnosti. Ukidanje privatnog vlasništva ruši najjači poticaj savjesnosti u vršenju dužnosti, jer čovjeku oduzima mogućnost da svojim trudom i marom poboljša i uljepša materijalne uvjete života. Čovjek naime teži za tim da što više svojim radom i brigom osigura sve bolje uvjete života. Ako nema izgleda da marljivošću i savjesnošću poboljša te uvjete, ako vidi da je posve izjednačen s lijenčinama i onima koji su vikli živjeti na tuđi račun, on nužno mora gubiti volju za rad, osobito za naporan i težak rad, a time neizbježivo mora nazadovati opće dobro. Tko poznaje ljudsku narav, priznaće da marljivost, volja za rad, požrtvovnost i savjesnost, neophodno potrebiti uvjeti svakoga zdravog društvenog poretka, moraju imati poticaja u mogućnosti poboljšanja života. Ako toga nema, nužno se rađa lijenost koja ograničuje produkciju i besavjesnost koja je spremna na sve samo da zadovolji svoj prirođeni egoizam.

Ukidanje privatnog vlasništva koči konačno i sav kulturni napredak, jer mu potkapa osnovice: zdrav društveni poredak, slobodu stvaranja u granicama moralnog zakona i poticaj za kulturni rad.

5. **Komunizam i socijalizam su u praksi neprovedivi** u onako »idealnoj« formi u kakovoj ga komuniste zamišljaju. Da komuniste stvore »raj na zemlji« kako to obećaju, bezuvjetno bi morali ostvariti: dovoljnu proizvodnju materijalnih dobara koja bi bila posve uravnotežena sa stvarnim potrebama čitavoga društva i **pravednu podjelu** materijalnih dobara.

Za dovoljnu proizvodnju potrebno je marljivosti i savjesnosti u radu, a to je upravo ono što komunizam ukidanjem privatnog vlasništva ruši. No mnogo je teže pitanje razdiobe materijalnih dobara u obliku namirnica za životne potrebe. Ako se uzme kao načelo podjele utrošeni rad i obzir na savjesnost u radu, odmah se javlja nejednakost u tečenju. Jedni će imati više, a drugi manje. A to je dijametralno oprečno cilju komunizma: da se ukloni gospodarska nejednakost. Uzme li se kao načelo diobe stvarna potreba, to će biti nemoguće vršiti podjelu na opće zadovoljstvo, jer bi trebalo imati stotinu obzira na različite potrebe: zdravlja, broja članova obitelji itd. koje ni uz najbolju volju ne bi bilo moguće zadovoljiti ni u tolikoj mjeri da se izbjegne kočenju dovoljne produkcije.

Marks govori o tom kako će komunizam usrećiti sve ljude kad **rad bude jedina i prva potreba.** No on zaboravlja da bi to bilo moguće jedino kad bi se ljudi potpuno i dobrovoljno odrekli svoje volje, svojih ličnih prava. Vjekovno nas iskustvo uči da je to moguće jedino tamo gdje su ljudi na to potaknuti nadom u prekogrobni život koji komunizam niječe, a jedino religija, i to kršćanska, najsavršenije obećaje i zajamčuje. Kršćanstvo je i realiziralo komunizam, ali samo u katoličkim samostanima gdje se pojedinci dobrovoljno na slavu Božju odrekoše svoje volje i svojih ličnih prava zavjetima potpune poslušnosti, siromaštva i čistoće. A jer svi ljudi nemaju, ne moraju i nikad neće imati smisla za savršenstvo samostanskog života, ne mogu se nikad svi obvezati, da se odreku svojih ličnih prava na posjed zemaljskih dobara. Siliti ih na to težak je grijeh i nasilje protiv slobode ljudske naravi. I upravo zato božanski Spasitelj govori mladiću koji ga pita što mu je činiti da se spasi: »Ako hoćeš da se spasiš, čini zapovijedi, a ako hoćeš savršen da budeš, idi prodaj sve i slijede mene«. Spasitelj dakle priznaje privatnu svojinu, a odreknuće svojine smatra savršenošću na koju nijesu svi pozvani. Pravedno stečena svojina nije prema tome krađa, nego je nužno potrebna za obiteljsku sreću, javni mir i napredak.

6. **Sredstva** s pomoću kojih bi marksisti imali doći do ostvarenja svojih neopravdanih i nepravednih ideala do komunističke države, jesu **klasna borba protiv svih neproletera i revolucija.**

Da je klasna (staleška) borba zlo, jasno je svakome razboritom i čestitom čovjeku. Samo složnim i uzajamnim radom svih staleža može se unapređivati i individualno i opće dobro u ljudskom društvu, jer je rad svih staleža koristan i potreban čitavom društvu. Klasna se borba osim toga direktno protivi univerzalnoj dužnosti ljubavi prema bližnjemu.

Da je revolucija nepravedan način promjene socijalnog poretka, o tome nema sumnje, jer u masama uništava ljudske živote, i to redovno u ogromnoj većini živote nevinih ljudi, budući da se krivci ili maknu kad prijeti pogibelj ili pristanu uz revoluciju. Katolička moralka osuđuje svaku revoluciju, pa makar išla za opravdanim ciljevima. Razlog je u V zapovijedi Božjoj koja apodiktički kaže: Ne ubij! Revolucija se redovno vodi surovošću i slijepim strastima koje ruše sve bez razlike, i dobro i zlo. Historija nas uči da su plodovi svake revolucije dugotrajne trzavice i teške moralne, ekonomske

i kulturne rane koje se dugo i teško liječe. Komunistička revolucija, jer ide za nezdravim društvenim poretkom, zaslužuje i težu osudu nego ikoja druga revolucija.

7. Konačno, marksizam svojim **ateizmom,** što ga neprispodobivim fanatizmom širi, zaslužuje najoštriju osudu. Dok naime svojim neodrživim i neispravnim socijalnim poretkom za kojim ide, sprečava uspostavljanje i učvršćivanje zdravog poretka, dotle svojim ateizmom odvraća čovjeka od Boga, njegova istinskoga posljednjeg svrhunaravnog cilja i uklanja jedini uspješni oslon moralnog života.

B) Savremeni komunizam

Savremeni komunizam ili boljševizam jest:

a) na krvavoj revoluciji u kojoj su poginuli milijuni nevinih ljudi, ostvarena komunistička država u Rusiji koja s neznatnom manjinom komunista neprekidno provodi najveća nasilja protiv slobode savjesti ogromne većine ruskog stanovništva koje ne pristaje uz komunizam;

b) ukidanjem privatnog vlasništva u Rusiji boljševizam je zapravo državni kapitalizam koji, jer ne pozna nepromjenljivih moralnih obaveza morala koji je u Bogu usidren, najveći dio svoje snage upotrebljava na bezobzirnu borbu za održanje na vlasti i za propagandu na strani;

c) najveća nejednakost u društvenom, ekonomskom i političkom pogledu, jer komunistička manjina ima sva društvena, ekonomska i politička prava, a nekomunistička većina nema ni najprimitivnijih prava čovječjih;

d) posvemašnji neuspjeh rješenja socijalnog pitanja, jer je svojim prenaglim podizanjem industrije i nasilnom kolektivizacijom seljačkih posjeda Rusiju, nekadanju žitnicu Evrope, učinio zemljom kojoj neprekidno, kraj svega prirodnog blaga, prijeti avet gladi.

Komuniste se doduše ispričavaju i tješe tvrdnjom da je dosadanjem neuspjehu krivo kočenje (sabotaža) sa strane protivnika komunizma. No tu su sabotažu sami skrivili. Da su naime barem pokazali znakove kakog poboljšanja socijalnog stanja, ne bi bilo sabotaže, barem ne u tolikoj mjeri da zbog nje zaprijeti glad.

§ 40 Osnovna načela katoličkog morala za ispravno rješenje socijalnog pitanja

Zemlja je bez sumnje u stanju pružiti svim ljudima dovoljno materijalnih dobara i sredstava za život. **Potrebno je samo ostvariti takav društveni poredak koji će zajamčiti do-**

voljnu proizvodnju i osobito pravednu podjelu dobara. Ostvari li se to, socijalno pitanje je riješeno. Gospodarski liberalizam, socijalizam i komunizam ne može to izvesti, a to je pokazala i kritika tih socijalnih sustava. To može izvesti samo onaj sustav koji stoji na stanovištu da je čovjek, ne živi stroj, nego razumom i slobodnom voljom nadareno biće koje je pozvano na uzvišeniji cilj negoli je ovaj zemaljski život, te stoga sva njegova djelatnost mora biti nadahnuta pravdom i ljubavi. Dostojanstvo čovjeka koje sastoji u cilju koji je Stvoritelj odredio, socijalna pravednost i općenita ljubav prema bližnjemu osnove su na kojima mora počivati socijalni sustav da uzmogne riješiti socijalno pitanje. Takav je sustav k r š ć a n s k i s o l i d a r i z a m (uzajamnost).

Kršćanski solidarizam ima svoje osnove već u prirodnom moralnom zakonu koji je dobio sankciju u Dekalogu, a u evanđeoskoj nauci Bogo-čovjeka Isusa Krista svoje usavršenje. Crkva pak Kristova kojoj je Isus Krist dao vlast naučavanja i povlasticu nezabludivosti u pitanjima vjere i morala, autentični je tumač nauka Kristova. Ona je autentični tumač i onih moralnih načela na kojima počiva i ispravno rješenje socijalnog pitanja. Objektivna povijest mora priznati da je socijalno pitanje bilo rješavano u prošlosti u onolikoj mjeri u kolikoj je kršćansko naziranje katoličke Crkve prožimalo čovječanstvo. Što su jače katolička vjerska i moralna načela zahvatila sav javni i privatni život društva, to je manje bilo bijede i nevolje. To priznaje i istaknuti socijalni demokrat i socijalistički ideolog Kautsky kad kaže: »Što je radnicima danas ideal, bilo je prije 500 godina, u mračnom srednjem vijeku, priznata stvarnost.« A to će priznati svaki objektivni poznavalac katoličkih načela.

N a č e l a k r š ć a n s k o g s o l i d a r i z m a, n a č e l a K r i s t o v a za jedino ispravno rješenje socijalnog pitanja, presjajno aplicirana na savremene prilike s a d r ž a n a s u u e p o h a l n i m **Enciklikama Pape Leona XIII »Rerum novarum«** (od 15 maja 1891.) i **Pape Pija XI »Quadragesimo anno«** (od 15 maja 1933.).

O s n o v n a n a č e l a k r š ć a n s k o g s o l i d a r i z m a j e s u:

1. **C i l j č o v j e k a** je prvo osnovno načelo k a t o l i č k o g m o r a l a i n a n j e m u o s n o v a n o g a k r š ć a n s k o g s o l i d a r i z m a.

Sustav koji hoće savršeno i definitivno riješiti socijalno pitanje, mora prije svega imati jasan i određen cilj. Taj cilj mora biti onaj koji je sam Stvoritelj odredio čovječanstvu. Postaviti cilj protivan cilju od Boga postavljenomu znači dizati se protiv Boga i protiv njegova vječnog zakona.

Vrhovni cilj čovjeka je slava Božja (objektivni cilj) i vječni spas čovjeka (subjetkivni cilj). Da ima i drugih ciljeva,

vidimo iz različitih nagona koje je Bog usadio u čovječju narav. Za udovoljenjem nagonima čovjek smije ići, a za nekima i mora da se održi na životu i da postigne svoj svrhunaravni cilj. Udovoljenje nagonima ili postizavanje različitih ciljeva mora biti podređeno vrhovnom cilju. To jasno uči Isus Krist kad kaže: »T r a ž i t e n a j p r i j e k r a l j e v s t v o B o ž j e i s l a v u n j e g o v u, a o v o s v e ć e v a m s e d o d a t i.«

Iz te osnovne istine, da smo svi stvorovi Božji, da svi imamo najvišu dužnost slaviti Boga te da smo svi jednako pozvani na vječni život, slijedi: veliko dostojanstvo čovječje osobe i prirodna jednakost svih ljudi, obaveza pravednosti, i zapovijed: Ljubi bližnjega svoga kao sam sebe. Samo na priznavanju dostojanstva čovječje osobe i prirodne jednakosti svih ljudi, te na izvršivanju pravednosti i ljubavi prema bližnjemu može se sretno riješiti socijalno pitanje i tako održati stvoreno socijalno blagostanje.

Prirodna jednakost svih ljudi osniva se na zajedničkom podrijetlu svih ljudi od Boga stvoritelja i zajedničkih praroditelja, te što svi ljudi imadu bitno jednaku razumnu ljudsku narav i zajednički cilj. No unatoč toj prirodnoj jednakosti nijesu svi ljudi konkretno jednaki. Nejednakost postoji u intelektualnom, moralnom i socijalnom pogledu. Intelektualno se razlikuju po većoj ili manjoj nadarenosti, sa većim i manjim znanjem. Moralno se razlikuju u dobre i zle. U socijalnom pogledu razlikuju se ljudi u korisne, manje korisne i štetne ljudskom društvu.

Premda svim ljudima, poradi prirodne jednakosti, pripada isto pravo na život i na sve uslove života, to ipak, zbog konkretne nejednakosti intelektualne, moralne i socijalne, posve opravdano boljima i korisnijima za čovječanstvo pripada i više prava.

Uskoleba li se čvrsta osnova dostojanstva čovječje osobe, prirodne jednakosti svih ljudi, pravednosti i ljubavi prema bližnjemu, vjera u Boga i život vječni, to se nužno drma i socijalni poredak. Materijalistički nazor koji uči da je čovjek produkt samo mrtve materije, stvara: a) ili poganski nacionalizam s rasnim shvaćanjem prirodne jednakosti ljudi i rasnu pravednost s rasnom ljubavi prema bližnjemu; b) ili komunizam s klasnim shvaćanjem jednakosti svih ljudi kojemu je pravednost diktatura, a ljubav bližnjega revolucija i rat do istrage svima koji svojom glavom misle. Poganski nacionalizam velikih država ugrožava male narode i države, a komunizam ugrožava cijeli svijet.

Vjera u Boga i vječni život upućuju čovjeka na ispravno shvatanje prirodne jednakosti svih ljudi i potiče na pravednost i ljubav bližnjemu bez ikakih ograda rase, kulture i naziranja. Na tim vječnim temeljima osniva se i zdravi nacionalizam i zdravi socijalni poredak čovječanstva. Prema tome, vrhovni je cilj čovjeka i osnovno načelo rješenja socijalnog pitanja.

2. Opća dužnost rada

Priroda Božja pruža čovjeku u obilju prirodnog blaga koje mu je potrebno za namirenje životnih potreba, a Bog ga je nadario fizičkim i umnim sposobnostima s pomoću kojih bogato prirodno blago može učiniti uporabivim. Bez čovječjeg rada nema uporabljivosti ogromnoga dijela prirodnog blaga. Stoga je rad ne samo izvor uporabljivosti nego i prvi razlog s kojega čovjek ima pravo na različita proizvedena dobra.

Po prirodnom nagonu za održanjem života koji je Bog čovjeku usadio u prirodu njegovu, ima ne samo pravo nego i dužnost održanja života. Budući da je čovjek dužan održati svoj život, a održaje ga tako da radom pribavi životne namirnice, to je čovjek dužan raditi po prirodnom zakonu Božjem. Obaveza izdržavanja svoje porodice pojačava prirodnu dužnost rada. K tome pridolazi zahtjev općeg dobra na kojem svaki čovjek ima udjela, te je obavezan raditi i za opće dobro. Osim toga, ima mnogo ljudi nesposobnih za rad o kojima smo se po zakonu ljubavi dužni brinuti. Da se namakne dovoljno sredstava za sve ljude, moraju raditi svi ljudi koji mogu i koliko mogu. Tu općenitu obavezu rada za sve ljude potvrđuje i Sveto pismo kad na usta sv. Pavla govori: »Tko ne radi, ne treba ni da jede« (II Sol. 3, 10).

3. Pravo privatnog vlasništva

Čovjek ima sveto i nepovredivo pravo da plodovima svoga rada osigura sebi i svojoj porodici doličnu egzistenciju, te da se pobrine za budućnost svoju i svoje porodice. To se postizava najbolje i najsigurnije jedino pravom na privatno vlasništvo. Sve što čovjek pošteno steče svojim radom ili baštinom (radom svojih predа), njegovo je vlasništvo i može time u granicama moralnog zakona slobodno raspolagati. To je pravo sveto i nepovredivo po prirodnom i pozitivnom zakonu Božjem.

Treba dobro razlikovati pravo privatnog vlasništva od izvršivanja ili porabe privatnog vlasništva. P r a v o p r i v a t n o g v l a s n i š t v a n e m o ž e n i j e d a n z a k o n l j u d s k i u k i n u t i, ali p o t r e b a b l i ž n j e g a i o p ć e d o b r o može o g r a n i č i t i p o r a b u privatnog vlasništva.

a) P o t r e b a b l i ž n j e g a ograničuje porabu vlasništva, jer smo zakonom ljubavi bližnjega obavezani na djela dobrotvornosti.

b) D r ž a v a ima pravo i dužnost da promičući opće dobro odredi kakova je poraba imovine slobodna posjednicima, a kakova nije. Stoga ima pravo određivati poreze, carine, monopolizirati i socijalizirati neke proizvode i neka dobra, ali kod toga mora biti rukovođena pravim zahtjevima općeg dobra i poštovanjem prava privatnog vlasništva.

4. Odnošaj poslodavaca (kapitala) i radništva

Između dva ekstremna stanovišta: individualističkoga ili gospodarskog liberalizma, koje, naglasujući individualnu slobodu, daje u praksi prednost kapitalu, i komunističkoga koje svu vrijednost proizvodnje pripisuje radu, zlatna je sredina izražena riječima L e o n a XIII: »N e m o ž e p o s t o j a t i k a p i t a l b e z r a d a n i t i r a d b e z k a p i t a l a.« Ispravnost ovoga načela je jasna. »Zbog toga, sasvim je krivo pripisivati samom kapitalu ili samom radu ono što je dobiveno njihovim združenim sposobnostima, i sasvim je nepravedno da makar koje od ovoga dvoga zaniječe djelotvornost drugoga i sav proizvod prisvoji sebi.« (Pijo XI).

Da se na tom sasvim ispravnom i pravednom načelu provede pravedna podjela dobara, treba imati pred očima ove tri stvari: izdržavanje radnika, snagu radnje i opće dobro.

a) **Izdržavanje radnika.** »U prvom redu treba radniku davati d o v o l j n u p l a ć u z a i z d r ž a v a n j e n j e g a i n j e g o v e o b i t e l j i. Pravedno je da i ostali članovi obitelji, svaki prema svojim silama, pridonose zajedničkom izdržavanju svih, kao što vidimo naročito u obiteljima zemljoradnika, a i u mnogim zanatlijskim i malotrgovačkim. Ali zlo je što se radnici moraju služiti nedoraslom djecom i slabim ženama da se prehrane. A najgore je što majke obitelji moraju zbog malene plaće očeve raditi za plaću izvan domaćih zidova i pritom zanemarivati svoje naročite brige i dužnosti, a osobito odgajanje djece. Treba dakle svim silama nastojati da očevi dobiju toliku plaću koja će dostajati da se dolično namire zajedničke potrebe cijele kuće. Ako se u sadašnjim prilikama to neće uvijek moći postići, zahtjev je socijalne pravde da se što prije uvedu takove promjene po kojima će svakom odraslom radniku biti određene dosta velike plaće.« (Qudaragesimo anno«).

Osim toga r a d n i k i m a p r a v o d a o s i g u r a d o l i č a n p o l o ž a j s v o j o j p o r o d i c i i z a s v o j e s m r t i. Tome će se doskočiti, ako se u odmjeri plaće ima obzira na mogućnost da radnik nakon namirenja svakidanjih potreba razboritom štednjom uzmogne stvoriti i povećati imovinu. Na taj će način lakše i sigurnije izdržati teret obitelji, izići će iz nestalnoga životarenja i steći će uvjerenje da je već donekle zajamčen životni položaj onima koje će nakon svoje smrti ostaviti.

R a d n i k i m a p r a v o i n a o d m o r. Stoga je nepravedan zahtjev poslodavaca da radnik radi dulje vremena nego mu to dopuštaju sile. Radno vrijeme ima biti određeno prema težini rada. Osim toga, zakon Božji zahtijeva i za radnika mogućnost poštovanja dana Gospodnjega.

b) **Snaga radnje.** Kod određivanja plaće valja se obazirati na snagu i radnje i njezina poduzetnika. Nepravedno bi bilo zahtijevati pretjeranu plaću koju radnja ne bi mogla podnijeti bez svoje propasti, naravno, bez štete radnika nastale iz te propasti. Ali ako radnja ima slabiju dobit poradi lijenosti ili nesposobnosti ili zanemarivanja napredne tehnike i ekonomije, onda nema govora o pravednom razlogu da se radnicima umanji plaća. No ako radnja ne dobiva toliko novaca koliko joj treba da radnicima isplaćuje pravednu nagradu, a ne dobiva ili zato, što je pritisnuta nepravednim teretima, ili jer je prinuždena svoj proizvod prodavati jeftinije negoli je pravo, onda je teška krivnja onih koji je tako progone, jer otimaju radnicima pravednu nagradu i sile ih da, nagnani nuždom, primaju manju od pravedne. Neka se dakle složnim silama i naporima svi trude: i radnici i njihovi natstojnici da sve poteškoće i zapreke nadvladaju.

c) **Opće dobro.** Napokon treba veličinu plaće odrediti i prema ekonomskom dobru općenitosti. To će biti, ako se osobito pazi na to da se plaće određuju koliko je moguće tako, da što više radnika nađe zarade koja će im dostajati za dolično izdržavanje života. Nerazmjernim snizivanjem plaće radnik se slabi i izrabljuje, a nerazumnim povisivanjem može se oduzeti mogućnost zarade mnogima, jer poslodavac ne može uz preveliku plaću uposliti više radnika.

5. **Socijalna zaštita.** Da se načelo pravedne podjele dobara uzmogne provesti u život i održati, potrebna je zaštita i radništva i poslodavaca. Radnik mora biti zaštićen od samovolje poslodavca u pitanju: pravedne plaće, pravednoga radnog vremena i otpusta od rada. Poslodavac mora biti zaštićen od bojkota i štrajka, jer škode ne samo poslodavcu nego i samim radnicima i općem dobru.

Najprirodnija je zaštita na načelu samopomoći da sebi radnici pomognu sami po svojim organizacijama, a poslodavci po svojim organizacijama. Potrebno je da se organiziraju po strukama u radničke strukovne organizacije, a opravdano je da to učine i poslodavci.

Strukovne organizacije ne smiju se nipošto osnivati na načelu klasne borbe, nego treba da su rukovođene duhom socijalne pravde i socijalne ljubavi.

Država ima bdjeti nad tim da se rad organizacija strukovnih ne kosi s općim dobrom, s moralnim zakonom i s duhom socijalne pravde i socijalne ljubavi. Stoga ima pravo i dužnost intervenirati u sporovima između strukovnih organizacija radnika i poslodavaca, donositi socijalne zakone u skladu s moralnim zakonom, zabranjivati organizacije koje su svojim razvratnim i nemoralnim ciljevima i sredstvima pogibeljne po opće dobro.

6. **Međunarodni ugovori**

Nema sumnje da su pojedini narodi u ekonomskom i socijalnom pogledu ovisni ne samo o poretku u svojoj državi nego i o poretku i ekonomskim i socijalnim prilikama drugih država i naroda. Stoga treba nastojati, kako kaže Papa Pijo XI: »Da različiti narodi složnim silama i naporima, razboritim ugovorima i ustanovama unaprijede neku sretnu i blagoslovenu slogu država, jer u ekonomskom redu narodi su najvećma jedni od drugih ovisni i upućeni na međusobno pomaganje.«

Zaključak:

Svaki će misapni čovjek uvidjeti da jedino kršćanski solidarizam može riješiti teško socijalno pitanje i osigurati trajni mir i zdravi socijalni poredak s obzirom na pojedince, cijelu državu i čitavo čovječanstvo. Da je svijet prožet tim idejama, sigurno bi čovječanstvo već davno bilo smireno u socijalnom blagostanju. No valja naglasiti da se sustav kršćanskog solidarizma ne može nikako provesti u život, ako ga otkinemo od morala koji se osniva na vjeri u Boga i prekogrobni život, kako je to i u početku istaknuto.

§ 41 Načini tečenja privatnog vlasništva

Privatno vlasništvo može se opravdano steći izvornim i izvedenim načinima. Izvorni su načini opravdanog tečenja vlasništva: zaposjednuće, priraštaj i rad. Izvedeni su načini: zastara i pogodbe.

Svi ti načini tečenja privatnog vlasništva moralno su dopušteni u granicama prirodnoga i pozitivnog zakona (Božjega, crkvenog i državnog). Prirodni i pozitivni, Božji i crkveni zakoni uvijek se podudaraju. No od njih se često puta razilaze državni zakoni u imovinskim pitanjima, jer ili ograničuju slobodu i pravo na tečenje privatnog vlasništva ili ostavljaju šire granice slobodi i pravu na tečenje privatnog vlasništva. Kako mnogi državni zakoni obavezuju u savjesti, a neki samo pod vremenitu kazan, potrebno je uzeti u obzir i državne zakone. Budući da u našoj državi još nemamo jedinstvenoga građanskog zakonika za cijelu državu, nego na pojedinim područjima važe stari zakoni koji se međusobno razilaze, nije se moguće ovdje osvrnuti na sve te zakone. Stoga ćemo razložiti dopuštenost načina tečenja priv. vlasništva samo u granicama prirodnoga i pozitivnog Božjeg i crkvenog zakona. Stanovnici pak različitih dijelova naše domovine moraju uzeti u obzir i državni zakon dotičnog teritorija. Kod toga će se držati ovih načela: a) ako državni zakon ograničuje slobodu i pravo pojedinca (koje mu inače dopušta prirodni i pozitivni zakon) radi općeg dobra, tada taj propis obavezuje u savjesti, inače obavezuje samo radi kazni; b) ako državni zakon proširuje granice slobode i prava pojedinaca (tj. ako državni zakon dopušta ono što zakon moralni i prirodni i pozitivni zabranjuje), tada u savjesti ipak obavezuju uže granice prirodnoga moralnog i pozitivnog Božjeg i crkvenog zakona.

A. IZVORNI NAČINI TEČENJA PRIVATNOG VLASNIŠTVA

I. Zaposjednuće

Zaposjednuće je uzimanje stvari koja ne pripada nikome s nakanom prisvojiti je sebi. Zaposjednuće je dopušteno, ako stvar doista nema gospodara.

Zaposjednućem se teče vlasništvo, ako se uzima stvar: a) koja nema gospodara; b) vidljivim načinom, da se može znati da je zaposjednuta, na pr. divlja zvijer se uhvati, zemljište se ogradi ili zasije sjemenom; c) s nakanom da je čovjek prisvoji.

O zaposjednuću zemljišta u kulturnim zemljama Evrope ne može biti ni govora, jer je sve zemljište već u rukama države, različitih društava ili pojedinaca, izuzevši zaposjednuće nastalog otoka usred rijeke. Ali zato je moguće zaposjednuće: divljih životinja, sakrivenog blaga, ostavljenih i izgubljenih stvari.

1. Lov. Po prirodnom moralnom zakonu dopušteno je svakome loviti divljač i ribu na javnim i svima pristupačnim mjestima. No državnim zakonom može biti lov zabranjen, te su prestupnici obavezani da plate globu i izdrže kazan. Ako je lov izdan u zakup bez obaveze da zakupnik nadoknadi štetu što je počine zvijeri na privatnom zemljištu, nije zvjerokradica, osim globe i kazni, obavezan da dade otštetu zakupniku lova. Razlog je tome, što divlje zvijeri ne pripadaju nikome dok su na slobodi. Ako je lov izdan u zakup sa obavezom da zakupnik nadoknadi štetu što je počine zvijeri na privatnom zemljištu, tada je i zvjerokradica obavezan na naknadu uhvaćene zvijeri zakupniku lova. U zatvorenom lovištu je zvjerokradica bezuvjetno obavezan i na naknadu, jer zvijeri pripadaju onome koji je lovište ogradio.

2. Otkriće sakrivenog blaga može biti otkriće: a) sakrivenog blaga što ga je ruka čovječja sakrila; b) rudnog blaga.

a) Otkriveno blago koje je ruka čovječja sakrila, a ne zna se tko ga je sakrio, pripada po prirodnom zakonu onome koji ga otkrije, jer se uzima kao stvar koja ne pripada nikome, pa je onoga koji je prvi zaposjedne.

b) Otkriće rudnog blaga po prirodnom moralnom zakonu pripada onome koji ga je otkrio, osim ako po državnim zakonima ili u cijelosti ili djelomično pripada vlasniku zemljišta. Otkriće rudnog vrela po prirodnom moralnom zakonu pripada vlasniku zemljišta, a onome koji je rudno vrelo otkrio, pripada pravedna nagrada.

3. Napuštene stvari, ako se zna da su doista napuštene, pripadaju onome koji ih nađe i prisvoji.

Na pr. preostalo klasje iza spremljene žetve pripada onome ko ga je pabirčenjem sabrao. Dobra pronađena iza brodoloma ili stvari nanesene poplavom nijesu napuštene, te ne pripadaju onome koji ih nađe.

4. Nalaz izgubljenih stvari. Tko nađe izgubljenu stvar, nije time stekao pravo vlasništva nad tom stvari, nego je dužan tražiti vlasnika. Ne može li se vlasnik pronaći, pripada stvar nalazniku nakon što se pokazalo da nema nade da će se vlasnik pronaći. Nalaznik ima pravo na pravednu nagradu od vlasnika stvari. Po našim državnim zakonima mora se nalaz prijaviti vlastima i službenim putem tražiti vlasnik.

II. Priraštaj

Priraštaj je umnažanje stvari ili povećanje njezine vrijednosti. Stvar se može umnožiti prirodnim načinom, a njezina se vrijednost može povećati prirodnim, umjetnim i mješovitim načinom.

a) Umnažanje stvari prirodnim načinom kao i povećanje njezine vrijednosti prirodnim načinom pripada vlasniku.

b) Ako se stvar umjetnim načinom poveća ili umnoži tuđim radom, to je vlasnik dužan radniku platiti pravednu nagradu. Ako neko tuđu stvar protiv volje ili bez znanja vlasnika radom svojim poveća u vrijednosti (iz tuđeg sukna načini odijelo, na tuđem zemljištu sagradi kuću ili zasije tuđu njivu), ako je to učinio u dobroj vjeri, pripada mu nagrada za trud i otšteta za materijal. Ako je to učinio znajući da vrijeđa tuđe pravo, tada se stvar prosuđuje po načelu: »Accesorium sequitur principale — sporedna stvar slijedi glavnu«, tj. ako je pridodana vrijednost veća od vrijednosti prijašnje stvari, pripada radniku, ali ovaj ima nadoknaditi stvar vlasniku, a ako je pridodana vrijednost manja od vrijednosti prijašnje stvari, pripada stvar vlasniku, a radnik koji je na toj stvari radio namjerice protiv volje gospodara, nema pravo na otštetu za rad i upotrebljen materijal. U praksi treba se u tim stvarima ravnati prema odredbama državnih zakona.

Primjer: Tko sagradi na tuđem zemljištu kuću, jer mu je to povjerio vlasnik, tada se stvar ravna prema pravednoj pogodbi. Sagradi li tko na tuđem zemljištu kuću protiv volje vlasnika zemlje, ali s uvjerenjem da je zemljište njegovo, pripašće kuća po navedenom načelu redovno vlasniku zemljišta koji je obavezan graditelju kuće dati nagradu za rad i otštetu za građevni materijal. Kad bi netko sagradio kuću na tuđem zemljištu protiv volje vlasnika zemlje i znajući da na tuđem gradi, nema pravo na nagradu za rad niti pravo na otštetu; jedino ima pravo kuću maknuti, ali usto mu je dužnost nadoknaditi svaku štetu koju je vlasnik pretrpio gradnjom i micanjem kuće.

III. Rad

Rad je jedan od prvih uvjeta za tečenje vlasništva. Kako je rad djelovanje duševnih i fizičkih sila i sposobnosti čovječjih, to se ne može i ne smije mjeriti jedino po ekonomskim interesima i matematički, nego socijalno, prema izloženim

općim načelima katoličke nauke. Prvi i najodlučniji utjecaj kod naplate rada mora imati socijalni momenat. No kod toga mora se uzeti u obzir i kvalifikacija rada i radnika. Duševni rad je vredniji od ručnog rada, te se ima i više nagraditi. Teži rad mora se bolje nagraditi od lakšeg rada. Pogibeljniji i odgovorniji rad više vrijedi od manje pogibeljnog ili manje odgovornog.

B. IZVEDENI NAČINI TEČENJA PRIVATNOG VLASNIŠTVA

I. Zastara

Zastara je tečenje vlasništva neprekidnim posjedovanjem pošto prođe zakonom propisano vrijeme.

Zastarom se može steći pravo vlasništva nad jednom stvari ili pravo služenja nekom stvari, a može se steći pravo oslobođenja od neke dužnosti ili tereta.

Zastarom se teče pravo vlasništva ili služenja ili oslobođenja od tereta ili dužnosti, ako je stvar prikladna, ako postoji uvjerenje da je posjednik u pravu, jer ima pravni naslov ili razlog na stvar koju već posjeduje kroz zakonom propisano vrijeme.

1. P r i k l a d n a s t v a r je ona koja se može prisvojiti, a neprikladna je stvar za zastaru, ako se vlasništvo nad tom stvari ne može steći ni prenijeti radi naravi te stvari ili radi odredbe pozitivnog zakona.

Po prirodi svojoj ne mogu se prisvojiti zastarom one stvari za koje postoji zabrana naravnoga ili pozitivnog zakona Božjega. Tako po naravnom i pozitivnom Božjem zakonu ne može se zastarom steći ni vlasništvo nad čovjekom (da čovjek bude rob). Po crkvenom zakonu ne može se steći vlasništvo nad posvećenim stvarima, a po državnom zakonu ne može pojedinac zastarom steći vlasništvo nad javnim dobrima na pr. željeznicama, cestama, mostovima itd.

2. Najvažnije je uvjerenje d a j e p o s j e d n i k u p r a v u, tako te bez njega nema tečenje vlasništva zastarom, pa ni najdugotrajnijom. Uvjerenje mora biti od početka do kraja propisanog vremena za zastaru.

3. P r a v n i n a s l o v ili razlog jest ono na što se upire posjednik u uvjerenju da je stvar njegova, na primjer, kupnja, baština ili darovanje. Netko, na primjer, kupi ili primi na dar ukradenu stvar ne znajući da je ukradena i tako ima pravni naslov da smatra stvar svojom.

4. P o s j e d o v a n j e s t v a r i ili služenje nekim pravom i sloboda od obaveze ili tereta za zastaru moraju biti: neprekidni, javni (ne tajni), mirni (ne pobijani) i izvjesni.

5. V r i j e m e potrebno za zastaru mora biti onoliko koliko propisuje zakon crkveni za crkveno područje i državni zakon za svoje područje.

Crkveni zakonik (Codex iuris canonici) određuje o vremenu zastare: »Nepokretne stvari, dragocjene pokretne stvari, prava i djelovanje bilo osobna bilo stvarna koja pripadaju Apostolskoj stolici, zastaruju za sto godina. Koja pripadaju drugoj moralnoj crkvenoj osobi, zastaruju za 30 godina.« (Can. 1511).

II. Pogodba

Veliki dio ljudskog života vezan je na uzajamni rad i izmjenu dobara. Uzajamni rad i izmjena dobara vrši se pogodbama koje ljudi međusobno sklapaju. Pogodba je pristanak dvojice ili više ljudi o prenošenju prava. Svaka pogodba stvara neke dužnosti i daje neka prava, kako je to već u pogodbi ugovoreno.

A) Za valjanost i dopuštenost pogodbe traži se: a) prikladna stvar; b) sposobna osoba; c) uzajamni pristanak.

1. P r i k l a d n a s t v a r. Sve što je predmet vlasništva, sve što čovjek može učiniti ili propustiti, može biti predmet pogodbe. Da se uzmogne sklopiti valjana pogodba, treba da je predmet pogodbe: moguć, da postoji, da pripada onome koji sklapa pogodbu, da je pošten i da se može procijeniti.

a) Predmet mora biti moguć fizički i moralno. Na ono što je fizički nemoguće, ne može se nitko obavezati. Na predmet moralno nemoguć ili težak može se čovjek obavezati, ali to mora biti u pogodbi izrijekom istaknuto.

b) Predmet mora postojati, jer se pravo na stvar koje nema, ne može prenesti.

c) Predmet mora biti vlasništvo onoga koji sklapa pogodbu. Nitko ne može prenositi pravo na stvar koja nije njegova. Prema tome, nevaljalo je darovanje stvari koja je ukradena.

d) Predmet mora biti dopušten i pošten. Nemoralan predmet čini pogodbu nevaljalom, te ne obavezuje, što više, zabranjen je. Prema tome, ne može se nitko obavezati na ubistvo, krađu itd.

e) Predmet mora imati neku vrijednost. Stvar ili rad bez vrijednosti ne može biti predmet pogodbe.

2. S p o s o b n a o s o b a. Po prirodnom pravu za sposobnost osobe za pogodbu traži se da ima porabu razuma. Nema li porabe razuma, ne samo da ne može stvar prosuditi nego ne može ni pristati na pogodbu. Prema tome po prirodnom zakonu nesposobni su za sklapanje pogodbe: djeca koja još nemaju porabe razuma, luđaci, pijanice u pijanom i polupijanom stanju, uspavani hipnozom, ljudi u polusnu, poluludi, kreteni.

Po pozitivnom zakonu sposobni su za pogodbu svi koji su i po prirodnom zakonu za to sposobni, izuzevši one osobe kojima to zakon priječi. Općenito su nesposobni po pozitivnom zakonu za sklapanje pogodbi koji ne mogu samostalno upravljati svojom imovinom, a to su nedorasli i

malodobni bez privole oca ili skrbnika, oni kojima je sudbeno oduzeta moć upravljanja (na pr. radi rasipnosti ili slaboumnosti) i žene u stvari zajedničkih dobara i miraza bez privole muža ili sudbene vlasti.

3. U z a j a m n i p r i s t a n a k. Da pristanak bude valjan, mora biti: istinit, tj. da volja doista pristaje na ono što se riječima ističe, slobodan, promišljen i uzajaman. Kod jednostrane pogodbe traži se također uzajamnost pristanka. Osoba koja obećaje, mora pristati na obećanje, a osoba u koje korist ide obećanje, treba da primi obećanu ili pruženu stvar. Ako se obećanje ili darovanje ne primi, nije učinjena nikaka pogodba.

Pogodba se može sklopiti i po zastupniku u granicama ovlaštenja.

Za valjanost pogodbe traži se da pristanak bude vanjskim načinom očitovan, jer bez toga ne može biti uzajaman.

Ako je netko pristao na pogodbu na osnovi bitne zablude, tj. one koja se tiče bitnosti pogodbe (na pr. pristao je na kupnju misleći da se radi o darovanju) ili bitnog uvjeta pogodbe (kupuje mjedeni predmet misleći da je zlatan), tada je pogodba nevaljala. Ako je zabluda manja ili sporedna, tada pogodba vrijedi, ali se sudbeno može razvrgnuti.

Ako je netko nasiljem pristao na pogodbu, ta pogodba, zbog pomanjkanja slobode, nije valjana. Teški strah koji čovjeka lišava porabe razuma, čini pogodbu nevaljalom. Strah koji ne lišava čovjeka porabe razuma, ne čini pogodbu nevaljalom, ali se može razvrgnuti sudskom odlukom.

B) Obaveza izvršenja pogodbi

Valjana pogodba obavezuje u savjesti one koji su je sklopili. Obostrana pogodba obavezuje obe stranke iz pravednosti. Jednostrana pogodba ili obećanje obavezuje iz istinitosti i vjernosti, osim ako je u obećanju istaknuta obaveza pravednosti. Ako se obaveza iz pravednosti krši, dužan je prekršitelj nadoknaditi štetu nastalu kršenjem pogodbe.

Težina obaveze određuje se po vrijednosti predmeta pogodbe.

C) Prestanak obaveze pogodbe

Pogodba prestaje obavezivati stranke:

a) kad je točno izvršeno ono što je pogodbom ugovoreno;

b) kad stranke koje su sklopile pogodbu, dogovorno promijene ili ukinu pogodbu;

c) kad vlast na osnovi opravdanih razloga ukine pogodbu;

d) kad je nemoguće izvršiti ono što je ugovoreno. No obaveza se mora izvršiti kad postane moguća.

D) RAZLIČITE VRSTE POGODBI

1. **Obećanje** je jednostrana pogodba kojom se čovjek obavezuje da će nekome dati neku stvar, učiniti neko djelo ili da će ga bez plaće propustiti. Obećanje koje je primljeno, obavezuje na izvršenje.

2. **Darovanje** je davanje stvari drugome bez plaće ili otštete. Darovanje prenosi vlasništvo na onoga kome se daje, čim je stvar primio.

3. **Oporuka** je izražaj posljednje volje kojom se prenosi vlasništvo na baštinike iza smrti oporučiteljeve. Svaki čovjek, po prirodnom zakonu, ima pravo ostaviti oporučno svoj imutak baštinicima. Po istom zakonu je obavezan u savjesti ostaviti osobama koje mora uzdržavati toliko imutka koliko im treba za dolično izdržavanje. Te su osobe: roditelji, ženidbeni drug, djeca i često puta djed i baka i unučad. Ostaloj rodbini dužan je ostaviti samo u pomanjkanju nužnih nasljednika, i to iz ljubavi i ako su siromašni. Umre li vlasnik bez oporuke, to imutak njegov prelazi na njegovo potomstvo, a ženidbeni drug i roditelji imaju pravo doživotnog izdržavanja. Ako vlasnik koji je umro bez oporuke nema djece, prelazi njegov imutak na njegovu ženu, a ako je ona umrla, na bližu rodbinu vlasnikovu. Ako nema nikoga od rodbine, pripada imutak općem dobru, tj. državi.

Državni zakoni propisuju izvjesne formalnosti koje oporuka mora imati za valjanost, te ih oporučitelj mora provesti. Osim toga, državni zakoni propisuju i prava na baštinu koja također obavezuju u savjesti, ukoliko se ne kose s prirodnim zakonom. Po državnim zakonima nekih država, ima oporučitelj pravo izbaštiniti kojeg od nužnih baštinika, pa i djecu, ali to se protivi prirodnom moralnom zakonu koj određuje da se djeca, roditelji i ženidbeni drug imaju osigurati doličnim izdržavanjem. Posve je razumljivo da oporučitelj ima pravo nakon osiguranja svih koje je dužan izdržavati, više ostaviti onima koji su vredniji i bolji, kao što ima pravo ostaviti svog mutka i drugim osobama, a osobito u dobrotvorne svrhe.

4. **Pohrana na čuvanje:** kad netko svoju stvar dade drugome na čuvanje. Čuvar je dužan stvar čuvati kao svoju i neoštećenu povratiti vlasniku. Pretrpi li stvar štetu bez njegove krivnje, nije dužan tu štetu nadoknaditi.

5. **Posuđivanje** je davanje nepotrošne stvari na uporabu, ali bez plate. Tko je tuđu stvar posudio, dužan je stvar povratiti u istom stanju u kojem je stvar posudio.

6. **Zajam** je davanje ili posuđivanje potrošnih stvari, redovno novca, na određeno vrijeme. Tko je uzeo zajam, dužan je pošteno vratiti glavnicu i platiti pravedne kamate. Na vraćanje glavnice i plaćanje kamata obavezani su jamci kad vjerovnik ne može platiti.

Zajmodavac ima pravo tražiti pravedne kamate. Visinu kamata teško je odrediti u brojkama, jer se mora voditi računa o financijalnim okolnostima pojedinih krajeva. Po općem mišljenju, uzevši u obzir današnje ekonomske i financijalne prilike, kamati koji dosižu 20% godišnje bili bi preveliki, te bi zajmodavac bio obavezan na naknadu, ako bi uzimao više od 20%.

7. **Zastupstvo** je pogodba kojom netko u tuđe ime obavlja (tuđe) poslove. Zastupnik je dužan savjesno voditi povjereni posao u granicama ovlaštenja. Svaku štetu koju počini svojom krivnjom zbog nesavjesnosti ili prekoračivanja ovlasti, dužan je naknaditi.

8. **Zakup (kirija)** je davanje neke stvari u najam, tj. na uporabu. Redovno se pod zakupom razumijeva najam nepokretnih dobara, na pr. kuće, zemljišta ili stana. Zakupnik je obavezan na otštetu one štete koju je sam skrivio ili na koju se sam obavezao.

Zakupnik zemljišta ima pravo tražiti razmjerno sniženje zakupnine, ako je zemlja slabija zbog elementarne nesreće: tuče, suše ili povodnje.

10. **Kupovanje i prodavanje** ili trgovanje najčešći je način izmjene dobara.

Kako o trgovini u današnje doba najviše ovisi materijalna strana socijalnog pitanja, to je pravednost u trgovinju i kupovanju od velike socijalne važnosti. Trgovina diže i obara industriju, ona podupire i sprečava agrikulturu, ona diže pojedinca, ali i mase uništava.

Da trgovina bude način kojim se olakšava pravedna izmjena dobara i tako promiče opće dobro, treba da se i prodavač i kupac drže pravednosti, a država mora da nad tim budno bdi te da osigura socijalnu pravednost trgovačkim zakonima i naredbama koje će odisati duhom socijalne pravde.

Dužnosti prodavača jesu:

a) da prodaje svoju robu, a ne tuđu, tj. ukradenu. Tim se dakako ne sprečava komisionalno prodavanje, tj. prodavanje tuđe robe koja je trgovcu povjerena na prodaju;

b) da ne sakriva mane i pogreške robe;

c) da ne zlorabi potražnju i pomanjkanje robe. Istina, roba koja se više traži, a manje je ima, biće uvijek skuplja, i opravdano je to, ali nije dopušteno izrabljivati potražnju na račun kupaca, a u korist pojedinaca;

d) da konkurencijom i lažnom reklamom ne uništava druge prodavače. Dopuštena je lojalna konkurencija, koja ne ide za uništenjem suparnika i koja se služi dopuštenim sredstvima kao savjesnom podvorbom, prodavanjem solidne robe i umjerenim cijenama. Trgovac koji bi snizivao cijenu ispod one cijene koju je sam platio, a radi toga da utuče suparnike, a onda da podigne cijene, taj radi besavjesno i nemoralno. Konkurenciju je dužna država držati u pravednim granicama.

Dužnosti kupaca jesu:

a) da ne kupuje stvari za koje zna ili sumnja da su ukradene;

b) da ne upotrebi nevolju u kojoj se prodavač nalazi, te kupi robu ispod cijene;

c) da ne snizuje cijenu lažnim burzovnim izvještajima i dogovorno s drugim kupcima;

d) da ne kupuje što ne može platiti, da ne odlaže plaćanje i ne čini štetu prodavaču.

Iskustvo je pokazalo da je vanredno sredstvo uređenja trgovine u korist općeg dobra osnivanje konzumnih i produktivnih zadruga. One omogućuju svojim članovima pravednu izmjenu dobara, jer s jedne strane ograničuju stvaranje kapitala u rukama pojedinaca u tolikoj mjeri, da zagospoduje cijelim tržištem, a s druge strane ne uništava malog trgovca, jer se i mali trgovci mogu udružiti da se zaštite od velikih trgovaca.

11. Pogodbe na sreću:

a) Osiguranje je pogodba kojom se netko (redovno jedan zavod) obavezuje da će isplatiti ugovorenu svotu, ako osigurana stvar pretrpi neku štetu ili propadne bez krivnje vlasnikove. Onaj koji je osigurao svoju stvar, ima dužnost da istinito otkrije sve mane te stvari koje bi mogle utjecati na njezinu propast.

Može se osigurati i čovječji život. Tko osigurava svoj život, ne smije tajiti ni jedne bolesti iz prijašnjeg života.

Osiguravajući zavod i osiguranik dužni su iz pravednosti držati se svih uvjeta sadržanih u pogodbi ili ugovoru (polici).

b) Oklada je pogodba kojom se ustanovljuje nagrada onome koji pogodi istinu ili budući događaj. Nagradu ima dati onaj koji nije pogodio. Oklada može biti jednostrana i obostrana.

Oklada je pravedna: a) ako se obećaje jednaka nagrada, osim ako koji od onih koji se klade, pristane na nejednaku nagradu; b) ako je stvar svima koji se klade, jednako neizvjesna. Tko posve sigurno zna istinu ili budući događaj, može se kladiti, ako istakne da posve sigurno zna stvar, a druga stranka unatoč tome pristane na okladu.

Oklada je dopuštena: a) ako je predmet oklade poštena stvar. Tko bi se na pr. kladio u to da li će netko učiniti jedan grijeh, mogao bi postati sukrivac grijeha pa je zato takova oklada nedopuštena; b) ako motiv oklade nije jedino težnja za obogaćivanjem, nego ako je jedini ili barem glavni motiv poštena zabava, poticaj za usavršenjem nečega ili saznanje istine; c) ako se okladom ne griješi proti ljubavi, jer se velikom nagradom kladitelj izlaže velikom gubitku imutka.

c) Igra je neka vrsta oklade kojom se dobitniku doznačuje određena nagrada (na pr. kockanje ili kartanje).

Da igra bude pravedna, zahtijeva se: a) da se u igri ne upotrebljava prevara i nedopuštena vještina; b) da su igrači donekle jednaki u vještini, te da je time jednakost nađe na dobitak i jednakost pogibelji na gubitak; c) da se svi članovi igre slobodno odluče na igru; d) da se pravedno može izložiti gubitku stvar koja se stavlja na kocku. Nepravedno radi koji izlaže pogibelji tuđu stvar, ili svoju nad kojom nema pravo upravljati, ili koja mu je potrebna za uzdržavanje obitelji ili plaćanje dugova.

Igra je dopuštena, ako se ne gubi vrijeme potrebno za odmor ili ispunjavanje vjerskih i staleških dužnosti, i ako se igrom ne prosipa imutak. Stoga valja paziti da igra ne uđe u strast, pa je za onoga koji je strastvenije naravi, najbolje da se uopće ne upušta u igre za dobitak.

d) Lutrija ili srećka je pogodba kojom posjednik srećke za koju je platio izvjesnu svotu, dobiva izloženu nagradu, ako na njega padne kocka.

Lutrija je pravedna, ako se obje stranke drže pogodbe, a dopuštena ako je cilj dopušten. Nije dopušteno sudjelovati u lutriji koja ima cilj materijalno podupirati bezvjerska ili nemoralna društva.

e) Burza je državna ustanova gdje se sklapaju izvjesni poslovi i pogodbe. Burza je u dobro uređenoj državi korisna, štoviše, i potrebna ustanova, jer se burzovnim poslovanjem omogućuje kupnja i prodaja. Ali zbog burzovnih spekulacija koje se tamo odigravaju, došla je na zao glas.

Razlikujemo burzovne spekulacije na određeni rok i na ustanovljenu nagradu.

Spekulacije na određeni rok sastoje u tom da se dvije stranke dogovore da će određenog dana jedna drugoj prodati neku robu. Prodavač nudi stanovitu količinu robe, a kupac nudi cijenu toga dana. Odredi se dan kad bi morao prodavač tu količinu robe dati, a kupac svotu po cijeni toga dana, a ne dana kad je pogodba sklopljena. Kad dođe određeni dan, ima prodavač ili kupac dati samo razliku u cijeni između dana pogodbe i toga određenog dana.

Na pr. prodavač nudi 100 q pšenice, kupac nudi cijenu 200 d po q, jer je toga dana takova cijena. Pogodba je sklopljena 1 januara, a određeni rok je 1 februara iste godine. 1 februara je cijena pšenice 250 d po q, te bi prodavač morao dati 100 q pšenice, a kupac 25.000 d, no neće ni prodavač dati robu niti kupac svu svotu, nego će kupac dati prodavaču razliku, tj. 5000 d.

Ako bi cijena pala, to bi prodavač morao dati kupcu razliku. Recimo da cijena padne sa 200 d na 180 d, to bi prodavač morao dati kupcu 2000 d.

Spekulacija na određenu nagradu sastoji u tom, da kupac pridrži pravo da stanovitog dana, na pr. dan prije određenog roka, razvrgne pogodbu plativši stanovitu nagradu. Ako razvrgne pogodbu, mora platiti nagradu, ako izjavi da pogodba ostaje, mora na dan likvidacije izvršiti pogodbu.

Burzovne spekulacije su pravedne i dopuštene, ako se provode načela istaknuta kod oklade i igre. Ali često puta se, osim pogibelji koje se dešavaju i kod oklade i igre, događaju i veća zla: 1. često se šire lažne glasine o stanju države, različitih poduzeća i društava da se time digne ili snizi cijena robi kojom se spekulira. 2. Redovno se izlaže velika svota, te prijeti pogibelj da koja stranka izgubi ogroman dio imutka, a često i cijeli. 3. Velike burzovne spekulacije umjetnim mijenjanjem cijena mogu tako uskolebati trgovačku ravnotežu, da stradaju i oni koji ne igraju na burzi. Stoga, ako nijesu uklonjene te pogibelji, nije dopušteno spekulirati na burzi, a država ima bdjeti nad tim da se one spriječe.

§ 42 Grijesi proti VII i X zapovijedi Božjoj

Proti VII zapovijedi Božjoj griješi tko vrijeđa tuđe vlasništvo: krađom, otimačinom, razbojstvom, prevarom ili kršenjem ugovora, lihvom i oštećivanjem (štetovanjem). Proti X zapovijedi Božjoj griješi onaj koji želi ili kani učiniti koje od tih djela kojima se vrijeđa tuđe vlasništvo.

I. VRSTE GRIJEHA PROTI VII ZAPOVIJEDI BOŽJOJ

1. Krađa je potajno uzimanje tuđeg dobra protiv opravdane volje gospodara. Nije krađa kad čovjek koji se nalazi u skrajnjoj životnoj pogibelji, uzme toliko tuđeg dobra koliko mu je potrebno da se časovito oslobodi životne pogibelji. Isto tako nije krađa, ako netko potajno uzme tuđeg dobra da nadoknadi štetu koju mu je vlasnik toga dobra nanio, a neće mu je nadomjestiti. Potajno naknađivanje je dopušteno, ako oštećeni ne može redovnim putem doći do svojega prava i ako time ne nanosi vlasniku veću štetu. Krade i onaj koji ne vrati nađeno tuđe dobro ili pomaže savjetom ili činom krasti. U krađu spada i povreda autorskog prava u literaturi i umjetnosti.

2. Otimačina je javno uzimanje tuđeg dobra proti volji gospodara.

3. Razbojstvo je nasilno otimanje tuđeg dobra. Nasilje se može izvesti ubistvom (grabežno umorstvo), tjelesnom povredom ili prijetnjom ubistva, tjelesne povrede, osramoćenja ili oštećivanja. Prema tome razbojstvo je grijeh i protiv V zapovijedi Božje.

4. Prevara ili kršenje pogodbi ili ugovora. Kod svih vrsta pogodbi mora se poštovati tuđe pravo. Osobite vrste prevara jesu uskraćivanje zaslužene plaće (u nebo vapijući grijeh), upotrebljavanje krivih mjera u trgovini, loše robe, krivog novca i poraba lažnih vrijednosnih papira i vođenje nepravednih parnica.

U prevaru se računa i krađa električne struje, rasvijetnog plina, potajno neprijavljeno držanje radio aparata, nepovlašteno besplatno putovanje željeznicom ili parobrodom. Prevara je i primanje plaće za neizvršeni posao.

Posebna vrsta prevare je lihva koju počinja onaj koji za pozajmljeni novac ili stvar traži nepravedne i prevelike kamate. Iako onaj koji posuđuje, pristane na visoke kamate, kamati su nepravedni, jer je vjerovnik pristao na kamate ne svojom voljom nego pritisnut nuždom.

5. Oštećivanje je nanošenje štete imutku bližnjega bez ikake koristi za onoga koji nanosi štetu. Šteta se može nanijeti na dva načina: da se ili uništi ili pokvari tuđa stvar, ili da se bližnji spriječi u postignuću nekoga dobra na koje ima pravo ili kojega nije nedostojan.

Tko sprečava nekoga u postignuću dobra na koje nema pravo, jer je nedostojan, na pr. zapriječi da nevrijedan postigne službu za koju nije sposoban, ne oštećuje.

Tko nehotice, upotrebivši svu pažnju i oprez, nanese bližnjemu štetu, nije počinio grijeh oštećivanja i nije obavezan na otštetu iz pravednosti, ali će često iz ljubavi biti obavezan da naknadi štetu koju je nehotice počinio.

II. TEŽINA GRIJEHA PROTI VII ZAPOVIJEDI BOŽJOJ

Povreda privatnog vlasništva ili tuđeg dobra je grijeh, po vrsti svojoj težak, ali radi malenkosti stvari može biti laki grijeh. Tko dakle nanese tešku povredu imutku bližnjega, učinio je težak grijeh, a tko nanese malenu povredu tuđeg imutka, učinio je laki grijeh. Razlog da je povreda imutka težak grijeh, jest u tome, što se vrijeđanjem privatnog vlasništva i pojedincu i društvu škodi, a Sv. pismo povreditelje tuđeg imutka isključuje od postignuća kraljevstva Božjega (I Kor. 6, 10). Da grijeh tako kvalificiran od apostola Pavla može biti i lagan, razlog je u djelivosti materije koja može biti tako malena, da se više ne može računati kao teški grijeh.

Veličina materije može se odrediti apsolutno i relativno. Apsolutna veličina je vrijednost stvari bez obzira na okolnosti vlasnika. Osim imućstvenih okolnosti, utječe na relativnu vrijednost i okolnost što je stvar jedina uspomena na koju milu osobu ili važan događaj iz života vlasnikova.

Na težinu grijeha utječe i apsolutna i relativna veličina materije, premda relativna veličina ima najviše utjecaja.

Prema općenitom mišljenju, relativnu veličinu materije sačinjava vrijednost koja je dovoljna za trošak izdržavanja jedne obitelji prema njezinu položaju za jedan dan. Ta se veličina mijenja prema položaju obitelji, kod bogatije je veća, a kod siromašnije manja. Apsolutna veličina materije je ona vrijednost koja je dovoljna za dolično izdržavanje bolje stojeće obitelji. Kako je velika razlika između brojne i manje brojne obitelji u stvari izdržavanja, to se općenito drži da se trošak izdržavanja za dvije osobe može uzeti kao opće mjerilo potrebe jedne obitelji. No treba imati dobro na pameti da i veoma malena vrijednost, koja se jedva može procijeniti, može biti težak grijeh, jer se vlasniku čini velika šteta što mu se otima neophodno potrebna ili veoma mila sitnica.

Da čovjeka ne obuzme egoistička lakoumost, te da ga misao na laki grijeh ne zavede na manje krađe, treba uvažiti ovo:

1. da se manjim krađama dolazi do velike materije, iako se te krađe počinjaju kod različitih osoba, a teški se grijeh počinja ne tek kad se dođe do velike materije, nego čim se počnu krasti male stvari s nakanom da se produži krađa.

2. da svaki kradljivac koji se s drugima dogovara da će zajednički izvoditi manje krađe istom gospodaru, već time počinja teški grijeh.

3. i sama jednokratna krađa male stvari u religioznom pogledu veliko je zlo, iako je samo mali grijeh, a u socijalnom pogledu i malena krađa posve se opravdano smatra velikom sramotom.

§ 43 Povraćanje tuđe stvari i naknađivanje svake štete učinjene kršenjem VII i X zapovijedi Božje

1. Pojam i obaveza vraćanja i naknađivanja

Vraćanje i naknađivanje su čini kojima se stvar ili njezina vrijednost vraća u posjed i uporabu vlasniku. Vraćanje tuđe stvari i naknađivanje počinjene štete stroga je obaveza pravednosti i prijeka potreba za postignuće oproštenja. Sv. Augustin lijepo kaže: »Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum — ne može se oprostiti grijeh, ako se ne povrati ukradeno.«

Na naknađivanje i vraćanje obavezan je po moralu samo onaj koji zna da posjeduje tuđu stvar i koji je znajući hotimice bližnjemu prouzrokovao štetu. Koji je nehotice prouzrokovao štetu, nije iz pravednosti obavezan na naknadu, ali može biti osuđen po sudu na naknađivanje, kao što može biti iz ljubavi obavezan radi toga da se spriječi veće zlo, kao sablazan i svađe.

2. Tko je obavezan na vraćanje i naknađivanje

Na vraćanje je obavezan posjednik tuđe stvari, a na naknađivanje onaj koji je počinio štetu.

Posjednik može biti: nepošten, u sumnji i pošten posjednik tuđe stvari.

a) N e p o š t e n p o s j e d n i k tuđe stvari je onaj koji zna da posjeduje tuđu stvar, jer je do nje došao nepoštenim načinom: krađom, prevarom itd. ili ju je primio od drugoga znajući da je tuđa stvar.

b) P o s j e d n i k tuđe stvari u s u m n j i je onaj koji sumnja da li je stvar koju posjeduje, njegova ili tuđa. Tko je u sumnji da li posjeduje svoju ili tuđu stvar, dužan je istraživati čija je. Ako dozna da je stvar tuđa, dužan je vratiti. Tko je stvar uzeo sa sumnjom da nije njegova, kad dozna da nije njegova, dužan je vratiti kao nepošten posjednik, a tko je kasnije posumnjao u vlasništvo stvari, kad dozna da stvar nije njegova, dužan je vratiti kao pošten posjednik tuđe stvari. Kad se sumnja ne može riješiti, ima posjednik pravo zadržati stvar, ako je nije uzeo sa sumnjom. Tko je uzeo sa sumnjom i sumnju ne može riješiti, dužan je povratiti.

c) P o š t e n p o s j e d n i k tuđe stvari je onaj koji najednom dozna da stvar koju posjeduje nije njegova. Pošten posjednik dužan je također vratiti tuđu stvar čim dozna da je tuđa. Tko bi kupio tuđu stvar s potpunim uvjerenjem da je prodavač pošten posjednik, dužan je stvar vratiti čim se sazna da je tuđa, pa makar od prodavača ne bi mogao dobiti cijenu stvari, jer nije njegova.

Sve te dužnosti poštena, nepoštena i u sumnji posjednika prelaze na njihove baštinike, izuzevši slučaj da je pošten ili sumnjiv posjednik zastarom stekao pravo vlasništva nad tom stvari.

Ako je više njih zajedno povrijedilo tuđu svojinu, svi su zajedno obavezani na vraćanje i naknađivanje, svaki mora svoj dio pridonijeti. Ali oni su obavezani solidarno (in solidum) naknaditi, tj. ako koji od njih ne može zadovoljiti svoju dužnost ili izbjegne svojoj obavezi, dužni su ostali naknaditi i njegov dio.

3. Kome treba naknaditi ili vratiti

Vratiti treba vlasniku, ako taj ne živi njegovim baštinicima. Ako nema ni vlasnika ni baštinika, ili se ne mogu pronaći, ima se cijela vrijednost, koju bi trebalo naknaditi ili vratiti, dati u dobrotvorne svrhe, jer ni nestankom vlasnika nepošten posjednik ne može postati vlasnikom.

Ako se vlasnik ili baštinik odreče prava na stvar, tada prestaje i dužnost vraćanja i naknađivanja.

4. Što treba povratiti i naknaditi

a) P r i j e s v e g a t r e b a n a k n a d i t i s a m u s t v a r, ili ako stvar ne postoji, njezinu vrijednost. Ako je stvar potrošena, nepošten posjednik je dužan vratiti, a pošten ili sumnjiv posjednik dužan je vratiti samo onda, ako je potrošnjom postao bogatiji, a to bi bilo, kad bi inače svoju stvar morao potrošiti.

Ako je stvar propala, a posve bi sigurno propala i kod vlasnika, na pr. kuća zbog požara, ni nepošten posjednik nije dužan vratiti. Ako je nepošten posjednik stvar ugrabio kad je bila u izvanjskoj pogibelji da propadne, izvukao je iz požara, dužan je vratiti, jer nije spasio sebi nego vlasniku.

Ako stvar ne postoji, ali postoji njezina vrijednost u novcu, jer je prodana, ili u drugoj stvari, jer je zamijenjena, dužan je i pošten i nepošten posjednik stvar vratiti.

b) Sve plodove tuđe stvari. Nepošten posjednik dužan je vratiti sve plodove tuđe stvari koje nije stekao svojom marljivošću, kao i one plodove koje nije dobio, a gospodar bi ih bio dobio, da je stvar bila kod njega. Pošten posjednik dužan je vratiti sve one plodove koji nijesu plod njegove marljivosti i koje nije stekao zastarom kao svoje vlasništvo. Pošten posjednik dužan je vratiti sve one plodove koji nijesu plod njegove marljivosti i koje nije stekao zastarom kao svoje vlasništvo. Pošten posjednik nije dužan nadoknaditi one plodove koje bi vlasnik imao, a posjednik ih nije dobio, jer nijesu njegovom krivnjom propali.

c) Štetu koju je pretrpio vlasnik time, što nije bio u posjedu svoje stvari, dužan je naknaditi samo nepošten posjednik, a pošten nije, jer je nije ni skrivio.

Svaki posjednik ima pravo na nužne troškove za uzdržavanje i popravak stvari, jer bi te troškove imao i vlasnik, da je stvar bila kod njega, te ih može prigodom naknađivanja zadržati.

5. Kako treba nadoknaditi

Vratiti tuđu stvar i nadoknaditi štetu može se i potajno da vlasnik nikad ne dozna kod koga je bila njegova stvar. Glavno je da on dođe u posjed svoje stvari.

Nepošten posjednik dužan je o svom trošku postaviti stvar kod vlasnika, a pošten posjednik nije dužan snositi troškove povratka, jer je to dužnost vlasnika.

Tko ne može najedanput vratiti, dužan je vratiti malo pomalo. Tko ne može vratiti sve, dužan je vratiti koliko može. Tko ne može ništa vratiti, može dobiti oproštenje grijeha samo onda, ako ima ozbiljnu volju vratiti čim bude mogao.

VIII ZAPOVIJED BOŽJA: Ne reci lažna svjedočanstva na bližnjega svoga!

VIII zapovijed Božja zabranjuje direktno lažno svjedočiti protiv bližnjega, a s tim u vezi zaštićuje duhovne temelje društvenog života: istinu, vjernost i čast bližnjega. Bez tih duhovnih temelja društvenog života nije moguć zdrav i miran poredak u ljudskom društvu.

§ 44 Istina i vjernost

1. Pojam istine i vjernosti

U naučnom smislu istina je sklad između spoznaje i njezina predmeta. U moralnom smislu istina je sklad ili podudaranje između misli i njezina očitovanja. Istinitost je, prema tome, krepost koja čovjeka potiče da očitovanje misli bude u skladu s mišlju.

Vjernost je sklad između naše volje i očitovanja naše volje kojim smo bližnjemu saopćili da ćemo mu nešto dati ili učiniti, ili da ćemo nešto propustiti. Prema tome, vjernost je trajna volja držati obećanje.

2. Potreba istine i vjernosti

Čovjek ima dar govora da njime najjasnije očituje svoje misli, svoje želje i htijenje a ne da ih sakrije. To je samo po sebi jasno. Prirodno je, dakle, da čovjek bude istiniti i vjeran.

Po naravi svojoj teži čovjek za spoznajom istine. Sam je bez tuđe pomoći ne može dokučiti u ogromnom njezinu opsegu. Vezan je dakle na iskustvo i saopćenje tuđe spoznaje, a tim se može okoristiti za proširenje svog znanja i za približenje objektivnoj istini (skladu spoznaje s njezinim predmetom) samo ako je to saopćenje iskustva i spoznaje istinito.

Istinitošću se čovjek približuje i onoj apsolutnoj istini za koju Psalmista kaže: »Istina Gospodnja ostaje uvijeke« (Ps. 116, 2), a za koju i Sin Božji siđe na zemlju da svjedoči za nju.

Čovjek, po naravi svojoj socijalno biće, ne može ni u najmanjoj zajednici, obitelji, živjeti mirno, sretno i spokojno, bez istinitosti i vjernosti. Kako li je istom vezan u široj zajednici na te temelje društvenoga sređenog života! Bez istinitosti i vjernosti ne bi se mogao jedan na drugoga osloniti, jer nitko ne bi mogao nikome vjerovati, svi ugovori i sporazumi bili bi nemogući.

3. Dužnost istinitosti i vjernosti

Sama potreba istinitosti, kako smo je izložili, dovoljna je sankcija obaveze i dužnosti biti istinit i vjeran.

Tu obavezu i dužnost istinitosti naučava sv. Pavao kad kaže: »Obnovite se duhom uma svoga i obucite novoga čovjeka koji je stvoren po Bogu u pravdi i svetosti istinitoj. Zato odbacite laž i govorite istinu svaki sa svojim bližnjim, jer smo udovi jedan drugomu« (Efež. 4, 25).

Istinitost i vjernost smatraju svi ljudi uvjetom karakternosti i poštenja. Mnogima je istinitost i vjernost sinonim poštenja i čestitosti, te i najmanju laž smatraju nepoštenjem i beskarakternošću.

4. Grijesi proti istinitosti i vjernosti

a) **Laž** je svijesno i hotimično kazivanje onoga što nije istina. Laž se protivi kreposti istinitosti, te po prirodnom i Božjem zakonu ne smijemo nikada lagati, pa ni onda kad bismo jedino lažju mogli otkloniti najgore zlo od sebe ili bližnjega. Premda je laž apsolutno zabranjena, ipak je jednostavna laž, tj. ona laž kojom se ne vrijeđa nijedna druga krepost osim istinitosti, samo laki grijeh. Razlog je tome, što se povredom same istinitosti, ne vrijeđajući ni pravednosti ni ljubavi, nikome ne nanosi šteta.

Konkretno će laž biti laki grijeh kad se laže u šali ili neprilici, jer se čovjeku neprijatno istinitošću iz nje izvući. Mnogi lažu hvastajući se različitim sposobnostima i odlikama kojih nemaju, a na to ih nuka oholost i taština. Takova će laž veoma lako prijeći granice lakoga grijeha, jer će joj se pridružiti povreda ljubavi ili pravednosti. Vrlo rijetko bi se moglo dogoditi da bi čovjek jednostavnom lažju, koja ne bi nikome škodila, mogao spasiti život ili koje veliko dobro. To bi moglo biti nijekanjem krivice ili svoga imena, ali tada bi veoma lako izložio nevina čovjeka sumnjičenju i eventualnoj osudi.

b) **Kršenje obećanja** ili zadane riječi mnogo je teži grijeh od obične laži, jer se tim grijehom drmaju osnovi društvenog života i poretka. Težina grijeha kojim se krši obećanje, zavisi o šteti koja se nanosi bližnjemu i društvu.

Posve je razumljivo da prestaje dužnost izvršiti obećanje, ako je to nemoguće ili fizički ili moralno i ako bi slučajno iz toga slijedilo moralno zlo, i ako nas onaj kome smo dali obećanje, riješi dužnosti. Osim toga, izvršenje obećanja ima pravo spriječiti onaj koji ima vlast nad slobodom dotične osobe, na pr. roditelji i poglavari.

5. Dužnost čuvati tajnu

Premda je čovjek dužan izbjegavati svaku laž i uvijek govoriti istinu, ipak ne mora uvijek reći sve što misli i zna. Štoviše, mnogo puta je dužnost šutjeti i čuvati tajnu. Dobro pojedinca, kao i opće dobro, mnogo puta traži čuvanje tajne. Razlikujemo trovrsnu tajnu: prirodnu, obećanu i povjerenu.

P r i r o d n a je ona tajna, koja obavezuje na šutnju po samoj svojoj prirodi bez ikake pogodbe, jer se radi o stvari koja se ne može otkriti bez povrede drugoga.

O b e ć a n a je tajna, kad se radi o stvari koja nam je već od drugud poznata, ali smo obećali šutjeti o tome.

P o v j e r e n a je tajna kad smo o nekoj stvari nešto doznali pošto smo prije obećali šutnju.

Dužnost je čuvati tajnu samo onda, ako je tajna opravdana, i do granica u kojima je opravdana ili pravednošću ili

ljubavlju. Čim nadođe zbiljska pogibelj većega zla negoli je dobro koje se tajnom štiti, prestaje dužnost tajne i nastaje dužnost objavljenja njezina ukoliko je to potrebito da se zlo spriječi.

Prirodna tajna za koju čovjek dozna sam, kao i obećana tajna, tj. što čovjek obeća držati tajnom, prestaje biti dužnost, ako se bez velike poteškoće ne može držati i ako nastupi dužnost odati tajnu da se spriječi veće zlo.

Povjerena tajna obavezuje na čuvanje sve dotle dok ne nastupi potreba: a) da se odvrati veliko zlo koje prijeti državi ili Crkvi; b) da se odvrati veliko zlo od treće nevine osobe koje bi zbog čuvanja tajne pretrpjela od onoga koji je tajnu povjerio; c) da se odvrati veliko zlo od onoga koji je tajnu povjerio; d) da se odvrati veliko vlastito zlo.

Vrlo je važno pitanje listovne tajne. Čovjek ima prirodno pravo da misli koje je u zatvorenom pismu povjerio nekome, ostanu u tajnosti. Stoga nije dopušteno otvarati tuđe listove. Ta zabrana veže po sebi pod teški grijeh osim ako se radi o listovima za koje se može razložno predmnijevati da sadržavaju manje važne stvari. No slobodno je tuđe listove otvoriti ili otvorene čitati: a) ako to dopusti ili pisac ili naslovnik: izričito, šutnjom, ili ako se predmnijeva dopuštenje, b) po pravilu na koje je pisac ili naslovnik slobodno pristao, na pr. redovnički poglavar smije čitati listove svojih redovnika, nastojnik u odgojnim zavodima smije čitati pisma pitomaca; c) ako je potrebno da se odvrati veliko zlo koje prijeti državi, državljanima i onome koji otvara list. Državna vlast ima pravo odrediti cenzuru listova predanih na pošti, ako to smatra potrebnim za opće dobro.

Posebna vrst povjerene tajne je službena tajna na kakvu su obavezani državni službenici i liječnici koja to više obavezuje, jer se redovno na nju odnosi i službenička prisega.

Najveća je dužnost držati ispovjednu tajnu koja nikad ni uz kake uvjete ne može prestati obavezivati. Najveća pogibelj života ili gubitka svih dobara i časti ne može ispričati ispovjednika od te dužnosti. Dužnost ispovijedne tajne veže i one osobe koje slučajno čuju što iz tuđe ispovijedi.

6. Kako se može sačuvati tajna

Čovjek je dužan držati tuđu tajnu, a ima pravo čuvati svoju tajnu. Često u životu dolazi u sukob dužnost i pravo čuvati tajnu sa dužnošću istinitosti. Ni u tome slučaju ne smije se diretkno lagati, ali se smije izbjeći odgovor ili poslužiti se dvoznačnim riječima ili pridržajem u mislima (restrictio mentalis).

Dvoznačne su riječi koje mogu imati dvojaki smisao. Služiti se dvoznačnim riječima ne znači lagati, nego ne očitovati tajnu. Pridržaj u mislima može biti dvojak: da se nikako ne može saznati smisao ili da se može iz okolnosti razabrati pravi smisao. Samo potonji pridržaj u mislima može biti opravdan, jer nije laž.

Kao klasičan primjer dopuštenog pridržaja u duši može nam poslužiti primjer svetog Atanazija. Car Julijan apostata progonio je sv. Atanazija, koji, kad dozna da mu prijeti opasnost, pobježe preobučen. Zaputi se čamcem po rijeci Nilu iz Aleksandrije prema pustinji. Car pošalje za njim potjeru. Kad je Atanazije opazio da idu vojnici, okrene čamac i pođe u susret. Kad se sreo s njima nijesu ga prepoznali, nego su ga zapitali, da li je vidio Atanazija. On odgovori: »Nije daleko odavle, možete ga lako uhvatiti.« Vojnici pođu niz rijeku, a sv. Atanazije se vrati u Aleksandriju i tamo se sakrije.

Čovjek ima pravo poslužiti se dvoznačnim riječima i pridržajem u misli da zaštiti tajnu koju mora ili smije držati da se izbavi iz nepravedne pogibelji. Ali ne smije nikada upotrebiti ta sredstva bez primjerenog razloga, a još manje da njima koga zavede ili prevari.

§ 45 Poštenje i čast bližnjega

1. Pojam poštenja i časti

U prvi mah čini se da su riječi poštenje i čast sinonimi. No nije tako. Poštenje je ono duhovno dobro koje posjeduje čovjek kojemu savjest svjedoči da je ispunio i da ispunja sve dužnosti koje mu nalaže moralni zakon. Poštenje je dakle u stvari isto što i čista savjest.

Čast, ugled, pošten glas ili pošteno ime je priznavanje poštenja ili čestitosti. No i tu valja razlikovati značenje tih riječi. Čast ili ugled je priznavanje poštenja vladanjem prema poštenoj osobi, a osobito povjerenjem koju takova osoba uživa. Pošten glas ili pošteno ime je cijenjenje i poštovanje koje se iskazuje poštenoj osobi, tako da se o njoj lijepo govori.

2. Vrijednost poštenja i časti

Poštenje ili čista savjest najveće je dobro što ga čovjek može na ovom svijetu uživati. Poštenje se ne može ničim nadoknaditi, ali, za utjehu prezrenima i zapuštenima, poštenja nam nitko ne može ugrabiti.

Čast i pošteno ime je također veliko i neprocjenjivo dobro koje se ne može mjeriti ni s jednim materijalnim dobrom, kako to i Sveto pismo uči: »Bolje je dobro ime nego veliko bogatstvo« (Priče Sal. 22, 1).

Koju vrijednost ima čast i pošteno ime, kazuje nam iskustvo. Tko uživa pošteno ime, susreće svugdje razumijevanje, potporu i sućut, ako ga zadesi kako zlo. Nastojanje čovjeka poštena glasa ima više uspjeha u svakom radu, a osobito odgojnom. Pošteno ime je u odgoji potrebnije i uspješnije od svih drugih odgojnih sredstava i pomagala.

3. Dužnost čuvati svoju i tuđu čast

a) Neprocjenjiva vrijednost časti i poštena imena nalaže nam dužnost da čuvamo svoju i tuđu čast. Sveto pismo nas opominje: »Brini se za dobar glas, jer taj će ti dulje trajati nego tisuće blaga dragocjena i velika« (Crkv. 41, 15). Neuredna je bezbrižnost za svoj dobar glas; ne može je ispričati ni misao: Neka ljudi govore što hoće, glavno da mi je savjest čista. Sv. Augustin lijepo odgovara takim nehajnicima: »Dobra savjest i dobar glas dvije su različite stvari; dobru savjest treba da imaš zbog sebe, a dobar glas zbog bližnjega.«

Briga za vlastitu čast i dobro ime mora biti uredna. Ne smije se naš opravdani ponos izvrgnuti u oholost i taštinu. Neuredno je hinjenjem, pretvaranjem, lukavštinom, demagogijom ocrnjivanjem drugoga ići za čuvanjem i tečenjem poštena imena i dobra glasa.

Najsigurniji način očuvanja dobra glasa jest brižno čuvanje njegova temelja, a to je poštenje i čista savjest. Iskustvo nas uči da i najosramoćeniji čovjek, ako je nevin dolazi do svoje časti koja to više zasine sjajem i ljepotom, što je strpljivije podnosio osramoćenje. Ipak čovjek ima pravo, a često puta i dužnost da se za svoju čast i pošteno ime pobrine putem suda. No i tada je obavezan držati se granica ljubavi prema bližnjemu.

b) Ne samo ljubav nego i pravednost zahtijeva da poštujemo tuđu čast i dobro ime. Najviše prava na dobro ime ima onaj čovjek koji je doista pošten i pravedan. No i zao čovjek ima pravo na dobar glas, jer i on ima nešto dobro u sebi, i on je slika Božja, iako više ili manje iskvarena. Ako Gospod govori: »Neću smrti grešnika, nego da živi i da se popravi«, treba da i naše nastojanje ide za tim da zao čovjek opet zadobije izgubljeno poštenje i s poštenjem pošteno ime i dobar glas. Razumije se samo posebi da zao čovjek gubi pravo na svoje pošteno ime kad treba spriječiti zlo, ali i tada treba postupati prema načelu: osuditi se mora zao čin, a ne čovjek.

Od velike je važnosti staleško pošteno ime koje je potrebno da čovjek uživa onaj ugled koji mu je potreban za vršenje staleških dužnosti i za uspjeh u radu za opće dobro. Najprije i najbolje treba da se o tom brine sam činovnik, a drugi su ga dužni u tom podupirati.

Kao što pojedinac ima pravo na čast i pošteno ime, tako to pripada i društvu, obitelji, organizacijama, državi i Crkvi. Štoviše, čast i dobar glas društva preči je od časti i dobra

glasa pojedinca, te je važnija dužnost poštovati čast i dobar glas društva.

4. Grijesi protiv časti i poštena glasa

a) Lažno svjedočenje najteži je grijeh protiv časti i poštenu glasu bližnjega i društva. Lažno svjedoči onaj koji na sudu govori ono što nije istina, kao tužitelj ili kao svjedok. Lažni tužitelj i lažni svjedoci ne samo da otimlju čast i dobar glas bližnjega nego ga lišavaju slobode i nanose mu velike materijalne štete koje su često tako velike, da mu ih nitko više ne može nadoknaditi.

b) Kleveta je po težini odmah iza lažnog svjedočanstva. Klevetati znači svijesno širiti lažne vijesti o tobožnjim grijesima i porocima i uveličavanje istinitih mana i pogrešaka. Ako se to čini putem novina, još je veći grijeh, jer se kleveta novinama mnogo više raširi, a i teže se opozove kod svih kod kojih je raširena.

Težina klevete prosuđuje se ne samo po veličini zla koje je nevinu čovjeku pripisano nego i položaju i oklevetanoga i klevetnika. Što je viši položaj oklevetanoga, to je kleveta veća. Što je veći ugled klevetnika, to je i kleveta teža.

c) Ogovaranje je nepravedno otkrivanje tuđih mana, pogrešaka i grijeha. Koji ogovara, govori, doduše, istinu, ali oduzima bližnjemu dobar glas i pošteno ime, a na to i grešnik ima pravo.

Govoriti o zlim djelima koja su javnosti poznata, nije ogovaranje. Ali govoriti u javnosti o djelima koja su raširena samo u uskom krugu, nedopušteno je ogovaranje.

O tuđim manama i porocima, iako su posve tajni, smije se govoriti kad se radi o zaštiti bilo čijeg privatnog ili javnog dobra. Kod toga moramo uzeti u obzir razmjerje između težine zla koje prijeti tajnošću delikta, i težine ozloglašenja. Da se spriječi malo zlo, ne smije se dopustiti teško ozloglašenje. Osim toga, zlo djelo se smije samo toliko razglasiti koliko je potrebno da se spriječi zlo. Razglasiti se ne smije kod onih osoba kojih se to posve sigurno ne tiče.

d) Krivo suđenje je neosnovano mišljenje o zloći našega bližnjega. Bližnji ima pravo ne samo da o njemu lijepo govorimo nego i da ga bez osnove ne držimo zlim. Krivo suđenje je redovno težak grijeh, naravno, ako se radi o teškoj stvari. Težina grijeha slijedi iz riječi Spasiteljevih: »Ne sudite, i neće vam se suditi; ne osuđujte, i nećete biti osuđeni.« (Luka 6, 37).

Pomisao i sumnja u tuđe poštenje redovno nije težak grijeh, jer nedostaje pristanak volje. Izricanje krivog suda i sumnje je kleveta.

e) Vrijeđanje ili pogrđivanje je dobacivanje nepristojnih i pogrdnih riječi, znakova i imena u nazočnosti bližnjega. Ako se to čini s ironijom i užitkom, bez sumnje je težak grijeh proti ljubavi. Čovjek prožet kršćanskim duhom i dobro odgojen, neće to nikada činiti, nego će prema svakome biti pristojan i uglađen.

Vrijeđanje je to veće što je osoba poštovanja vrednija, bilo po svojoj čestitosti bilo po dostojanstvu koje joj radi službe i položaja pripada.

5. Vraćanje časti i poštena imena

Pravednost i ljubav prema bližnjemu strogo zahtijeva da se povrijeđena čast i dobro ime bližnjega i društva uspostavi. Ako nema oproštenja, dok se ne vrati tuđe materijalno dobro, još se manje može oprostiti povreda duhovnih dobara, ako se povreda ne ispravi.

Lažno svjedočanstvo valja ispraviti tako, da se opozove i nadomjesti sva moralna i materijalna šteta prouzrokovana lažnim svjedočanstvom i lažnom optužbom.

Kleveta se mora ispraviti opozivom kod svih onih kod kojih je nevin čovjek ocrnjen i oklevetan. Osim toga treba nadoknaditi štetu prouzrokovanu klevetom.

Ogovaranje nije moguće opozvati, jer bi se time kazala neistina, ali se i ogovaranje mora ispraviti. Ogovaranje će se ispraviti, ako se istakne popravak koji je uslijedio, i ako se istaknu dobre strane onoga koji je bio ogovaran.

Krivo suđenje ili neosnovano uvjerenje o tuđoj zloći ispraviće se, ako se čovjek sjeti da se bez dovoljna razloga ne smije o bližnjemu zlo misliti.

Tko je bližnjega uvrijedio pogrdnim riječima i nelijepim vladanjem i postupkom, dužan je moliti ga za oproštenje. Odličnike dužni smo izričito moliti za oproštenje, ako smo ih uvrijedili, jer to traži njihova čast i dostojanstvo. Uvredu nanesenu sebi ravnu čovjeku treba također izravnati, a to ćemo najbolje učiniti, ako ga izričito umolimo za oproštenje, no može se to učiniti i indirektno, ljubaznošću prema njemu.

Sve što je rečeno o vraćanju časti i poštena imena za pojedince, to vrijedi još u većoj mjeri za društvo.

---

3 POGLAVLJE

§ 46 Glavna načela o građanskim dužnostima različitih zvanja

Čovjek je kao socijalno biće vezan na život u zajednici. Različite potrebe zajednice stvorile su različite staleže i službe ili zvanja. Opće dobro kojemu je dužan služiti svaki čovjek, i uzdržavanje koje zajednica pruža službeniku, nalaže mu kao obavezu pravednosti, da savjesno vrši dužnosti svoga zvanja. Da čovjek uzmogne savjesno vršiti dužnosti svoga zvanja, treba da izabere ono zvanje za koje ima sposobnosti i volje i da se savjesno pripravi za svoje zvanje.

1. **Izbor zvanja.** Izbor zvanja od prevelike je važnosti i za lično zadovoljstvo i za savjesno ispunjavanje dužnosti, a nadasve za spasenje duše. Svako treba da izabere ono zvanje za koje ima veselja i volje i sposobnosti. Da izbor zvanja bude sretniji, roditelji i odgojitelji mlada čovjeka poduprijeće ga u izboru zvanja svojim savjetom. No nemoguće je da svaki izabere ono zvanje za koje osjeća najviše sklonosti, jer se često treba obazirati i na okolnosti obitelji kao i na potrebu kandidata nekih zvanja. Ako je netko prisiljen obiteljskim i drugim prilikama ili nezaposlenošću u nekom staležu da izabere zvanje za koje ima najmanje volje i sklonosti, dužan je da steče volje za zvanje na koje je prisiljen. Sv. Augustin lijepo kaže: Si non es vocatus, fac ut voceris — Ako nijesi zvan, učini da budeš pozvan.

Kod izbora zvanja treba se osobito obazirati na svrhunaravni cilj, slavu Božju i spasenje duše, te se dati na zvanje u kom će pojedinac sigurnije postići taj cilj. U svakom zvanju može se čovjek spasiti, no najsigurnije u onom koje pojedincu s obzirom na njegove individualne sklonosti i raspoloženje pruža najmanje zapreka i poteškoća postignuća svrhunaravnog cilja.

2. **Priprava za zvanje.** Opće dobro zahtijeva da svaki s voljom i stručnom spremom radi u svom zvanju. I najbolja volja i sklonost, ako nema sposobnosti i spreme, učiniće često mnogo više štete nego koristi ljudskom društvu. Stoga treba se savjesno spremati za zvanje tečenjem stručnog znanja. Tko je nesposoban ili nema spreme za neko zvanje, dužan je napustiti to zvanje i prihvatiti zvanje za koje ima sposobnosti i spreme.

Spremajući se za zvanje ne smijemo zaboraviti da je potrebno oboružati se osobito onom intelektualnom i moralnom spremom koja je potrebna za svladavanje poteškoća i zapreka koje u konkretnom zvanju stoje na putu postignuću svrhunaravnog cilja. Tako na pr. liječnik mora imati ne samo medicinskog znanja nego mora i točno poznavati one propise morala koji zasijecaju u njegovu struku.

POJEDINE DUŽNOSTI VAŽNIJIH ZVANJA

Na opće dobro imaju najviše utjecaja: odgoja, zaštita pravednosti i briga za život i zdravlje. Stoga su najvažniji staleži prosvjetno odgojni (zvanje svećenika i nastavnika), pravni i liječnički. Ako ti staleži savjesno ispunjavaju svoje dužnosti, biće i opće blagostanje države bolje i naprednije. Napredovaće nauka, umjetnost, trgovina, poljoprivreda i industrija, a domovina će imati zdravih, hrabrih i požrtvovnih svojih braniča.

1. Prosvjećivanje i odgoja

Cilj prosvjećivanja i odgoje mora biti stvaranje prosvijećenih kršćanskih karaktera, dakle istina i dobro. Kako je kršćanska religija istinita i u skladu sa objektivnom naukom, te je nijedna osnovana teorija ili hipoteza ne može pokolebati, to se prava odgoja ne smije protiviti religiji, toviše, što bez religije moralna odgoja nema svoga temelja ni potrebne sankcije. Vjersko-moralna odgoja je po zakonu Božjem obavezna i potrebna za odgoju karaktera.

Da odgoja karaktera bude uspješna, mora se provoditi načelo: »Dobar pastijer, jer što kaže inom i sam svojim potvrđuje činom.« Odgojitelj mora sam biti karakteran da uzmogne stvarati karaktere.

2. Zaštita pravednosti

Zaštitu pravednosti provode: upravnici, suci i odvjetnici. Sveto pismo govori: »Ljubite pravdu koji sudite zemlji... Slušajte kraljevi i razumijte! Učite se, sudije zemaljske! Od Gospoda dana vam je vlast i jakost od Višnjega koji će ispitati djela i misli vaše... Najoštriji sud biće onima koji zapovijedaju.« (Ps. 2, 10. Mudr. 6, 2).

a) S l u ž b e n i k u p r a v n e v l a s t i dužan je pravedno primjenjivati zakone i naredbe u svojoj upravnoj službi. Pravednošću uprave postizava se poštovanje vlasti i zadovoljstvo državljana, a to su apsolutno potrebiti uvjeti mira i poretka u državi.

b) S u d a c je dužan marljivo proučavati zakone i parnice, da uzmogne ustanoviti istinu i stvoriti pravednu presudu.

Suditi mora pravedno po postojećim zakonima i ne smije odlagati presudu, ako bi odlaganjem uzrokovao štetu. Oštriju kazan nego što određuje zakon ne smije diktirati, ali blažu može, osobito ako je opravdana. Sudac koji bi izrekao nepravednu osudu, dužan je osudu opozvati, ako je moguće i uz svoju štetu.

c) O d v j e t n i k ne smije u građanskim parnicama preuzeti obranu stvari za koju posve sigurno zna da je nepravedna, jer braneći nepravdu proti pravde radi nepravedno. Ako je sumnjivo da li je stvar pravedna, smije preuzeti parnicu, ali kad se uvjeri da je nepravedna stvar koju zastupa, dužan je napustiti njezinu obranu. U obrani ne smije se služiti nepravednim sredstvima, a ako bi se služio, dužan je oštećenu stranku otštetiti.

U kriminalnoj parnici smije odvjetnik braniti krivca, ali, dakako, pravednim sredstvima. Ako se u kriminalnoj parnici radi ne samo o kazni za krivca nego i naknadi štete koju je krivac počinio, smije odvjetnik ići za ublaženjem kazni, ali za smanjenjem dužnosti naknade učinjene štete ne smije ići, jer bi to bila nepravda. Odvjetnik je dužan preuzetu parnicu savjesno voditi, izbjegavati suvišne troškove za svog klijenta i opomenuti ga na neosnovanost ili nepravednost tužbe ili obrane, ako je to ustanovio.

Odvjetnik ima pravo na primjerenu, zakonom, pogodbom, običajem ili sudskom presudom određenu nagradu, obazirući se kod toga na važnost parnice i na posao i trud potreban za proučavanje i vođenje parnice. Siromahe je dužan odvjetnik iz ljubavi besplatno zastupati.

3. Briga za narodno zdravlje

Briga za narodno zdravlje povjerena je stručno obrazovanim liječnicima koji imaju pravo i dužnost brinuti se za zdravlje ljudi. Svaki liječnik je dužan brinuti se za stručnu spremu i u praksi držati se ovih načela:

a) Liječnik je dužan iz ljubavi siromahe besplatno liječiti.

b) Privatni liječnik dužan je iz ljubavi liječiti zarazne bolesti, a državni ili samoupravni liječnik, kao i privatni liječnik koji prima plaću od pojedinih osoba ili ustanova, dužni su iz pravednosti liječiti pogibeljne zarazne bolesnike, jer su se na to obavezali ugovorom sa državnom, samoupravnom ili privatnom ustanovom i za to dobivaju plaću.

c) Liječnik je obavezan upotrebiti sigurnija sredstva za liječenje, te nikad ne smije sumnjiva sredstva upotrebiti u cilju istraživanja, osim ako ima vjerojatnosti da bi sumnjivo sredstvo, u pomanjkanju sigurnih sredstava, moglo koristiti.

d) Svaki je liječnik dužan izbjegavati petom zapoviješću Božjom zabranjena sredstva i operacije, kao izvođenje pobačaja i sterilizacije. Za ta sredstva ne može dobiti opravdanje ni od koje vlasti, jer jasni propis zakona Božjega ne može nitko ukinuti niti ga smije samovoljno tumačiti.

e) Svaki je liječnik dužan držati tajnu do granica dopuštenosti.

f) Po naravnom moralnom zakonu, dužan je liječnik ili sam ili preko drugoga zgodnim načinom opomenuti bolesnika za kojega vidi da se nalazi u smrtnoj opasnosti, da primi svete sakramente i da uredi svoje imovinske odnošaje.

4. Slobodna zvanja

Slobodna su zvanja sva ona koja nijesu u državnoj ili samoupravnoj službi. To su različita privredna i umjetnička zvanja. Za privredna zvanja vrijede u glavnom pravila o pogodbama kao i načela o odnošaju radnika i poslodavaca.

Z a u m j e t n i č k a z v a n j a potrebno je napose istaknuti da je glavno načelo za umjetničko stvaranje: s l o b o d a u g r a n i c a m a i s t i n e, d o b r o t e i l j e p o t e. Kako ne može biti lijepo ono što nije istinito i dobro, to je kod umjetnine najvažnije istina i dobrota. Različite teorije o relativnosti ovih vrednota samo su pokrivač za ispričavanje naturalističke golotinje i ciničkog izrugivanja vjeri i moralu. Nepobitna je činjenica da su samo ona umjetnička djela zadobila neprolaznu cijenu u kojima se poštuje istina, dobrota i ljepota te da su to vrednija što su bliže tim vječnim vrednotama.

---

4 POGLAVLJE

§ 47 Kršćanska savršenost

1. Što je savršenost

Savršeno etimološki znači ono što je dovršeno, što je dakle postiglo svoj cilj. Svaka je stvar to savršenija što je bliže svom cilju.

Čovjek može imati i duševne i tjelesne savršenosti. Kao što su duševne savršenosti visoko nad tjelesnom savršenošću, tako je ćudoredna savršenost visoko nad umnom savršenošću. Ćudoredna savršenost je u tom da se čovjek sve više približuje svom vrhovnom cilju, Bogu koji je apsolutno dobro. Neizmjerna je udaljenost između Boga, svemogućega stvoritelja, i njegova ograničena stvora, čovjeka. Ta se udaljenost istočnim grijehom povećala. No nedokučiva ljubav Božja ujedinila je u jednoj osobi Božju i čovječju narav da Bog-čovjek, Isus Krist, približi udaljeno čovječanstvo Bogu svojim otkupiteljskim djelom. Svojom žrtvom na križu približio je Isus čovječansku narav Bogu. Evanđeoskim naukom pokazao je pravi i najkraći put kojim treba da ide pojedinac da ostvari približenje Bogu. Svojim svijetlim primjerom potiče Isus u čovjeku težnju za savršenstvom, a svetim sakramentima svemoćno je podupire. Stoga je Isus s punim pravom proglasio zapovijed: »Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski.« (Mat. 5, 48). Kršćanska je dakle savršenost približavanje Bogu, uzoru svake savršenosti i vrhovnom našem cilju.

2. Vrhunac savršenosti

Bogatom mladiću koji je pitao Isusa što mu valja činiti da dobije život vječni, odgovori Isus: Ako hoćeš da uđeš u život, drži zapovijedi! Mladić na to kaže: Sve sam to držao od mladosti svoje. Što mi još treba. A Isus mu na to odgovori: »Ako hoćeš savršen da budeš, idi prodaj svoju imovinu i podaj siromasima i imaćeš blago na nebu, i dođi idi za mnom!« Ako čovjek hoće da dođe k Bogu u nebo, mora držati zapovijedi, a ako hoće da bude savršen, tj. da se Bogu najviše približi, mora nasljedovati Isusa.

Poći za Isusom ili nasljedovati Isusa znači što savršenije ljubiti Boga. Ta zemaljski život Isusov i nije drugo nego ne-

prekidna ljubav i najsavršenija manifestacija ljubavi k Bogu. On je proglasio ljubav prema Bogu glavnom zapoviješću. On je poučio svog miljenika apostola Ivana da napiše: »Tko ostane u ljubavi, ostaje u Bogu, i Bog u njemu« (I Iv. 4, 16). Vrhunac je dakle savršenosti u ljubavi prema Bogu, jer je ljubav najveća krepost.

3. Put k savršenosti

Prvi korak k savršenosti je obdržavanje zapovijedi, jer Isus kaže: »Tko ima zapovijedi moje i drži ih, on je onaj koji me ljubi« (Iv. 14, 21). Drugi korak je nasljedovanje Isusa Krista u ljubavi koja ne traži sama sebe nego čast i slavu Božju. Do toga dolazi čovjek molitvom, razmatranjem i čestim primanjem svetih sakramenata. Tim putem može i mora ići svaki čovjek, ako hoće da bude savršen. U svakom se staležu može doći do savršene ljubavi prema Bogu. No ima i izvanredni put koji je božanski Spasitelj preporučio izabranim dušama, a to je put evanđeoskih savjeta koji je samo nastavak redovnog puta.

4. Evanđeoski savjeti

Da se čovjek lakše vine k Bogu i da Mu se više približi, treba radikalno ukloniti tri najveće opasnosti koje smetaju ljubav k Bogu, a to su: požuda očiju (težnja za zemaljskim dobrima), požuda tijela (požuda za sjetilnim užicima) i oholost života. Sv. Ivan apostol piše o tome: »Ne ljubite svijeta ni što je na svijetu. Ako tko ljubi svijet, nema ljubavi Očeve u njemu. Jer sve što je na svijetu požuda je tijela i požuda očiju, i oholost života, to nije od Oca, nego je od ovoga svijeta. I svijet prolazi i požuda njegova, a tko čini volju Božju, ostaje dovijeka« (I Iv. 2, 16—17).

Kako se požuda očiju, požuda tijela i oholost radikalno liječi dragovoljnim siromaštvom, savršenom čistoćom i potpunom poslušnošću, to su te kreposti najsigurniji put do savršene ljubavi prema Bogu. Tko ih vrši, nije još time dopro do savršenosti, nego se nalazi na putu koji najsigurnije vodi do nje. Te je kreposti sam božanski Spasitelj najsavršenije vršio i preporučio ih kao izvanredno sredstvo za napredovanje u savršenosti. Budući da ih je Spasitelj preporučio i jer se nalaze u svetom Evanđelju, zovu se evanđeoski savjeti.

a) **Dragovoljno siromaštvo** savjetuje Isus bogatom mladiću riječima: »Ako hoćeš savršen da budeš, idi prodaj svoju imovinu i podaj siromasima i imaćeš blago na nebu«. U Gorskoj besjedi hvali božanski Spasitelj to siromaštvo: »Blago siromašnima duhom, jer je njihovo kraljevstvo nebesko« (Mat. 5, 3).

b) **Savršenu čistoću** preporučuje Spasitelj kad su apostoli čuli od njega strogi nauk o ženidbi i njezinoj nerazrešivosti i rekli: »Ako je taki odnos između muža i žene, nije se dobro ženiti«. Spasitelj im tada reče da ima onih koji se po prirodi ne mogu ženiti, ali ima i onih koji su se odrekli ženidbe radi kraljevstva nebeskoga. Završivši to razlaganje riječima: »Ko može razumjeti, neka razumije,« savjetovao je time čistoću. Slijedeći savjet Isusov kaže sv. Pavao: »Za djevice nemam zapovijedi od Gospoda, nego im dajem savjet... A koji je tvrdo odlučio u srcu svojem, ne pod silu, a ima vlast da izvrši svoju volju, i ovo je odlučio u srcu svojem, da sačuva svoju djevicu, dobro čini. Tako i onaj koji udaje svoju djevicu, dobro čini, a onaj koji ne udaje, bolje čini« (I Kor. 7, 25. 38. 39). Koliko cijeni Spasitelj čistoću, pokazao je u Gorskoj besjedi riječima: »Blago onima koji su čista srca, jer će oni Boga vidjeti«.

c) **Potpunu poslušnost** provodio je Isus prema svom nebeskom Ocu u najsavršenijoj mjeri. Za njegov odnošaj prema presvetoj majci i prema sv. Josipu, Njegovu hranitelju, kaže evanđelje: »I bio im je poslušan« (Luka 2, 51). Savršenu poslušnost svoju prema Ocu nebeskome označuje Isus riječima: »Jelo je moje da činim volju onoga koji me je poslao, i da izvršim djelo Njegovo« (Iv. 4, 34). Sv. Pavao piše: »Ponizio je sam sebe postavši poslušan do smrti, do smrti na križu« (Filip. 2, 8).

§ 48 Redovništvo

U najdavnijoj kršćanskoj starini počeli su mnogi pojedinci, slijedeći evanđeoske savjete, ostavljati svijet i povlačiti se u samoću pustinje gdje su provodili život u molitvi, postu, trapljenju, siromaštvu i čistoći. S vremenom su se pustinjaci počeli okupljati u zajedničke naseobine. Kad je sveti Bazilije redigirao redovnička pravila počeli su se redovi organizirati i širiti. Tada počinje njihov blagotvorni utjecaj na religioznom, kulturnom i socijalnom preporodu čovječanstva i promicanju općeg blagostanja u svijetu koje i danas u punoj mjeri promiču.

1. Odličje redovništva

Redovnički stalež, u kojem članovi provode život na osnovi evanđeoskih savjeta: siromaštva, čistoće i poslušnosti, na što su se zavjetovali, najprikladniji je stalež za postignuće savršenosti, te se s punim pravom zove stalež kršćanske savršenosti.

Dragovoljno odricanje najjačih zahtjeva ljudske prirode: dopuštene porabe zemaljskog blaga, osnivanja vlastite porodice i svoje volje, učinjeno iz ljubavi prema Bogu, najveća je žrtva što je može čovjek Bogu prinijeti. Život dragovoljnog siromaštva, savršene čistoće i potpune poslušnosti neprestano je krvno mučeništvo koje se po vrijednosti može mjeriti i sa istim krvnim mučeništvom za vjeru. Mučenik jedanput prinosi sebe kao žrtvu Bogu. Kad se redovnik odrekao sam sebe i posve se posvetio Bogu, lakše se i brže uspinje k Bogu, cilju savršenosti. To svjedoči i činjenica da među ugodnicima Božjim, koje je Crkva proglasila svetima i podigla ih na čast oltara ima razmjerno najviše redovnika i redovnica.

U redovničkom se staležu može Bog najbolje proslaviti. U tom je, eto, najveće odličje redovništva.

2. Zasluge redovništva

Premda se redovnik odrekao svijeta i ostavio ga, ipak redovništvo za svijet ima neprolaznih i neprocjenjivih zasluga. Muški i ženski redovi uvijek su bili, a i danas su, nosioci religioznoga, kulturnog i socijalnog preporoda čovječanstva i promicanja općeg blagostanja u svijetu.

a) R e l i g i o z n i p r e p o r o d duguje čovječanstvo velikim dijelom djelovanju redova. Najaktivniji, a danas i gotovo jedini vjerovjesnici Kristova Evanđelja u poganskim krajevima, jesu redovnici koji s nadčovječjim naporima šire vjeru koju često svojom krvlju zalijevaju. I naši slavenski apostoli sv. braća Ćiril i Metodije, bili su redovnici. Najveći umovi na polju bogoslovskih nauka i kršćanske filozofije bili su redovnici, kao sv. Toma Akvinski, sv. Albert Veliki, sv. Bonaventura, sv. Anselmo kanterburijski i mnogi drugi. Redovi su Crkvi dali najbolje reformatore koji nijesu reformirali nauku Krista Boga, nego su na osnovi Kristova nauka reformirali čovječji život. Reformator Papa Grgur VII bio je redovnik iz samostana Clugny gdje su nikle ideje zdrave reforme tadanjeg društva koje se životom bilo počelo udaljivati od Krista. Sv. Dominik svojim propovjedničkim redom iskorjenjuje zablude i krivovjerja, duhovni sinovi sv. Ignacija liječe rane koje je Crkvi zadao protestantizam, a danas su najdorasliji za borbu proti materijalizma i ateizma. Sjedbenici asiskog siromaštva prednjače zdravim kršćanskim demokratizmom. Kontemplativni redovi svojom molitvom odvraćaju bič Božje pravednosti od čovječanstva, a svojim dubokim studijem bogoslovije i filozofije upotpunjuju rad aktivnih redova. Ženski redovi nemaju, istina, velikih bogoslova, filozofa i pisaca, ali je njihov rad na polju religioznog preporoda, osobito ženskog svijeta, posve dorastao preporodnom radu muških redova. Na polju religiozno-moralne odgoje ženske omladine nema im premca. Mnogi nekatolici daju im svoje kćeri na odgoju, jer su osvje-

dočeni da jedino one mogu dati najzdraviju moralnu odgoju. Veličina njihova religiozno-moralnog preporoda može se ocijeniti u svijetlu riječi Sv. Oca Pape Pija XI koji je rekao: »Dajte mi dobrih majka, i ja ću preporoditi čovječanstvo«. Redovnice svojom odgojom ženske omladine pružaju bez sumnje najbolje žene i majke čovječanstvu.

b) Kulturni preporod čovječanstva u ogromnom je dijelu djelo redova. U stvaranju kršćanske filozofije koja je stvorila kršćansku kulturu, redovi su bili najneumorniji pioniri. U srednjem vijeku samostani su bili rasadišta nauke i umjetnosti. I danas se redovnici nalaze u prvim redovima naučnih i kulturnih radnika. Redovnici misionari s Kristovim Evanđeljem nose u poganske krajeve prve temelje obrazovanosti, istinske kulture i prave civilizacije. To im nitko ne može osporiti.

c) Socijalni preporod čovječanstva ne može se provesti bez one požrtvovnosti u njegovanju bolesnika kojom su prožeti redovi, bez one ljubavi prema sirotinji koja nadahnjuje redovnike i redovnice, bez onog duha kojim diše čovjek koji shvaća evanđeoske savjete. Požrtvovnost i ljubav kojom redovnice dvore bolesnike u bolnicama i brinu se za siročad u sirotištima i različitim karitativnim ustanovama, može pravedno ocijeniti samo onaj koji to vidi u praksi.

Redovništvo svojim visokim odličjem, kao stalež savršenstva, svojim neprolaznim zaslugama za religiozni, kulturni i socijalni preporod čovječanstva, čime promiče opće blagostanje čovječanstva, s punim pravom zaslužuje da crkveni zakon traži da redovnički stalež mora svatko poštivati. (Cod. Iur. Can. 487).

§ 49 Smisao Osam blaženstva Kristovih iz Gorske besjede

Kad su se oko Isusa okupili apostoli i mnogi svijet na jednoj gori, otvori On usta svoja i proglasi uzvišenu nauku, održa glasovitu i značajnu Gorsku besjedu. Početak te besjede je biser nauka Isusova: Osam blaženstva:

1. Blaženi siromasi duhom, jer je njihovo kraljevstvo nebesko.
2. Blaženi žalosni, jer će se utješiti.
3. Blaženi krotki, jer će oni baštiniti zemlju.
4. Blaženi koji gladuju i žeđaju pravde, jer će se oni nasititi.
5. Blaženi milosrdni, jer će oni milosrđe postići.
6. Blaženi koji su čista srca, jer će oni Boga vidjeti.

7. Blaženi mirotvorni, jer će se sinovi Božji zvati.
8. Blaženi koji su progonjeni pravednosti radi, jer je njihovo kraljevstvo nebesko. (Mat. 5, 3—10).

Tih osam rečenica, u tako jednostavnoj formi, da ih može svako razumjeti, sadrži sav program Isusov, sadrži srž kršćanskog morala i osnove za napredovanje u kršćanskoj savršenosti. Da nam je od Isusa u Evanđelju ostala samo ta nauka, po njoj bismo samoj morali zaključiti da je božanskog podrijetla, jer za Osam blaženstva vrijedi: **Nikad nijedan čovjek nije tako govorio!**

S Osam blaženstava zacrtao je Isus glavne poteze nauke o savršenosti, ali i bitnu razliku između duha ovoga svijeta i duha Kristova Evanđelja. Duh ovoga svijeta je: duh težnje za zemaljskim blagom i sjetilnim užicima bez moralnih granica, duh surovosti pod krinkom prosvjete, napretka i neograničene slobode, duh praznih deklamacija o mirotvornosti uz nemilosrdno zatiranje pravednosti i duh prezira križeva i boli. Duh Kristov je duh Osam blaženstava.

Smisao pojedinih blaženstava

1. Blaženi siromasi duhom (= u duhu), jer je njihovo kraljevstvo nebesko. Oštra opozicija duhu ovoga svijeta koji nalazi svu svoju sreću u bogatstvu zemaljskih dobara. Po kršćanskom moralu smijemo težiti za zemaljskim dobrima, smijemo teći bogatstvo, ali pravednim načinom i upotrebljavati ga razumno i u dopuštene svrhe, a suviškom treba da činimo djela dobrotvornosti. Tko hoće savršen da bude, treba da bude najdalje od gramzljivosti za zemaljskim varavim dobrima. Tko hoće da bude savršen, mora prisvojiti duh siromaštva. Duh siromaštva ima svaki onaj: a) koji se odreče svoga bogatstva i postane siromašan, b) koji svoje siromaštvo ljubi i ne žalosti se, što nema zemaljskog blaga, c) koji zadrži svoje bogatstvo u svojim rukama, ali je srce njegovo daleko od njega, i bogatstvo svoje smatra sredstvom kojim će što više dobra učiniti. Duh siromaštva je jedini najsposobniji riješiti socijalnu bijedu. Duh siromaštva diže čovjeka iz ove doline suza u nebeske visine do svrhunaravnih dobara, te su mu svrhunaravna dobra, milost Božja i mir savjesti, početak i zalog kraljevstva nebeskoga.

Isus Krist je najsavršenije posjedovao duh siromaštva. Započeo je svoj zemaljski život u najvećem siromaštvu, u svom je životu provodio takovo siromaštvo, da je mogao kazati: »Lisice imaju jame i ptice nebeske gnijezda, a Sin čovječji nema gdje da zakloni glavu« (Mat. 8, 20). Izabrao je siromašne ribare za apostole, poučio ih kako će provoditi život duha siromaštva i preko njih je obogatio svijet najvećim bogatstvom

istine i milosti. Nebrojeni sveci obogatili su duhom svoga siromaštva svijet kojemu su dali bezbroj duhovnih dobara i najplodnije aktivnosti za vremenito blagostanje.

2. Blaženi žalosni, jer će se utješiti. Spasitelj ne hvali ovdje žalost za izgubljenim vremenitim dobrima, jer bi to bilo protivno duhu siromaštva. Spasitelj hvali onu žalost koja oplakuje grijehe i pomanjkanje savršenosti. Ta žalost dobiva utjehe već na ovom svijetu u sakramentu pokore. Osim toga, Spasitelj postavlja oštru opoziciju duhu ovoga svijeta koji teži za neobuzdanim radostima i veseljem bez moralnih granica. Moralni zakon dopušta radost i veselje, ali u granicama razuma i zakona Božjega. Ali zakon savršenosti traži više, on traži duh odricanja i dopuštenih užitaka. Ljudi ovoga svijeta žaloste se, ako nemaju dopuštenih užitaka, a često se žaloste i zbog pomanjkanja nedopuštenih užitaka. Obuzdavanje i dopuštenih radosti, što je mnogima žalost, po nauci Isusovoj je izvor utjehe. I doista, iskustvo nas uči da žudnja za radostima i veseljem ovoga svijeta, pa bile te radosti i moralno dopuštene, dovodi do žalosti i razočaranja, a umjerenost i odricanje već na ovom svijetu rađa neprolaznom utjehom.

3. Blaženi krotki, jer će oni baštiniti zemlju. Duh ovoga svijeta je: surovost pod krinkom junaštva, prosvjete i napretka, egoizam pod krinkom pravednosti i humanosti, osvetljivost pod krinkom časti i poštenja. Moralni zakon dopušta: hrabrost u zaštiti pravednosti, plemeniti egoizam koji se osniva na kršćanskoj ljubavi prema bližnjemu, brigu za čast i poštenje, ali bez osvetljivosti. Zakon savršenosti zahtjeva više od pravednosti, on zahtijeva novu krepost koju je tek Isus donio na svijet, a to je krotkost. Krotkost i blagost se ne odriče svojih prava, nego ih provodi i zaštićuje blago i popustljivo. Krotkost obuzdava srdžbu i težnju za osvetom, ona čini čovjeka mirnim i strpljivim u nevoljama, ona čovjeka nagoni na vraćanje zla dobrim prema Isusovoj riječi: »Ako te tko udari po tvom desnom obrazu, pruži mu i drugi!« (Mat. 5, 39). Krotak čovjek nalazi već na ovom svijetu mir i zadovoljstvo i poštovanje kod ljudi, ali prava plaća njegova je što će posjedovati zemlju. Ta zemlja nijesu oranice ni livade, već nebeska dobra koja se dijele u Crkvi Kristovoj, a u obilju uživaju se u nebu.

4. Blaženi koji gladuju i žeđaju pravde, jer će se oni nasititi. Pravda, kako je Isus ovdje misli, jest unutrašnja pravednost ili svetost koju posjeduje čovjek koji je u milosti Božjoj i prijateljstvu Božjem. Za tom pravdom mora težiti svaki čovjek, to je zahtjev i kršćanskog morala i zakon savršenosti. Bez te pravde nema života vječnoga. Tko žeđa i gladuje za tom pravdom, taj će se i nasititi, jer će je po milosti i obećanju Božjem postići. Ta zato je i Sin Božji došao na svijet i radi toga umro na križu. Svijet teži za tim da ga smatraju pravednim, Isus zahtijeva da budemo pravedni.

5. Blaženi milosrdni, jer će oni milosrđe postići. Milosrđe je divna krepost koju je Isus i teoretski i praktički isticao. Milosrđe je dovelo Isusa na drvo križa, milosrđe je Isusa navelo na ustanovu najdivnijih i najdubljih tajna sv. sakramenata. Samilost prema bližnjemu i vršenje djela milosrđa prema bijednima uvjet je postignuća milosrdnosti Božje prema nama. Milosrđe treba da nas potiče na spremnost opraštanja uvreda, jer od Isusa poučeni molimo: Oprosti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim. Svi smo slabi i manje više skloni na pogreške, svima treba milosrđa.

6. Blaženi koji su čista srca, jer će oni Boga vidjeti. Vrhunac savršenstva je sjedinjenje s Bogom koje ćemo postići kad ugledamo lice Božje u nebu, tako te nikad nećemo više svrnuti pogled svoj s Njega. Koji ljube Boga ovdje na zemlji, gledaće ga zauvijek u nebesima i u tom će gledanju biti zauvijek beskrajno blaženi. Kao što se kroz čisto staklo bolje vidi, tako će i čisto srce pogledom svojim dublje zaroniti u neizmjerno more savršenosti Božjega bitka. Stoga Isus nije mogao čistome srcu obećati veće nagrade od gledanja Boga. Čisto srce najbolje se može približiti Bogu ljubavlju, pa će biti Njemu najbliže u uživanju Njega. Ljepota, uzvišenost i vrijednost čistoće srca vidi se i na ovom svijetu, jer najljepša i najdragocjenija djela stvorila je u Crkvi katoličkoj upravo čistoća, ta krepost kojoj se svijet i divi i cinički joj se ruga, koje plodove uživa, ali od nje bježi.

7. Blaženi mirotvorci, jer će se sinovi Božji zvati. Mir je najveće dobro na svijetu. Mir s Bogom, tj. sklad s Njegovom voljom, mir s bližnjim koji poravnava sve nesloge i razdore i ljude ujedinjuje u jednu obitelj, i mir sa samim sobom, tj. mir čiste savjesti. Taj trostruki mir donio je Isus i ostavio ga učenicima svojim. I doista, gdje god je mir Kristov prodro u duše ljudi, tamo je pravi mir zagospodovao i u svem javnom djelovanju. Isus je nazvan po proroku Izaiji knezom mira, anđeli kod dolaska Isusova nazivlju mir ljudima koji su dobre volje. Duh Sveti je Duh mira (Rim. 14, 17, Gal. 5, 22). Evanđelje Kristovo je evanđelje mira (Efež. 6, 15). Sve što je božansko, izraženo je mirotvornošću, te nas Isusovo obećanje za mirotvornost s punim pravom nazivlje sinovima Božjim i slikom Božjom.

8. Blaženi koji su progonjeni radi pravednosti, jer je njihovo kraljevstvo nebesko. Isus je dobro znao da će opaki svijet progoniti pravednost kršćansku i težnju za kršćanskom savršenošću, a to da će činiti pod različitim maskama: slobode, na-

pretka, neovisnosti, kulture, civilizacije, poganskog shvaćanja života i narodnosti. Kako je kršćanska pravednost najveće dobro, jer je odraz bitka Božjega i manifestacija svete volje Božje, ne smije nitko od pravednosti otstupiti, pa ni pod pritiskom najžešćih progonstava. Da učenici Isusovi lakše i s veseljem prime progonstvo radi pravde, obećaje Isus progonjenima kraljevstvo nebesko.

*

Kršćanski mladiću, kršćanska djevojko! Prolistali ste Katoličku moralku, odložićete knjigu, ali nemojte odložiti načela. Svijet će Vam nuditi drugi moral, koji će vam se časovito i na oko činiti ljepšim i blistavijim, jer će biti lakši i udobniji. Ali dobro upamtite: Nema morala koji bi Vas mogao trajnije usrećiti, koji bi Vas mogao učiniti boljima, koji bi Vam mogao bolje umiriti onaj vječni tremolo ljudske duše što ga je izrazio sv. Augustin riječima: »Bože, nemirno je srce moje, dok se ne smiri u Tebi!«, negoli je to moral Kristov. Ta Isus je dokazao i neprekidno dokazuje životom Crkve da je istinito što je o sebi rekao: **»Ja sam put, istina i život!«** Kušajte i osvjedočite se!

SADRŽAJ

I DIO: OPĆA NAČELA MORALKE

Strana

1 poglavlje:
§ 1 Pojam morala . . . 5
§ 2 Osnova morala . . . 6

2 poglavlje:
§ 3 Najpoznatiji moderni sustavi etike u vezi s religijskim moralom kršćanstva u katoličkoj Crkvi 11

3 poglavlje: **Moralni zakon**
§ 4 Prirodni moralni zakon . . . 22
§ 5 Pozitivni zakon Božji . . . 27
§ 6 Ljudski zakon . . . 31
§ 7 O dužnostima . . . 36

4 poglavlje:
§ 8 Savjest . . . 38
§ 9 Moralna ubrojivost ljudskih čina . . . 43
§ 10 Različiti utjecaji na moralnu ubrojivost . . . 48

5 poglavlje: **Moralno dobro i moralno zlo**
§ 11 Prosuđivanje moralnog djelovanja . . . 53
§ 12 Kršćanska krepost . . . 58
§ 13 Moralno zlo ili grijeh . . . 61
§ 14 Različite vrste grijeha . . . 65

II DIO: POSEBNA MORALKA

1 poglavlje: **Dužnosti prema Bogu**
§ 15 Vjerovanje . . . 71
§ 16 Grijesi protiv vjere . . . 77
§ 17 Crkva štiti vjeru . . . 81
§ 18 Ufanje . . . 86
§ 19 Ljubav prema Bogu . . . 89
§ 20 Bogoštovlje . . . 92
§ 21 Bogoštovlje zapovijeđeno prvom zapovijeđu Božjom . . . 97
§ 22 Grijesi proti prvoj zapovijedi Božjoj . . . 101
§ 23 II zapovijed Božja: Poštovanje imena Božjega . . . 105
§ 24 III zapovijed Božja i I i II zapovijed crkvena . . . 111
§ 25 III zapovijed crkvena . . . 116
§ 26 IV zapovijed crkvena . . . 119
§ 27 V zapovijed crkvena . . . 120

Strana

2 poglavlje: **Dužnosti prema samome sebi i prema bližnjemu**

§ 28 Ljubav prema samome sebi i prema bližnjemu . . . 122

IV zapovijed Božja

§ 29 Obitelj 128

§ 30 Crkva i država 130

V zapovijed Božja

§ 31 Briga za život i zdravlje 136

§ 32 Grijesi proti V zapovijedi Božjoj 139

VI i IX zapovijed Božja

§ 33 Održanje čovječanstva 147

§ 34 Čistoća 150

§ 35 Brak 155

§ 36 Neporočan bračni život 160

§ 37 Grijesi protiv čistoće 165

VII i X zapovijed Božja

§ 38 Privatno vlasništvo 168

§ 39 Socijalni sustavi oprečni pravu privatnog vlasništva . . 172

§ 40 Osnovna načela katoličkog morala za ispravno riješenje socijalnog pitanja 183

§ 41 Načini tečenja privatnog vlasništva 189

§ 42 Grijesi protiv VII i X zapovijedi Božje 198

§ 43 Povraćanje tuđe stvari i naknadivanje 200

VIII zapovijed Božja

§ 44 Istina i vjernost 203

§ 45 Poštenje i čast bližnjega 206

3 poglavlje:

§ 46 Glavna načela o građanskim dužnostima različitih zvanja 210

4 poglavlje:

§ 47 Kršćanska savršenost 214

§ 48 Redovništvo 216

§ 49 Smisao Osam blaženstava 218

